BRUCE CHATWIN

ÎN PATAGONIA

POLIROM

BRUCE CHATWIN

ÎN PATAGONIA

Traducere de Călina Gogălniceanu

POLIROM
2015

Bruce Chatwin, *In Patagonia*
Copyright © The Legal and Personal Representative of Bruce Chatwin, 1977
Sections 73, 75 & 86 Copyright © Monica Barnett, 1977
Introduction copyright © Nicholas Shakespeare 2006
© 2015 by Editura POLIROM, pentru ediţia în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-5196-2
ISBN PDF: 978-973-46-5197-9
ISBN print: 978-973-46-4209-0

Coperta: Radu Răileanu
Foto copertă: © Serjio74/Shutterstock.com

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată în colaborare cu elefant.ro

BRUCE CHATWIN s-a născut la Sheffield în 1940. După ce a urmat cursurile şcolii Marlborough, a început să lucreze la casa de licitaţii Sotheby's. Opt ani mai târziu, după ce devenise unul dintre cei mai tineri directori de la Sotheby's, a renunţat la această funcţie ca să se dedice pasiunii sale pentru călătorii. Între 1972 şi 1975 a lucrat pentru *The Sunday Times*, înainte de a-şi anunţa din nou plecarea printr-o telegramă: „Plecat în Patagonia pentru şase luni". Această călătorie a fost sursa de inspiraţie pentru prima dintre cărţile sale, *In Patagonia*, care i-a adus două distincţii, Hawthornden Prize şi E.M. Forster Award, şi a marcat începutul carierei lui de scriitor. Două dintre cărţile sale au fost ecranizate: *The Viceroy of Ouidah* (reintitulat *Cobra Verde*), în regia lui Werner Herzog, şi *On the Black Hill*, în regia lui Andrew Grieve. *The Songlines* a devenit imediat numărul 1 pe lista de bestselleruri a ziarului *The Sunday Times* şi a rămas între primele zece timp de nouă luni. Romanul său, *Utz*, a fost nomilalizat pentru Booker Prize în anul 1988. Bruce Chatwin a murit în ianuarie 1989.

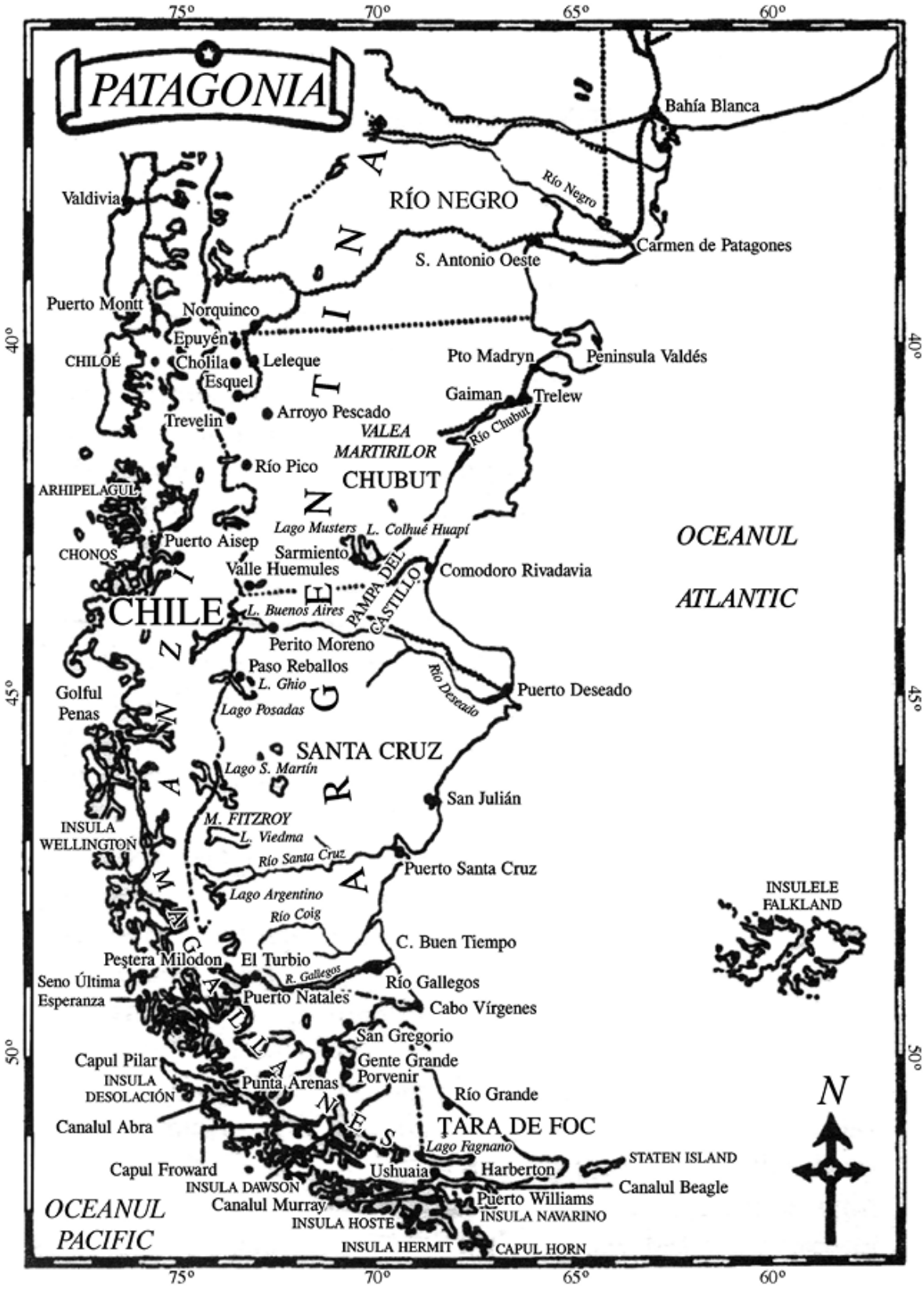
PATAGONIA
75°
70°
65°
60°
40°
45°
50°
Bahía Blanca
Río Negro
RÍO NEGRO
Carmen de Patagones
S. Antonio Oeste
Valdivia
Puerto Montt
Norquinco
Epuyén
CHILOÉ
Cholila
Leleque
Esquel
Pto Madryn
Peninsula Valdés
Gaiman
Trelew
Trevelin
Arroyo Pescado
VALEA MARTIRILOR
Río Chubut
Río Pico
CHUBUT
ARHIPELAGUL
Lago Musters
L. Colhué Huapí
OCEANUL ATLANTIC
CHONOS
Puerto Aisep
Sarmiento
Valle Huemules
Comodoro Rivadavia
PAMPA DEL CASTILLO
CHILE
L. Buenos Aires
Perito Moreno
Paso Reballos
L. Ghio
Río Deseado
Puerto Deseado
Golful Penas
Lago Posadas
SANTA CRUZ
Lago S. Martín
San Julián
INSULA WELLINGTON
M. FITZROY
L. Viedma
Río Santa Cruz
Puerto Santa Cruz
Lago Argentino
Río Coig
INSULELE FALKLAND
C. Buen Tiempo
Peştera Milodon
El Turbio
R. Gallegos
Seno Última Esperanza
Río Gallegos
Puerto Natales
Cabo Vírgenes
San Gregorio
Capul Pilar
Gente Grande
Porvenir
INSULA DESOLACIÓN
Punta Arenas
Río Grande
Canalul Abra
TARA DE FOC
Lago Fagnano
STATEN ISLAND
Capul Froward
Ushuaia
Harberton
INSULA DAWSON
Canalul Murray
Canalul Beagle
Puerto Williams
OCEANUL PACIFIC
INSULA HOSTE
INSULA NAVARINO
INSULA HERMIT
CAPUL HORN
N

Introducere

În decembrie 1974, Bruce Chatwin, în vârstă de 34 de ani, pleca din Buenos Aires spre sud, cu un autobuz de noapte, începând o călătorie care îl va transforma dintr-un jurnalist rătăcitor în unul dintre cei mai originali şi mai moderni scriitori de la sfârşitul secolului XX. La finalul acelui an, eu m-am lăsat de şcoală şi m-am făcut ciurdar în provincia Buenos Aires. Spre sud, câmpiile se întindeau până departe, în Patagonia.

Aveam 17 ani şi, desigur, asta m-a impresionat. Cu imaginea acelui spaţiu deschis, zece luni mai târziu m-am întors în mica şi aglomerata Anglie. Instantaneu, am uitat de muşte, de durerile provocate de şa, de plictiseală. Doream cu disperare să mă întorc.

Şase ani mai târziu, s-a ivit ocazia şi am plecat pe Río Negro şi Chutbut spre Ţara de Foc. Junta militară plasase placarde pe lângă drum – „Este o datorie să cunoşti Patagonia” –, dar nimeni nu le băga în seamă. Patagonia, după un scriitor din Buenos Aires, era „doar pustiu – o «străduţă dosnică», unde se amestecau diferite culturi, fiind mai degrabă un loc plictisitor”.

Într-o dimineaţă, dintr-o iniţiativă care avea să fie repetată de o generaţie întreagă de călători, aşteptam un autobuz într-un crâng prăfuit, la vest de Trelew, când am scos din bagaj o carte, pe care o luasem cu mine, o carte broşată, care azi a ajuns să aibă o grămadă de pagini îndoite şi pline de însemnări, după trei vizite în Patagonia.

Nu auzisem nimic despre acel autor, dar era singura carte contemporană pe care am putut s-o găsesc cu privire la destinaţia mea. Am deschis-o la

prima pagină şi am citit primul paragraf; aşa a început totul.

Patagonia nu are o configuraţie precisă pe hartă. Este un teritoriu vast şi nedelimitat care se întinde pe 900.000 de kilometri pătraţi din Argentina şi Chile. Regiunea se defineşte mai bine prin solul ei. Ştii că eşti în Patagonia când vezi *rodados patagónicos*, pietriş bazaltic, rămas în urma glaciaţiunilor, şi *jarilla*, tufele pitice ce reprezintă flora dominantă. Patagonia mai poate fi descrisă şi prin clima sa. Vântul care bate cu furie din octombrie până în martie – după expresia lui Chatwin, „care te pătrund până la piele" – a zădărnicit înaintarea avionului în care se afla Antoine de Saint-Exupéry, împingându-l îndărăt.

Călătorii plecaţi din Darwin observă cum această pustietate îţi captivează imaginaţia. În aceste condiţii, mintea se concentrează asupra ei înseşi. În muzeul din Trelew am găsit jurnalul unui riguros pionier galez. John Murray Thomas, care a făcut o expediţie în iulie 1877, scria cu creionul, abia vizibil: „Noaptea trecută am visat-o pe Harriett şi se făcea că eram în dormitor. Ne-am sărutat. Nu trece nicio noapte fără s-o visez".

În Patagonia, izolarea te împinge la exagerare: beţivul bea; credinciosul se roagă; singuraticul se simte şi mai singur, uneori în mod fatal. Tom Jones a fost consul britanic la Punta Arenas. În raportul său oficial, *A Patagonian Panorama*, scria: „Nu ştiu dacă din cauza climei aspre din Patagonia sau a vieţii aspre din tabără după o zi de muncă ori a remuşcării de după o petrecere la care s-a băut mult, dar am cunoscut binişor peste 20 de oameni, pe unii chiar foarte îndeaproape, care s-au sinucis".

Primii crescători de oi au ajuns în Insulele Falkland la sfârşitul anilor 1860. Descendenţii lor sunt tentaţi să se agaţe de cultura înaintaşilor lor. Patagonia se întinde pe teritoriul a două naţiuni; mulţi dintre locuitori îşi petrec viaţa în două moduri diferite, adesea reconstruind mediul din care au plecat. Cu cât ne aflăm într-o vale mai îndepărtată, cu atât se reproduce mai fidel ţara de origine. În Gaiman, galezii îşi păstrează limba şi imnurile

religioase. În Río Pico, germanii plantează lupini şi cireşi. În Sarmiento, burii continuă să usuce pastrama tăiată felii (de guanaco). Aşa cum scrie Chatwin în jurnalul său, „cu cât te îndepărtezi mai mult de marile centre ale civilizaţiei, cu atât sunt mai răspândite reconstrucţiile fantastice ale lumii lui Madame du Barry”.

Aridă în cea mai mare parte, Patagonia este un ţinut foarte fertil într-o anumită privinţă. O călătorie prin acest ţinut, aşa cum avea să descopere curând Chatwin, este „cea mai uluitoare experienţă pentru că, oriunde te-ai îndrepta, vei găsi o personalitate întru câtva excentrică, având o poveste fantastică. Oriunde ajungeam, nu se punea problema să caut o poveste, venea povestea la mine... Mai cred că este posibil ca şi vântul să aibă o legătură cu acest fapt”.

Ca şi Galapagosul, Patagonia nu prea a evoluat faţă de ceea ce vedem pe hărţile mai vechi, înfăţişând unicorni albaştri, centauri roşii, condori purtând în gheare elefanţi şi uriaşi. Îi place încă să se considere un tărâm al uriaşilor. „Nu este vorba despre acei uriaşi pomeniţi de Hernando de Magallanes”, scria Tom Jones, „ci despre bărbaţii şi femeile, mulţi dintre ei britanici, care au făcut ca acest ţinut vast, pustiu şi bătut de vânturi să devină prosper şi să poată fi locuit de oameni civilizaţi”. Chiar şi astăzi, Patagonia e plină de oase de dinozauri şi relicve ambulante, care trăiesc la 60 de kilometri de cea mai apropiată şosea şi vorbesc despre „confederaţii”, despre „filfizoni” şi despre „o altă lume”. Ai zice că toţi oamenii au peste doi metri înălţime şi sunt excentrici. Aici poţi să visezi în voie. (Acest lucru poate explica de ce Ted Turner şi Sylvester Stallone şi-au cumpărat proprietăţi aici.) „Patagonia nu se compară cu nici un alt loc”, spune Teresita Braun-Menéndez, membră a familiei care a contribuit cel mai mult la deschiderea acestui teritoriu în secolul al XIX-lea. „Ce singurătate, ce grandoare! Aici se poate întâmpla orice.”

Asemenea multora, am simţit şi eu intens acest efect atunci când am citit *În Patagonia.* Îi citisem pe Hudson, Darwin şi Lucas Bridges, dar

niciunul nu mi-a confirmat impresiile despre Patagonia aşa cum a făcut-o Chatwin.

În aglomerata Londră, l-am căutat pe autor. Pretextul a fost să fac rost de numărul de telefon al francezului care urma să fie regele Patagoniei. Însă de fapt eu voiam să-l cunosc pe Chatwin.

Pe atunci, ţineam un jurnal. Pe 19 ianuarie 1982, am scris: „Dimineaţa cu Bruce Chatwin, după ce i-am localizat într-un târziu locuinţa din Eaton Place: o bicicletă rezemată de perete şi Flaubert pe duşumea. Era mai tânăr decât mi-am imaginat, semănând mai degrabă cu un refugiat polonez: cu pantaloni largi, sfrijit, cu părul blond încărunţit şi cu ochi albaştri, cu trăsături aspre şi vorbe tăioase. Tocmai predase un manuscris – un roman despre un teritoriu de o milă pătrată de lângă Clyro, unde două familii se luptă între ele, pe parcursul a două războaie mondiale, fără să aibă contact cu lumea modernă. Vorbeşte ca o pasăre, foarte nostim, ca un băieţandru care a citit mult. «Nu este extraordinar cum cei mai mari şarlatani ştiu de multe ori să identifice un articol adevărat?»".

Când îi citisem cartea, mi-l imaginasem ca pe un ascet deşirat din deşertul în care se află oraşul Trelew, un om tăcut care nu prea spunea decât, cel mult, „Înţeleg". De fapt, mai târziu mi-a spus: „Cel mai mult îmi place să stau la palavre". Abia după aceea am cunoscut-o pe doamna din Puerto Natales care mi-a mărturisit: „Don Bruce vorbea foarte mult, *bastante*". Sau pe antropologul din Alice Springs care se plângea: „Te *omora* cu trăncăneala aia a lui". Din clipa în care am intrat în micuţul său apartament de la mansardă, nu s-a mai oprit din vorbit. În doar câteva minute, îmi dăduse numărul de telefon al regelui Patagoniei şi Araucaníei, un fumător de pipă cu glaucom care conducea Facultatea Liberă de Drept din foburgul Poissonière. Mi-a mai dat numărul de telefon al regelui Cretei, pe cel al moştenitorului tronului aztec – şi al unui chitarist din Boston care se credea dumnezeu.

În schimb voia să-i povestesc despre Argentina.

Unul dintre talentele literare ale lui Chatwin era să-şi facă cititorii să se simtă implicaţi în fanteziile sale. Avea aceeaşi putere şi în viaţa reală. Primul său editor, Francis Wyndham, spunea despre el: „Te făcea să participi la ceea ce, în acel moment, nu părea a fi o fantezie. Participai, chiar dacă vorbea numai el". Chatwin se pricepea de minune să afle de la străini cele mai bune istorisiri şi făcea conexiuni extravagante. Aşa s-a întâmplat şi la prima noastră întâlnire.

Foarte repede, m-a făcut să-i spun că, pe când eram adolescent, la Buenos Aires, îi citeam lui Borges care era orb; cum casa noastră din Martínez era păzită de bodyguarzi care făcuseră parte din forţele speciale ale aviaţiei militare şi care îşi ţineau grenadele în biroul celui mai mic frate al meu; şi o povestire pe care o auzisem în Salta, despre un tip numit Güemes, erou în lupta pentru independenţa Argentinei, de numele căruia se leagă culorile celebrului poncho al aşa-numiţilor gauchos. Negru pentru moartea lui Güemes, roşu pentru sângele soldaţilor lui.

Povestirea despre Güemes l-a impresionat pe Chatwin – dovedindu-mi cât talent avea să-i convingă pe alţii să perceapă lumea aşa cum o vedea el.

Aflasem că *Güemes* – şi eu purtasem un astfel de poncho – era o variantă hispanizată a numelui scoţian Wemyss: culorile se poate să fi fost cele ale tartanului clanului Wemyss. Chatwin s-a uitat la mine cu ochii mari şi, dând din mâini, mi-a explicat că în acel moment lucra la o teorie despre culoarea roşie. Ştiam oare că Garibaldi, în timp ce lupta pentru independenţa Uruguayului, furase nişte ponchouri din astea dintr-un depozit din Montevideo şi, pe vasul cu care se întorcea în Italia, le tăiase cu foarfecele ca să facă din ele uniformele pentru detaşamentul său de „cămăşi roşii" – aceasta fiind sursa de inspiraţie a steagurilor roşii arborate pe baricadele Europei revoluţionare şi, în cele din urmă, şi pe Kremlin?

Nu ştiam, dar am plecat din apartamentul lui luând în serios ideea că ar fi o legătură între tartanul scoţian şi steagul roşu al socialismului.

Şi mai aveam un motiv să fiu emoţionat. Mi-a promis că mă însoţeşte într-un pelerinaj la Southampton, ca să vedem mormântul generalului Rosas, dictatorul argentinian care murise în exil, unde ajunsese să lucreze la o fermă de lapte din Hampshire, şi care, pe când era la putere, câştigase ponchoul lui Güemes ca uniformă pentru *colorados*, o terifiantă cavalerie de gauchos.

Ne-am mai întâlnit de două-trei ori, un an mai târziu. Uneori mai venea vorba de pelerinajul nostru la mormântul lui Rosas, dar Southamptonul era la o aruncătură de băţ. Nu era aşa mare grabă; puteam merge acolo oricând. Între timp, Chatwin pleca în Australia, India, China. M-am bucurat că am putut să-l strâng cu uşa o dată, ca să apară într-o emisiune de la BBC despre literatura Americii de Sud, împreună cu Vargas Llosa şi Borges. Nu-i plăcea să dea interviuri şi aceasta avea să fie una dintre puţinele lui apariţii televizate. În timp ce aşteptam să-l conduc pe Borges în studio, Chatwin a fost cuprins de un entuziasm nestăvilit. „Este un geniu; nu poţi merge nicăieri fără să iei cu tine o carte de Borges. Este ca şi cum ţi-ai pune în bagaj periuţa de dinţi.” La care Borges, care stătea lângă mine, a mumurat: „Ce neigienic!”.

Chatwin a murit înainte să mai apucăm să mergem la mormântul lui Rosas. Curând după aceea, osemintele lui Rosas au fost transportate cu mare tam-tam înapoi la Buenos Aires şi reînhumate în cimitirul Recoleta. În 1992, am vizitat noul mormânt împreună cu Elizabeth, văduva lui Chatwin, înainte de a porni spre sud pe urmele lui. Mă gândeam că i-ar fi plăcut ultima istorioară care circula despre Rosas, cum că mormântul său iniţial din Southampton fusese distrus în timpul unui bombardament aerian, care a ucis şi câteva vaci rătăcite pe-acolo. Oasele din mormântul ornamentat din Buenos Aires ar fi fost cel mai probabil cele ale unei vaci spulberate de o bombă.

Bruce Chatwin a fost întotdeauna atras de ţări de graniţă: locuri aflate la capătul lumii, prinse la mijloc într-un mod ambiguu între culturi diferite, fără să aparţină nici de una, nici de alta. În Africa de Sud, am cunoscut un poet care spunea că Chatwin scria ca şi cum era exilat dintr-o ţară care nu exista. „Era exilat de oriunde", spune soţia sa, Elizabeth. Şi fugea şi atunci când s-a urcat în autobuz la Buenos Aires.

Demisionase de la casa de licitaţii Sotheby's pentru a studia arheologia la Edinburgh University, plecase înainte de vreme din Edinburgh pentru a scrie o carte despre nomazi şi lăsase baltă manuscrisul într-un moment de disperare ca să lucreze ca ziarist la revista *The Sunday Times.* În noiembrie 1974 ajunsese la New York cu 3.500 de lire sterline în buzunar pentru a cerceta istoria familiei Guggenheim, când, „sub impulsul momentului", a fugit cu banii.

O lună mai târziu, pe biroul editorului său din Londra a ajuns o scrisoare cu timbru din Lima: „Am făcut ceea ce am ameninţat că voi face. M-am săturat de NY, am fugit în America de Sud, stau de o săptămână la un văr din Lima şi la noapte plec la Buenos Aires. Intenţionez să petrec Crăciunul în inima Patagoniei. Scriu acolo ceva pentru mine, ceva ce mi-am dorit dintotdeauna să scriu".

Povestea, continua el, „ar putea fi minunată, dar va trebui s-o scriu aşa cum vreau eu". Cu titlul provizoriu „O bucată de brontozaur", aceasta era legată de un obiect drag din copilăria lui: un dar de nuntă trimis bunicii sale din Birmingham de vărul ei aflat la capătul lumii. Paragraful de început este savuros:

> În sufrageria bunicii mele se afla o vitrină şi în vitrină era o bucată de piele. Era doar o bucăţică, dar groasă şi tare, cu nişte smocuri de păr aspru, roşcat. Era prinsă cu un bold ruginit de o bucăţică de carton. Pe cartonaş scria ceva cu cerneală neagră, ştearsă, numai că atunci eu eram prea mic şi încă nu ştiam să citesc.
> — Ce-i asta?
> — O bucată de brontozaur.
> ...Niciodată în viaţa mea nu mi-am dorit ceva mai mult decât acea bucată de piele.

Bucăţica de „brontozaur” era de fapt tăiată din pielea unui milodon sau leneş uriaş, iar părinţii lui Chatwin au aruncat-o când s-au mutat la Stratford, în 1961, însă el nu a uitat niciodată de unde provenea. Cel mai sigur loc în cazul vreunui război nuclear, locul în care plănuia să fugă de la internatul din Shropshire, era Patagonia, ţinutul în care locuiau mai multe triburi pe care Chatwin le studiase la Edinburgh. Printre puţinele cursuri care i-au aprins imaginaţia au fost cele ale lui Charles Thomas despre galezii din Chubut şi despre şocul lui Charles Darwin când i-a văzut pe membrii tribului Yaghan din Ţara de Foc. În decembrie 1972 designerul şi arhitectul Eileen Gray îi reaprinsese „pasiunea obsesivă din copilărie” – după ce Chatwin a vizitat-o în apartamentul ei din Paris, i-a scris ca să-i mulţumească pentru „cea mai plăcută după-amiază de duminică pe care am petrecut-o în ultimii ani”. Gray, pe atunci în vârstă de 93 de ani, avea pe perete o hartă mare a Patagoniei pe care o pictase în guaşă. Arătând spre ea, Chatwin a spus: „Întotdeauna mi-am dorit să merg acolo”. Asta era şi ambiţia lui Gray. Dacă ar mai fi fost tânără, ar fi încercat să vadă Capul Horn. „*Alles-y pour moi*, mergi dumneata în locul meu.” Mai târziu el a spus: „Acesta a fost unul dintre motivele care m-au făcut de fapt să mă hotărăsc să merg”.

Chatwin nu se ferea să dea impresia că s-a dus în Patagonia pentru patru luni şi apoi a scris dintr-o suflare o carte devenită clasică. Dar, când a ajuns acolo, avea deja un set de informaţii pe care le adunase de-a lungul multor ani. Cu toate că *În Patagonia* avea să devină imediat un succes, fusese rezultatul unei ucenicii laborioase. În călătoria sa spre sud, Chatwin a fost bântuit de „experienţa nefericită” cu *The Nomadic Alternative*, carte la care lucrase mai mulţi ani şi pe care editorul său de la Jonathan Cape, Tom Maschler, o decretase nepublicabilă după ce citise 50 de pagini. („Au fost groaznice. Total sterile. Un chin să le citesc şi îmi imaginez că a fost un

chin şi să le scrii.”) De data aceasta, Chatwin era hotărât să tacă mâlc până când va termina. „Întotdeauna este fatidic să povesteşti cuiva despre ce scrii înainte de a fi terminat pentru că (a) nu ai făcut-o încă şi (b) îi înflăcărezi oarecum pe oameni şi ei încearcă să-ţi spună ce să faci.”

Dar ce scria? Întrebarea avea să-i contrarieze pe editori şi pe critici. Aşa cum Patagonia nu este un loc cu graniţe clare, nici cartea „foarte ciudată” a lui Chatwin, aşa după cum o numea el, nu se încadra prea uşor în vreo categorie. Era carte de călătorie? Ficţiune istorică? Reportaj? Şi era adevărat ce scria în ea – şi, dacă nu, avea asta vreo importanţă?

Înainte de a fi publicată în America, Chatwin i-a trimis o scrisoare agentului său, cerându-i ca *În Patagonia* să fie scoasă din categoria cărţilor de călătorie. Dorea ca textul de pe coperta ediţiei americane să conţină patru idei, care, după părerea lui, erau esenţiale pentru a înţelege cartea:

1. „Patagonia era cea mai îndepărtată destinaţie la care a ajuns omul plecând din ţara sa de origine. Prin urmare, este un simbol al neastâmpărului său. De la descoperirea ei a avut asupra imaginaţiei un efect asemănător celui al lunii, dar, în opinia mea, mai puternic”;

2. genul numit în *The Daily Telegraph* „foarte neortodox” era de fapt tot atât de vechi ca şi literatura însăşi: „vânarea unui animal ciudat, într-o ţară îndepărtată”;

3. prefera să îi lase cititorului posibilitatea de a alege între două călătorii: una în Patagonia, în 1975, cealaltă „o călătorie simbolică, o meditaţie asupra neastâmpărului şi a exilului”;

4. „Toate povestirile au fost alese cu scopul de a ilustra un anumit aspect al peregrinărilor şi/sau al exilului: mai exact, ce se întâmplă când te împotmoleşti. Cartea ca întreg ar trebui înţeleasă ca o ilustrare a mitului lui Cain şi Abel”.

Scrisoarea lui arată limpede că Chatwin venise în Argentina cu o idee fixă: să recupereze din manuscrisul abandonat despre viaţa nomazilor

(„nenorocita aia de carte”, cum a numit-o Elizabeth) ideea de Călătorie ca Metaforă, în special paradigma lordului Raglan despre tânărul erou care pleacă într-o călătorie şi se luptă cu un monstru. Astfel de călătorii reprezintă esenţa celor mai vechi poveşti ale noastre, îi spunea el ziaristului argentinian Uki Goñi – o „constantă absolută, un universal în literatură”. Voia să scrie o parodie a acestui gen. Acolo unde Iason căutase Lâna de Aur, el avea să caute animalul din vitrina bunicii. Şi, dacă era posibil, avea să găsească altă bucăţică de piele.

Parodia era un mod de protecţie. Ascundea dorinţa de a-şi continua explorarea serioasă a peregrinărilor şi exilului. Numai că de data asta voia să abordeze această temă nu în termenii abstracţi care sufocaseră *The Nomadic Alternative*, ci prin povestiri concrete.

„Oamenii vă fascinează?”, a întrebat Goñi.

„În final, da. Mi-a trebuit mult timp să descopăr acest lucru.”

Oamenii pe care avea să-i întâlnească Bruce în Patagonia erau adesea povestitori dezrădăcinaţi, ca şi el. Oameni care fugiseră din faţa justiţiei, din cauza schimbărilor de regim sau pur şi simplu a „puşcăriei care este Anglia”. Locul acela era un magnet pentru cei care sufereau de Marea Boala a lui Baudelaire: Oroarea de Propria Casă. De aici parada de vânzători de lenjerie nebuni, maeştri, autodidacţi, genii, bandiţi, femei care mai trădau faptul că fuseseră de o mare frumuseţe şi exilaţi ca arabul care „ţinea o crenguţă de mentă pe tejgheaua barului pentru a-i aminti de casa pe care nu o văzuse niciodată”.

Exact aşa cum un avocat francez de 34 de ani decretase că locul acela este *res nullius* – şi deci un loc perfect unde să devii rege –, tot aşa şi Chatwin rămăsese vrăjit de Patagonia, acest fundal vast şi minunat pe care putea să-şi dezvolte teza. Un teatru al propriului neastâmpăr, Patagonia, avea să argumenteze el în taină, era şi sursa neastâmpărului celorlalţi.

În ochii lui, un deşert de pietriş bazaltic şi tufişuri de *jarilla* bătut de vânt se dezvăluie a fi altceva. În Patagonia lui Chatwin, unicitatea peisajului

abia dacă e pomenită. Cartea sa, în mare parte, vorbeşte despre interioare ce se află în alte locuri. Nu vei întâlni prea mulţi patagonezi adevăraţi în paginile sale; nici nu vei descoperi prea multe despre autor, care rămâne sâcâitor de absent. „Cum călătorise de aici până acolo?", a vrut să ştie Paul Theroux. „Cum îl cunoscuse pe cutare sau pe cutare? Viaţa nu e niciodată atât de simplă cum o descrie Bruce." Nu vei găsi nicăieri, de exemplu, detalii despre arestarea lui Chatwin de către militarii chilieni sau despre seducerea tânărului pianist „Anselmo" – adică sarea şi piperul din cărţile de călătorii ale unor autori precum Theroux. Dar vei afla că bătrânul marinar al lui Coleridge, teoria darwinistă a evoluţiei, Caliban al lui Shakespeare, Infernul lui Dante, lumea dispărută a lui Conan Doyle, brobdignagienii lui Swift, *Povestea lui Arthur Gordon Pym* de Poe – toate au origini patagoneze. Chiar şi Omul însuşi.

Pe 21 ianuarie, izolat în sătucul Bajo Caracoles, Chatwin îi scria soţiei sale. Ajunsese la dracu-n praznic, dar ajunsese.

> Scumpa mea E,
> Am început să scriu scrisori nu ştiu de câte ori şi apoi le-am lăsat baltă. Acum sunt blocat aici, pentru cel puţin trei zile, pentru că judecătorul de pace, căruia i-am încredinţat câteva dintre lucrurile mele, a fugit cu cheia.
> Scriind toate acestea într-un cadru patagonez arhetipal, un *boliche* sau hotel de la marginea şoselei, dintr-o intersecţie fără vreo importanţă semnificativă, cu drumuri ducând în toate direcţiile, în aparenţă către nicăieri. Un birt cu un bar lung, verde ca menta, cu pereţi verzi-albaştri şi cu poza unui gheţar, pe fereastră se văd un şir de plopi-negri, înclinaţi la vreo 20 de grade din cauza vântului, şi, dincolo de ei, pampasul cenuşiu şi unduitor (iarba de un galben spălăcit, dar cu rădăcini negre, ca părul vopsit blond), cu nori grăbiţi şi un vânt puternic.
> Nu cred că am făcut mai mult în vreo călătorie anterioară. Patagonia este aşa cum mi-am închipuit-o şi chiar mai mult decât atât, provocând accese violente de dragoste şi ură. Din punct de vedere fizic, este magnifică, un şir de trepte sau *barrancas*, care sunt falezele unor mări preistorice conţinând neobişnuit de multe cochilii de scoici fosilizate cu diametrul de 25 de centimetri. Spre est dai cu ochii dintr-odată de marele zid al aşa-numitei *cordillera*, cu lacuri de un turcoaz intens (unele sunt de un alb lăptos, iar altele verde-pal, ca de jad), cu stânci de culori incredibile (în zona pre-*cordillera*). Uneori îţi pare că Atotputernicul s-a jucat de-a îngheţata napolitană. Imaginează-ţi că te caţări (aşa cum am făcut eu) pe suprafaţa unei stânci la 600 de

metri înălţime, brăzdată alternativ de dungi de vanilie, căpşuni şi fistic, fiecare lată de 30 de metri sau mai mult. Imaginează-ţi un lac de munte unde roca este pe o parte de un violet intens, pe partea cealaltă verde-aprins, acoperită de noroi crăpat de culoare oranj şi cu margine albă. Trebuie să fii geolog ca să apreciezi acest lucru. Apoi, nu ştiu de vreun alt loc unde conştientizezi prezenţa animalelor preistorice. Uneori par mai vii decât cele care trăiesc. Toată lumea vorbeşte despre plesiozauri sau ihtiozauri. Am cunoscut un domn în vârstă născut în Lituania care a găsit mai deunăzi un dinozaur şi nu a fost prea impresionat de el. Pentru el conta mult mai mult faptul că avea licenţă de pilot, la vârsta de 85 de ani fiind, probabil, cel mai în vârstă pilot din lume care zbura singur. În tinereţe încercase să fie omul-pasăre.

M-a prins febra căutării animalelor dispărute şi cu două zile în urmă am luat cu asalt o stâncă îngrozitoare, până la un lac străvechi... şi, spre încântarea mea de nedescris, am descoperit acolo fragmente din carapacea unui gliptodon. Gliptodonul a devenit obiectul pasiunii mele, înlocuind milodonul – sunt vreo şase exemplare întregi la muzeul din La Plata –, un tatu enorm, de vreo trei metri lungime, fiecare solz din armura sa arătând ca o crizantemă japoneză. Partea nostimă a descoperirii mele, pe care niciun arheolog nu o va crede, este că în mijlocul unor astfel de oase erau două cuţite de obsidian, făcute fără dubiu de mână omenească. Acum se crede adesea că Omul a provocat dispariţia gliptodonului, cu toate că nu există nicio dovadă în acest sens.

Nicun indian în peisaj. Uneori mai vezi câte un profil acvilin care pare a fi un tehuelche, adică un patagonez din vechime, însă coloniştii şi-au făcut treaba până la capăt şi, ca urmare, toată regiunea pare bântuită de fantome.

Fauna nu este extraordinară, în afară de guanaco, care-mi place foarte mult. Puii se numesc *chulengos* şi au o blană extrem de fină, de un maroniu murdar cu alb. Mai există o varietate foarte rară de cerb numită *huemeul* şi puma (care este mai răspândită decât ai crede, dar greu de văzut). În rest, te mai întâlneşti cu micul tatu, *pichi*, iepuri sălbatici peste tot şi un sconcs de-a dreptul încântător, foarte mic, negru cu dungi albe; fără să mă „stropească", unul s-a apropiat şi a luat o coajă de pâine din mâna mea.

Păsările sunt minunate. Condori din *cordillera*, un vultur alb cu negru, un erete gri foarte frumos (şi extraordinar de blând) şi lebăda cu spatele negru, care este, după mine, cea mai frumoasă pasăre din lume. Pe terenurile nămoloase sunt flamingi – astea au o nuanţă de portocaliu –, gâsca lui Magellan, impropriu numită *avutarda*, şi toate soiurile de raţe.

Peisajul fiind atât de uniform, ca şi principala ocupaţie a oamenilor (creşterea oilor), ai crede că aceştia ar fi la fel de anoşti. Dar eu am cântat „Hark the Herald Angels Sing" în galeză într-o capelă uitată de lume în ziua de Crăciun, am mâncat plăcinţele cu cremă de lămâie cu un scoţian bătrân (care nu a fost niciodată în Scoţia, dar care şi-a făcut singur nişte cimpoaie şi purta kilt la cină). Am stat la o fostă divă elveţiană care s-a căsătorit cu un camionagiu suedez şi locuieşte în cea mai îndepărtată vale din Patagonia, decorându-şi casa cu picturi murale înfăţişând lacul Geneva. Am cinat cu un bărbat care l-a cunoscut pe Butch Cassidy şi pe alţi membri ai bandei lui Black Jack, am băut în cinstea lui Ludovic de Bavaria împreună cu un german ale cărui casă şi stil de viaţă aparţineau mai degrabă lumii fraţilor Grimm. Am discutat cu un medic ucrainean fără picioare despre poetica lui Mandelştam. Am văzut estancia lui Charlie Milward şi am locuit cu peoni săraci, cu care am băut maté până la 3 dimineaţa. (Apropo, maté este o băutură cu care am

tot o relaţie de iubire combinată cu ură.) Am vizitat un poet-pustnic care trăieşte după principiile din Thoreau şi *Georgice*. Am ascultat efuziunile nestăpânite ale arheologului patagonez, care pretinde că există: a) unicornul patagonez; b) un protohominid în Ţara de Foc (*Fuego pithicus patensis*), cu o înălţime de 80 de centimetri.
Toate acestea reprezintă un material fantastic pentru o carte – de la Rebeliunea Anarhiştilor (da, inspirată de Bakunin) din 1920 la vânarea bandei lui Black Jack, a lui Cassidy etc., regatul temporar al Patagoniei, oraşul pierdut al cezarilor, călătoriile lui Musters, vânarea indienilor etc. Tot ce îmi trebuie.

Nu există alt rezumat mai bun al manuscrisului pe care l-a predat agentului său în august 1976. În cele patru luni petrecute acolo, descoperise Patagonia ca subiect şi se descoperise pe el ca scriitor.

„Cartea este extraordinară şi nu seamănă cu nimic altceva – îşi este propria lege", îi scria agentul său lui Tom Maschler de la Jonathan Cape. Lui Maschler nici nu-i trecea prin cap că aceasta nu ar fi cartea despre nomadism. „Şi apoi am citit acest material." Descrie această experienţă ca fiind „unul dintre cele mai impresionante zece «evenimente»" din cariera sa de editor: „să citesc această carte pe care am comandat-o şi care nu are nicio legătură cu ceea ce am comandat".

În Anglia, cartea s-a vândut în 6.000 de exemplare şi s-a bucurat de apreciere imediată, Graham Greene scriind că *În Patagonia* este „una dintre cărţile mele preferate de călătorie". Dar publicarea ei în America la o lună după ce a câştigat Hawthornden Prize a depăşit cu mult chiar şi aşteptările lui Maschler. Jim Silberman, editorul lui Chatwin de la Summit Press, cumpărase drepturile pentru America plătind 5.000 de lire sterline după ce citise recenzia entuziastă scrisă de Paul Theroux în *The Times*. „Fusese oferită şi nimeni nu o cumpărase. Eu am mers la o şedinţă a departamentului de vânzări şi după aceea şeful companiei-mamă mi-a spus: «Ştii, este o singură carte pe lista ta care nu se va vinde». Eu i-am spus: «Ştiu care este cartea, dar nu aveţi dreptate»".

Unul după altul, criticii au început să-l laude.

„Nişte recenzii în Statele Unite de nu-ţi vine să crezi”, îi scria Chatwin lui Elizabeth. „Asta nu înseamnă că nu va apărea şi ceva denigrator, dar a fost menţionată alături de *Călătoriile lui Gulliver*, *Departe de Africa*, *Eothen*, *Mănăstirile din Levant*, *Scrisorile de călătorie* ale lui Kipling etc. Oamenii îşi pierd orice simţ al măsurii”. A apărut chiar şi o caricatură în *Rolling Stone* în care autorul cutreiera prin Patagonia cu o ceaşcă de ceai în mână şi o pălărie pe cap. „Mi-a mers la inimă ce a scris Robert Taylor (*The Boston Globe*): «Proslăveşte redobândirea a ceea ce inspiră memoria, ca şi cum Proust ar putea chiar să-şi guste madlena» – ENFIN cineva a priceput”.

Puţini au manifestat un entuziasm mai mare decât scriitorul francez şi consulul Patagoniei în Franţa, Jean Raspail. El a scris „cuprins de emoţie”, după ce a terminat de citit cartea, anunţând conferirea unui nou premiu. „Consulatul Patagonez, ce reprezintă în Franţa guvernul Maiestăţii Sale Orélie-Antoine I, rege al Patagoniei şi Araucaníei în 1863, a decis să vă acorde primul mare premiu al literaturii patagoneze”.

Prima carte a lui Chatwin reprezintă un echivalent literar al vitrinei bunicii sale, cele 93 de capitole fiind catalogul unei culegeri de povestiri adunate de un ochi original. Deşi el a insistat că a urmat un tipar tradiţional, cei mai mulţi dintre cititori nu au fost de acord cu acest lucru. Pentru librari a inaugurat o nouă categorie: „noua non-ficţiune”.

Totuşi, influenţele se pot identifica uşor. Un alt titlu provizoriu, „Călătorie în Patagonia”, confirmă importanţa lui Osip Mandelştam („unul dintre zeii mei”), a cărui eliptică *Călătorie în Armenia* Chatwin le-o citise cu voce tare membrilor uluiţi ai departamentului artistic de la *The Sunday Times*.

Pe 14 aprilie 1979, traducătorul lui Mandelştam, Clarence Brown, se întreba „cu o oarecare îngrijorare” dacă Chatwin era conştient „că spiritul lui O.M. pare să se iţească de după o expresie sau alta ori de după tuşele portretelor sau descrierilor sale”. La rândul său, Chatwin a replicat: „Desigur, *Călătorie în Armenia* a fost unicul mare ingredient – chiar mai

mult decât părea. Poate chiar prea mult – «căpăţâni de varză asemenea unor cranii albe etc.». Dar dacă am mai plagiat puţin a fost fără intenţie (deşi asta arată cât de mult m-am cufundat în *Călătorie*). Abia când mi-am dat bunul de tipar final am realizat că îi descreţisem «fruntea făcută acordeon». Panicat, mi-am sunat redactorul. Ea mi-a spus că era prea târziu şi că, în plus, toţi scriitorii mai fură de la alţii".

Chatwin a recunoscut că i-a plagiat şi pe alţi ruşi. *Zgomotul timpului*, tradusă de Brown, îl făcuse să „descopere" scriitori cum ar fi Isaac Babel („Curând după aceea am început să scriu"). La data când a scris, se „cufundase" în literatura lui Turgheniev şi Cehov: modul în care anglo-argentinienii se agăţau de domeniile lor pentru a se bucura de viaţă era exact povestea din *Livada de vişini.*

Şi mai erau şi americanii: Edmund Wilson cu jurnalele sale de călătorie, *Red, Black, Blond and Olive*, *Attending Marvels* de Gaylord Simpson şi, bineînţeles, nuvelele lui Hemingway. Pe lângă *Călătorie în Armenia*, Chatwin mai avea în rucsac şi *In Our Time.*

*

Mai puţin evidentă a fost influenţa fotografului francez Cartier-Bresson, Chatwin preferând să-şi descrie odiseea în termeni fotografici pentru prietenul său Colin Thubron. „Eram hotărât să mă consider un fel de Cartier-Bresson literar cu astfel de instantanee. Trebuia să fie un instantaneu de fiecare dată." Dacă aştepţi mai mult, imaginea se înceţoşează.

Instantaneele sale – dense şi clare – aveau efectul de a-şi reduce subiectele la elementele de bază ale unui portret alb-negru. „E ca şi cum ţi-ai privi fotografia din paşaport", spunea David Bridges, care în carte este numit Bill Philips. „Nu este prea măgulitoare, dar e veridică." Vorbind despre efectul pe care îl avusese cartea în Patagonia, Bridges observa:

„Dacă nu ai călcat pe nimeni pe coadă, nu ai scris nimic de valoare”. Bridges ştia ce spune: tatăl său, Lucas Bridges, a fost autorul primei cărţi clasice despre Ţara de Foc, *The Uttermost Part of the Earth.* Acesta spunea: „Nu am cunoscut încă vreun autor care să fi făcut pe toată lumea fericită. Unii îşi dau aere şi fac ceva la fel de ridicol ca un peşte pe acoperiş. Îşi fac iluzii despre ei înşişi, spre deosebire de fotografi”.

În sud, Chatwin a călcat, cu siguranţă, destui oameni pe coadă risipind aceste iluzii. În comunitatea galeză din Gaiman, puţini au ghicit ce avea el de gând să facă. Când au citit ce spunea despre ei în carte, parcă i-ar fi spulberat vântul din Patagonia. Aceştia erau nişte fermieri retraşi şi religioşi ai căror strămoşi veniseră în Patagonia tocmai pentru a scăpa de genul de englezi reprezentat de tânărul cu frunte lată şi ochi albaştri stăruitori, care a venit în satul lor îmbrăcat în nişte bermude verzi şi s-a prezentat cu un accent pronunţat. Nu erau obişnuiţi să fie puşi sub lupă şi nu le-a plăcut cum îi trata. Fără să le spună că are camera deschisă, i-a luat prin surprindere şi le-a condensat viaţa în câteva detalii vii. Unii au simţit că le furase momentele de intimitate şi le pusese în vitrina prozei sale ca să le vadă străinii. Aceşti oameni nu avuseseră o viaţă uşoară în deşert. Chatwin le descrisese greutăţile din perspectiva secolului XX, trecând repede prin viaţa lor, fără să zăbovească. Furase intimitatea despre care scrie Borges: „Esenţa mea pe care am salvat-o cumva”. Şi nu doar atât, ci îi transformase în povestiri la fel de fanteziste ca înălţimea populaţiei băştinaşe, patagonezii cu picioare enorme: indieni legendari înalţi de peste trei metri care înghiţeau şobolani fără să-i mai jupoaie şi se desfătau cu sânii enormi ai femeilor lor.

Cea mai supărată a fost fiica fostului consul britanic, Tom Jones, care, ori de câte ori apărea în presă numele lui Chatwin, publica proteste pe pagina dedicată scrisorilor primite de la cititori, plângându-se de cartea sa „scandaloasă”. Daphne Hobbs nu avea niciun exemplar din *În Patagonia*. „Nu mi-aş mânji rafturile cu aşa ceva.” Dar impresia ei că Chatwin

distorsionase adevărul pentru a face cartea mai interesantă urma să aibă ecou în rândul unor istorici patagonezi şi la vreo doi critici englezi, care bănuiau că unii dintre brontozaurii lui Chatwin erau milodoni. Cartea lui Chatwin, cum a scris ea de mai multe ori ziarului *Buenos Aires Herald*, „deşi conţinea unele adevăruri, includea şi multe exagerări, iar în unele cazuri chiar minciuni".

Asta a recunoscut şi Chatwin faţă de Michael Ignatieff. „O dată am făcut un experiment şi am numărat minciunile din cartea pe care am scris-o despre Patagonia. De fapt, nu era chiar foarte grav. Nu erau prea multe."

Există erori faptice pe care, dacă Chatwin ar fi fost conştient de ele, în mod sigur le-ar fi corectat. Unele pot fi puse pe seama faptului că nu ştia bine limba spaniolă. (În Muzeul Salezian din Punta Arenas, de exemplu, el scrie greşit numele preotului ucis: părintele Pistone în loc de părintele Juan Silvestro.) Alte greşeli par să fi fost cauzate de grabă. (În general se consideră că Patagonia începe nu de la Río Negro, ci cu 120 de kilometri mai spre nord, de la Río Colorado.) Dar, în mod surprinzător, există uimitor de puţine cazuri de simple născoceli. El îi spunea criticului argentinian Christian Kupchik: „Tot ce am scris în carte s-a întâmplat, numai că lucrurile s-au petrecut în altă ordine". „Minciunile" pe care recunoaşte în faţa lui Ignatieff că le-a scris sunt ilustrări ale romantismului său, ca, de exemplu, atunci când spune că un scaun obişnuit de inox fusese făcut „de Mies van der Rohe" sau atunci când spune că o infirmieră ucraineană din Río Pico era pasionată de iubitul său Mandelştam, şi nu de Agatha Christie. Dar acestea sunt procedee artistice. El nu scria un raport pentru guvern. Nici o broşură turistică. Cartea sa descria o călătorie întreruptă mereu, mergând în zigzag printre texte şi prin timp. Fiind foarte talentat, preluase regulile şi concepuse ceva original plecând de la ele. În general, nu neapărat a trunchiat adevărul, ci i-a mai adăugat ceva în plus. Nu spunea o jumătate de adevăr, ci un adevăr şi jumătate. A reuşit nu să prezinte Patagonia aşa

cum este ea de fapt, ci să creeze un peisaj numit Patagonia – un nou mod de a privi, o nouă înfăţişare a lumii. Şi astfel s-a reinventat pe sine.

Ca şi autorul, Patagonia lui Chatwin este un ţinut faţă de care oamenii nu rămân indiferenţi. „O carte nefericită”, mi-a spus regele Patagoniei într-un castel din Périgord. A spus asta la scurt timp după ce a oferit o cupă de şampanie, toastând pentru *La Patagonie et l'Araucanie libre!*, înconjurat de curtea sa în exil, asupra căreia *În Patagonia* căzuse ca o ghiulea.

Totuşi, în Patagonia, cartea a avut un efect eliberator. În 1981, la şase ani după ce autorul trecuse pe acolo, Gaimanul era un caroiaj prăfuit de case roşietice, dintre care două erau ceainării. Galeza era vorbită de mai puţin de 2.000 de oameni din regiune, fiind în pericol de a dispărea cu totul. În cimitirul capelei Moriah, pietrele funerare ale fondatorilor zăceau strâmbe şi nişte trandafiri de plastic rupţi se topeau în soare. Oraşul era din nou înghiţit de deşert.

Astăzi, satul se întinde tocmai până dincolo de capela Bethel, cunoscând o nouă dezvoltare. Sunt şapte ceainării, inclusiv „Caerdydd”, în stil ranch, pe care a vizitat-o şi prinţesa de Wales, Diana, în noiembrie 1995. De două ori pe săptămână, în ianuarie, un cor galez cântă pentru nenumăraţii turişti, printre aceştia şi 500 de americani aflaţi în croazieră pe un vas al companiei Cunard, de-a lungul coastei. Gaimanul îşi are rezervat un loc pe hartă, iar cele opt pagini scrise de Chatwin despre această localitate sunt citate la bordul vasului în seara în care vaporul acostează în Puerto Madryn.

„Ar trebui să scriem ceva despre toţi aceşti gringos care au la ei *În Patagonia* când vin aici”, spune Fabio Roberts de González, care cântă în cor. „Este Biblia lor.”

Nicholas Shakespeare, 2006

1

În sufrageria bunicii mele se afla o vitrină şi în vitrină era o bucată de piele. Era doar o bucăţică, dar groasă şi tare, cu nişte smocuri de păr aspru, roşcat. Era prinsă cu un bold ruginit de o bucăţică de carton. Pe cartonaş scria ceva cu cerneală neagră, ştearsă, numai că atunci eu eram prea mic şi încă nu ştiam să citesc.

— Ce-i asta?

— O bucată de brontozaur.

Mama cunoştea numele a două animale preistorice, brontozaurul şi mamutul. Ştia că nu era vorba despre mamut. Mamuţii erau din Siberia.

Am aflat că brontozaurul era un animal care se înecase în vremea Potopului, fiind prea mare pentru ca Noe să-l îmbarce pe arca sa. Mi-l imaginam ca pe o creatură greoaie şi miţoasă, cu gheare şi colţi şi cu o sticlire verde, maliţioasă în ochi. Uneori brontozaurul intra prin peretele dormitorului şi mă trezea din somn.

Brontozaurul ăsta trăise în Patagonia, o ţară din America de Sud, la celălalt capăt al lumii. Cu mii de ani în urmă, căzuse într-un gheţar, coborâse un munte prins într-o închisoare de gheaţă albastră şi ajunsese la poale în stare perfectă. Aici l-a găsit vărul bunicii, Charley Milward Marinarul.

Charley Milward a fost căpitan pe un vas comercial care s-a scufundat la intrarea în Strâmtoarea Magellan. A supravieţuit naufragiului şi s-a stabilit în zonă, la Punta Arenas, unde şi-a deschis un şantier de reparaţii

navale. În mintea mea, Charley Milward era un zeu printre oameni – înalt, tăcut şi puternic, cu favoriţi negri şi nişte ochi albaştri şi aprigi. Umbla cu bereta de marinar pe-o parte şi cu carâmbii cizmelor de marinar răsfrânţi.

Cum a văzut brontozaurul ivindu-se din gheaţă, a ştiut ce să facă. Îl dezmembrase, îl pusese la sare, îl încărcase în butoaie şi îl trimisese la Muzeul de Istorie Naturală din South Kensington. Îmi imaginam sânge şi gheaţă, carne şi sare, cete de peoni indieni şi şiruri de butoaie de-a lungul unui ţărm – o muncă titanică şi totul fără niciun rost; brontozaurul a putrezit în timpul călătoriei sale pe la tropice şi a ajuns la Londra într-o stare avansată de descompunere; de aceea la muzeu aţi văzut oase de brontozaur, dar fără piele.

Din fericire, vărul Charley îi trimisese bunicii prin poştă o bucăţică de piele.

Bunica locuia într-o casă de cărămidă roşie, după o perdea de dafini cu pete galbene. Avea hornuri înalte, frontoane ascuţite şi o grădină cu trandafiri de culoarea sângelui. Înăuntru mirosea ca în biserică.

Nu-mi amintesc prea multe despre bunica în afară de gabaritul ei. Mă căţăram pe pieptul ei voluminos sau urmăream, pe ascuns, să văd dacă se putea ridica de pe scaun. Pe perete, deasupra ei erau tablouri cu târgoveţi olandezi, cu feţele grase şi unsuroase cuibărite în nişte gulere albe. Pe poliţa de deasupra şemineului erau doi homunculi japonezi cu ochi de fildeş roşu cu alb care priveau miraţi de pe suportul lor. Mă jucam cu ei sau cu o maimuţă nemţească articulată, dar întotdeauna o băteam la cap pe bunica:

— Te rog, îmi dai mie bucata de brontozaur?

Niciodată în viaţa mea nu mi-am dorit ceva mai mult decât acea bucată de piele. Bunica mi-a spus că poate o să mă lase s-o iau într-o zi. Şi, când a murit, am spus:

— Acum chiar *pot* să iau bucata de brontozaur.

Dar mama mi-a zis:

— A, chestia aia! Mi-e teamă că am aruncat-o.

La şcoală copiii râdeau de povestea cu brontozaurul. Profesorul de zoologie spunea că l-am confundat cu mamutul siberian. Le-a povestit colegilor mei că nişte oameni de ştiinţă ruşi mâncaseră carne de mamut îngheţat şi mie mi-a zis să nu mai spun minciuni. În plus, a adăugat el, brontozaurii erau reptile. Nu aveau blană, ci doar o piele acoperită cu solzi. Şi ne-a arătat o reproducere a animalului făcută de un artist – foarte diferită de ce îmi imaginam eu –, de culoare gri-verzui, cu un cap mic şi o coloană vertebrală gigantică, mestecând placid nişte ierburi într-un lac. M-am ruşinat de brontozaurul meu păros, dar ştiam că nu este mamut.

Mi-au trebuit câţiva ani ca să mă lămuresc. Animalul lui Charley Milward nu era un brontozaur, ci un milodon sau leneş uriaş. El nu găsise niciodată un specimen întreg, nici măcar un schelet întreg, doar nişte piele şi oase, păstrate datorită frigului, uscăciunii şi sării, într-o peşteră din golful Última Esperanza, în Patagonia chiliană. A trimis această colecţie în Anglia şi a vândut-o Muzeului Britanic. Această versiune era mai puţin romantică, dar avea meritul de a fi adevărată.

Nu mi-am pierdut şi interesul pentru Patagonia odată cu bucata de piele; deoarece Războiul Rece mi-a trezit pasiunea pentru geografie. La sfârşitul anilor ’40 viaţa ne-a fost umbrită de Canibalul de la Kremlin; ai fi zis că mustăţile lui erau de fapt dinţi. Asistam la prelegeri despre războiul pe care îl plănuia. Ne uitam cum instructorul de la apărarea civilă încercuia pe hartă oraşele Europei ca să ne arate zonele de distrugere parţială sau totală. Vedeam acele zone intrând una în alta, fără nicun spaţiu între ele. Instructorul purta nişte pantaloni scurţi kaki. Avea genunchii albi şi noduroşi şi înţelegeam că totul era fără rost. Războiul era iminent şi noi nu puteam face nimic.

Apoi, citeam despre bomba cu cobalt, care era mai periculoasă decât bomba cu hidrogen şi putea să sufoce planeta printr-o nesfârşită reacţie în lanţ.

Cunoşteam culoarea cobaltului din cutia cu vopsele a mătuşii mele de-a doua. Aceasta locuise în Capri pe vremea lui Maxim Gorki şi pictase nuduri ale unor băieţi de acolo. Mai târziu arta ei a devenit aproape exclusiv religioasă. A pictat o mulţime de Sfinţi Sebastian, întotdeauna pe un fundal albastru-cobalt, întotdeauna acelaşi tânăr frumos, străpuns de săgeţi, dar ţinându-se încă pe picioare.

Aşa că îmi imaginam bomba cu cobalt ca pe o masă de nori, albastră şi densă, scuipând limbi de foc pe la margini. Şi mă vedeam singur pe un promontoriu verde, scrutând orizontul, ca să văd dacă se apropie norul.

Şi totuşi, speram să supravieţuim exploziei. Am înfiinţat un Comitet de Emigrare şi plănuiam să ne stabilim în vreun colţ îndepărtat al lumii. Studiam cu atenţie tot felul de atlase. Am aflat în ce direcţie suflau vânturile predominante şi tiparele probabile ale precipitaţiilor radioactive. Războiul avea să înceapă în emisfera nordică, aşa că ne-am îndreptat atenţia către cea sudică. Am eliminat insulele din Pacific deoarece insulele sunt nişte capcane. Am eliminat Australia şi Noua Zeelandă şi ne-am oprit la Patagonia, considerând-o cel mai sigur loc de pe pământ.

Îmi imaginam o casă scundă de lemn, cu acoperiş de ţiglă, călăfătuită împotriva furtunilor, cu camere în care ardea focul şi cu pereţii căptuşiţi cu cele mai bune cărţi, un loc unde să trăim atunci când restul lumii avea să sară în aer.

Apoi Stalin a murit şi noi am cântat imnuri de laudă în capelă, dar mie mi-a rămas gândul la Patagonia.

2

Istoria oraşului Buenos Aires este scrisă în cartea sa de telefon. Pompey Romanov, Emilio Rommel, Crespina D.Z. de Rose, Ladislao Radziwil şi Elizabeta Marta Callman de Rothschild – cinci nume luate la întâmplare de la litera R – spun o poveste a exilului, a deziluziei şi anxietăţii din spatele perdelelor de dantelă.

Era o vreme frumoasă de vară în săptămâna pe care am petrecut-o acolo. Magazinele aveau decoraţii de Crăciun. Tocmai deschiseseră Mausoleul lui Perón la Olivos; Eva era în formă după ce făcuse un tur pe la seifurile din băncile europene. Unii catolici ţinuseră un recviem pentru sufletul lui Hitler şi se aşteptau la o lovitură de stat.

În timpul zilei oraşul parcă tremura în aerul poluat. Seara băieţi şi fete se plimbau pe malul fluviului. Erau dificili, dichisiţi şi nechibzuiţi şi se plimbau braţ la braţ pe sub copaci, râzând nepăsători, separaţi de fluviul roşiatic de o balustradă de granit roşu.

Cei bogaţi îşi închideau apartamentele pe timpul verii. Mobilele aurite erau acoperite cu cearceafuri albe, ca să le apere de praf, şi în hol erau grămezi de valize din piele. Cei bogaţi îşi petreceau toată vara la vreo estancia. Cei foarte bogaţi mergeau la Punta del Este, în Uruguay, unde riscau mai puţin să fie răpiţi. Unii dintre bogătaşi, cel puţin cei cu înclinaţii cinegetice, spuneau că vara se închide sezonul la răpiri. Până şi insurgenţii închiriau vile de vacanţă sau plecau în Elveţia, la schi.

La un prânz am stat sub un portret al unuia dintre acei gauchos ai generalului Rosas, pictat de Raymond Monvoisin, un discipol al lui Delacroix. Era înfăşurat într-un poncho roşu ca sângele, ca o odaliscă masculină, ca o pisică, într-o postură pasiv erotică.

„Poţi să fii sigur că un francez", mă gândeam, „o să vadă dincolo de făţărnicia unui gaucho".

În dreapta mea stătea o romancieră. Spunea că singurul subiect care merită să fie abordat este singurătatea. Povestea despre un violonist internaţional care a fost atacat într-o noapte, pe când era în turneu, la un motel din Vestul Mijlociu. Povestea se învârtea în jurul patului, al viorii şi al piciorului de lemn al violonistului.

Cu ani în urmă îl cunoscuse pe Ernesto Guevara, pe atunci un tânăr neglijent care se străduia să îşi câştige un loc în societate.

— Era foarte macho, spunea ea, ca majoritatea băieţilor argentinieni, dar nu am crezut niciodată că se va ajunge la *asta*.

Oraşul îmi amintea tot timpul de Rusia – maşinile poliţiei secrete pline de antene; femei cu şolduri late lingând îngheţată în parcuri prăfuite; aceleaşi statui intimidante, arhitectura haotică, aceleaşi bulevarde care nu erau chiar drepte, dând iluzia de spaţiu nesfârşit şi ducând către nicăieri.

Mai degrabă o Rusie ţaristă decât sovietică. Bazarov ar putea fi un personaj argentinian, *Livada de vişini* este o ipostază argentiniană. Rusia culacilor lacomi, a funcţionarilor corupţi, a alimentelor importate şi a proprietarilor de terenuri privind cu suspiciune spre Europa.

I-am spus aceste lucruri unui prieten.

— Mulţi oameni spun asta, a zis el. Anul trecut o bătrână emigrantă monarhistă a venit la noi acasă, la ţară. Era foarte entuziasmată şi a cerut să vadă fiecare cameră. Am urcat până în pod şi ne-a spus: „Aha! Ştiam eu! Este mirosul copilăriei mele!".

3

Am luat trenul spre La Plata pentru a vizita cel mai bun Muzeu de Istorie Naţională din America de Sud. În compartiment erau două victime obişnuite ale machismului, o femei slabă cu un ochi învineţit şi o adolescentă bolnăvicioasă care se ţinea de rochia ei. În faţa lor stătea un băiat cu nişte înflorituri verzi pe cămaşă. Când m-am uitat mai bine, am observat că înfloriturile erau de fapt lame de cuţit.

La Plata este oraş universitar. Cele mai multe graffiti erau împrumuturi răsuflate din mai 1968, dar unele erau destul de neobişnuite: „Isabel Perón sau moartea!”, „Dacă Evita ar mai trăi, s-ar fi născut o *montonera*”, „Moarte piraţilor englezi!”, „Cel mai bun intelectual este intelectualul mort”.

O alee mărginită de ginkgo, care trece pe lângă o statuie a lui Benito Juárez, duce până la treptele de la intrarea în muzeu. Drapelul naţional al Argentinei, „albastru cu alb”, flutura pe catarg, dar o mulţime de citate din Guevara mâzgălite cu roşu se căţărau pe faţada clasică, până dincolo de fronton, ameninţând să înghită clădirea. Un tânăr care stătea cu braţele încrucişate ne-a spus:

— Muzeul este închis din diverse motive.

Un indian peruvian, care venise special pentru asta de la Lima, nu se dădea dus, dezamăgit. Împreună i-am făcut să se simtă atât de ruşinaţi, că ne-au lăsat să intrăm.

În prima sală am văzut un dinozaur mare descoperit în Patagonia de un imigrant lituanian, Casimir Slapelič, şi botezat după el. Am văzut gliptodonii, nişte tatu uriaşi, ca o paradă de maşini blindate, fiecare placă osoasă ca o crizantemă japoneză. Am văzut păsările din La Plata împăiate lângă un portret al lui W.H. Hudson; şi, în cele din urmă, am găsit nişte rămăşiţe ale leneşului uriaş, *Mylodon listai*, din peştera din golful Última Esperanza – gheare, bălegar, oase de care mai erau prinse nişte tendoane şi o bucată de piele. Pe ea era acelaşi păr roşcat pe care mi-l aminteam din copilărie. Era groasă de aproape doi centimetri. În piele erau încastraţi nişte noduli de cartilaj alb şi arăta ca o acadea cu alune păroasă.

În La Plata a locuit Florentino Ameghino, un autodidact solitar, fiul unor imigranţi genovezi, care s-a născut în 1854 şi a murit pe când era director al Muzeului Naţional. A început să adune fosile încă din copilărie şi, mai apoi, a deschis o papetărie numită *El Gliptodon*, după animalul lui preferat. Până la urmă, articolele de papetărie nu au mai avut loc de fosilele care au invadat tot spaţiul, dar Ameghino ajunsese deja faimos în întreaga lume, deoarece publicaţiile sale erau extrem de numeroase, iar fosilele extrem de ciudate.

Fratele său mai mic, Carlos, îşi petrecea timpul explorând acele *barrancas* din Patagonia, în timp ce Florentino stătea acasă şi sorta fosilele. Puterea imaginaţiei lui era extraordinară şi reconstituia un animal enorm pornind de la cel mai mic fragment de colţ sau de gheară. Mai avea şi o slăbiciune pentru nume grandioase. A botezat un animal *Florentino-ameghinea* şi altul *Propalaeohoplophorus.* Îşi iubea ţara cu pasiunea unui imigrant din a doua generaţie şi uneori patriotismul i se urca la cap. Pe un anumit subiect s-a opus tuturor opiniilor ştiinţifice.

Cu vreo 50 de milioane de ani în urmă, pe când încă nu se încheiase deriva continentelor, dinozaurii din Patagonia se asemănau foarte mult cu dinozaurii din Belgia, Wyoming sau Mongolia. Când au dispărut, locul lor a fost luat de mamifere cu sânge cald. Oamenii de ştiinţă care au studiat acest

fenomen au sugerat că nou-veniţii erau originari din emisfera nordică, de unde au colonizat tot globul pământesc.

Primele mamifere care au ajuns în America de Sud erau nişte specii ciudate numite astăzi notoungulate şi condylarthre. Imediat după ce au ajuns aici, marea a pătruns prin Istmul Panama şi le-a izolat de restul creaturilor. În absenţa unor carnivore care să le sâcâie, mamiferele din America de Sud au dezvoltat forme tot mai ciudate: leneşii tereştri, toxodonul, leneşul uriaş şi mylodonul. Mai erau porci-spinoşi, furnicari şi tatu; mamifere din ordinele Liptoterna, Astrapotheria şi Macrauchenia (ca o cămilă cu trompă). Mai târziu istmul Panama a reapărut la suprafaţă şi o mulţime de mamifere nord-americane mai eficiente, cum ar fi puma şi tigrul cu colţi de sabie, au năvălit spre sud şi au ras de pe faţa pământului multe specii indigene.

Dr. Ameghino nu agrea această versiune zoologică a Doctrinei Monroe. Era adevărat că vreo câteva specii din sud au încercat să ţină piept invaziei yankeilor. Leneşii de dimensiuni mici au ajuns în America Centrală, tatuul în Texas, iar porcul-spinos în Canada (ceea ce dovedeşte că nu există nicio invazie fără o contrainvazie). Dar acest fapt nu l-a satisfăcut pe Ameghino. Şi-a făcut datoria faţă de ţara sa şi a îndreptat cronologia. A răstălmăcit dovezile pentru a arăta că *toate* mamiferele cu sânge cald şi-au început existenţa în America de Sud şi s-au răspândit apoi spre nord. Apoi s-a lăsat dus de val: a publicat un articol în care sugera că Omul însuşi îşi are originea pe teritoriul patriei sale; acesta este motivul pentru care, în unele cercuri, numele de Ameghino apare lângă cele ale lui Platon şi Newton.

4

Am părăsit cimitirul din La Plata ameţit de latina lui Linné şi m-am grăbit să mă întorc la Buenos Aires, în gara Patagonia, ca să prind autobuzul de noapte care mergea spre sud.

Când m-am trezit, autobuzul trecea printr-o zonă cu dealuri joase. Cerul era cenuşiu, iar în văi atârnau petice de ceaţă. Lanurile de grâu îşi schimbau culoarea din verde în galben, iar pe păşuni păşteau vite negre. Tot treceam peste ape mărginite de sălcii şi ierburi de pampas. Casele de la estancias se ascundeau în spatele unor perdele de plopi şi eucalipţi. Unele case aveau acoperişuri de olane, dar majoritatea erau din tablă, vopsită în roşu. Cei mai înalţi eucalipţi aveau vârfurile rupte.

La 9 şi jumătate autobuzul s-a oprit într-un orăşel unde speram să-l găsesc pe Bill Philips. Bunicul său fusese pionier în Patagonia, iar el mai avea nişte veri acolo. Oraşul era un caroiaj de case din cărămidă cu un etaj şi magazine cu cornişe. În scuar erau un părculeţ şi un bust de bronz al generalului San Martín, Eliberatorul. Străzile din jurul părculeţului erau asfaltate, dar vântul acoperea florile şi bronzul cu praful alb de pe străduţele secundare.

Doi fermieri îşi parcaseră camionetele în faţa barului şi beau *vino rosado*. Un bătrân stătea aplecat deasupra ceainicului său cu ceai de maté. În spatele barului erau poze cu Isabelita şi Juan Perón, el având o eşarfă albastru cu alb şi părând bătrân şi degenerat; o altă poză cu Evita şi Juan, mult mai tânăr şi mai periculos; şi o a treia cu generalul Rosas, cu favoriţi şi

cu colţurile gurii lăsate în jos. Iconografia peronismului este extrem de complicată.

O bătrână mi-a dat un sandviş cu carne tare ca talpa şi o cafea. Desigur, a spus ea, puteam să-mi las bagajul acolo cât îl caut pe señor Philips.

— Este mult de mers până la señor Philips. Locuieşte în sierra.

— Cât de departe?

— 45 de kilometri. Dar s-ar putea să-l găsiţi. Vine adesea în oraş dimineaţa.

M-am interesat prin zonă, dar nimeni nu-l văzuse în acea dimineaţă pe gringo Philips. Am găsit un taxi şi m-am tocmit la preţ. Şoferul era un tip vesel, slăbuţ, cred că era italian. Părea că-i place să negocieze şi s-a dus să cumpere benzină. L-am măsurat cu privirea pe generalul San Martín şi mi-am urcat bagajul pe trotuar. A venit taxiul şi italianul a ieşit din maşină şi mi-a spus agitat:

— L-am văzut pe gringo Philips. Venea în direcţia asta.

Nu s-a supărat că-şi pierdea banii de cursă şi a refuzat când am vrut să-l plătesc. Începea să-mi placă ţara asta.

Se apropia un bărbat destul de scund, solid, cu pantaloni kaki. Avea o faţă tinerească, veselă şi un smoc de păr zburlit la ceafă.

— Bill Philips?

— De unde ştii?

— Am ghicit.

— Hai la mine, a spus el surâzând.

Am ieşit din oraş în camioneta lui veche. Portiera din dreapta era înţepenită şi a trebuit să ne dăm jos amândoi pe partea cealaltă când am ajuns la o baracă ruginită ca să urce în maşină şi un basc cu faţa plină de riduri, cu părul nisipiu, care mai muncea ocazional la fermă şi era cam prostuţ. Drumul tăia un câmp neted unde păşteau vite. Vacile negre, Aberdeen Angus, se îngrămădeau în jurul pompelor eoliene. Gardurile erau

în stare perfectă. Cam din opt în opt kilometri treceam pe lângă porţile pretenţioase ale vreunei mari estancia.

— Pe aici stau milionarii, a spus Bill. Eu stau mai încolo, în zona cu oi. Pot să cresc vreo câteva vaci Jersey, dar nu avem iarbă şi apă pentru o cireadă mare. Dacă vine o secetă, dau faliment.

Bill a ieşit de pe drumul principal şi a luat-o spre nişte dealuri stâncoase de o culoare palidă. Norii şi ceaţa se risipeau. Dincolo de dealuri am văzut un lanţ de munţi, de acelaşi gri-argintiu ca şi norii. Soarele le lumina versanţii şi parcă străluceau.

— Ai venit pentru Darwin sau ca să ne vezi pe noi? a întrebat Bill.

— Să vă văd pe voi. Dar ce-i cu Darwin?

— A fost şi el pe-aici. Poţi să vezi acum Sierra de la Ventana, departe, în stânga. Darwin a urcat munţii ăia în drum spre Buenos Aires. Eu nu am fost acolo. Este prea mult de muncă la o fermă nouă.

Drumul tot urca, apoi s-a transformat într-o potecă denivelată. Bill a deschis poarta unei ferme şi un câine s-a năpustit spre noi. El a intrat repede înapoi în maşină, iar câinele s-a ghemuit arătându-şi colţii, cu ură.

— Vecinii mei sunt italieni, a spus Bill. Italienii au pus mâna pe toată regiunea. Toţi au venit dintr-un sat din Marches acum 40 de ani. Toţi sunt peronişti înfocaţi în care nu trebuie să ai încredere. Au o filozofie simplă: să se înmulţească ca muştele şi să se plângă de reforma agrară mai târziu. Toţi au avut la început loturi de teren destul de mari, dar le tot împart în bucăţele. Vezi casa aia?

Drumul devenise foarte abrupt şi întregul ţinut se întindea în spate, o depresiune cu câmpuri înconjurate de dealuri stâncoase şi luminate de raze de soare care străpungeau norii ici şi colo. Toate gospodăriile se aflau în mijlocul unor pâlcuri de plopi, cu excepţia celei noi, o pată albă, simplă, fără copaci.

— Acolo este o familie care tocmai s-a destrămat. Bătrânul moare. Doi fii se ceartă. Fiul cel mare ia pământul cel mai bun şi construieşte o casă

nouă. Fiul mai mic activează în politica locală. Vrea să pună mâna pe cea mai bună păşune pentru oi de la gringo. Eu am exact cât îmi trebuie ca să mă menţin fără să am emoţii. Şi eram cetăţeni argentinieni când acest teren a intrat în blestematul lor de sat italian. Asta-i casa mea, a spus el.

Am oprit ca să coboare bascul, care a luat-o la vale. Era o căsuţă din prefabricate cu două camere, ridicată pe povârnişul unui deal sterp, cu ferestre mari şi o privelişte minunată.

— Nu-i da atenţie lui Anne-Marie, a spus Bill. Este cam nervoasă când avem musafiri. I se ridică sângele la cap. Pare să creadă că dacă avem vizitatori înseamnă că are de făcut mai multă treabă în casă. Nu-i genul de gospodină. Dar n-o băga în seamă. De fapt îi place să aibă vizitatori. Dragă, avem un oaspete! a strigat el.

Am auzit-o spunând „A, da?" şi apoi uşa dormitorului s-a trântit. Bill părea nefericit. A mângâiat câinele şi am vorbit despre câini. Am văzut că avea în bibliotecă numai cărţi bune. Citea *Povestirile unui vânător* de Turgheniev şi am vorbit despre Turgheniev.

Un băiat cu pantaloni albaştri şi o cămaşă prospăt spălată a băgat capul pe uşă. Se uita la vizitator cu teamă şi îşi sugea degetul mare.

— Nicky, vino să zici bună ziua, a spus Bill.

Nicky a fugit înapoi în dormitor şi uşa s-a închis din nou. În cele din urmă Anne-Marie a ieşit din cameră şi a dat mâna cu mine. Era ţâfnoasă şi oficială. Nu putea înţelege ce l-a apucat pe tatăl ei să-mi spună să vin pe la ei.

— E haos aici, a spus ea.

Avea un zâmbet larg şi luminos – atunci când zâmbea. Era subţirică şi sănătoasă, avea părul negru, tuns scurt şi o piele curată şi bronzată. Mi-a plăcut foarte tare de ea, dar fata tot vorbea despre „noi, provincialii". Lucrase la Londra şi la New York. Ştia cum ar trebui să fie lucrurile şi se scuza pentru felul cum erau.

— Dacă am fi ştiut că veniţi, am fi...

I-am spus că nu are importanţă. Nimic nu conta. Dar am văzut că pentru ea conta.

— O să avem nevoie de mai multă carne pentru prânz, a spus, avem un musafir. De ce nu vă duceţi amândoi până la fermă cu Nicky şi eu o să fac curat.

Eu şi Bill am aşteptat ca Nicky să îşi schimbe hainele pe care le îmbrăcase în cinstea mea. Pe primul ogor am văzut nişte păsări maronii, cu cozi şi moţuri lungi.

— Ce pasăre e aceea, Nicky? a întrebat Bill.

— Ouraka.

— Cea mai urâtă pasăre din carte, a spus Bill.

— Şi uite şi tero-tero, a zis Nicky.

O pereche de fluierari cu penaj alb cu negru s-au înălţat în văzduh şi au început să se rotească deasupra noastră, scoţând nişte ţipete ascuţite la apropierea duşmanului.

— Şi ăsta-i cel mai urât sunet din lume. Pasărea asta îl urăşte pe om. Chiar îl urăşte.

Drumul traversa o porţiune cu iarbă zburlită şi ajungea la clădirile unei ferme, într-o văgăună ferită de vânt. Un băieţel subţirel pe care-l chema Dino a ieşit din casa de beton şi a început să se joace cu Nicky prin curte, ţipând. Era un jgheab pentru deparazitarea oilor plin cu un lichid verde, mâzgos, iar Bill a trebuit să-i alunge de acolo.

— E periculos, a spus el. Acum două luni, copilul unui vecin s-a înecat în groapa lui gringo. Părinţii erau beţi după prânzul de duminică. Slavă Domnului că mama lui este din nou însărcinată – a noua oară!

Tatăl băiatului a ieşit din casă, şi-a scos pălăria în faţa lui Bill şi acesta l-a rugat să taie o oaie. Am vizitat ferma, ne-am uitat la vacile Jersey, la nişte berbeci noi şi la un tractor McCormick.

— Îţi imaginezi cât a costat nenorocitul ăsta la rata de schimb de acum. Nu-mi permit altceva. Ştiţi pentru ce ne rugăm noi aici? Pentru ce ne rugăm

cu sadism? Să fie o iarnă grea în Europa. Ca să crească preţul lânii.

Am urcat în livadă, unde tatăl lui Dino atârnase oaia tăiată de un măr, iar câinele mânca maţele vinete aruncate în iarbă. A tăiat gâtul oii cu cuţitul, rămânând cu capul acesteia în mână. Carcasa a început să se legene pe creangă. A apucat-o bine şi a tăiat un picior, pe care i l-a dat lui Bill.

La întoarcere, pe la jumătatea drumului, Nicky a întrebat dacă poate să-l ia de mână pe musafir.

— Nu ştiu ce i-aţi făcut lui Nicky, a spus Anne-Marie când ne-am întors. De obicei nu-i plac musafirii.

5

Seara Bill m-a dus cu maşina la Bahía Blanca. Pe drum ne-am oprit să vorbim cu un scoţian în legătură cu un taur.

Ferma lui Sonny Urquhart era pe un şes, la vreo cinci kilometri de la drum. Fusese moştenită din tată în fiu de patru generaţii, de pe vremea raidurilor indienilor. Pe drum a trebuit să deschidem patru porţi din sârmă. Noaptea era liniştită, nu se auzeau decât ţipetele păsărilor. Ne-am îndreptat spre un dâmb cu chiparoşi negri printre care strălucea o lumină.

Scoţianul a potolit câinii şi ne-a condus printr-un coridor verde, îngust într-o cameră cu tavanul înalt, vopsită într-un verde mai închis şi luminată de un singur bec. În jurul focului erau nişte fotolii victoriene cu braţe de lemn. Paharele umede de whisky lăsaseră urme rotunde pe suprafaţa lăcuită. Sus, pe pereţi, erau nişte reproduceri cu gentlemeni zvelţi şi doamne cu crinoline.

Sonny Urquhart era un bărbat solid şi vânos, cu părul blond pieptănat spre spate şi cu cărare la mijloc. Avea aluniţe pe faţă şi mărul lui Adam foarte proeminent. Pe ceafă se vedeau riduri încrucişate, de la muncit în soare fără pălărie. Avea ochii de un albastru spălăcit şi cam injectaţi.

A terminat de vorbit cu Bill despre taur. Bill vorbea despre preţuri şi despre reforma agrară, iar Sonny dădea din cap aprobator sau dezaprobator. Stătea pe o băncuţă şi mai lua câte o gură din paharul cu whisky. Din Scoţia mai păstrase o anumită mândrie a originii sale şi nişte amintiri vagi despre kilturi şi cimpoaie, dar acestea aparţineau altei generaţii.

Mătuşa şi unchiul lui veniseră din Buenos Aires ca să aibă grijă de el. Mătuşa era bucuroasă că am venit în vizită. A adus o prăjitură făcută de ea, glasată cu zahăr roz şi pufoasă în interior. A tăiat nişte felii uriaşe şi ni le-a servit pe farfurii delicate de porţelan, cu furculiţe de argint. Noi mâncaserăm mai devreme, dar nu am putut să o refuzăm. I-a tăiat o felie şi lui Sonny.

— Ştii că nu mănânc prăjituri, a spus el.

Sonny avea o soră care era infirmieră în Buenos Aires. Când a murit mama lor, ea s-a întors acasă, dar s-a certat cu peonul lui Sonny. Acesta era pe jumătate indian şi dormea în casă. Ea nu putea să-l sufere pentru că avea un cuţit. Nu putea să sufere felul cum îl folosea la masă. Ştia că acest peon nu avea o influenţă bună asupra lui Sonny. Cei doi stăteau la băut aproape în fiecare seară. Uneori beau toată noaptea şi în ziua următoare dormeau până spre seară. Ea a încercat să facă schimbări în casă, să o facă mai veselă, dar Sonny a spus: „Casa rămâne aşa cum este”.

Într-o noapte amândoi erau beţi şi peonul a insultat-o. Ea s-a panicat şi s-a încuiat în camera ei. Simţea că avea să se întâmple ceva rău şi s-a întors la serviciul ei.

Sonny şi peonul s-au luat la bătaie după plecarea ei. Vecinii spun că putea să fie mult mai rău. Atunci au venit mătuşa şi unchiul, dar nici ei nu au putut prelua ferma. Din fericire, aveau ceva economii, cât să cumpere un bungalow într-o suburbie din Buenos Aires, într-o zonă bună, unde erau şi alţi englezi.

Ei stăteau la palavre şi Sonny mai lua câte o gură de whisky. Voia să se întoarcă peonul acela. Din ce nu spunea, îţi dădeai seama că îşi dorea ca peonul să vină înapoi.

6

Bahía Blanca este ultima mare localitate înainte de deşertul patagonez. Bill m-a lăsat la hotelul de lângă staţia de autobuz. Barul era verde, bine luminat şi plin de bărbaţi care jucau cărţi. Lângă bar stătea un băiat de la ţară. Era nesigur pe picioare, dar îşi ţinea capul cu semeţie, ca un gaucho. Era un băiat arătos, cu părul negru, cârlionţat, dar era beat criţă. Soţia patronului mi-a arătat o cameră încălzită şi îmbâcsită, văruită în violet, cu două paturi. Camera nu avea fereastră, iar uşa dădea într-o curte interioară cu acoperiş de sticlă. Camera era foarte ieftină şi femeia nu mi-a spus că trebuia să mai stau cu cineva.

Eram pe jumătate adormit când băiatul de la ţară a intrat, clătinându-se pe picioare, s-a trântit pe celălalt pat, a gemut, s-a ridicat şi a vomitat. A vomitat de mai multe ori timp de vreo oră şi apoi a început să sforăie. Nu am dormit toată noaptea din cauza mirosului de vomă şi a sforăitului.

Aşa că a doua zi, mergând cu autobuzul prin deşert, urmăream somnoros zdrenţele de nori argintii învârtindu-se pe cer, oceanul de mărăciniş gri-verzui întinzându-se cât vedeai cu ochii şi ridicându-se în terase, praful alb spulberat de pe sărături şi, la orizont, pământul şi cerul dizolvându-se într-o lipsă de culoare.

Patagonia începe la Río Negro. La amiază autobuzul a traversat un pod de fier peste râu şi s-a oprit în faţa unui bar. A coborât o indiancă însoţită de fiul ei. Avea atâtea bagaje, că ocupase două scaune. Ronţăia usturoi şi purta cercei zăngănitori de aur veritabil, iar pe cap avea o pălărie albă şi tare,

prinsă peste părul împletit în cozi. O expresie de groază abstractă a apărut pe faţa băiatului în timp ce ea se chinuia să iasă cu pachetele în stradă.

Casele mai solide din sat erau din cărămidă, cu hornuri negre, deasupra cărora se întindea o încâlceală de cabluri electrice. După casele de cărămidă, începeau cocioabele indienilor. Erau peticite cu ambalaje, folii de plastic şi pânză de sac.

Pe stradă nu era decât un bărbat, cu pălăria de fetru maro trasă pe ochi. Căra un sac, mergând spre ieşirea din sat, prin norii de praf. Nişte copii refugiaţi în pragul unei uşi chinuiau un miel. Dintr-o colibă se auzeau un radio şi sfârâitul unturii puse în tigaie. A apărut un braţ noduros care a aruncat un os unui câine. Câinele l-a înşfăcat şi s-a făcut nevăzut.

Indienii erau lucrători migranţi din sudul statului Chile. Erau indieni araucani. Cu o sută de ani în urmă, araucanii erau incredibil de fioroşi şi de curajoşi. Îşi vopseau trupul în roşu, îşi jupuiau duşmanii de vii şi beau sângele din inima morţilor. Educaţia băieţilor consta în hockey, călărie, alcool, insolenţă şi sporturi sexuale şi timp de trei secole i-au înspăimântat de moarte pe spanioli. În secolul al XVI-lea Alonso de Ercilla a scris un poem epic în cinstea lor şi l-a intitulat *Araucana.* Voltaire l-a citit şi prin el araucanii au devenit candidaţi la titlul de nobil sălbatic (varianta dură). Araucanii sunt încă foarte duri şi ar fi şi mai duri dacă ar renunţa la băutură.

Lângă sat erau plantaţii irigate de porumb şi dovlecei, precum şi livezi de cireşi şi caişi. De-a lungul râului, sălciile erau răscolite de vânt, arătându-şi dosurile argintii ale frunzelor. Se vedeau urme albe, proaspete acolo unde indienii tăiaseră nuiele şi mirosea a sevă. Râul se umflase de la zăpada topită în Anzi şi curgea vijelios, făcând trestiile să foşnească. Nişte rândunele mov vânau gângănii. Când ajungeau deasupra stâncii, le răsturna vântul şi coborau din nou în picaj spre râu.

Stânca se ridica abruptă deasupra unui ponton pentru feribot. Am urcat pe o potecuţă şi, de sus, am privit pe firul apei spre Chile. Vedeam râul, sclipind şi alunecând printre stâncile albe, cu fâşii de culturi de culoarea

smaraldului de o parte şi de alta. Dincolo de stânci se întindea deşertul. Nu se auzea decât vântul, zbârnâind printre spini şi şuierând prin iarba uscată, iar singurele semne de viaţă erau un şoim şi un gândac negru care se odihnea pe nişte pietre albe.

Deşertul patagonez nu este un deşert de nisip sau pietriş, ci un desiş de ciulini nu foarte înalţi, cu frunze cenuşii, care emană un miros amărui când îi zdrobeşti. Spre deosebire de deşerturile din Arabia, acesta nu a incitat vreun exces spectaculos al spiritului, dar are locul său în istoria experienţelor umane. Charles Darwin a considerat irezistibile calităţile sale negative. Rezumând *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle*, el a încercat, fără succes, să explice de ce l-au captivat „aceste pustiuri aride" mai mult decât oricare dintre minunile pe care le văzuse.

În anii 1860, W.H. Hudson a venit la Río Negro în căutarea păsărilor migratoare ce iernau pe lângă casa lui din La Plata. Ani mai târziu, în pensiunea sa din Notting Hill, şi-a amintit de această călătorie şi a scris o carte atât de calmă, încât îl face pe Thoreau să pară declamator. Hudson dedică un întreg capitol din *Idle Days in Patagonia* pentru a răspunde la întrebarea domnului Darwin, ajungând la concluzia că aceia care rătăcesc prin deşert desoperă în ei un calm primitiv (pe care îl are şi cel mai simplu sălbatic), ce ar putea fi Pacea lui Dumnezeu.

Cam pe la data când a ajuns aici Hudson, Río Negro era frontiera de nord a unui regat neobişnuit, care are încă o curte în exil, la Paris.

7

Într-o după-amiază de noiembrie, cu burniţă, Înălţimea Sa prinţul Philippe de Araucanía şi Patagonia m-a primit în audienţă la biroul său de relaţii cu publicul din foburgul Poissonière. Pentru a ajunge acolo a trebuit să trec pe lângă sediul cotidianului marxist *L'Humanité*, un cinematograf la care rula *Pinocchio* şi un magazin care vindea blănuri de vulpe şi de sconcs din Patagonia. Mai era prezent istoricul curţii, un tânăr argentinian corpolent de origine franceză, având la haină nasturi cu însemnele regale.

Prinţul era un bărbat scund, îmbrăcat cu un costum maro de tweed, care pufăia dintr-o pipă din lemn de măceş ce se curba spre bărbie. Tocmai se întorsese din Berlinul de Est, unde fusese cu nişte treburi, şi agita dispreţuitor un număr al ziarului *Pravda.* Mi-a arătat un manuscris voluminos pentru care căuta un editor; o fotografie cu doi cetăţeni araucanieni care fluturau drapelul tricolor, albastru, alb şi verde; o hotărâre judecătorească permiţându-i domnului Philippe Boiry să-şi folosească titlul regal pe paşaportul francez; o scrisoare de la Consulul El Salvadorului la Houston prin care era recunoscut ca şef de stat în exil; şi corespondenţa sa cu preşedinţii Perón şi Eisenhower (pe care îl decorase) şi cu prinţul Montezuma, pretendentul la tronul aztec.

La despărţire mi-a dat nişte numere din *Cahiers des Hautes-Etudes Araucaniennes*, printre care şi studiul lui Comte Léon M. de Moulin-Peuillet, *La Succession Royale d'Araucanie et l'ordre maçonnique de Memphis et Misraim (rite égyptien).*

— De fiecare dată când încerc ceva, a spus prinţul, câştig puţin.

8

În primăvara anului 1859 avocatul Orélie-Antoine de Tounens şi-a închis biroul cu obloane gri din Rue Hiéras din Périgueux, a mai privit o dată profilul bizantin al catedralei şi a plecat în Anglia, ţinând strâns în mână valiza cu cei 25.000 de franci pe care îi scosese din contul comun al familiei sale, accelerându-i astfel ruinarea.

Era al optulea fiu al unor fermieri care locuiau într-o *gentilhommière* dărăpănată din cătunul La Chèze de lângă cătunul Las Fount. Avea 33 de ani (vârsta la care mor geniile), era celibatar şi mason şi, trişând un pic, declarase că este descendentul unui senator galo-roman şi adăugase un *de* la numele său. Avea ochi visători, barbă şi plete negre. Se îmbrăca ca un dandy, se ţinea foarte drept şi acţiona cu curajul nechibzuit al vizionarului.

Prin intermediul lui Voltaire, descoperise epopeea cu strofe rigide a lui Ercilla şi aflase despre triburile sălbatice din sudul statului Chile:

Robuşti şi fără bărbi,
Cu corpuri unduioase şi musculoase,
Membre puternice, nervi de oţel,
Agili, fără ruşine, veseli,
Spirituali, energici, îndrăzneţi,
Aspriţi de muncă, răbdători
În faţa morţii, foamei şi căldurii.

Grăjdarul Murat şi a ajuns rege al Neapolelui. Bernadotte era angajatul unui avocat din Pau şi a ajuns rege al Suediei. Iar lui Orélie-Antoine îi intrase în cap că araucanii îl vor alege rege al acestei naţii tinere şi viguroase.

S-a îmbarcat pe un vas comercial englezesc, a înconjurat Capul Horn în toiul iernii şi a debarcat la Coquimbo, pe ţărmul pustiu al statului Chile, unde a locuit împreună cu un alt mason. Curând a aflat că araucanii aveau să mai facă o ultimă încercare de a se împotrivi Republicii, a început o corespondenţă încurajatoare cu căpetenia lor, Mañil, iar în octombrie a traversat râul Bío-Bío, frontiera regatului pe care îl proiectase.

Îl însoţeau un interpret şi doi francezi – domnii Lachaise şi Desfontaines, ministrul său de Externe şi secretarul de stat pe probleme de justiţie, nişte funcţionari-fantomă, numiţi după localităţile La Chèze şi Las Fount, care erau unii şi aceiaşi cu persoana Maiestăţii Sale.

Orélie-Antoine şi cei doi miniştri invizibili se luptau să străbată desişul cu flori stacojii când au dat peste un tânăr călăreţ. Băiatul i-a spus că Mañil murise şi l-a condus la succesorul acestuia, Quilapán. Francezul a fost încântat să audă că indienii urau cuvântul *Republică* la fel de mult ca şi el. Dar se mai întâmplase ceva de care el nu ştia: înainte de a muri, *cacique* Mañil profeţise acea eternă amăgire a amerindienilor – că sfârşitul războiului şi al sclaviei va coincide cu venirea unui străin alb, cu barbă.

Primirea pe care i-au făcut-o araucanii l-a încurajat pe Orélie-Antoine să proclame o monarhie constituţională, stabilind să îi urmeze la tron membri ai familiei sale. A semnat documentul cu scrisul său elegant, punând pe verso iscălitura mai fermă a domnului Desfontaines, şi a trimis câte o copie preşedintelui chilian şi ziarelor din Santiago. Trei zile mai târziu, un călăreţ, epuizat după ce traversase de două ori Cordilierii, a adus veşti proaspete: şi patagonezii acceptaseră regatul. Orélie-Antoine a mai semnat un document, anexând toată America de Sud de la 42 de grade latitudine până la Capul Horn.

Uluit de magnitudinea demersului său, regele s-a retras la o pensiune din Valparaíso, ocupându-se de redactarea Constituţiei, organizarea forţelor armate, stabilirea unei rute pentru vasele cu abur către Bordeaux şi imnul naţional (compus de un anume Guillermo Frick din Valdivia). A trimis o scrisoare deschisă ziarului din regiunea sa natală, *Le Périgord*, anunţând că „Noua Franţă" este un tărâm fertil doldora de minerale, care avea să compenseze pierderea Louisianei şi a Canadei, fără să menţioneze însă că era plină de războinici indieni. Un alt ziar, *Le Temps*, l-a luat în râs, afirmând că „La Nouvelle France" se bucura de tot atâta încredere cât avusese şi M. de Tounens în faţa foştilor săi clienţi.

Nouă luni mai târziu, fără un ban şi rănit de atâta indiferenţă, s-a întors în Araucanía cu un cal, un catâr şi un servitor pe nume Rosales. (Când l-a angajat pe acest individ, a făcut greşeala obişnuită în rândul turiştilor de a confunda 15 pesos cu 50 de pesos.) În primul sat supuşii săi erau beţi, dar s-au însufleţit şi au trimis vorbă triburilor să se adune. Regele le-a vorbit despre dreptul natural şi despre dreptul internaţional; indienii au răspuns cu *vivas*. El stătea în picioare în mijlocul unui cerc de călăreţi în pielea goală, îmbrăcat cu un poncho maro, cu o bentiţă albă în jurul frunţii, salutând cu gesturi rigide, napoleoniene. A desfăşurat tricolorul, strigând:

— Trăiască Unitatea Triburilor! Sub o singură căpetenie! Sub un singur steag!

Acum regele visa la o armată de 30.000 de războinici cu ajutorul căreia să-şi impună frontiera cu forţa. Pădurea răsuna de strigăte de luptă, iar vânzătorii ambulanţi de rachiu îşi luau tălpăşiţa către civilizaţie. Dincolo de râu, coloniştii albi au văzut semnale de fum şi le-au transmis militarilor temerile lor. Între timp Rosales i-a scris un bileţel soţiei sale (pe care numai ea îl putea descifra), informând-o despre planul său de-l a răpi pe aventurierul francez.

Orélie-Antoine mergea din aşezare în aşezare fără escortă. Într-o zi, oprindu-se să prânzească, s-a aşezat pe malul unui râu, pierdut în reverie,

fără să dea atenţie unui grup de oameni înarmaţi pe care i-a văzut printre copaci vorbind cu Rosales. A simţit o greutate apăsându-i umerii. Nişte mâini l-au înşfăcat de braţe. Alte mâini l-au deposedat de ce avea asupra lui.

Carabinierii chilieni l-au obligat pe rege să meargă în capitala provinciei, Los Ángeles, şi l-au târât în faţa guvernatorului, un moşier patrician, don Cornelio Saavedra.

— Ştiţi franceză? a întrebat prizonierul.

A început prin a-şi afirma drepturile regale şi a încheiat oferindu-se să se întoarcă în sânul familiei sale.

Saavedra a zis că Orélie-Antoine nu şi-ar fi putut dori ceva mai nimerit.

— Dar, a spus el, te voi judeca ca pe un infractor de drept comun pentru a-i descuraja pe alţii să-ţi urmeze exemplul.

Închisoarea din Los Ángeles era întunecoasă şi umedă. Gardienii îi luminau faţa cu lanterne în timp ce dormea. A făcut dizenterie. Se ghemuia pe salteaua de paie jilave şi vedea spectrul garotei. Într-un moment de luciditate a compus ordinea succesiunii. „Noi, Orélie-Antoine I, celibatar, prin Bunăvoinţa lui Dumnezeu şi prin Voinţa Naţională, Suveran etc.” La tron avea să-i urmeze bătrânul său tată, care la vremea aceea îşi culegea nucile – apoi fraţii săi şi descendenţii lor.

Apoi i-a căzut părul şi odată cu el i s-a stins şi dorinţa de a mai domni.

Orélie-Antoine a renunţat la tron (sub constrângere), iar M. Cazotte, consulul francez, a reuşit să-l scoată din închisoare şi l-a trimis acasă la bordul unui vas de război francez. A fost pus la raţie, dar cadetul l-a invitat să cineze cu ei.

Exilat la Paris, i-a crescut părul înapoi, mai lung şi mai negru decât înainte, iar apetitul său pentru domnie a crescut şi el, atingând proporţii megalomanice. „Nici Ludovic al XI-lea după Péronne”, îşi încheia el memoriile, „nici Francisc I după Pavia nu au fost mai puţin regi ai Franţei decât înainte”. Şi totuşi, cariera lui a fost aceeaşi cu a altor monarhi alungaţi de la putere: încercările picareşti de a se întoarce; ceremonialul solemn în

hoteluri mizere; acordarea unor titluri în schimbul unui bon de masă (la un moment dat şambelanul curţii sale era Antoine Jiménez de la Rosa, duce de Saint-Valentin, membru al Universităţii din Smirna şi al altor instituţii ştiinţifice etc.); un oarecare succes în atragerea unor magnaţi parveniţi şi a unor *anciens combattants de guerre*; şi o convingere de neclintit că principiul ierarhic reprezentat de Dumnezeu este întruchipat de rege.

A încercat să se întoarcă de trei ori. De trei ori şi-a făcut apariţia la Río Negro şi a pornit în amonte ca să traverseze Cordilierii. De fiecare dată a fost împiedicat şi trimis înapoi în Franţa, o dată datorită trădării indienilor, apoi graţie vigilenţei unui guvernator argentinian (care l-a recunoscut în ciuda faptului că era deghizat, avea părul scurt, ochelari negri şi pseudonimul M. Jean Prat). A treia încercare este deschisă la diverse interpretări: fie regimul bazat exclusiv pe carne al acelor gauchos i-a provocat un blocaj intestinal, fie l-au otrăvit nişte masoni pentru că şi-a călcat jurămintele. Oricum, în 1877 a apărut, pe jumătate mort, în sala de operaţii a unui spital din Buenos Aires. Un vapor cu abur al companiei Messageries Maritimes l-a debarcat la Bordeaux. S-a dus la Tourtoirac, acasă la nepotul său Jean, care era măcelar. Timp de un an chinuitor a fost lampagiul satului şi a murit pe 19 septembrie 1878.

Istoria ulterioară a Regatului Araucaníei şi Patagoniei a avut de-a face mai degrabă cu obsesiile burgheziei franceze decât cu politica Americii de Sud. În lipsa unui succesor din familia Tounens, un anume Gustave Achille Laviarde s-a băgat pe fir şi a domnit sub numele Achille I. Era din Reims, unde mama sa avea o spălătorie numită de localnici „Castelul Broaştelor Verzi”. Era bonapartist, mason, „acţionar” la Moët & Chandon, specialist în baloane de baraj (cu care chiar semăna oarecum) şi îl cunoştea pe Verlaine. Îşi finanţa recepţiile cu bani de la întreprinderea sa comercială numită Societatea Regală a Constelaţiei Sudului, nu şi-a mutat niciodată curtea de la Paris, dar a deschis consulate în Mauritius, Haiti, Nicaragua şi Port-Vendres. Când ducea tratative cu Vatican, un prelat chilian a spus:

— Regatul ăsta există numai în minţile unor idioţi beţi.

Al treilea rege, dr. Antoine Cros (Antoine al II-lea), fusese medicul împăratului Dom Pedro al Braziliei şi a murit la Asnières după ce a domnit un an şi jumătate. Era litograf amator în stilul lui Hieronymus Bosch şi fratele lui Charles Cros, inventator şi poet, autorul *Cufăraşului de Santal.*

Doctorului Cros i-a succedat fiica sa, care i-a transmis coroana fiului ei, domnul Jacques Bernard. Pentru a doua oară un monarh al Araucaníei a ajuns după gratii, pentru servicii aduse guvernului Pétain.

Domnul Philippe Boiry, succesorul său, a domnit cu modestie, având titlul de prinţ moştenitor, şi a restaurat reşedinţa din La Chèze, pentru a fi folosită drept casă de vacanţă.

L-am întrebat dacă ştia povestirea lui Kipling *Omul care a vrut să fie rege.*

— Sigur că da.

— Nu vi se pare ciudat că şi personajele lui Kipling, Peachey şi Dravot, erau masoni?

— O pură coincidenţă, a spus prinţul.

9

Am lăsat în urmă Río Negro şi m-am îndreptat spre sud, către Puerto Madryn.

153 de colonişti galezi au debarcat aici de pe bricul *Mimosa* în 1865. Erau oameni săraci, în căutarea unei noi Ţări a Galilor, refugiaţi din văi miniere aglomerate, dintr-o mişcare pentru independenţă eşuată după interzicerea de către parlament a limbii galeze în şcoli. Liderii lor căutaseră peste tot un ţinut necontaminat de englezi. Au ales Patagonia pentru că era foarte departe şi avea o climă neprimitoare; nu voiau să se îmbogăţească.

Guvernul argentinian le-a dat pământ de-a lungul râului Chubut. Din Madryn au mers pe jos mai bine de 60 de kilometri prin deşertul plin de mărăcini. Şi, când au ajuns în sfârşit în vale, au avut impresia că Dumnezeu, şi nu guvernul le dăduse acel pământ.

Puerto Madryn era un oraş cu clădiri dărăpănate din beton, căsuţe şi depozite din tablă şi un părculeţ pus la pământ de vânt. Era şi un cimitir cu chiparoşi negri şi pietre de mormânt negre, lucioase. Strada Saint-Exupéry amintea că furtuna din *Vol de nuit* a avut loc pe aici pe undeva.

M-am plimbat de-a lungul esplanadei, privind linia uniformă a falezelor din jurul golfului. Falezele erau de un cenuşiu mai deschis decât marea şi cerul. Plaja era cenuşie şi plină de pinguini morţi. Pe la jumătatea drumului se afla un monument din beton în memoria galezilor. Arăta ca intrarea într-un buncăr. De o parte şi de alta avea reliefuri din bronz înfăţişând barbarismul şi civilizaţia. Barbarismul era reprezentat de un grup de indieni

tehuelche, în pielea goală, cu muşchii spatelui căzuţi, în stil sovietic. Galezii erau pe partea cu civilizaţia – bătrâni, tineri cu seceri în mână, fete cu sâni mari şi copii în braţe.

La cină, chelnerul cu mănuşi albe mi-a servit nişte carne de miel arsă şi tare. Pe peretele restaurantului era o pânză imensă înfăţişând gauchos mânând nişte vite către un apus oranj. O blondă de modă veche a renunţat să se mai lupte cu friptura de miel şi s-a apucat să-şi dea unghiile cu ojă. A intrat un indian beat care a mai băut trei carafe de vin. Avea ochii ca nişte fante sticloase tăiate în pielea roşie a feţei. Carafele erau din plastic verde, în formă de pinguin.

10

Am luat autobuzul de noapte spre valea râului Chubut. În dimineaţa următoare ajunsesem în satul Gaiman, centrul Patagoniei galeze de astăzi. Valea avea o lăţime de vreo opt kilometri, o reţea de ogoare irigate şi perdele de plopi care protejau de vânt, fiind încadrată de stâncile albe de ale aşa-numitei *barranca* – o vale a Nilului în miniatură.

Casele mai vechi din Gaiman erau din cărămidă roşie, cu ferestre-ghilotină, grădini de legume îngrijite şi iederă care creştea deasupra verandelor. Era o casă care se numea *Nith-y-dryw*, Cuibul lui Wren. În interior, camerele erau văruite cu alb şi aveau uşi vopsite în maro, cu clanţe de alamă lustruită şi pendule. Coloniştii nu şi-au adus cu ei prea multe lucruri, dar nu s-au despărţit de ceasurile de familie.

Ceainăria doamnei Jones era la capătul celălalt al satului, acolo unde podul traversa râul spre Bethel. Avea prune coapte şi grădina plină de trandafiri.

— Eu nu pot să mă mişc, dragă, a strigat ea dinăuntru. O să trebuiască să vii dumneata în bucătărie să vorbeşti cu mine.

Era o femeie bondoacă, trecută de 80 de ani. Stătea sprijinită la o masă curată din scânduri de brad şi umplea prăjiturele cu cremă de lămâie.

— Nu pot să mă mişc deloc, dragule. Sunt schiloadă. Am făcut artrită de când am avut inundaţii şi trebuie să mă care cineva peste tot.

Doamna Jones mi-a arătat dunga de pe perete care marca nivelul până unde ajunsese apa în bucătărie, până deasupra lambriului vopit în albastru.

— Am rămas blocată aici, cu apa până la gât.

Venise în urmă cu aproape 60 de ani din Bangor, un oraş din nordul Ţării Galilor. De atunci nu mai plecase din vale. Şi-a amintit de o familie pe care o cunoşteam în Bangor:

— Ce mică-i lumea, îţi dai seama? N-o să-ţi vină să crezi, a spus. Să nu te uiţi cum arăt acum. Dar în tinereţe am fost o mare frumuseţe.

Şi mi-a povestit despre un tânăr din Manchester, despre buchetul lui de flori, despre ceartă, despre despărţire şi despre vapor.

— Şi cum mai sunt moravurile pe acasă? m-a întrebat. Proaste?

— Proaste.

— Şi aici sunt proaste. Toate omorurile astea. Nici nu-ţi dai seama unde se va ajunge.

Nepotul doamnei Jones o ajuta să ţină ceainăria. Mânca prea multe prăjituri şi asta nu avea cum să-i facă bine. Îi spunea „Granny”, dar în rest nu ştia nicio boabă de engleză sau galeză.

Am dormit la pensiunea Draigoch. Era proprietatea unor italieni care au pus cântece napolitane la tonomat până noaptea târziu.

11

Dimineaţă m-am dus pe jos până la Bethesda pe un drum alb mărginit de plopi. Un fermier mergea în aceeaşi direcţie cu mine şi m-a luat cu el să-l vizităm pe fratele său Alun Powell. Am cotit-o pe un drumeag şi am intrat în curtea unei ferme umbrită de sălcii. Un ciobănesc galez ne-a lătrat şi apoi ne-a lins pe faţă. Era o casă scundă de chirpici cu ferestre-ghilotină şi acoperiş de tablă, iar în curte am văzut o şaretă şi nişte utilaje vechi.

Alun Powell era un bărbat scund, cu pielea tăbăcită de soare şi de vânt. Soţia sa avea obraji lucioşi şi râdea tot timpul. Camera de zi era vopsită în albastru, cu un bufet galez în care erau vederi din Ţara Galilor. Vărul primar al doamnei Powell plecase din Patagonia şi se întorsese în Ţara Galilor.

— Chiar că o duce bine, a spus ea. Acum este arhidruid.

Bunicul lor a venit din Caernarvon, dar ea nu ştia unde se află această localitate. Caernarvonul nu era trecut pe harta Ţării Galilor pe care o avea ea.

— Nu te poţi aştepta la mare lucru, a spus, când este imprimată pe un prosop de bucătărie.

I-am arătat cam pe unde ar fi Caernarvonul. Îşi dorise dintotdeauna să ştie asta.

Soţii Powell aveau un băiat pe nume Eddy şi o fată. Aveau cinci vaci, o mică turmă de oi, un ogor cu cartofi, dovlecei, porumb şi floarea-soarelui; şi o grădină de legume, o livadă şi o pădurice. Aveau o iapa ce stătea să fete,

găini, raţe şi câinele. Dincolo de pădurice erau un şir de cocini. Un porc avea râie de la bube şi l-am stropit cu un medicament.

Era o zi foarte călduroasă. Doamna Powell a spus:

— Mai bine stăm de vorbă decât să muncim. Hai să facem un *asado*.

A intrat în hambar şi a întins o faţă de masă în carouri roşu cu alb. Eddy a aprins focul, iar tatăl său a coborât în beci. A tăiat o bucată de carne dintr-o carcasă de oaie care atârna de un cârlig şi a curăţat seul, aruncându-l la câine. A pus carnea pe un *asador*, adică o ţepuşă de fier în formă de cruce, şi a fixat-o deasupra focului. Mai târziu am mâncat *asado* cu un sos numit *salmuera*, făcut din oţet, usturoi, ardei iuţi şi oregano.

— Mai taie din grăsimea cărnii, a spus doamna Powell.

Am băut *vino rosado* slab, iar Alun Powell a povestit despre plantele medicinale care cresc în deşert.

— Poţi vindeca orice boală cu ele, a spus el.

Bunicii săi învăţaseră de la indieni să le folosească. Dar acum totul se schimbase.

— Nici măcar păsările nu mai sunt ce au fost. Ouraka a venit aici din Buenos Aires acum 30 de ani. Asta este explicaţia. Lucrurile se schimbă şi la păsări la fel ca la noi.

Vinul ne-a moleşit. După prânz Eddy mi-a cedat camera lui ca să trag un pui de somn. Avea pereţii văruiţi, un pat vopsit în alb şi un scrin gri pentru haine. Nu mai era nimic altceva în cameră în afară de nişte pinteni şi scări de şa, aranjate simetric pe un raft.

12

La Gaiman, soţia directorului şcolii mi-a făcut cunoştinţă cu pianistul. Era un băiat subţirel şi agitat, cu o faţă obosită şi nişte ochi care lăcrimau la vânt. Avea mâini puternice şi roşii. Doamnele din corul galez îl adoptaseră şi îl învăţaseră cântecele lor. El luase lecţii de pian şi acum urma să plece la Buenos Aires ca să studieze la Conservator.

Anselmo locuia cu părinţii în spatele băcăniei lor. Mama făcea chiar ea pastele. Era o nemţoaică robustă şi plângea foarte mult. Plângea când se enerva soţul ei şi plângea la gândul că Anselmo va pleca. Ea îşi cheltuise toate economiile ca să cumpere pianul şi acum el pleca. Soţul nu voia să audă pianul cât era el acasă. Şi acum pianul avea să amuţească, iar lacrimile ei aveau să ude pastele. Cu toate acestea, în secret, ea se bucura că el va pleca. Deja îl vedea cu papion alb şi auzea aplauzele furtunoase.

În vacanţa de Crăciun părinţii lui Anselmo au plecat la mare cu fratele lui mai mare, lăsându-l singur acasă pentru a studia. Fratele era mecanic auto, căsătorit cu o indiancă masivă, care se holba la oameni de parcă erau nebuni.

Anselmo era pasionat de cultura europeană, pasiunea autentică, limitată a exilatului. Când tatăl său nu îl lăsa să cânte, se închidea în camera lui şi studia partituri sau citea despre vieţile marilor compozitori dintr-o enciclopedie muzicală. Învăţa să cânte Liszt şi punea întrebări complicate despre Villa d'Este şi despre prietenia lui cu Wagner. Nu l-am putut ajuta.

Galezii îl copleşeau cu atenţii. Soprana îi trimisese o prăjitură cu fructe uscate de Crăciun. Iar tenorul, tânărul fermier pe care îl acompaniase la Eisteddfod, îi trimisese o farfurie pe care erau pictate un pinguin, un leu-de-mare şi un struţ. Aceste cadouri i-au făcut mare plăcere.

— Am făcut şi eu ceva pentru ei, a spus el. Şi acum voi cânta *Patetica*. Da?

Camera era simplă, în stil nemţesc, albă cu perdele de dantelă. Afară, vântul ridica nori de praf din stradă şi îndoia plopii. Anselmo s-a dus la un dulap şi a scos un bust mic al lui Beethoven, din ghips alb. L-a aşezat pe pian şi a început să cânte.

Interpretarea era remarcabilă. Nu-mi puteam imagina o *Patetică* mai bine cântată în sud. Când a terminat, a spus:

— Acum voi cânta Chopin. Da? – şi a înlocuit bustul lui Beethoven cu cel al lui Chopin. Vrei valsuri sau mazurci?

— Mazurci.

— O voi cânta pe cea care îmi place cel mai mult. Este ultima piesă pe care a scris-o Chopin.

Şi a cântat mazurca pe care Chopin a dictat-o de pe patul de moarte. Din stradă se auzea şuieratul vântului, iar muzica se furişa din pian ca frunzele deasupra unei pietre de mormânt şi îţi puteai imagina că te afli în prezenţa unui geniu.

13

Ziua de Crăciun a început rău, când domnul Caradog Williams, care era şef de gară de 20 de ani, s-a dus în vechiul Bethel şi a scos cazanul ca să fiarbă apă pentru petrecerea copiilor. Uitându-se spre râu, a văzut cadavrul unui om dezbrăcat, umflat, agăţat de trunchiul unei sălcii prăbuşite. Nu era galez.

— O fi vreun turist, a spus poliţistul.

Eu şi Anselmo ne-am dus să ne petrecem ziua la ferma familiei Davies, Ty-Ysaf, care era unul dintre loturile iniţiale de 100 de acri. Cei din familia Davies erau veri cu familia Powell, dar mai înstăriţi. Ferma asigura mijloace de trai pentru şase oameni, fără să-l mai punem la socoteală şi pe peonul chilian: bătrâna doamnă Davies, fiul ei Ivor, soţia lui şi cei doi fii ai lor şi fratele necăsătorit al lui Ivor, Euan.

Bătrâna doamnă Davies locuia în casa cea mare cu cinci camere. Era o femeie mărunţică, cu un zâmbet extrem de frumos şi cu părul ridicat într-un coc din cozi împletite. Îţi dădeai seama că, în ciuda aparenţelor, era foarte dură. După-amiaza stătea pe veranda dinspre est, ferită de vânt, se uita cum se schimbau de la o zi la alta nalbele de grădină şi bujorii. Camera de zi nu se schimbase deloc din ziua în care venise aici, ca tânără mireasă, în 1913. Pereţii roz erau aceiaşi. Cele două tăvi din aliaj Sheffield – daruri de nuntă – se aflau pe poliţa de deasupra căminului, la fel şi cei doi mopşi de ceramică. De o parte şi de alta a bufetului erau nişte fotografii decolorate cu

părinţii soţului ei, care veniseră din Ffestiniog. Întotdeauna fuseseră acolo şi acolo aveau să rămână şi după moartea ei.

Bătrânul domn Davies a murit anul trecut. Avea 83 de ani. Dar Euan îi ţinea mereu companie. Acesta era un bărbat musculos, cu ochi căprui, păr roşcat-închis şi o faţă veselă şi pistruiată.

— Nu, spunea doamna Davies, Euan nu s-a însurat încă, dar cântă. Este un tenor foarte talentat. I-a făcut pe toţi să plângă la Eisteddfod când a luat premiul. Anselmo l-a acompaniat, au făcut o echipă grozavă. O, cum mai cântă băiatul ăsta la pian! Mă bucur că Euan i-a dat farfuria aceea frumoasă de Crăciun. Bietul băiat pare pierdut şi singur şi nu-i deloc amuzant să trăieşti în Chubut dacă familia nu te ajută. Da. Euan trebuie să se însoare şi el într-o zi, dar cu cine? Nu prea sunt tinere pe aici, iar el trebuie să-şi găsească o femeie potrivită pentru dânsul. Dacă ea se ceartă cu ceilalţi? Dacă ferma nu ar putea întreţine două familii? Ar trebui să se despartă şi asta ar fi groaznic. Una din familii ar trebui să plece şi să o ia de la capăt în altă parte.

Doamna Davies spera că asta nu se va întâmpla cât va trăi ea.

Ivor Davies locuia cu famila sa în căsuţa de chirpici cu trei camere. Era un bărbat înalt şi ţeapăn, cu început de chelie şi cu ochii adânciţi în orbite. Era un om religios, iar pe bufet erau broşuri ale Societăţii Biblice Galeze. Lui Ivor Davies nu-i venea să creadă că lumea era chiar aşa de rea cum se spunea.

Ivor şi Euan făceau toată treaba la fermă. Cel mai greu era de săpat şanţurile pentru irigaţii. Peonul nu prea făcea nimic. De cinci ani locuia în magazia de unelte. Îşi planta un lot cu fasole numai pentru el şi mai făcea ceva treabă numai cât să se poată bucura de ceaiul de maté cu zahăr. Nu s-a mai întors niciodată în Chile şi se întrebau dacă nu omorâse pe cineva acolo.

Doamna Ivor Davies era o italiancă foarte veselă din fire. Părinţii ei erau genovezi. Avea părul negru, ochi albaştri şi un ten roz pe care nu prea

îl asociai cu clima de acolo. Mereu spunea cât de minunat era totul – *Qué linda familia!* –, deşi copiii erau urâţi. *Qué lindo día!* dacă turna cu găleata. Dacă ceva nu era frumos, îl făcea ea să pară aşa. Comunitatea galeză i se părea deosebit de frumoasă. Vorbea galeza şi cânta în galeză. Dar, fiind italiancă, nu putea să-i crească pe băieţi în tradiţia galeză. Aceştia se plictiseau în comunitatea de acolo şi voiau să plece în Statele Unite.

— Asta-i problema, spunea Gwynneth Morgan, o celtă de treabă cu părul blond prins într-un coc. Când galezii se însoară cu străine, îşi pierd tradiţia.

Gwynneth Morgan nu era măritată. Ea voia să păstreze tradiţia galeză în vale, aşa cum fusese altădată.

— Dar totul se duce de râpă, spunea.

Căci doamna Ivor Davies visa la Italia – şi în special la Veneţia. Văzuse o dată Veneţia şi Puntea Suspinelor. Şi, când pronunţa cuvântul *sospiri*, îl rostea atât de tare şi de insistent, încât ştiai că tânjea după Italia. Chubut era foarte departe de Veneţia, iar Veneţia era cu mult mai frumoasă decât toate pe care le cunoştea ea.

După ceai ne-am dus cu toţii la capela Bryn Crwn, unde se cântau imnuri religioase. Ivor le-a luat pe soţia şi pe mama lui în camionetă, iar restul am mers cu Dodge-ul. Tatăl lui Ivor a cumpărat Dodge-ul în anii ’20 şi încă nu se stricase, dar pe vremea aia maşinile erau mai bune decât acum.

Capela Bryn Crwn a fost construită în 1896 în mijlocul unui câmp. Şase galezi cu costume închise la culoare şi şepci stăteau aliniaţi lângă zidul de cărămidă roşie. În anexă, femeile puneau masa pentru ceai.

Anselmo cânta la armoniu, vântul şuiera, ploaia izbea ferestrele şi păsările scoteau ţipete ascuţite. Galezii au intonat imnurile lui John Wesley şi cântecele triste despre făgăduielile făcute de Dumnezeu poporului Cymry, sopranele atingeau acutele, iar bătrânii mormăiau în spate. Erau acolo şi bătrânul domn Hubert Lloyd-Jones, care abia mai putea merge; şi doamna Lloyd-Jones, cu o pălărie de pai cu flori; şi doamna Cledwyn Hughes, cea

căreia îi spuneau Grăsana; şi Nan Hammond şi Dai Morgan. Erau de faţă toţi membrii familiilor Davies şi Powell, chiar şi „dezmăţatul” de Oscar Powell, îmbrăcat într-un tricou inscripţionat cu Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwlllantysiliogogogoch, cu litere roşii, în jurul unui dragon galez.

Slujba s-a terminat. Bătrânii au mai stat de vorbă, în timp ce copiii se jucau de-a v-aţi ascunselea printre strane. Apoi cu toţii ne-am adunat să bem ceaiul. Era al doilea ceai din ziua aia, dar Crăciunul era ziua ceaiurilor. Femeile umpleau ceştile din ceainice negre de ceramică. Doamna Davies adusese o pizza şi au gustat şi galezii câte o bucăţică. Anselmo vorbea şi râdea cu Euan. Erau prieteni buni. Era plin de vitalitate, dar era o vitalitate artificială, deoarece galezii îi înveseleau pe toţi cei care le vedeau feţele luminoase şi arse de soare.

14

Anselmo mi-a spus să-i fac o vizită poetului. „Maestrului”, cum îl numea el.

Poetul locuia într-o zonă pustie de lângă râu, într-o cocioabă cu două camere, în mijlocul unor livezi de caişi lăsate în paragină. Fusese profesor de literatură la Buenos Aires. Venise în Patagonia cu 40 de ani în urmă şi nu mai plecase de aici.

L-am trezit când am bătut la uşă. Burniţa şi, cât şi-a pus nişte haine pe el, m-am adăpostit în tindă, uitându-mă la colonia lui de broaşte râioase.

M-a prins cu degetele de braţ. Mă fixa cu o privire luminoasă şi intensă.

— Patagonia! a strigat el. Este o amantă capricioasă. Te vrăjeşte. E o vrăjitoare! Te strânge în braţe şi nu-ţi mai dă drumul.

Ploaia răpăia pe acoperişul de tablă. În următoarele două ore el a fost Patagonia pentru mine.

Camera era întunecoasă şi plină de praf. În fund, nişte rafturi făcute din scânduri şi lăzi se încovoiau sub greutatea cărţilor, a eşantioanelor de minereuri, a artefactelor indiene şi a scoicilor fosilizate. Pe pereţi erau un ceas cu cuc, o litografie cu nişte indieni din pampas şi o alta cu un gaucho, Martín Fierro.

— Indienii erau călăreţi mai buni decât gauchos, a spus el. Aveau picioare arămii! Călăreau goi puşcă! Copiii lor învăţau să călărească când încă nici nu ştiau să meargă. Erau una cu caii lor. *Ah! Mi indio!*

Biroul lui era plin de coji de migdale sfărâmate şi de cărţile sale preferate; *Tristele* lui Ovidiu, *Georgicele*, *Walden*, *Cu Magellan în jurul lumii* de Pigafetta, *Fire de iarbă*, *Martín Fierro*, *Pământul purpuriu* şi *Cântece ale inocenţei* de Blake, care îi plăceau foarte tare.

Scuturându-l de praf, mi-a dat un exemplar din *Cântul ultimei revărsări a râului Chubut*, tipărit în regim privat la Trelew, care combina, în versuri alexandrine, viziunea sa asupra Potopului cu ode în cinstea inginerilor care au construit noul dig. Publicase două volume de poezie în viaţa lui, *Vocile Pământului* şi *Pietre rostogolite*, ultimul intitulat astfel după stratul de pietriş adus de gheţari care acoperă pampasul patagonez. În versurile sale era cuprins tot cosmosul; din punct de vedere tehnic, erau impresionante. Reuşise să strecoare dispariţia dinozaurilor în cuplete ritmate folosind limba spaniolă şi latina lui Linné.

M-a servit cu un aperiv vâscos făcut chiar de el, m-a poftit să mă aşez pe un scaun şi mi-a citit, gesticulând şi clănţănind din dantura falsă, nişte strofe grave care descriau transformările geologice ale Patagoniei.

L-am întrebat ce mai scrie. A râs amuzat.

— Producţia mea este limitată. Aşa cum spunea T.S. Eliot odată, „poezia poate să mai aştepte”.

Ploaia s-a oprit şi a venit momentul să plec. Albinele zumzăiau în jurul stupilor poetului. Caisele se coceau, căpătând culoarea unui soare palid. Nori de puf de mărăcine pluteau în faţă, iar pe câmp erau nişte oi albe, miţoase.

15

Făcându-i cu mâna poetului, m-am îndreptat către drumul care duce spre vest, pe malul râului Chubut, spre Cordilieri. A oprit lângă mine un camion cu trei bărbaţi în cabină. Mergeau să încarce nişte fân din munţi. Am urcat în spate şi camionul m-a zgâlţâit toată noaptea, iar în zori, plin de praf, am văzut cuşmele de gheaţă ale munţilor luminate de soare şi, în depărtare, vârfurile înalte, cu dungi albe şi negre – zăpadă şi păduri de fagi australi.

La intrarea în Esquel, am văzut un incendiu de vegetaţie pe unul dintre dealurile maronii şi compacte care înconjurau oraşul. Am mâncat la un restaurant verde de pe strada principală. De la un capăt la altul al încăperii se întindea o tejghea de zinc. La un capăt, într-o vitrină erau cotlete, rinichi, coaste de miel şi cârnaţi. Vinul era acru şi se servea în carafe în formă de pinguin. Pe fiecare masă erau pălării negre. Toţi gauchos purtau cizme încreţite ca nişte acordeoane şi *bombachas.* (Este vorba despre pantalonii largi, rămaşi de la fosta armată franceză din regimentele de zuavi din timpul Războiului Crimeii.)

Un bărbat cu ochii injectaţi şi-a lăsat prietenii la masă şi s-a apropiat.

— Pot să vă spun două vorbe, señor?

— Ia loc şi serveşte un pahar.

— Sunteţi englez?

— De unde ţi-ai dat seama?

— Mă pricep la oameni, a spus el. Sunteţi de acelaşi sânge ca şi şeful meu.

— De ce nu galez?

— Ştiu să fac diferenţa între galezi şi englezi şi dumneavoastră sunteţi englez.

— Da.

Foarte mulţumit, a strigat către prietenii săi:

— Vedeţi, mă pricep la oameni!

Bărbatul mi-a spus cum ajung la ferma de animale de prăsilă a unui englez, aflată la vreo 30 de kilometri.

— Un *tipo macanudo*, a zis el, un tip de treabă, un gentleman englez desăvârşit.

Jim Ponsonby avea o fermă pe coastă, cu o păşune în vale pe timpul iernii şi una pe munte pentru vară. Pe pajişte erau nişte tauri Hereford şi printre ei am văzut ibişi galbeni, nişte păsări mari cu picioare roz-aprins, care scoteau nişte ţipete melancolice.

Casa era scundă şi albă, aşezată în mijlocul unui pâlc de mesteceni argintii. Mi-a deschis uşa o spanioloaică.

— Soţul meu îl ajută pe patron cu berbecii, a spus ea. Aleg berbeci pentru târg. Îi găsiţi în ţarcul unde se tund oile.

Era, cu siguranţă, un gentleman englez desăvârşit, de statură mijlocie, cu păr des, cărunt şi mustaţa tunsă scurt. Avea ochi albaştri, reci. O reţea de vinişoare sparte îi brăzda faţa, iar pântecele proeminent dovedea că-i cam place mâncarea şi băutura. Se vedea că se îmbracă cu o mare grijă: haină lungă de tweed maro cu model în spic, cu cordon, nasturi de lemn, cămaşă kaki descheiată la gât, pantaloni de camgarn, ochelari bifocali cu ramă de baga şi pantofi ca scoşi din cutie.

Nota ceva în registru. Omul său, Antonio, avea o ţinută completă de gaucho, cu un cuţit sau *facón* băgat oblic în centură, la spate. Tocmai îi arăta stăpânului un grup de berbeci merinos australieni.

Berbecii gâfâiau sub povara lânii şi a virilităţii, mestecând nişte lucernă, cu resemnarea unor invalizi obezi puşi la regim. Cele mai bune animale aveau pe ele o bucată de pânză ca să nu se murdărească. Antonio trebuia să le scoată pânza şi englezul îşi cufunda mâna în lână şi, răsfirându-şi degetele, dezvelea vreo zece centimetri de lână moale, gălbuie.

— Şi din ce parte a ţării sunteţi? m-a întrebat.

— Din Glouchestershire.

— Glouchestershire, ehe! Glouchestershire! În nord, nu?

— În vest.

— La naiba, aşa-i. În vest. Da. Casa noastră era în Chippenham. Probabil că nu aţi auzit niciodată de orăşelul ăsta. Este în Wiltshire.

— La vreo 25 de kilometri de mine.

— O fi alt Chippenham. Şi ce se mai aude prin ţară?

A schimbat subiectul ca să nu mai vorbim de geografie.

— Lucrurile nu prea merg bine, nu-i aşa? Mare păcat!

16

Am dormit cu peonii. Noaptea a fost frig. Mi-au dat un pat de campanie şi un poncho negru de iarnă ca să mă învelesc. Ponchourile astea, ceainicul pentru maté şi cuţitele erau toată averea peonilor.

Dimineaţă trifoiul-alb era plin de rouă. Am coborât pe potecă spre satul galez Trevelin, Locul Morii. Jos, în vale, luceau acoperişurile de tablă. Am văzut şi moara, o moară victoriană obişnuită, dar la marginea satului erau nişte clădiri ciudate de lemn, cu acoperişuri în toate unghiurile. Apropiindu-mă, am văzut că una dintre ele era un turn de apă. Pe el flutura un banner, pe care scria „Instituto Baha'i".

Un negru şi-a scos capul.

— *Qué tal*?

— Mă plimb.

— Intră.

Institutul Baha'i din Trevelin era format dintr-un singur negru, scund, musculos, din Bolivia, cu pielea foarte închisă la culoare, şi şase foşti studenţi de la Universitatea din Teheran, dintre care numai unul era prezent.

— Toţi sunt bărbaţi, a chicotit bolivianul. Toţi foarte religioşi.

Îşi făcea o nadă improvizată dintr-o cutie de conserve ca să meargă la pescuit pe lac. Iranianul făcea un duş.

Iranienii veniseră în Patagonia ca misionari ai religiei lor mondiale. Aveau o grămadă de bani şi umpluseră clădirea de însemnele Teheranului

clasei de mijloc – covoare de Buhara roşii ca vinul, pernuţe înzorzonate, tăvi de alamă şi cutii pentru ţigări pe care erau pictate scene din *Şah-Name*.

Iranianul, pe care îl chema Ali, a ieşit de la duş având pe el doar un sarong. Trupul alb, bolnăvicios era acoperit de perişori negri. Avea nişte ochi foarte mari, sentimentali şi o mustaţă pe oală. S-a tolănit pe o grămadă de pernuţe, i-a ordonat negrului să spele vasele şi s-a apucat să discute despre situaţia mondială.

— Iranul este o ţară foarte săracă, a spus el.

— Iranul este o ţară foarte bogată, am răspuns eu.

— Iranul putea fi o ţară bogată, dar americanii i-au furat bogăţiile.

Ali a zâmbit, arătându-şi gingiile umflate.

S-a oferit să-mi arate Institutul. În bibliotecă aveau numai cărţi din literatura Baha'i. Am notat două titluri – *Mânia lui Dumnezeu* şi *Epistola către Fiul Lupului, Baha'u'llah.* Mai era şi un *Ghid pentru scrierea corectă.*

— Care este religia dumitale? a întrebat Ali. Eşti creştin?

— În dimineaţa asta nu am vreo religie anume. Dumnezeul meu este Dumnezeul călătorilor. Dacă mergi destul de mult, probabil că nu mai ai nevoie de alt Dumnezeu.

Negrul era încântat să audă asta. El voia să meargă la lac ca să pescuiască.

— Îţi place de prietenul meu? întrebă Ali.

— Îmi place. Este un prieten drăguţ.

— Este *prietenul meu.*

— Sunt sigur de asta.

— Este prietenul meu foarte bun.

Şi-a apropiat faţa de faţa mea.

— Şi asta este *camera noastră*.

A deschis o uşă. Am văzut un pat dublu cu o păpuşă cocoţată pe pernă. Pe perete, atârnând de o curea de piele, era o macetă mare de oţel, pe care Ali mi-a fluturat-o prin faţa ochilor.

— Ha! Îi omor pe necredincioşi.

— Lasă aia jos.

— Englezul e necredincios.

— Am zis să laşi aia jos.

— Glumeam şi eu, a spus el, agăţând maceta înapoi în cui. Aici este foarte periculos. Argentinienii sunt foarte periculoşi. Am şi revolver.

— Nu vreau să-l văd.

Apoi Ali mi-a arătat grădina, foarte admirativ. Oamenii lor îşi puseseră amprenta pe sculpturi şi mobilierul de grădină, iar bolivianul făcuse o alee pavată destul de trăsnită.

— Ei, acum trebuie să pleci, a spus Ali. Deja am obosit şi trebuie să ne culcăm.

Bolivianul nu voia să plec. Era o zi superbă. El voia să meargă la pescuit. Nu avea niciun chef să se ducă la culcare în dimineaţa aia.

17

Milton Evans era cel mai de seamă rezident al Trevelinului şi fiul celui care întemeiase această localitate. Era un gentleman rubicond şi mustăcios, în vârstă de 61 de ani, care se mândrea cu engleza lui. Expresia sa favorită era „Mai dă-mi nişte pişat de cal din ăsta!”. Şi atunci fiica sa, care nu ştia engleză, îi aducea o bere, iar el spunea: „Aah! Pişat de cal!” şi golea sticla.

Tatăl său, John Evans, a venit cu vasul *Mimosa* pe când era copil. A fost primul din generaţia sa care a călărit ca un indian. Nu era pentru el rutina inflexibilă formată din munca la câmp, mersul la biserică şi ceaiul. Se stabilise în Cordilieri, a făcut bani şi a construit moara. Odată pus pe picioare, şi-a luat familia să viziteze Ţara Galilor timp de un an. Milton a mers la şcoala din Ffestiniog şi avea o poveste lungă despre cum pescuise el de pe un pod.

M-a dus la mormântul calului tatălui său. Înconjurat de gălbenele şi brăduţi, era un bolovan pe care scria:

> Aici odihneşte calul meu El-Malacara, care mi-a salvat viaţa când erau să mă omoare indienii, pe 14 martie 1883, la întoarcerea mea din Cordilieri.

La începutul acelei luni, John Evans, împreună cu trei însoţitori, Hughes, Parry şi Davies, au plecat călare spre vest, pe valea râului Chubut. O legendă veche vorbea de un oraş şi se zvonise că acolo s-ar fi găsit aur. Au

stat în corturile unui *cacique* binevoitor şi au văzut unde începe pampasul şi vârfurile Cordilierilor, dar, neavând hrană, au hotărât să se întoarcă. Deoarece copitele cailor se crăpaseră din cauza pietrelor ascuţite, aceştia au început să şchiopăteze. Nu mai coborâseră din şa de 36 de ore. Lui Parry şi Hughes li se bălăngăneau capetele, nimeni nu mai ţinea hăţurile. Dar Evans era mai rezistent, a împuşcat doi iepuri, aşa încât cei patru au avut ce mânca în noaptea aceea.

În după-amiaza următoare tocmai traversau o vale acoperită cu un praf alb care te orbea, când au auzit ropot de copite în spatele lor. John Evans i-a dat pinteni lui El-Malacara, care l-a dus departe de suliţele indienilor, dar, privind în urmă, i-a văzut pe Parry şi Hughes căzând şi pe Davies agăţat de şa, cu o lance înfiptă în coaste. Calul a reuşit să-l scape de indieni, dar s-a oprit brusc pe buza unei prăpăstii, unde în platoul sterp se căsca o râpă largă. Cu indienii pe urmele lui, Evans dădu din nou pinteni calului şi El-Malacara făcu un salt de mai bine de şase metri, zbură peste prăpastie, alunecă pe grohotiş şi ateriză pe partea cealaltă. Văzând vitejia bărbatului, indienii au renunţat să-l mai urmărească.

După 40 de ore, Evans a ajuns înapoi în colonia galeză şi l-a anunţat pe liderul lor, Lewis Jones, de moartea celor trei.

— Dar, John, a spus el, indienii sunt prietenii noştri. N-ar omorî niciodată un galez.

Apoi Lewis Jones a aflat de o patrulă argentiniană care intrase pe teritoriul indienilor şi a înţeles că era adevărat. Evans a condus un grup de 40 de galezi în locul acela. Pe măsură ce se apropiau, vedeau hoitari ridicându-se în zbor. Leşurile nu erau încă devorate complet şi se vedea că organele sexuale le fuseseră îndesate în gură. Lewis Jones i-a spus lui John Evans:

— John, Dumnezeu te-a salvat de la o moarte îngrozitoare.

Au luat trupurile morţilor şi le-au îngropat. Există un monument de marmură care marchează locul exact. Numele lui este *Biddmyrd os*

syrfeddod, „Vor fi nenumărate minuni...” – un vers din imnul lui Anne Griffith, fata aceea mistică din Montgomery care a trăit la o fermă izolată, pe coasta unui deal, şi care a murit de tânără.

— Bănuiesc că nu cauţi ceva de lucru, a zis Milton Evans.

Era vremea prânzului şi mi-a întins o bucată de carne înfiptă în vârful unei săbiuţe.

— Nu în mod special.

— Ciudat, îmi aminteşti de Bobby Dawes. Un tânăr englez, ca şi dumneata, hoinărind prin Patagonia. Într-o zi urcă până la o estancia şi-i spune proprietarului: „Dacă îmi dai ceva de lucru, eşti un sfânt şi soţia ta e-o sfântă şi copiii tăi sunt nişte îngeri şi câinele tău e cel mai bun câine din lume”. Dar proprietarul îi răspunde: „Nu este de lucru aici”. „În cazul ăsta”, zice Bobby, „eşti fiu de curvă, soţia ta-i curvă, copiii tăi sunt nişte maimuţe şi, dacă-l prind pe câinele ăla, o să-i dau şuturi în cur până o să-i iasă sângele pe nas”.

Milton se prăpădea de râs în timp ce îmi spunea povestea asta. Apoi mi-a mai spus o istorie pe care o auzise de la Cooper, cel care deparazita oile. A doua poveste era despre un leac pentru râie. Poanta era: „Bagi o bucată de zahăr în gura oii şi-i sugi fundul până simţi că-i dulce”. A repetat povestea de două ori, să se asigure că am priceput care-i poanta. Am minţit. Nu mai rezistam să o aud şi a treia oară.

L-am lăsat pe Milton bătând câmpii şi am plecat la nord de Esquel, îndreptându-mă spre o mică aşezare numită Epuyén.

18

Noaptea era foarte caldă şi se făcuse târziu, iar proprietarul singurului magazin din Epuyén ştergea tejgheaua, care servea şi ca bar. Señor Naitane era un bărbat scund, ridat, cu pielea neobişnuit de albă. Se uita iritat la clienţi, dorindu-şi ca ei să plece odată. Îl aştepta nevasta în pat. Camerele din jurul curţii erau cufundate în întuneric. Numai în magazin un singur bec mânjea cu o lumină chioară, galbenă pereţii verzi şi şirurile de sticle şi pachete de ceai maté. De grinzile acoperişului atârnau şiraguri de ardei, funii de usturoi, şei, zăbale şi pinteni, care proiectau umbre colţuroase pe tavan.

Mai devreme, cei opt gauchos dăduseră semne că ar pleca. Caii lor, legaţi de gard, clefăiau şi dădeau din picioare. Dar, de câte ori Naitane făcea tejgheaua lună, unul dintre ei trântea pe ea un pahar sau o sticlă umedă şi mai comanda un rând. Naitane l-a lăsat pe băiatul lui să servească. El a luat un pămătuf de pene de struţ şi a început să şteargă agitat praful de pe obiectele aşezate pe rafturi.

Dacă reuşeşti să urci un gaucho beat în şa, el n-o să cadă şi calul îl va duce acasă. Numai că asta implică un moment periculos când îl urci pe cal. Naitane se gândea că se apropie acel moment. Cel mai tânăr dintre gauchos era tot roşu la faţă şi stătea sprijinit cu coatele de tejghea. Prietenii lui îl urmăreau ca să vadă dacă se poate ţine pe picioare. Toţi aveau cuţite înfipte la cingătoare.

Liderul lor era un scandalagiu uscăţiv, îmbrăcat cu nişte *bombachas* negri şi o cămaşă neagră descheiată până la brâu. Avea pieptul acoperit de un păr roşcat, la fel ca barba. Avea vreo câţiva dinţi lungi, ascuţiţi, maronii şi un nas care semăna cu aripioara de rechin. Se mişca cu graţia unui mecanism bine uns şi se uita chiorâş la Naitane, cu un zâmbet zeflemitor.

Apoi mi-a strivit mâna, prezentându-se: Téofilo Breide. Cuvintele i se împleticeau printre dinţi şi era greu să-l urmăreşti, dar mi-am dat seama că era arab; aşa se explica de ce avea aşa un nas. De fapt, Epuyénul era o colonie de arabi – arabi creştini –, dar, în timp ce mi-l puteam imagina pe Naitane ca proprietar de magazin în Palestina, Téofilo Breide s-ar fi potrivit în corturile negre.

— Şi ce face un *gringito* în Epuyén? a întrebat el.

— Vreau să aflu informaţii despre un american pe nume Martin Sheffield care a locuit aici acum 40 de ani.

— Ptiu! a făcut Téofilo Breide. Sheffield! *Fantasista! Cuentero! Artista!* Ştii povestea cu plesiozaurus?

— Da, o ştiu.

— *Fantasía!* a urlat el şi a început să spună o anecdotă care i-a făcut pe gauchos să râdă. Ciudat că l-ai pomenit. Vezi asta?

Mi-a întins un *rebenque*, cravaşa argentiniană, cu mânerul îmbrăcat în argint şi o cureluşă de piele.

— Asta a fost a lui Martin Sheffield.

Mi-a zis cum ajung la *lagunita* unde îşi instalase cândva americanul tabăra. Apoi a plesnit cu cravaşa în tejghea. Genunchii tânărului au rezistat. Şi-au golit paharele şi au ieşit.

Señor Naitane, în casa căruia speram să-mi petrec noaptea, m-a împins afară, în stradă, şi a încuiat uşa. Generatorul s-a oprit. Din toate direcţiile auzeam ropotul copitelor care se îndepărtau în noapte. Am dormit după un tufiş.

19

Lagunita se afla la poalele unui munte de grohotiş roşu. Nu era cu mult mai mare decât un eleşteu şi adâncă de numai un metru. Suprafaţa ei nemişcată oglindea coniferele negre care creşteau în jur. Printre trestii înotau lişiţe. N-ai fi zis că locul ăsta a atras cândva atenţia întregii lumi.

Într-o dimineaţa de ianuarie din 1922, dr. Clemente Onelli, directorul Grădinii Zoologice Naţionale din La Plata, a găsit pe biroul său această scrisoare:

Stimate domn,

Cunoscând preocuparea dumneavoastră de a menţine curiozitatea publicului faţă de Grădina Zoologică, aş dori să vă atrag atenţia asupra unui fenomen care este, cu siguranţă, de mare interes şi care ar putea să vă conducă la achiziţionarea unui animal de care oamenii de ştiinţă nu au auzit. Iată faptele: acum câteva seri am observat nişte urme lângă lacul unde mi-am ridicat tabăra de vânătoare. Urmele semănau cu cele lăsate de o căruţă cu o încărcătură grea. Iarba era complet culcată la pământ şi până acum încă nu şi-a revenit. Apoi, în mijlocul lacului, am văzut capul unui animal. La prima vedere semăna cu o specie necunoscută de lebădă, dar felul cum se învolbura apa m-a făcut să cred că avea un corp ca de crocodil.

Scopul acestei scrisori este de a vă solicita sprijinul material pentru o expediţie – barcă, harpoane etc. (Am putea construi barca aici.) În plus,

în cazul în care se dovedeşte imposibil să capturăm fiara vie, ar trebui să trimiteţi nişte lichid pentru îmbălsămare. Dacă sunteţi interesat, vă rog să trimiteţi acasă la Pérez Gabito fonduri pentru expediţie.
Sper să primesc un răspuns cât mai repede.
Cu consideraţie,
Martin Sheffield

Autorul scrisorii era un aventurier din Tom Green County, Texas, care se dădea drept şerif şi drept dovadă purta o insignă şi o pălărie de şerif. În jurul anului 1900 a apărut în Patagonia arătând mai degrabă ca Ernest Hemingway, colindând prin munţi „mai sărac decât Iov", cu o iapă albă şi un ciobănesc german drept companie. Persista în iluzia că Patagonia era o prelungire a Vestului Sălbatic. Spăla nisipul din râuri căutând aur. În câteva ierni a locuit cu John Evans la Trevelin, dând la schimb pepite murdare pentru făină. Era bun ţintaş. Nimerea păstrăvi în râuri, pachetul de ţigări ţinut în gură de comisarul de poliţie şi avea obiceiul să tragă cu pistolul în tocurile înalte ale doamnelor.

Sheffield îşi oferea serviciile, ca tovarăş de băutură şi ghid, oricărui explorator care apărea în partea asta a Anzilor. În timpul unei expediţii a ajutat la dezgroparea unui schelet fosilizat de plesiozaur, un mic dinozaur înrudit cu broasca-ţestoasă de astăzi, care avea într-adevăr un gât ca de lebădă. A propus să prindă un specimen viu.

Onelli a organizat o conferinţă de presă şi a anunţat că urma să fie vânat un plesiozaur. O doamnă din înalta societate a contribuit cu 1.500 de dolari pentru cumpărarea echipamentului. Doi bătrâni pensionari au fugit de la Spitalul Mercedes ca să se lupte cu monstrul. De asemenea, plesiozaurul a dat şi numele unui tango şi al unei mărci de ţigări. Când Onelli a sugerat că s-ar putea să trebuiască să fie îmbălsămat, Jockey Clubul şi-a exprimat speranţa că va avea privilegiul să-l expună, ceea ce l-a făcut pe don Ignacio

Albarracín de la Societatea pentru Protecţia Animalelor să facă o reclamaţie.

În acest timp, ţara era paralizată de alegerile generale, care urmau să decidă dacă preşedintele radical, dr. Hipólito Yrigoyen, avea să fie înlăturat sau nu, şi, cumva, plesiozaurul a reuşit să-şi facă loc în campanie ca animal emblematic al dreptei.

Două ziare a căror politică era de a atrage capital străin au adoptat plesiozaurul. Ziarul *La Nación* a confirmat pregătirile pentru vânătoare şi le-a urat succes iniţiatorilor. În *La Prensa* entuziasmul era şi mai mare: „Existenţa acestui animal neobişnuit, care a atras atenţia străinilor, este un eveniment ştiinţific, care va aduce Patagoniei prestigiul definitiv de a poseda o creatură atât de nemaipomenită".

La Buenos Aires se primeau o avalanşă de telegrame din străinătate. Domnul Edmund Heller, tovarăşul de vânătoare al lui Teddy Roosevelt, a scris cerând o bucăţică de piele pentru Muzeul American de Istorie Naturală, în amintirea vechiului său prieten. Universitatea din Pennsylvania a precizat că are o echipă de zoologi gata să plece imediat în Patagonia, adăugând că, dacă animalul va fi prins, locul său era în Statele Unite. „Este clar", a comentat *Diario del Plata*, „că lumea aceasta a fost creată pentru gloria nord-americanilor, adică a Doctrinei Monroe".

Plesiozaurul a fost un cadou electoral pentru stânga. Clemeti Onelli, Ucigaşul Fiarei, era prezentat ca un nou Parsifal, un Lohengrin sau un Siegfried. Ziarul *La Montaña* afirma că, dacă era domesticit, animalul s-ar fi putut dovedi a le fi de folos năpăstuiţilor locuitori din *Tierra del Diablo*, aluzie la revolta peonilor din sudul Patagoniei, pe care, cu o lună în urmă, armata argentiniană îi masacrase cu brutalitate. Un alt articol avea titlul „Dragonul capadocian"; iar ziarul naţionalist *La Fronda* scria: „Acest animal apocaliptic, piramidal, milenar face o larmă ca Madona şi, de obicei, li se năzare unor gringos beţi când intră în stare de prostraţie".

Există divergenţe de opinii, şi anume dacă expediţia, echipată cu un ac hipodermic enorm, a ajuns cu adevărat la lac. Dar faptul că nu exista un astfel de animal trebuie să fi fost evident pentru oricine a ajuns pe mal. Şi odată cu plesiozaurul s-a risipit şi speranţa de a găsi, în Patagonia, dinozauri vii, ca aceia descrişi de Conan Doyle, izolaţi pe platoul lor din *O lume dispărută.*

Martin Sheffield a murit în 1936 la Arroyo Ñorquinco, un loc pe care îl considera un fel de Klondike al lui, în care prevalau goana după aur, înfometarea şi crizele de delirium tremens. O cruce din lemn cu iniţialele M.S. marca locul unde era înmormântat, dar a furat-o un vânător de suveniruri din Buenos Aires. Fiul său, pe care îl făcuse cu o indiancă, este un beţiv şi locuieşte în El Bolsón, închipuindu-şi că, prin descendenţă, este şi el un şerif din Texas – aşa că poartă steaua de şerif a tatălui său.

Din Epuyén, am mers pe jos până la Cholila, o aşezare de lângă graniţa cu Chile.

20

— Puneţi mâna, a spus ea. Simţiţi cum intră vântul.

Am pus mâna pe perete. Intra curent prin crăpăturile unde căzuse mortarul. Cabana era făcută ca în America de Nord. În Patagonia cabanele se făceau altfel şi nu se astupau crăpăturile cu mortar.

Proprietara cabanei era o indiancă chiliană pe care o chema Sepúlveda.

— Iarna este groaznic, a spus ea. Am acoperit peretele cu *materia plástica*, dar a smuls-o vântul. Casa este putredă, señor, veche şi putredă. Aş vinde-o şi mâine. Aş vrea să am o casă din beton în care să nu poate pătrunde vântul.

Señora Sepúlveda astupase cu scânduri ferestrele camerei de zi când a căzut sticla. Lipise ziare peste crăpături, dar tot se mai vedeau resturi din vechiul tapet înflorat. Era o femeie muncitoare şi zgârcită. Era scundă şi voinică, iar soţul şi cabana putredă îi făceau numai necazuri.

Señor Sepúlveda era mort de beat, stând într-o rână lângă soba din bucătărie.

— Nu vrei să cumperi cabana? a întrebat el.

— Nu, am răspuns, dar să nu o vinzi pe doi bani. Există domni în America de Nord care ar plăti bani grei ca să o ducă de aici bucată cu bucată.

— Masa asta e de la *norteamericanos*, a spus ea, la fel şi dulapul, şi soba.

Ştia că era ceva deosebit la cabana asta pentru că era nord-americană.

— Pe vremuri trebuie să fi fost o casă frumoasă, a spus ea.

În timp ce îmi arăta împrejurimile, încerca să o combine pe fata ei cea mare cu un tânăr inginer de la drumuri. Acesta avea o camionetă nouă şi putea aduce ceva bani în casă. El şi fata erau în grădină, ţinându-se de mână şi râzând de mârţoaga bătrână legată de o salcie. A doua zi, am văzut-o în pampas, mergând singură spre casă, la Cholila. Plângea.

21

Cel care construise cabana era un american cu părul nisipiu şi bine legat, deja trecut de prima tinereţe în 1902, cu degete mai subţiri spre vârf şi un nas roman, nu prea lung. Era un om calm, plăcut, dar avea un rânjet răutăcios. Trebuie să se fi simţit bine aici, zona din jurul Cholilei este identică cu unele regiuni din statul său natal, Utah – un ţinut cu aer curat şi spaţii deschise, podişuri negre şi munţi albaştri, tufişuri cenuşii care fac flori galbene, un ţinut al oaselor de pe care hoitarii au curăţat toată carnea, bătut de vânturi care te pătrund până la piele.

În prima iarnă a locuit singur. Dar îi plăcea să citească şi împrumuta cărţi de la un vecin englez. Uneori, în Utah, se ducea la ferma unui profesor pensionar. Cel mai mult îi plăcea să citească istorie medievală a Angliei şi povestiri despre clanurile scoţiene. Nu-i prea plăcea să scrie, totuşi şi-a găsit timp să scrie această scrisoare adresată unei prietene de acasă:

Cholila, Chubut nr. 10
Republica Argentina, America de Sud
10 august 1902

Doamnei Davies
Asley, Utah

Draga mea prietenă,

Presupun că de multă vreme te gândeşti că te-am uitat (sau că am murit), dar, dragă prietenă, sunt încă viu şi, când mă gândesc la vechii mei prieteni, tu eşti mereu prima care îmi vine în minte. Probabil că vei fi surprinsă să auzi că mă aflu în această ţară, dar Statele Unite au fost prea mici pentru mine în ultimii doi ani pe care i-am petrecut acolo. Nu aveam astâmpăr. Voiam să văd lumea. Văzusem tot ce credeam că merită să fie văzut în Statele Unite. Iar la câteva luni după ce l-am trimis pe A... la tine şi am făcut rost de fotografia cu săritura... mi-a mai murit un unchi de-al meu, lăsând moştenire 30.000 de dolari micii noastre familii, alcătuită din trei membri, aşa că eu mi-am luat cei 10.000 de dolari şi am plecat să mai vizitez câte ceva din lumea asta. Am fost în cele mai frumoase oraşe şi locuri din America de Sud înainte de a ajunge aici. Şi această parte a ţării arată atât de bine, încât m-am stabilit aici, cred că pentru totdeauna, deoarece în fiecare zi îndrăgesc locurile astea tot mai mult. Am 300 de vite, 1.500 de oi şi 28 de cai buni de călărie, doi oameni care mă ajută la treabă, de asemenea o casă bună cu patru camere, magazie, grajd, poiată pentru păsări şi nişte găini. Nu îmi lipseşte decât o bucătăreasă, deoarece, încăpăţânându-mă să nu mă însor, uneori mă simt foarte singur, căci nu e nimeni lângă mine toată ziua, nu am vecini, iar în plus singura limbă care se vorbeşte în această ţară este spaniola, iar eu nu o ştiu destul de bine ca să stau la palavre despre ultimele scandaluri, atât de dragi tuturor naţiilor şi fără de care conversaţiile sunt plictisitoare, dar ţara este splendidă. În prezent, singura ocupaţie este creşterea vitelor (cel puţin în această regiune) şi nu-i loc mai potrivit pentru asta, pentru că nu am văzut o ţară cu iarbă mai bună pe sute şi sute de kilometri, zone întregi nelocuite şi destul de necunoscute, iar aici, la poalele munţilor Anzi, unde mă găsesc eu acum, este zonă agricolă bună, cresc tot felul de cereale cu bob mic şi legume fără să aibă nevoie de irigaţii. Şi la est sunt numai prerie şi deşerturi, foarte bune pentru vite, dar pentru agricultură ar trebui irigate, dar este

mult teren bun de-a lungul munţilor pentru toţi cei care vor trăi aici în următorii o sută de ani, deoarece sunt departe de civilizaţie. Sunt 2.500 de kilometri până la Buenos Aires, capitala Argentinei, şi peste 600 de kilometri până la cea mai apropiată cale ferată sau până la primul port maritim şi numai vreo 240 de kilometri până la coasta Pacificului. Pentru a ajunge în Chile trebuie să trecem munţii, ceea ce s-a crezut a fi imposibil până vara trecută, când s-a aflat că guvernul chilian făcuse un drum de acces, aşa că la vară vom putea ajunge la Puerto Montt, în Chile, cam în patru zile, faţă de două luni, cât dura pe vechiul traseu. Şi vom beneficia şi noi foarte mult deoarece Chile este piaţa noastră de desfacere pentru carnea de vită şi putem să ne ducem vitele acolo într-un timp de zece ori mai scurt fără ca ele să piardă în greutate pe drum. Şi, de asemenea, ne putem aproviziona din Chile la preţuri de trei ori mai mici decât aici. Clima de aici este mult mai blândă decât cea din valea râului Ashley. Verile sunt frumoase, niciodată aşa de fierbinţi ca acolo. Iar peste tot iarba ajunge până la genunchi şi avem multă apă rece de munte, dar iernile sunt foarte umede şi neplăcute, căci plouă mai tot timpul; uneori este şi zăpadă, dar nu durează prea mult, căci nu dă gerul, ca să îngheţe. Nu am văzut niciodată gheaţă mai groasă de doi centimetri...

Unchiul mort era, de fapt, jaful comis de banda Wild Bunch la Banca Naţională din Winnemucca, Nevada, pe 10 septembrie 1900. Autorul scrisorii era Robert Leroy Parker, mai bine cunoscut sub numele Butch Cassidy, la acea dată fiind în fruntea listei celor mai căutaţi infractori alcătuite de Agenţia Pinkerton. „Mica familie alcătuită din trei membri” era un *ménage à trois* incluzându-i pe el, pe Harry Longabaugh (Sundance Kid) şi pe frumoasa iubită a gangsterului, Etta Place. Doamna Davies era soacra celui mai bun prieten al lui Butch, Elza Lay, care era în puşcărie.

22

Era un băiat drăguţ, cu o faţă prietenoasă, vioaie, care îşi iubea familia de mormoni şi cabana dintre plopii deltoizi. Părinţii săi au venit din Anglia pe când erau copii şi au străbătut Marile Câmpii cu caravanele de pionieri organizate de Brigham Young, din Iowa City spre Salt Lake. Anne Parker era o scoţiană agitată şi extrem de nervoasă; soţul ei, Max, un om simplu, care se străduia din greu să-şi câştige pâinea muncind în gospodărie şi mai făcea un ban în plus transportând cherestea.

Cabana cu două camere încă stă în picioare în Circleville, Utah. Mai există şi ţarcurile pentru vite şi padocul unde Robert Leroy a călărit primul viţel. Plopii plantaţi de el încă mărginesc digul de irigare dintre livadă şi tufele de salvie. Era cel mai mare din 11 copii, un băiat care ştia exact cui îi datorează loialitate şi care avea simţul corectitudinii. Nu suporta cămaşa de forţă a mormonismului (mirosind corupţia). Visa să ajungă cowboy şi citea romane ieftine despre epopeea lui Jesse James.

La 18 ani a hotărât că duşmanii săi personali erau companiile care deţineau ferme, căile ferate şi băncile, convingându-se că dreptatea era de partea cealaltă a legii. Într-o dimineaţă de iunie din 1884, stângaci şi ruşinat, i-a spus mamei sale că va pleca să lucreze într-o mină din Telluride. Ea i-a dat pătura albastră de voiaj a tatălui lui şi un borcan cu afine conservate. El a sărutat-o pe Lula, surioara sa, care plângea în leagăn, a urcat pe cal şi a ieşit din viaţa lor. Adevărul a ieşit la iveală când Max

Parker s-a întors la fermă. Fiul său furase nişte vite împreună cu un tânăr tâlhar pe nume Mike Cassidy. Au fost daţi în urmărire amândoi.

Bob Parker şi-a luat numele Cassidy şi a început o viaţă nouă, cu orizonturi largi şi miros de cal. (Butch era numele unei puşti pe care o împrumutase.) Şi-a făcut ucenicia în anii 1880, în perioada de înflorire a afacerilor cu carne de vită, când păşunile erau pline de vaci texane, cu coarne lungi, cowboy-i ducea o viaţă de *buck nun* (o femeie la zece bărbaţi), marii crescători de vite plăteau salarii mizere şi dividente de 40% acţionarilor lor, se bea şampanie la micul dejun la Clubul Cheyenne, iar ducii englezi îi numeau pe cowboy-i lor „servitorii de la vaci" şi cowboy-i îi numeau pe ei „snobi". Erau o mulţime de englezi care cutreierau Vestul – un cowboy îi scria angajatorului său yankeu: „Inglezul care l-ai lăsat şef la cealaltă fermă s-a obrăznicit şi a trebuit să-l ucidem pe ticălos. Nu s-a mai întâmplat nimica de când ai plecat...".

Apoi, iarna cu multă zăpadă din 1886-1887 a ucis trei sferturi din vite. Lăcomia s-a combinat cu catastrofa naturală, ducând la apariţia unei noi specii, cowboy-ul proscris, oameni rămaşi fără locuri de muncă, suspecţi, care ajungeau să se ascundă cu infractorii şi hoţii de vite. Pe muntele Brown's Hole şi în trecătoarea Hole-in-the-Wall se asociau cu tot felul de desperados profesionişti; oameni precum Black Jack Ketchum, psihopatul Harry Tracy, George Curry Nas-Turtit sau Harvey Logan, cel care îşi nota într-un jurnal crimele pe care le comitea.

În acei ani, Butch Cassidy a fost cowboy, îngrijitor de cai, rebel, jefuitor de bănci cu jumătate de normă, şef de bandă; şerifii se temeau de el în special din cauza acestor ultime talente. În 1894 l-au condamnat la doi ani de închisoare la Penitenciarul de Stat din Wyoming pentru furtul unui cal pe care nu-l furase şi care valora cinci dolari. Sentinţa l-a lămurit cum stă treaba cu legea. Şi, din 1896 până în 1901, banda lui, botezată Train Robbers' Syndicate, mai bine cunoscută sub numele The Wild Bunch, a comis o serie de jafuri perfecte care i-au făcut să tremure de frică pe

oamenii legii, pe detectivii de la Pinkerton şi pe cei de la căile ferate. Sunt nenumărate poveşti despre isprăvile sale: cum gonea ca vântul pe Drumul Tâlharilor; cum trăgea cu puşca în conductoarele de sticlă de pe stâlpii de telegraf; sau cum a plătit chiria unei văduve sărmane jefuindu-l pe proprietar. Coloniştii îl iubeau. Mulţi erau mormoni, scoşi şi ei în afara legii din cauza poligamiei. Îi ofereau mâncare, adăpost, alibiuri şi uneori chiar fetele lor. Azi, ar fi considerat un revoluţionar. Dar nu avea nici în clin, nici în mânecă cu organizarea politică.

Butch Cassidy nu a ucis niciodată vreun om. Totuşi, prietenii erau ucigaşi cu experienţă; crimele lor îl făceau să aibă remuşcări. Detesta faptul că trebuia să se bazeze pe excelentul ţintaş Harry Longabaugh, germanul din Pennsylvania cu ochi albaştri, răi şi un temperament mizerabil. A încercat să meargă pe drumul drept, dar dosarul lui de la Pinkerton era prea voluminos, iar cererile sale de amnistie au rămas fără ecou. Fiecare nou jaf ducea la un altul şi adăuga alţi ani la sentinţa lui. Costurile au devenit de nesuportat. Se spune că membrii bandei îşi iroseau toţi banii prădaţi pe femei şi pe jocuri de noroc, dar acest lucru nu este întru totul adevărat. Cheltuiau bani şi pe altceva foarte costisitor: cai.

Ca să comiţi un jaf reuşit, trebuie să poţi fugi rapid cu prada şi jafurile lui Butch Cassidy depindeau de folosirea unor cai de rasă. Geambaşul lui era un bărbat pe nume Cleophas Dowd, fiul unor imigranţi irlandezi din San Francisco, care urma să devină preot iezuit şi care a fost obligat, pe când era copil, să se umilească în altar şi în confesional. Imediat după ce a fost hirotonit, Dowd i-a speriat pe părinţii lui şi pe preoţi trecând în goană pe lângă ei călare pe noul său cal de curse, cu revolvere la centura legată peste haina preoţească. În acea noapte, în Sausalito, a avut plăcerea – o plăcere la care visase de mult – de a face ultima rugăciune pentru primul om pe care l-a împuşcat. Dowd a fugit din California şi s-a stabilit în Canionul Sheep Creek, Utah, unde creştea cai pentru bandiţi. Un cal de la Dowd era bun de vândut atunci când călăreţul putea să ţină o puşcă în echilibru între urechile

calului şi să tragă. Pentru viteză, cumpăra cai din herghelia Cavendish din Nashville, Tennessee, costurile fiind suportate de clienţi.

Pe la 1900 s-au instituit legea şi ordinea până la ultima frontieră americană. Oamenii legii şi-au adus şi ei cai de rasă, putând astfel să fie mai rapizi decât tâlharii, iar grupurile de crimă organizată s-au ascuns în marile oraşe. Garda civilă a golit ascunzătoarea de pe Brown's Hole; oamenii lui Pinkerton au ascuns patrule călare în vagoane de marfă, iar Butch şi-a văzut prietenii murind în încăierări din cârciumi, doborâţi de ucigaşi plătiţi sau dispărând în spatele gratiilor. O parte din bandiţi s-au înrolat în armata Statelor Unite şi şi-au pus talentele la dispoziţie în Cuba şi în Filipine. Numai el nu avea prea multe opţiuni – fie o sentinţă grea, fie Argentina.

Umbla vorba printre cowboy că ţara unde trăiau gauchos le oferea proscrişilor libertatea din Wyoming din anii 1870. Artistul-cowboy Will Rogers scria: „Voiau călăreţii nord-americani ca administratori ai fermelor lor, nu localnici. Localnicii se mişcau prea încet". Butch credea că nu poate fi extrădat de acolo şi ultimele două jafuri le-a comis ca să strângă bani pentru călătorie. După atacul din Winnemucca, cei cinci răzvrătiţi, într-o dispoziţie de zile mari, şi-au făcut o poză de grup în Forth Worth şi i-au trimis un exemplar directorului băncii. (Fotografia se află şi astăzi în biroul acestuia.)

În toamna anului 1901 Butch i-a cunoscut pe Sundance Kid şi pe iubita lui, Etta Place, la New York. Ea era tânără, frumoasă şi inteligentă şi făcea ce voia din bărbaţi. Dosarul ei de la Pinkerton arată că a fost învăţătoare în Denver; se zvoneşte că ar fi fost fiica unui emigrant englez pe nume George Capel, de unde şi numele Place. Sub numele James Ryan şi domnul şi doamna Harry A. Place, „familia cu trei membri" mergea la operă şi la teatru. (Sundance Kid era pasionat de Wagner.) I-au cumpărat Ettei un ceas de aur de la Tiffany şi au plecat spre Buenos Aires la bordul vasului cu abur *Soldier Prince*. Când au debarcat, s-au cazat la Hotel Europa, i-au făcut o

vizită directorului Departamentului funciar şi au cumpărat aproape 5.000 de hectare de teren nelucrat în Chubut.

— Sunt bandiţi pe aici? au întrebat.

Au aflat cu bucurie că nu erau.

Câteva săptămâni mai târziu, Milton Roberts, comisarul de poliţie galez din Esquél, a descoperit că îşi făcuseră tabăra la Cholila; i s-a părut ciudat să vadă caii de rasă, gata înşeuaţi. Butch, după cum ştim din scrisoare, a rămas singur în prima iarnă. A cumpărat oi de la un vecin englez. Până în iunie a ridicat şi cabana, construită după modelul celei din Circleville, doar că mai mare.

În anul următor, detectivul Frank Dimaio de la Pinkerton, cu ajutorul fotografiei din Winnemucca, a mers pe urmele lor până în Cholila, dar i-a fost teamă să se ducă în Patagonia din cauza poveştilor despre şerpi şi junglă, inventate, poate, special pentru el. „Familia cu trei membri" a rămas în Cholila timp de cinci ani fără să fie deranjată. Au construit o casă din cărămidă şi un magazin sătesc (acum aflat în proprietatea unui comerciant arab) şi au pus „tot un nord-american" să se ocupe de acesta.

Localnicii îi considerau nişte cetăţeni paşnici. La Cholila i-am cunoscut pe nepoţii vecinei lor, señora Blanca de Gerez, care, când a murit, acum trei ani, a lăsat în urma ei această însemnare:

> Nu erau foarte sociabili, dar orice făceau era corect. Au dormit de multe ori la noi. Ryan era mai sociabil decât Place şi participa la serbările din sat. La prima vizită a guvernatorului Lezana, Place a cântat o samba la chitara lui şi Ryan a dansat cu fiica lui don Ventura Solis. Nimeni nu bănuia că ar fi nişte nelegiuiţi.

Cei de la Agenţia Pinkerton i-au scris şefului poliţiei din Buenos Aires: „Este numai o chestiune de timp până ce aceşti oameni vor comite vreun jaf în Republica Argentina". Au avut dreptate. Pe lângă faptul că nu prea mai

aveau bani, membrii „familiei” erau dependenţi de jafuri, fără care viaţa devenea plictisitoare. Poate că au fost îmboldiţi şi de venirea prietenului lor Harvey Logan. În 1903 acesta reuşise să evadeze din închisoarea din Knoxville, Tennessee, după ce aproape că îl sugrumase pe gardian cu o sârmă pe care o avea ascunsă în cizmă. A apărut în Patagonia sub numele Andrew Duffy, pe care îl folosise deja şi în Montana.

În 1905 reconstituita bandă Wild Butch a jefuit o bancă din sudul provinciei Santa Cruz. Au repetat isprava şi la Banco de la Nación, care avea sediul în Villa Mercedes din San Luis, în vara anului 1907. Se pare că Harvey Logan l-a împuşcat în cap pe directorul băncii. Era şi Etta acolo, deghizată în bărbat – fapt confirmat indirect şi de Blanca de Gerez: „Señora îşi tundea părul scurt şi purta perucă”.

În decembrie 1907 au vândut, în grabă, Cholila unei asociaţii a producătorilor de carne de vită şi s-au împrăştiat prin Cordilieri. Niciunul dintre vecini nu a mai auzit de ei vreodată. Am auzit vehiculându-se mai multe motive ale plecării lor. Dar cea mai neobişnuită explicaţie era că Etta se plictisea, o supăra apendicele şi a insistat să meargă la Denver ca să se opereze. Mai există o posibilitate: ca apendicele să fi fost un eufemism pentru un copil al cărui tată era un tânăr englez, John Gardner, care venise la o fermă din Patagonia pentru a se mai întrema, având sănătatea cam şubredă. Se spune că Harvey Logan a trebuit să-l ferească din calea lui Kid şi l-a trimis înapoi la moşia familiei lui din Irlanda.

Se pare că în 1924 Etta locuia la Denver. (Fiica ei se poate să fi fost o tânără ambiţioasă pe nume Betty Weaver, care a comis 15 jafuri spectaculoase la nişte bănci înainte de a fi arestată şi condamnată în Belle Plaine, Kansas, în 1932.) În valea Ashley, Utah, am cunoscut un bătrân, care se legăna într-un balansoar pe veranda lui şi care şi-l amintea pe Butch Cassidy din 1908. Dar, dacă s-au întors cu adevărat în acea vară, lucrurile par să se fi întâmplat într-un ritm prea rapid; pentru că în decembrie ambii

tâlhari erau deja în Bolivia şi lucrau pentru un om pe nume Siebert la mina de cositor Concordia.

Povestea clasică a morţii lor, la San Vicente, Bolivia, în decembrie 1909, după ce furaseră banii de salarii ai minerilor, a fost publicată pentru prima dată de poetul Arthur Chapman în *Elk's Magazine* în 1930. Era un scenariu ideal pentru producătorii de film: bravul căpitan de cavalerie împuşcat în timp ce încerca să îi aresteze pe gringos; curtea înconjurată de ziduri de pământ plină de catâri morţi; şansele imposibile; Kid rănit, apoi împuşcat în cap de Butch, care, după ce a ucis acum un om, îşi păstrează ultimul glonţ pentru el. Episodul se încheie cu soldaţii bolivieni care găsesc ceasul de la Tiffany al Ettei pe unul dintre cadavre.

Nimeni nu ştie de unde a aflat Chapman povestea: este posibil s-o fi născocit chiar Butch Cassidy. La urma urmelor, scopul său era să „moară" în America de Sud şi să reapară sub un nume nou. Schimbul de focuri de la San Vicente a fost investigat de preşedintele René Barrientos, cel care l-a ucis pe Che Guevara, el însuşi pasionat de istoria Vestului Sălbatic. A alcătuit o echipă ca să dezlege misterul, i-a anchetat chiar el pe săteni, a dezhumat cadavre din cimitir, a verificat dosarele armatei şi ale poliţiei şi a ajuns la concluzia că întreaga poveste era inventată. Nici cei de la Pinkerton nu au crezut-o. Ei au varianta lor, bazată pe câteva dovezi, conform căreia cei trei membri ai „familiei" au murit cu toţii împuşcaţi într-un schimb de focuri cu poliţia din Uruguay în 1911. Trei ani mai târziu l-au considerat pe Butch Cassidy mort – ceea ce, dacă el mai trăia, era exact ceea ce urmărise.

— Nişte aiureli! au spus prietenii lui când au auzit poveştile din America de Sud. Butch nu ajungea la schimburi de focuri. Şi, începând din 1915, sute de oameni l-au văzut – sau au crezut că l-au văzut; ba trăgea cu arma alături de Pancho Villa în Mexic, ba făcea prospecţiuni cu Wyatt Earp în Alaska, ba colinda Vestul într-un Ford Model T, ba îşi vizita fostele iubite (care îşi aminteau că se cam îngrăşase), ba îşi făcea apariţia la vreun vodevil despre Vestul Sălbatic în San Francisco.

M-am dus să mă întâlnesc cu cel mai important martor care putea să-mi spună ceva despre întoarcerea lui: sora lui, doamna Lula Parker Betenson, o femeie deschisă şi energică trecută de 90 de ani, care servise toată viaţa Partidul Democrat. Ea nu are nicio îndoială: fratele ei s-a întors şi a mâncat plăcintă cu afine împreună cu familia la Circleville în toamna anului 1925. Crede că el a murit de pneumonie în statul Washington la sfârşitul anilor ’30. O altă versiune este că ar fi murit, la pensie, într-un oraş din est, după ce lucrase ca mecanic de locomotivă, având două fete măritate.

23

Nu departe de Cholila era o linie ferată cu ecartament îngust care ducea înapoi la Esquél. Gara parcă era de jucărie. Vânzătorul de la casa de bilete avea faţă de om care bea de unul singur. În biroul său se afla fotografia unui băiat delicat, din clasa de mijloc, cu părul lucios, căutat pentru uciderea directorului de la Fiat. Funcţionarii de la căile ferate purtau uniforme de culoare gri-deschis cu ceaprazuri aurii. Pe peron era un altar închinat fecioarei din Luján, protectoarea călătorilor.

Locomotiva avea vreo 80 de ani şi fusese fabricată în Germania, cu un coş înalt şi roţi roşii. La clasa întâi, izul de mâncare intrase în tapiţerie şi în tot vagonul mirosea de parcă tocmai se strânsese masa. La clasa a doua era curat şi luminos, cu banchete din stinghii de lemn, vopsite într-un verde ca iarba, şi un godin în mijloc.

Un bărbat fierbea ceai de maté într-un ceainic albastru, smălţuit. O bătrână vorbea cu muşcata ei favorită, iar doi alpinişti din Buenos Aires erau înconjuraţi de o grămadă de echipamente. Erau inteligenţi, intoleranţi, câştigau nişte salarii de mizerie şi aveau o părere cât se poate de proastă despre Statele Unite. Ceilalţi pasageri erau indieni araucani.

Trenul a pornit cu o smucitură, şuierând de două ori. Pe lângă linia de tren ţopăiau nişte struţi, cu penele vălurind ca fumul. Munţii erau cenuşii, sclipind în aerul fierbinte. Din când în când câte un camion stârnea un nor de praf la orizont.

Un indian care îi fixa cu privirea pe alpinişti s-a apropiat, căutând ceartă. Era beat criţă. M-am rezemat de spătar şi am urmărit istoria Americii de Sud în miniatură. Vreo jumătate de oră, tânărul din Buenos Aires i-a înghiţit insultele, apoi, pierzându-şi răbdarea, s-a ridicat şi l-a trimis pe indian la locul lui.

Indianul şi-a plecat capul şi a spus:

— *Sí, señor. Sí, señor.*

Aşezările indienilor se înşirau de-a lungul liniei ferate astfel încât un om beat să poată ajunge întotdeauna acasă. Ajungând la destinaţie, indianul a coborât din tren poticnindu-se, ţinând strâns în mână sticla în care mai avea nişte gin pe fund. În jurul cocioabelor sticle sparte luceau în lumina apoasă a soarelui. A coborât şi un băiat îmbrăcat cu pelerină de vânt galbenă, ajutându-l pe beţiv să meargă. Un câine, care stătuse întins în pragul unei uşi, a venit în fugă la el şi l-a lins pe toată faţa.

24

În Anzii Sudici auzi peste tot poveşti despre *bandoleros norteamericanos*. Am ales-o pe aceasta din volumul al doilea al cărţii *Memorias de un carrero patagónico* de Asencio Abeijón:

În ianuarie 1908 (adică la o lună după ce Butch Cassidy a vândut Cholila), un bărbat care traversa Pampa del Castillo a trecut pe lângă patru călăreţi ce aveau cu ei mai mulţi cai de rasă. Erau trei gringos şi un peon chilian. Aveau nişte puşti Winchester cu pat de lemn. Era şi o femeie în haine bărbăteşti. Călătorul nu le-a dat prea mare atenţie. Toţi gringos se îmbrăcau ciudat.

În aceeaşi seară trei călăreţi au poposit la hotelul lui Cruz Abeijón din La Mata. Nu era nicio femeie cu ei. Erau doi *norteamericanos* şi un chilian. Spuneau că ar cumpăra nişte pământ. Cel mai scund era vesel şi vorbăreţ şi îl chema Bob Evans. Vorbea bine spaniola şi s-a jucat cu copiii lui Abeijón. Celălalt era înalt şi blond, tăcut şi sinistru. Îl chema Willie Wilson.

După micul dejun aceşti gringos l-au întrebat pe Abeijón care este cel mai bun hotel din Comodoro Rivadavia. L-au lăsat acolo pe chilian să aibă grijă de cai şi au străbătut singuri cei 16 kilometri până în oraş. Comodoro, înainte de a se descoperi aici petrol, era un orăşel strivit între faleza de stâncă şi mare. Pe singura stradă din oraş erau biserica salezianã, Hotelul Vascongada şi Casa Lahusen, un magazin universal care funcţiona şi ca bancă. Americanii au stat la băut cu cetăţenii de vază ai oraşului, întrebându-i şi pe aceştia unde ar putea cumpăra nişte pământ. Au stat o

săptămână. Într-o dimineaţă un poliţist i-a găsit trăgând cu puşca pe plajă. „Ne antrenăm şi noi”, i-au spus ei în glumă comisarului, don Pedro Barros, care le-a cercetat puştile Winchester, după care le-a înapoiat zâmbind.

Americanii s-au întors călare în La Mata. Bob Evans le-a împărţit caramele copiilor lui Abeijón. Au plecat din nou dimineaţa, de data aceasta luând cu ei caii şi peonul. Abeijón a descoperit că îi fusese tăiat cablul telefonului.

La ora 1 după-amiază, pe 3 februarie, era cald şi bătea vântul, iar cetăţenii din Comodoro luau prânzul. Wilson şi Evans şi-au legat ceilalţi cai de un stâlp de la marginea oraşului şi s-au dus la Casa Lahusen. Evans s-a postat la intrarea principală. Wilson şi peonul s-au îndreptat către uşa din dos. Au descălecat şi chilianul a rămas acolo, ţinând hăţurile celor doi cai. Un martor i-a auzit pe cei doi bărbaţi certându-se, apoi l-a văzut pe peon făcând o săritură şi ascunzându-se după cal, iar Wilson l-a împuşcat în mână. Glonţul i-a pătruns în braţ şi a ajuns în umăr, iar el a căzut pe o grămadă de baloturi de lână.

Comisarul Barros a auzit împuşcătura şi l-a găsit pe Wilson ghemuit de durere, apăsându-şi pieptul cu mâna.

— Porcul, m-a împuşcat, a spus el.

Barros l-a chemat la secţie ca să dea explicaţii. Wilson a refuzat şi a scos o puşcă, „având o sticlire drăcească în ochii albaştri”, Evans a strigat „Opreşte-te, nebunule!” şi a dat pinteni calului, ţâşnind printre cei doi bărbaţi şi dezechilibrându-l pe Barros, care s-a prăbuşit şi el printre baloturile de lână.

Americanii au încălecat, şi-au dezlegat ceilalţi cai şi au părăsit oraşul în galop. Totul nu a durat decât cinci minute. Barros a alergat la secţia de poliţie şi a început să tragă la întâmplare cu o mitralieră. Patru poliţişti călare au plecat în urmărire, dar la un moment dat au renunţat. În noaptea aceea un basc i-a auzit cântând la acordeon lângă foc, unde îşi instalaseră tabăra.

În Comodoro, peonul a ajuns după gratii; în ultimul moment îi ceruse lui Wilson o parte mai mare din pradă.

De la Esquél am plecat spre sud, pe urmele unei a doua poveşti despre Wilson şi Evans:

25

Vechiul drum spre Arroyo del Pescado tăia mărăcinişul şi se îndrepta către linia verde unde râul ieşea dintre dealuri şi se desfăcea într-o lagună plină de trestii. S-au ridicat în zbor un stol de flamingi, coloraţi în oranj şi negru şi brăzdând apa albastră cu dungi albe când îşi ridicau picioarele. Lângă mal, un petic de pământ pietros era plin de sticle şi cutii de conserve vechi, tot ce mai rămăsese din magazinul galez *Compañia Mercantil del Chubut*.

Într-o după-amiază, pe 29 decembrie 1909, managerul, un fost sportiv solid din Bala pe nume Llwyd ApIwan, a ieşit din magazin şi s-a dus vizavi, acasă la el, să ia ceaiul. Avea ambele braţe bandajate până la coate, deoarece în noaptea precedentă stinsese cu mâinile goale un incendiu inexplicabil. Câteva minute mai târziu, asistentul său, Bobby Roberts, un habotnic cam imbecil, i-a strigat că Wilson şi Evans au venit să cumpere harnaşament. Erau clienţi obişnuiţi şi bine-cunoscuţi în Cordilieri drept căruţaşi şi buni ţintaşi.

ApIwan s-a întors şi l-a găsit pe Evans cu puşca aţintită spre Bobby Roberts, care se smiorcăia. Apoi Wilson, ameninţându-l cu revolverul, l-a forţat să intre în birou şi să deschidă seiful.

— Nu-i nimic în seif, a spus ApIwan.

Dar Wilson ştia el ce ştia. Compania aştepta un transport de monede de aur pentru producţia anuală de lână. ApIwan a deschis seiful şi i-a arătat că nu erau decât vreo câteva bancnote argentiniene.

— Sunt ale indienilor, a spus el. Ai ghinion. N-au venit monedele de aur.

Wilson s-a învoit să nu ia banii indienilor şi l-a strigat pe Evans, informându-l cum stă treaba. Dar, în timp ce ieşea cu spatele din birou, şi-a agăţat pintenul într-un covoraş indian. S-a dezechilibrat şi atunci galezul a sărit pe el. Chiar dacă avea mâinile bandajate, i-a luat revolverul şi a tras. Dar arma nu avea trăgaci. Wilson scosese trăgaciul şi blocase mecanismul. A scos un revolver mic pe care îl avea agăţat de gât şi l-a împuşcat pe ApIwan drept în inimă.

Tâlharii au plecat călare spre sud, către tabăra lor de la Río Pico. Mergând pe urmele poveştii, am ajuns înapoi la drumul principal. Şoferul unui camion cu lână a oprit şi m-a luat şi pe mine. Purta o cămaşă neagră brodată cu trandafiri roz şi la casetofon pusese *Simfonia a 5-a* de Beethoven. Peisajul era pustiu. Dealurile se colorau în auriu şi violet în apusul soarelui. Lângă un stâlp de telegraf am văzut o siluetă:

26

Avea părul blond şi mergea spre sud. Părul îi cădea pe faţă şi îl îndepărta scuturându-şi capul. Avea un trup delicat şi feciorelnic. Se abţinea să zâmbească pentru a-şi ascunde dinţii decoloraţi. Spunea că era miner. Căuta de lucru în vreo mină.

Rupsese o pagină dintr-un exemplar vechi al *Enciclopediei naţionale.* Pe pagina aceea era o hartă cu diferite mine din Argentina. La Río Pico era o mină de aur.

Fusese unul dintre primii pacifişti din cartierul Haight-Ashbury din San Francisco. Odată, fiind flămând, culesese de pe jos un baton de ciocolată Hershey mâncat pe jumătate, pe Haight Street. Acest incident îi rămăsese întipărit în memorie şi l-a pomenit de mai multe ori.

În San Francisco începuse să consume metadonă, dar a reuşit să scape de dependenţă când a găsit de lucru pentru prima dată într-o mină. Spunea că există ceva primordial legat de minerit. Minele îi creau un sentiment de siguranţă. Lucrând într-o mină din Arizona, şi-a făcut o casă şi avea un salariu care îi asigura un trai bun, asta până când l-a călcat Fiscul pentru că nu-şi plătise impozitele. Ale naibii impozite – aşa că-şi spusese: „M-am săturat. Plec în America de Sud, găsesc eu altă mină”.

L-am ajutat pe şofer să schimbe o roată şi el ne-a dat de băut la Gobernador Costa. L-am întrebat pe patron, care era galez, despre mina din Río Pico. Mi-a spus că fusese închisă cu 50 de ani în urmă. Cea mai apropiată era o mină de caolin, la Apeleg.

— Ce-i caolinul?

— O argilă albă pentru ceramică.

— Ceva alb? Ai spus alb? Alb? Mamă! O mină albă! Şi unde zici că-i mina asta?

— La Apeleg.

— Unde-i Apelegul?

— La o sută de kilometri spre sud, a spus galezul. După asta mai este o mină de cărbune la Río Turbio, dar este lignit şi nu cred că vrei să lucrezi acolo.

Minerul nu avea niciun ban şi i se furase şi paşaportul. I-am plătit eu cina. Dimineaţa, mi-a spus că porneşte spre sud. O să se descurce el. Nu trebuia decât să găsească mina potrivită.

27

Hotelul din Río Pico era vopsit în turcoaz-deschis şi aparţinea unei familii de evrei care habar n-aveau să facă profit. Camerele se înşirau în jurul unei curţi în care erau un turn de apă şi nişte straturi de flori bordate cu sticle întoarse cu gura în jos, pline de crini de un portocaliu violent. Proprietăreasa era o femeie minunată şi tristă îmbrăcată în negru, cu pleoapele grele de oboseală, jelind cu patima tuturor mamelor evreice moartea băiatului ei celui mare. Acesta fusese saxofonist. Plecase la Comodoro Rivadavia şi murise acolo, de cancer la stomac. Ea se scobea în dinţi cu un spin şi râdea de zădărnicia existenţei.

Celălalt fiu al ei, Carlos Rubén, era un băiat cu faţa măslinie şi cu ochi sclipitori de semit. Tânjea să plece în lumea largă şi avea să dispară în ea curând. Fiicele ei umblau în papuci de casă prin camerele goale şi curate. Ea a cerut să se pună în camera mea un prosop şi o muşcată roz.

Dimineaţa m-am certat cu ea din cauza notei de plată.

— Cât costă camera?

— Nu costă nimic. Dacă nu ai fi dormit dumneata în ea, nu ar fi dormit nimeni.

— Cât a costat cina?

— Nu costă nimic. De unde să fi ştiut că vei veni? Am gătit pentru noi.

— Atunci cât a costat vinul?

— Noi întotdeauna le servim vin vizitatorilor.

— Dar ceaiul de maté?

— Nimeni nu plăteşte pentru maté.

— Atunci pentru ce pot plăti? N-au mai rămas decât pâinea şi cafeaua.

— Nu pot să-ţi cer bani pentru pâine, dar *café au lait* este o băutură de gringo şi pentru asta o să te pun la plată.

Soarele era sus pe cer. Din hornuri se ridicau vertical coloane de fum, Río Pico fusese cândva colonie germană aparţinând de Nueva Alemania, iar casele aveau un aer nemţesc. Tufele de soc îşi atingeau capetele de pereţii placaţi cu scândură. Lângă bar era un camion cu buşteni, aduşi de sus, din munţi.

28

Las Pampas se afla la vreo 30 de kilometri de Río Pico, ultima aşezare înainte de graniţă. Spre nord se profila El Cono, un vulcan stins cu grohotiş alb ca osul şi zăpezi şi mai strălucitoare. În vale râul curgea vijelios şi verde peste pietrele albe. Fiecare cabană avea o grădinuţă plantată cu cartofi, baricadată împotriva vitelor cu ţăruşi şi mărăcini.

În Las Pampas erau două familii, Patrocinio şi Solís. Fiecare o acuza pe cealaltă că-i fură vitele, dar amândouă urau Compania de exploatare forestieră a statului şi această ură le unea.

Era într-o duminică. Dumnezeu îi dăruise un fiu lui Patrocinio, cel care avea barul, şi acesta sărbătorea evenimentul cu un *asado*. De două zile tot veneau oameni călare. Caii lor erau legaţi în grajd, cu lasourile şi *boleadoras* vârâte în chingile harnaşamentului. Oamenii stăteau tolăniţi pe nişte trifoi-alb, bând vin din burdufuri din piele şi încălzindu-se la foc. Soarele risipea peticele de pâclă lăptoasă care atârnau deasupra văii.

Rolf Mayer, un gaucho cu sânge german şi indian, tranşa animalele. Era suplu şi tăcut şi avea mâini puternice, stacojii. Era îmbrăcat din cap până în picioare în ciocolatiu şi nu-şi scotea niciodată pălăria. Avea un cuţit făcut dintr-o baionetă, cu mâner de fildeş îngălbenit. Aşeza fiecare oaie pe un suport şi începea să jupoaie carcasa până ce rămânea roz şi lucioasă, cu picioarele în sus, pe albul lânii. Apoi băga vârful cuţitului acolo unde pielea e întinsă, pe burtă, şi sângele fierbinte îi ţâşnea pe mâini. Îi plăcea asta. Îţi dădeai seama că îi place din felul cum îşi cobora pleoapele şi împingea în

afară buza de jos, trăgând aerul printre dinţi. Scotea măruntaiele, separa ficatul şi rinichii şi arunca restul la câini.

A cărat cele cinci carcase lângă foc şi le-a fixat pe câte o cruce de fier aplecată peste flacără.

După-amiază, dinspre Cordilieri a început să bată un vânt tăios în rafale, aducând zăpadă, în timp ce un visător cu părul ca de câlţi scormonea în foc şi ceilalţi jucau *taba. Taba* este astragalul vacii. Jucătorii îl aruncă la zece paşi spre un cerc făcut din pământ sau nisip. Dacă acesta cade în partea concavă a cercului înseamnă *suerte* (noroc) şi respectivul câştigă; dacă osul cade de partea cealaltă înseamnă *culo* (fund) şi jucătorul pierde; iar dacă acesta cade pe contur, nu se pune. Un bun jucător ştie cât efect să-i imprime pentru ca osul să aterizeze *suerte*. Evident, se fac tot felul de glume despre *culo.* Eu am fost *culo* de multe ori şi am pierdut o grămadă de bani.

După lăsarea întunericului, Patrocinio a cântat la acordeon, acompaniindu-l pe visătorul cu voce nazală. Fetele purtau rochii de creton şi băieţii îşi ţineau partenerele de dans la distanţă.

29

Un bărbat pe nume Florentino Solís s-a oferit să urce cu mine pe munte. Avea faţa toată roşie, arsă de soare, şi, când şi-a scos pălăria, am văzut o dungă clară acolo unde se termina roşul şi începea albul. Era un pribeag, fără nevastă, fără casă, neavând altceva pe lumea asta în afară de doi căluţi *criollo* cu părul lucios, şeile lor şi un câine.

Câteva vite însemnate cu fierul roşu rătăceau prin taberele improvizate de-a lungul graniţei, dar de obicei le lăsa de capul lor. Coborâse ca să dea la schimb o vacă pentru nişte provizii şi rămăsese la *asado*. Nu se simţea în largul lui când mai erau şi alţi oameni. Toată ziua nu a băut nimic, a stat, singur, lângă pârâu, scobindu-se în dinţi cu fire de iarbă.

Dimineaţa era rece. Nori cumulus se adunau peste vârfurile munţilor. Solís şi-a pus pe el pantalonii din piele de oaie şi s-a urcat pe calul său bălţat. Patrocinio mi-a împrumutat un cal negru, castrat şi am traversat râul. Căluţii au intrat în apă până la burtă, dar s-au ţinut bine pe picioare. Vreo oră am urcat o vale abruptă, cărarea şerpuind pe o creastă cu stânci roşii, apoi afundându-se printre copacii imenşi. Peste încă o oră am ajuns la o stâncă verticală. Solís mi-a arătat o grămadă de buşteni tăiaţi putrezind în humus şi a spus:

— Aceasta a fost închisoarea lui Ramos Otero.

Ramos Luis Otero, care se trăgea dintr-o familie aristocrată, era un tânăr cu probleme, care purta hainele până ajungeau nişte zdrenţe, şi îi plăcea să spele gamele murdare. Nu suferea femeile. Ura atmosfera de salon din

Buenos Aires, aşa că s-a dus să trăiască în pădure, în Patagonia. Un an a muncit pentru o echipă guvernamentală de topografi, dar, când s-a aflat cine era de fapt, a cumpărat Estancia Pampa Chica, la Corcovado, la jumătatea distanţei dintre munte şi câmpie.

În ultima săptămână din martie 1911, Otero şi peonul său, Quintanilla, mergeau cu căruţa şi doi cai spre estancia. Traversând Cañadón del Tiro, au văzut doi călăreţi galopând în direcţia opusă. Unul dintre ei, zâmbind, i-a făcut cu mâna lui Otero. Celălalt i-a apucat hăţurile când a trecut pe lângă ei. Călăreţii erau nord-americani.

Au dezlegat caii şi i-au obligat pe Otero şi pe peon să meargă cu ei în munţi. Când au ajuns la stâncă, americanii au doborât nişte copaci şi au construit o închisoare din trunchiuri legate cu fâşii de piele netăbăcită. Lui Otero nu i-a plăcut mai ales de blondul pe care îl chema Wilson şi care l-a lăsat pe prietenul său să facă ce era mai greu.

În închisoarea aceea, Otero se gândea să-şi ia viaţa, iar Quintanilla era mort de frică. Cei care îi păzeau îi lăsau să iasă de două ori pe zi ca să mănânce şi să-şi facă nevoile. Erau mai mulţi membri ai bandei, toţi gringos, nord-americani sau englezi. După două săptămâni unul dintre cei care îi păzeau a scăpat un chibrit pe jos. Otero l-a ridicat, a aprins un foc şi a folosit tăciunii pentru a secţiona fâşiile de piele cu care erau legaţi buştenii. Seara a dat deoparte un trunchi şi cei doi au evadat.

Ajuns în libertate, Otero a început cu tot felul de acuzaţii isterice. Fraţii veniseră să plătească răscumpărarea, iar el i-a acuzat că au pus chiar ei la cale răpirea pentru a-l face să plece din Patagonia. Nu era un om echilibrat. Nici poliţiştii nu i-au crezut istorisirea până ce nu i-a condus la stâncă – iar apoi povestea lui a făcut senzaţie în întreaga ţară.

Ministrul de Interne a ordonat o descindere pentru a curăţa Cordilierii de nelegiuiţi. În decembrie 1911, Wilson şi Evans au coborât la Río Pico să cumpere provizii de la doi fraţi germani pe care-i chema Hahn. Aceştia erau fondatorii coloniei şi i-au avertizat pe prietenii lor americani că poliţia de

frontieră patrula în zonă. Mâna lui Wilson era infectată şi umflată. Îi explodase un cartuş în mână. Doña Guillermina Hahn i-a pansat rana şi ei s-au întors în ascunzătoarea din munţi.

Numai că Evans avea o legătură cu soţia unui membru al familiei Solís. Acest bărbat ştia unde este tabăra tâlharilor şi a condus patrula acolo. Evans mânca ceva sub un copac. Wilson, cu mâna infectată, zăcea cu febră în cort. Ofiţerul, un anume locotenent Blanco, a strigat de după un copac:

— *Arriba las manos!*

Evans a tras, omorând un soldat şi rănind altul, pe soldatul Pedro Peñas (acesta mai trăia în 1970, având 104 ani, când a acordat un interviu în Rawson). Au tras şi soldaţii, împuşcându-l mortal pe Evans. Wilson a scăpat din cort şi a fugit, desculţ, printre copaci, dar soldaţii l-au doborât curând, ca şi pe prietenul său. Asupra lor au găsit două ceasuri de aur şi o fotografie cu *una mujer hermosisima* (mărturia lui Pedro Peñas).

În timp ce mă întorceam în galop spre Las Pampas încercând să evit crengile joase care tăiau cărarea, chinga şeii s-a rupt brusc şi calul m-a azvârlit printre pietrele ascuţite din râpă. Când m-am uitat în sus, printre tufişuri, am văzut un zâmbet pe figura tristă a lui Solís.

— Picioarele! i-a spus el mai târziu lui Patrocinio. Nu-i vedeam decât picioarele.

La mână aveam o rană adâncă până la os şi ne-am dus la Río Pico să mi-o pansez.

30

Doctoriţa a intrat pe o uşă batantă. Ceva nu era în regulă cu picioarele ei. Avea mâini micuţe, albe şi o coamă de păr blond, încărunţit. A bombănit ceva în engleză, dar ştiam că era rusoaică. Se mişca cu mlădierea aceea molcomă care le ajută pe rusoaicele masive să rămână graţioase. A strâns ochii de parcă încerca să nu vadă.

În camera ei erau pernuţe roşii şi carpete roşii, iar pe pereţi, două tablouri cu subiecte ruseşti, peisaje mâzgălite de un alt exilat care şi le amintea vag: pini negri şi un râu portocaliu; lumina clipind printre mesteceni pe scândurile albe ale unei căsuţe.

Îşi cheltuia fiecare peso comandând cărţi de la editura YMCA din Paris. Mandelştam, Ţvetaeva, Pasternak, Gumiliov, Ahmatova, Soljeniţîn – nume pe care le rostea ca pe o litanie. Prin aceste retipăriri ale samizdaturilor urmărea fluctuaţiile disidenţei din Uniunea Sovietică. Era avidă de noutăţi de la proaspeţii exilaţi. Ce se întâmplase cu Siniavski la Paris? Ce avea să se aleagă de Soljeniţîn în Occident?

Sora ei era învăţătoare în Ucraina. Doctoriţa îi scria adesea, dar de mulţi ani nu mai primise nicio veste de la ea.

I-am spus că Patagonia îmi amintea de Rusia. Nu-i aşa că Río Pico semăna puţin cu Uralii? S-a încruntat. *Ei* Río Pico nu-i amintea de Rusia. În Argentina nu era nimic – doar oi şi vaci şi fiinţe umane care semănau cu oile şi vacile. Nici în Europa Occidentală nu era nimic.

— Decadenţă totală, a spus ea. Occidentul merită să fie distrus. Uite, Anglia, de exemplu. Tolerează homosexualitatea. Dezgustător! Un lucru cred... Un lucru ştiu sigur... Viitorul civilizaţiei este în mâinile slavilor.

Pe parcursul conversaţiei mi-am exprimat o uşoară rezervă faţă de Soljeniţîn.

— Ce poţi să ştii despre el? s-a răstit ea la mine.

Comisesem o erezie. Fiecare cuvânt scris de Soljeniţîn era adevărul adevărat, adevărul absolut, orbitor.

Am întrebat-o cum a ajuns în Argentina.

— Eram soră medicală în timpul războiului. Am fost capturată de nazişti. Când s-a terminat totul, m-am trezit în Germania de Vest. M-am măritat cu un polonez. El avea rude aici.

A ridicat din umeri şi m-a lăsat să înţeleg ce-oi vrea.

Iar apoi mi-am amintit o poveste pe care mi-a spus-o cândva o prietenă italiancă: la sfârşitul războiului era doar o copilă şi locuia într-o vilă lângă Padova. Într-o noapte a auzit în sat nişte femei ţipând. Ţipetele au traumatizat-o şi, mulţi ani după aceea, se trezea noaptea şi auzea aceleaşi ţipete groaznice. Mult mai târziu a întrebat-o pe mama ei despre acele ţipete, iar ea i-a spus: „Erau infirmiere rusoaice, cele pe care Churchill şi Roosevelt i le-au trimis înapoi lui Stalin. Le urcau în camioane şi ele ştiau că se întorceau acasă ca să moară”.

Plasticul roz al protezelor lucea prin ciorapii doctoriţei. Ambele picioare îi fuseseră amputate de la genunchi. Poate că amputarea i-a salvat viaţa.

— Dumneata, care ai fost în Rusia, a întrebat ea, crezi m-ar lăsa să mă întorc? Nu-mi pasă de comunişti. Aş da orice să mă întorc.

— Lucrurile s-au mai schimbat, am spus, acum este destindere.

Voia să creadă că aşa este. Apoi, cu acea tristeţe care înăbuşă lacrimile, a spus:

— Destinderea este pentru americani, nu pentru noi. Nu. Ar fi periculos să mă duc.

La un kilometru şi jumătate de această aşezare mai era un exilat.

31

Mă aştepta, o faţă albă dincolo de o fereastră prăfuită. Zâmbea, buzele ei rujate desfăcându-se ca un steag roşu într-o briză neaşteptată. Avea părul vopsit într-o nuanţă de castaniu-închis. Pe picioare, venele varicelor păreau o hartă a Mesopotamiei. Încă se cunoştea că fusese o frumuseţe extraordinară.

Făcuse plăcinte şi aluatul cenuşiu i se lipise de mâini. Oja roşie ca sângele era crăpată şi jupită.

— *J'aime bien la cuisine*, a spus ea. *C'est une des seules choses que je peux faire maintenant.*

Vorbea franceza rar, cu poticneli. Se lumina la faţă pe măsură ce-şi amintea expresiile din copilărie. A luat în mână o fotografie color a oraşului ei şi a început să evoce nume de cheiuri, străzi, parcuri, fântâni arteziene şi bulevarde. Ne-am plimbat împreună prin Geneva de dinainte de război.

Cu mult timp în urmă cânta în operete şi în spectacole de café-concert. A venit în Argentina, ţara oportunităţilor şi a tangoului, la începutul anilor '30. Mi-a arătat nişte discuri cu cântecul ei, *Novia pálida*, *Mireasa Palidă*. Avea un tempo de vals lent. Pe coperta verde era poza ei, făcută în 1932, aplecându-se peste balustrada unui vapor, într-un costum de marinar cu guler lat, alb, zâmbind sfios.

Într-un moment de cotitură nefast se măritase cu un suedez cu faţa rotundă ca o lună. Şi, colac peste pupăză, cei doi au rătăcit până la capătul lumii. Prinşi în acest vârtej din întâmplare, şi-au construit o căsuţă, după

modelul casei lui natale din Malmö, cu ferestre inteligente şi scânduri verticale vopsite în roşu cu oxid de fier.

Suedezul murise în urmă cu 15 ani, iar ea nu mai plecase din Río Pico. Fiul lor era camionagiu. Purta cămăşi în carouri şi o basma roşie la gât, dar, când era relaxat, avea pe faţă o expresie de tristeţe nordică.

Cele două camere ale ei dădeau din una în alta. Două perdele din plastic împărţeau spaţiul. Le pictase în *trompe l'œil* ca să semene cu catifeaua roşu-aprins a draperiilor de la teatru, legate cu şnururi cu ciucuri aurii.

— Încă sunt în stare să mai pictez câte puţin, a spus ea.

Acoperise fiecare centimentru de perete cu desene, o parte cu vopsea, altele cu creioane colorate.

Un soare galben se rostogolea peste pampas şi în casă. Se juca pe pânzele iahturilor plutind pe mare într-o zi de vară; în cafenele în care atârnau lampioane japoneze; pe Château de Chillon, cabane din munţi şi L'Ile des Peupliers.

Sculptase feţe micuţe de îngeri din lemn, le pictase bujori în obraji şi îi aranjase în jurul cornişei. Pe un perete era o pictură mică în ulei, un peisaj însorit despicat de un defileu întunecat. Pe fundul acestuia erau cranii şi oase, iar deasupra atârna o punte şubredă. La jumătatea punţii era o fetiţă cu faţa albă, înspăimântată şi părul roşcat fluturând în vânt. Se clătina, gata să cadă, dar un înger auriu care zbura deasupra ei i-a întins mâna.

— Îmi place această pictură, a spus ea. Este îngerul meu păzitor. Îngerul meu, care m-a salvat întotdeauna.

O partitură a *Miresei palide* era deschisă pe pupitrul pianului. Goluri negre se căscau acolo unde clapele căzuseră. Am observat că nu toate unghiile ei erau date cu ojă. Unele erau roşii. Pe altele le lăsase nevopsite. Poate că nu avusese destulă ojă pentru ambele mâini.

Am plecat de la soprană şi m-am dus să-i vizitez pe nemţi:

32

Vântul ducea în vale mirosul ploii înainte de a începe să plouă, mirosul de pământ ud şi de plante aromatice. Bătrâna s-a oprit din spălat şi a luat scaunele de trestie de pe terasă. Bătrânul, Anton Hahn, şi-a pus cizmele şi o pelerină de ploaie şi a intrat în grădină pentru a verifica dacă toate bazinele de captare a apei erau în regulă. Peonul a venit din hambar cu o sticlă goală şi femeia a umplut-o cu *chicha* de mere. Era deja beat. Doi boi roşii erau înjugaţi la un car, pregătindu-se de furtună.

Bătrânul a dat ocol grădinii de zarzavat şi celei cu flori minunate de sezon. Văzând că vor beneficia din plin de ploaie, a intrat în casă. În afară de acoperişul de metal, nimic nu o deosebea de casele unui sat din sudul Germaniei, scheletul de lemn umplut cu mortar, obloanele cenuşii, gardul cu portiţă, duşumelele frecate, lambriurile vopsite, candelabrul din corniţe de cerb şi litografiile cu Renania.

Anton Hahn şi-a scos şapca de tweed şi a agăţat-o de un corn de cerb. Şi-a scos cizmele şi ghetrele din pânză şi a încălţat nişte papuci de casă cu talpă de sfoară. Avea capul turtit şi faţa ridată şi roşie. O fetiţă cu părul împletit într-o coadă a intrat în bucătărie.

— Vrei să-ţi aduc pipa, *Onkel*?

— *Bitte*.

Iar fetiţa i-a adus o pipă din spumă de mare şi a umplut-o cu tutun dintr-un recipient albastru cu alb.

Bătrânul şi-a turnat o cană mare de *chicha*. În timp ce ploaia răpăia pe acoperiş, el vorbea despre Colonia Nueva Alemania. Unchii săi s-au stabilit aici în 1905, iar el venise după Marele Război.

— Ce puteam face? Patria era într-o stare jalnică. Înainte de război, o familie trebuia să aibă mulţi fii. Unul era soldat. Unul era tâmplar, iar doi rămâneau la fermă. Dar după 1918 Germania era plină de refugiaţi care plecaseră din cauza bolşevicilor. Chiar şi satele erau pline.

Fratele său locuia la ferma familiei de la graniţa dintre Bavaria şi Württemberg. Îşi scriau o dată pe lună, dar nu se mai văzuseră din 1923.

— Războiul a fost cea mai mare greşeală din istorie, a spus Anton Hahn.

Era obsedat de război.

— Două popoare din Rasa Superioară să se distrugă unul pe altul. Împreună, Anglia şi Germania ar fi putut conduce lumea. Acum, chiar şi Patagonia revine la *indígenas.* Păcat.

A continuat să deplângă declinul Occidentului şi, la un moment dat, a menţionat numele Ludwig.

— Ludwig cel nebun?

— Regele? Nebun? Îl faci pe Rege nebun? În casa mea? Nu!

A trebuit să gândesc repede.

— Unii îl numesc nebun, am spus, dar, desigur, a fost un geniu.

N-a fost aşa de uşor să-l liniştesc pe Anton Hahn. S-a sculat în picioare şi şi-a ridicat cana.

— Ridică-te şi dumneata, a spus.

M-am ridicat.

— Pentru Rege! Pentru ultimul geniu din Europa! Odată cu el s-a stins şi măreţia rasei mele!

Bătrânul m-a invitat la cină, dar am refuzat, deoarece mâncasem cu soprana cu două ore mai devreme.

— Nu vei pleca din casa mea până ce nu vei mânca cu noi. După aceea poţi să te duci unde vrei.

Aşa că am mâncat şuncă, murături şi ouă de culoarea soarelui şi am băut *chica* de mere care mi s-a urcat la cap. Apoi l-am întrebat despre Wilson şi Evans.

— Erau nişte gentlemeni, a spus el. Erau prieteni de familie şi unchii mei i-au înmormântat. Vara mea ştie povestea.

Bătrâna era înaltă şi subţire, iar pielea gălbuie a feţei îi atârna în pliuri. Avea părul alb, cu un breton până la sprâncene.

— Da, mi-i amintesc pe Wilson şi Evans. Aveam patru ani pe atunci.

Era o zi fierbinte, fără vânt de la începutul verii. Cei de la Poliţia de Frontieră, 80 la număr, îi urmăreau pe tâlhari de-a lungul şi de-a latul Cordilierilor. Şi poliţiştii erau nişte infractori, majoritatea din Paraguay; trebuia să fii alb sau creştin ca să devii poliţist. Nord-americanii erau iubiţi de toată lumea din Río Pico. Mama ei, doña Guillermina, i-a pansat mâna lui Wilson, chiar acolo, în bucătărie. Ar fi putut trece cu uşurinţă în Chile. De unde să ştie că indianul îi va trăda?

— Îmi amintesc cum le-au adus trupurile, a spus ea. *Fronterizas* i-au adus cu un car tras de boi. Erau aici, la poartă. Se umflaseră de la căldură, iar mirosul era groaznic. Mama m-a trimis în camera mea, ca să nu văd. Apoi ofiţerul le-a tăiat capetele şi a urcat aici, pe scări, ţinându-le de păr. Şi i-a cerut mamei alcool pentru a le conserva. Ştii, *Agencia* din New York plătea cinci mii de dolari pe cap de om. Ei voiau să le trimită capetele şi să primească banii. Asta l-a înfuriat foarte tare pe tata. A strigat la ei să-i dea capetele şi trupurile şi le-a îngropat.

Furtuna se potolea. Se vedeau coloane de apă cenuşie la celălalt capăt al văii. De-a lungul livezii de meri era un şir de flori albastre de lupin. Oriunde erau germani erau şi flori de lupin.

Lângă ţarc se înălţa, pe o moviliţă, o cruce de lemn negeluit. Tulpinile arcuite ale unui trandafir de pampas ţâşneau parcă hrănite de trupurile îngropate acolo. Am privit un erete care se avânta spre înaltul cerului şi

cobora în picaj, întinderea acoperită de iarbă şi marginile norilor cumulus colorându-se în roşu-aprins.

Bătrânul ieşise din casă şi stătea lângă mine.

— N-ar vrea nimeni să arunce o bombă atomică în Patagonia, a spus el.

33

Cine erau Wilson şi Evans?

Orice este posibil în negurile istoriei celor nelegiuiţi, dar există şi câteva indicii.

Pe 29 ianuarie 1910, comisarul de poliţie Milton Roberts a trimis Agenţiei Pinkerton din New York o descriere a ucigaşilor lui Llwyd ApIwan. Evans avea în jur de 35 de ani. Înălţimea 1,70 metri. Constituţie robustă. Păr roşcat, dar probabil o culoare falsă. Wilson era mai tânăr, în jur de 25 de ani. Înălţimea aproximativ 1,80 metri. Slab. Păr blond. Bronzat. Nas scurt şi drept. Păşeşte cu piciorul drept întors spre în afară. (De reţinut şi că Wilson era bun ţintaş, nu Evans.)

Roberts mai adăuga că Wilson se înhăitase cu Duffy (Harvey Logan), în Patagonia şi în Montana, unde jefuiseră un tren. Trebuie să fi fost vorba despre jefuirea trenului Wagner, pe 3 iunie 1901. Membrii bandei erau: Harvey Logan, Butch Cassidy, Harry Longabaugh, Ben Kilpatrick „Texanul cel Înalt", O.C. Hanks şi Jim Thornhill având grijă de cai.

Din scrisoarea lui Roberts se înţelege că Evans, Wilson, Ryan şi Place ar fi fost patru persoane diferite. Dar descrierile pe care le face se potrivesc perfect cu cele ale lui Cassidy şi Kid, cu excepţia vârstei. Acest lucru se poate explica. Poliţistul galez nu i-a văzut pe tâlhari niciodată în carne şi oase. Iar eu am descoperit, în Patagonia, că oamenii aveau obiceiul de a subestima vârsta cuiva cu 10-15 ani.

Totuşi, mormântul din Río Pico nu se potriveşte deloc cu povestea Lulei Betenson despre întoarcerea fratelui ei decât dacă următoarele elemente sunt adevărate: se zice că Butch Cassidy le-ar fi spus unor prieteni din Utah că Sundace Kid a fost împuşcat în America de Sud, dar că a scăpat şi a călătorit împreună cu un băiat indian, ca în povestea cu Huck Finn. Recent am primit o scrisoare de la señor Francisco Juárez din Buenos Aires, care părea să susţină această variantă. El s-a dus la Río Pico după ce am fost eu acolo şi i s-a spus că Evans scăpase de *Fronterizas* şi că bărbatul îngropat alături de Wilson era un membru englez al bandei.

34

Am plecat din Río Pico şi am ajuns la o fermă mare de oi a unui scoţian. Pe poartă scria: „Estancia Lochinver – 1,444 kilometri”. Poarta era foarte bine întreţinută. Pe stâlp era pictat un fel de moţ în formă de scaiete.

Am străbătut distanţa de 1,444 kilometri şi am ajuns la o casă din tablă ondulată, cu două frontoane şi acoperiş înalt şi înclinat, care ar fi fost mai potrivit pentru o construcţie din granit. Scoţianul stătea în picioare pe trepte, un bărbat masiv, cu părul alb şi sprâncenele negre. Toată ziua îşi adunase oile. Trei mii de animale păşteau în padocul lui. Dimineaţă urmau să vină cei care tundeau oile.

— Dar nu poţi avea încredere că vin când spun. Nu poţi nici să vorbeşti cu oamenii în ţara asta. Nu le poţi spune că nu au făcut o treabă bună, că-şi strâng lucrurile şi pleacă. Dacă le spui că ceva nu-i bun, îţi omoară animalele. Ai zice că-s măcelari, nu că se ocupă cu tunsul oilor.

Tatăl său fusese fermier pe insula Lewis şi a venit aici pe vremea când se înfiinţau marile centre de creştere a oilor. Familia s-a descurcat bine, a cumpărat pământ, a învăţat puţină spaniolă şi a păstrat Scoţia în inimă.

El purta kilt şi cânta la cimpoi la baluri. Avea un cimpoi trimis din Scoţia şi altul pe care şi-l făcuse singur în lunga iarnă patagoneză. În casă erau vederi din Scoţia, fotografii cu familia regală britanică şi poza lui Winston Churchill făcută de Karsh.

— Ştii cine a fost, nu?

O cutie de caramele Mackintosh’s era aşezată cu respect sub poza reginei.

Soţia sa surzise complet de când se ciocnise cu maşina de un tren. Nu învăţase să citească pe buze, aşa că trebuia să-i scrii întrebări pe un caiet. El era al doilea soţ al ei şi erau căsătoriţi de 20 de ani. Ei îi plăceau rafinamentele vieţii englezeşti. Îi plăcea să folosească un suport de argint pentru feliile de pâine prăjită. Îi plăceau lenjeria frumoasă, cretonul în culori proaspete şi alama lustruită. Nu-i plăcea Patagonia. Ura iarna şi îi lipseau florile.

— Este foarte greu să creşti ceva aici. Florilor de lupin le merge bine, dar garoafele mele nu rezistă la frig şi în mare trebuie să mă mulţumesc cu plante anuale – azalee de grădină, nemţişori şi gălbenele –, dar nu ştii niciodată cum o să le meargă. Anul acesta indrişaimul a fost un dezastru şi-mi place atât de mult să-l pun în vaze! Florile chiar înfrumuseţează casa, cred eu.

— Ei, na! a mormăit el. Nu dau doi bani pe florile ei.

— Ce ai spus, dragă? Munceşte prea mult, să ştii. Are probleme cu inima! Nu ar trebui să cutreiere ferma călare toată ziua. *Eu* ar trebui să adun oile. El *nu suferă* caii. Când locuiam în Buenos Aires, mie îmi plăcea foarte mult să călăresc.

— Ei, aş! Habar n-are. Se plimbă călare prin nu ştiu ce estancia de bogătani şi crede că poate să adune oile.

— Ce spui, dragă?

— Are totuşi dreptate într-o privinţă. Nu mi-au plăcut niciodată caii. Dar în ziua de azi nu mai găseşti pe nimeni să călărească în locul tău. Altădată asta era o ţară minunată. Plăteai şi găseai oameni la lucru. Acum am un băiat care poate pleca în orice clipă şi am şi un muncitor bătrân, dar are 83 de ani şi trebuie să-l leg de cal.

Scoţianul trăise 40 de ani în acea vale. I se dusese vestea de zgârcit ce era. Într-un an, când preţul lânii a crescut, el şi soţia lui s-au dus în Scoţia.

Au stat la hoteluri de prima clasă şi au rămas o săptămână pe insula Lewis. Acolo a văzut lucrurile despre care îi povestea mama sa – pescăruşi, bărci de pescuit heringi, iarbă-neagră, turbă – şi a simţit chemarea.

Acum voia să plece din Patagonia şi să se stabilească în Lewis. Şi ea voia să plece, dar nu neapărat pe insula Lewis. Era mai sănătoasă decât soţul ei. El nu ştia cum să plece de acolo. Preţul lânii scădea şi peroniştii urmăreau să pună mâna pe pământ.

În dimineaţa următoare stăteam afară şi priveam în lungul şirului de stâlpi de telegraf, aşteptând camionul cu cei care tundeau oile. În loc de gazon era o curte mare de pământ bătucit şi, în mijloc, se afla o cuşcă de sârmă.

— Ce ţineţi acolo? am întrebat.

— Ei! A pierit, la naiba să-l ia!

În cuşcă, chircit pe pământ, zăcea scheletul uscat al unui scaiete.

35

Mergând spre Comodoro Rivadavia, am trecut printr-un deşert cu pietre negre şi am ajuns la Sarmiento. Era tot un caroiaj prăfuit de clădiri din metal, aflate pe o fâşie de teren arabil între turcoazul clipocitor al Lacului Musters şi verdele mâlos al Lacului Colhué Huapi.

Am ieşit din oraş, îndreptându-mă către pădurea petrificată. Pompele eoliene se roteau nebuneşte. Un bâtlan albastru ca oţelul zăcea paralizat sub un cablu electric. Pe cioc i se prelingea un firicel de sânge. Nu mai avea limbă. Trunchiurile unor pini chilieni erau sfărâmate ca şi cum ar fi trecut printr-un joagăr.

Pe lângă Sarmiento locuiau o mulţime de buri, care se adunau la Hotelul Orroz ca să ia prânzul. Numele lor erau Venter, Visser, Vorster, Kruger, Norval, Eloff, Botha şi de Bruyn – toţi descendenţi ai unor afrikaneri inflexibili care au emigrat în Patagonia în 1903, dezgustaţi de britanici. Trăiau cu frica lui Dumnezeu, sărbătoreau Ziua lui Dingaan şi jurau cu mâna pe Biblia Bisericii Reformate Olandeze. Nu se căsătoreau decât între ei, iar fetele lor trebuiau să se ducă în bucătărie dacă intra în casă un latino-american. Mulţi s-au întors în Africa de Sud când a ajuns la putere dr. Malan.

Dar cetăţeanul cel mai de seamă al oraşului era lituanianul, Casimir Slapelič. Cu 50 de ani în urmă el găsise dinozaurul în *barranca*. Acum, ştirb, chel şi trecut binişor de 80 de ani, era unul dintre cei mai bătrâni piloţi activi din lume. În fiecare dimineaţă se îmbrăca cu costumul de pilot din

pânză albă, se ducea la Aero Club cu Moskva lui şi se arunca cu monoplanul lui antic în vântul puternic. Riscul nu făcea decât să-i crească pofta de viaţă.

Vântul îi lustruise nasul, colorându-l într-un violaceu spălăcit. L-am găsit luându-şi prânzul – mânca borş direct cu polonicul. Îşi înveselise camera, în stil baltic, cu perdele înflorate, muşcate, diplome pentru zboruri acrobatice şi o fotografie a lui Neil Armstrong, cu autograf. Toate cărţile lui erau în lituaniană, aristocrata limbilor indo-europene, şi aveau ca subiect planurile de independenţă ale ţării sale.

Soţia îi murise şi el adoptase un tânăr cuplu de indieni, din generozitate şi pentru ca să-i mai ţină de urât. Fata stătea lângă peretele alb, alăptându-şi copilaşul şi sorbindu-i pe vizitatori din ochii strălucitori ca mica.

Casimir Slapelič era un miracol. Cândva încercase să fie om-pasăre. Acum ar fi vrut să zboare pe Lună.

— Dar am să te duc cu avionul, a spus.

— Poate, am zis eu.

— Vom zbura peste Painted Desert.

Ziceai că se pornise un uragan, aşa de tare bătea vântul. Mergând cu Moskva, am observat că picioarele lui, curbate ca nişte arcuri, nu prea aveau control asupra pedalelor.

— Mai bine nu mergem cu avionul, am spus.

— Atunci te duc la sora mea. Are o colecţie de vârfuri de săgeţi indiene.

Am coborât din maşină în faţa unui bungalow de beton şi am traversat o grădină până la uşa din dos. Un falus alb se înălţa printre gălbenelele surorii sale.

— Tibia unui dinozaur, a spus Casimir Slapelič.

Sora avea o faţă îmbătrânită, cu pielea tăbăcită. Făcea parte dintr-un grup de doamne din Sarmiento pasionate de arheologie. Nu erau arheologi în adevăratul sens al cuvântului, ci colecţionau antichităţi. Cutreierau peşterile şi malurile lacurilor căutând rămăşiţe ale vânătorilor din vremuri

străvechi. Fiecare avea reţeaua ei de peoni care îi aduceau obiectele din tabără. „Profesioniştii” le blestemau, încadrându-le în tagma jefuitorilor.

În acea după-amiază, la lituaniana exilată venise o galeză. Vizitatoarea o urmărea pe rivala ei etalându-şi comorile învelite în pânză albă, dar ochii ei plini de invidie nu se potriveau cu remarcile condescendente.

Sora lui Casimir Slapelič ştia cum să alimenteze invidia rivalei sale. A etalat în faţa ei nişte cartonaşe acoperite cu catifea neagră pe care erau aşezate vârfuri de săgeţi, strălucitoare ca nişte bijuterii şi aranjate în aşa fel, încât semănau cu nişte peşti tropicali. Îşi plimba degetele peste suprafaţa lor şlefuită. Mai erau şi nişte cuţite plate din silex roz şi verde, nişte pietre de *boleadora*, un idol albastru şi nişte săgeţi împodobite cu pene de vultur.

— Dar colecţia mea este mai valoroasă, a spus galeza.

— E mai mare, dar nu-i aşa de frumoasă, a răspuns lituaniana.

— Pe a mea o să i-o vând lui Presidenta şi o să ajungă la Muzeul Naţional.

— Dacă o să ţi-o cumpere, a spus doamna mai în vârstă.

Casimir Slapelič s-a plictisit. Am ieşit în grădină.

— Lucruri ale unor morţi, a spus el. Nu-mi plac.

— Nici mie.

— Ce vrei să mai vedem acum?

— Pe buri.

— Cu burii e mai complicat, dar vom încerca.

Am plecat cu maşina spre partea de est a oraşului, unde erau casele burilor. Slapelič a bătut la o uşă şi toată familia a ieşit în curte, uitându-se fix, cu feţele imobile, la englez, fără să spună o vorbă. Am mers la altul care i-a trântit uşa în nas. A găsit un galez însurat cu o bură care era dispus să stea de vorbă cu noi, dar care nu prea ştia mare lucru. Iar apoi a dat peste o bură corpolentă care s-a aplecat peste poarta roşie a grădinii sale, cu un aer fioros. Şi ea era dispusă să vorbească, dar numai dacă o plăteam şi numai în prezenţa avocatului său.

— Nu-s prea prietenoşi, am spus eu.
— Doar sunt buri, a răspuns Casimir Slapelič.

36

La Comodoro Rivadavia l-am vizitat pe părintele Manuel Palacios, geniul universal al Sudului. Locuia în Colegiul Salezian, o matahală de beton, ascunsă între faleză şi mare. Furtuna stârnea nori de praf, iar flăcările de la platformele petroliere îi colorau într-un oranj lugubru.

Un preot se adăpostea în pragul capelei, stând de vorbă cu doi băieţi. Avea cea mai frumoasă cunună de bucle cărunte. Rafalele de vânt îi învolburau sutana, dezvelindu-i picioarele albe ca de porţelan.

— Unde-l pot găsi pe părintele Palacios?

Şi-a încreţit fruntea fără niciun rid. Părea preocupat.

— Nu puteţi.

— Locuieşte aici?

— Dar nu primeşte vizitatori. Lucrează acum. Zi şi noapte lucrează. Pe lângă asta, se reface după o operaţie. Cancer, a şoptit el. Mai are foarte puţin timp.

A făcut o scurtă trecere în revistă a realizărilor polimatului patagonez. Părintele Palacios era doctor în teologie, în teorie antropologică şi în arheologie. Era biolog marin, zoolog, inginer, fizician, geolog, agronom, matematician, genetician şi taxidermist. Vorbea patru limbi europene şi şase indiene. Scria o istorie generală a Ordinului Salezian şi un tratat asupra profeţiilor biblice referitoare la Lumea Nouă.

— Dar ce să facem noi cu scrierile astea? a chicotit preotul. Ce responsabilitate ne apasă pe umeri! Cum să protejăm această comoară?

Cum să o publicăm?

Plescăi din limbă.

— De ce doriţi să-l vedeţi?

— Înţeleg că este specialist în indieni.

— Specialist? El *este* indian! Bine, o să vă conduc la el, dar nu pot să vă promit că vă va primi.

Netulburat de furtuna de praf, eruditul stătea într-un crâng de tamariscă, adâncit în lectura unui manual nord-american de inginerie aplicată. Purta o beretă albastră şi un costum larg, gri. Pliurile ca de broască-ţestoasă de pe gât ieşeau dintr-un guler de celuloid. Mi-a oferit un taburet şi m-a poftit să stau la picioarele lui. I-a făcut semn cu mâna colegului său spre un scaun care fusese salvat prea târziu de flăcări şi s-a uitat la un ceas de argint.

— Vă stau la dispoziţie o jumătate de oră în care vă voi schiţa preistoria Patagoniei.

Părintele Palacios m-a copleşit cu informaţii: statistici, date stabilite cu ajutorul radiocarbonului, migraţii ale oamenilor şi animalelor, retrageri ale apelor oceanelor, formarea Anzilor şi apariţia unor noi artefacte. Având memorie fotografică, putea descrie în detaliu fiecare pictură rupestră a indienilor din sud: „...în a Doua Pădure Petrificată, există o reprezentare unică a unui milodon... În Río Pinturas veţi găsi un rodeo cu lame antice, bărbaţii poartă acoperăminte pentru cap falice... o a doua frescă prezintă folosirea unei capcane aşa cum a descris-o Pigafetta... la Lago Posadas este reprezentată o luptă pe viaţă şi pe moarte între o macrauchenia şi un smilodon...

Eu luam notiţe, atent. Părintele, cu sutana fluturând, stătea în picioare lângă resturile carbonizate ale scaunului.

— *Qué inteligencia!* a spus el. *Oh Padre! Qué sabiduria!*

Părintele Palacios a zâmbit şi a continuat. Am observat însă că nu-mi mai vorbea mie. Privea spre cer, adresându-şi monologul norilor tot mai joşi.

— O, Patagonia! a strigat el. Tu nu-ţi dezvălui secretele tuturor proştilor. Vin experţi din Buenos Aires, chiar şi din America de Nord. Ce ştiu ei? Nu poţi decât să te minunezi de incompetenţa lor. Niciun paleontolog nu a dezgropat încă oasele unicornului.

— Ale unicornului?

— Exact, ale unicornului. Unicornul patagonez a fost contemporan cu megafauna dispărută din Pleistocenul târziu. Ultimii unicorni au fost vânaţi până la dispariţie de către om în mileniul V sau VI î.Hr. La Lago Posadas veţi găsi două picturi cu unicorni. Unul are cornul ridicat ca în Psalmul 29 [91:10]: „Şi se va înălţa puterea mea ca a inorogului”. Celălalt este pe punctul de a împunge un vânător şi striveşte în picioare pampasul, aşa cum se descrie în Cartea lui Iov. (În Iov 38[39]:21, calul este acela care „bate pământul cu copita”, în timp ce în versetele 9-10 se spune că unicornul nu este potrivit pentru a trage la plug.)

Prelegerea s-a transformat într-o călătorie de vis. Nişte băştinaşi din Insulele Marchize au eşuat cu pirogile în fiordurile chiliene sudice, au traversat Anzii, s-au aşezat lângă Lacul Musters şi s-au amestecat cu populaţia indigenă. Părintele Palacios îşi descria propria descoperire, din Ţara de Foc, o sculptură reprezentând o femeie fără cap, în mărime naturală şi acoperită cu ocru roşu.

— *Oh Dios! Qué conocimientos!*

— Aveţi fotografii? l-am întrebat.

— Sigur, am fotografii, a zâmbit el din nou, dar ele nu pot fi publicate. Şi acum să vă întreb eu ceva. Pe ce continent a apărut specia umană?

— Africa.

— Fals! Complet fals! Aici, în Patagonia, fiinţele conştiente din terţiar au fost martore la formarea Anzilor. Un strămoş al omului a trăit în Ţara de Foc înainte de australopitecinele africane. Mai mult, a adăugat el degajat, ultimul a fost văzut în 1928.

— *Genio!*

Apoi, părintele Palacios mi-a spus povestea Yoshilului (pe care între timp a publicat-o într-un jurnal ştiinţific):

Yoshilul (un nume indian) a fost – şi poate încă este – un protohominid fără coadă, cu păr de culoarea lichenilor, verde-gălbui. Avea cam 80 de centimetri înălţime, mergea în două picioare şi trăia pe teritoriul populaţiei Haush. Întotdeauna umbla înarmat cu o piatră sau cu o bâtă scurtă. Ziua stătea în copacii numiţi *ñire* (*Notofacgus antarctica*), dar noaptea se încălzea la focul vreunui vânător singuratic. Yoshilul era probabil vegetarian şi se hrănea cu fructe sălbatice, ciuperci şi larvele albe ce reprezintă hrana de bază a ciocănitorii magelanice.

Prima relatare modernă despre Yoshil a fost aceea a unui vânător Haush, Yioi:molke, care a văzut unul în timp ce vâna cormorani la Caleta Yrigoyen, în 1886; vânătorul Pai:men l-a văzut pentru ultima dată în anul 1928. Dar cea mai tulburătoare întâlnire a fost aceea a indianului Paka, sursa de informaţii a părintelui Palacios, în timpul Marelui Război.

Paka îşi instalase tabăra singur în pădure când Yoshilul şi-a făcut apariţia lângă foc. El auzise că ar fi periculos şi a întins mâna după arc, dar animalul a fugit. Paka s-a gândit că va fi ucis dacă va adormi şi s-a întins cu arma lângă el. Yoshilul s-a apropiat. Paka a tras şi a auzit un ţipăt de durere. Dimineaţa i-a găsit cadavrul în apropiere. Spre oroarea lui, animalul avea aceleaşi trăsături ca şi fratele său, care murise de curând. A săpat un mormânt, nefiind sigur dacă îngroapă un Yoshil sau îşi reîngroapă fratele.

— Am decis, a conchis părintele Palacios, să numesc această creatură *Fuegopithecus pakensis*. Desigur, numele este provizoriu. Yoshilul poate fi aceeaşi specie ca şi celălalt protohominid patagonez, *Homunculus harringtoni*, din Chubut. Numai scheletul va clarifica acest lucru.

— *Dios! Qué ciencia!*

— Şi acum, a spus el, cred că ne-am terminat expunerea – şi s-a adâncit din nou în lectura cărţii sale.

Am plecat, uluit de inspiraţia autodidactului.

— Un geniu, a murmurat tovarăşul meu, în timp ce mergeam printre tufele de tamariscă, spre clădirile colegiului.

— Spuneţi-mi, mă înşel eu sau colegiul este închis?

— Închis, a spus el. Închis. Diferite probleme.

Pereţii erau acoperiţi cu pumni roşii şi declaraţiile nu ştiu cărui front proletar.

— Băieţii, a clătinat el din cap. Băieţii.

A zăngănit clopotul din capelă.

— Iar acum trebuie să merg la slujbă, a spus el. Spune-mi, frate, care este religia dumitale?

— Sunt protestant.

— O cale diferită, a suspinat el. Aceeaşi Divinitate. *Adiós, hermano.*

37

Acum aveam două motive să mă întorc în Cordilieri: să văd vechea fermă de oi a lui Charley Milward din Valle Huemules şi să găsesc unicornul părintelui Palacios. Am luat un autobuz spre Perito Moreno şi am ajuns acolo în mijlocul unei furtuni de praf. Restaurantul era al unui arab, care servea linte şi ridichi şi ţinea o crenguţă de mentă pe tejgheaua barului pentru a-i aminti de casa pe care nu o văzuse niciodată. L-am întrebat cu ce pot ajunge în nord. El a clătinat din cap.

— Poate câteva camioane chiliene, dar foarte-foarte puţine.

Distanţa până la Valle Huemules era de peste 160 de kilometri, dar m-am hotărât să risc. La marginea oraşului cineva scrisese cu vopsea albastră „Perón Gorilla" pe o secţie de poliţie părăsită. Alături era o grămadă de sticle de gin, un monument în cinstea unui camionagiu mort; prietenii lui aruncau o sticlă ori de câte ori treceau pe acolo. Am mers pe jos două ore, cinci ore, zece ore şi nu a trecut niciun camion. Carneţelul meu de însemnări redă ceva din starea mea de spirit:

> Am mers pe jos toată ziua şi a doua zi. Drumul drept, cenuşiu, prăfos şi pustiu. Vântul stăruitor, împiedicându-te să înaintezi. Uneori se auzea un camion, ştiai cu siguranţă că era un camion, dar nu era decât vântul. Sau zgomotul motorului când se schimbă viteza, dar era tot vântul. Uneori vântul suna ca un camion gol care trecea hurducându-se pe un pod. Chiar dacă ar fi venit un camion din spate, nu l-ai fi auzit. Şi, chiar

dacă ai fi mers în direcţia vântului, acesta ar fi acoperit zgomotul motorului. Singurul sunet pe care l-am auzit totuşi a fost cel scos de un guanaco. Parcă era un copil care încearcă să plângă şi să strănute în acelaşi timp. Îl vedeai la o sută de metri mai încolo, un mascul singuratic, mai mare şi mai graţios decât o lamă, cu blana lui oranj şi coada albă, ridicată. Se spune că guanaco sunt nişte animale timide, dar acesta se ţinea după mine. Iar când nu am mai putut merge şi mi-am scos sacul de dormit, a apărut şi el gângurind şi smiorcăindu-se, dar păstrând aceeaşi distanţă. Dimineaţa era prin apropiere, dar şocul de a mă vedea ieşind din propria piele a fost prea mult pentru el. Acesta a fost sfârşitul unei prietenii şi m-am uitat după el cum a sărit peste un tufiş de mărăcini asemenea unui galion pe mare.

Ziua următoare mai toridă şi mai vântoasă decât înainte. Rafalele fierbinţi te împingeau înapoi, îţi sorbeau picioarele, te apăsau pe umeri. Drumul care începea şi se sfârşea într-un miraj cenuşiu. Vedeai un vârtej de praf în spatele tău şi, deşi ştiai acum că nu trebuie să speri niciodată că va apărea vreun camion, credeai că este un camion. Sau se apropiau nişte pete negre şi te opreai, te aşezai şi aşteptai, dar petele treceau pe lângă tine şi îţi dădeai seama că erau nişte oi.

Totuşi, în după-amiaza celei de-a doua zile a apărut un camion chilian. Şoferul era un dur voios, ale cărui picioare miroseau a brânză. Îi plăcea de Pinochet şi era mulţumit de situaţia generală din ţara sa.

M-a dus până la Lago Blanco, unde apa lacului era de un alb-cremos închis; dincolo de el era o porţiune cu iarbă ca smaraldul, mărginită de un şir de munţi albaştri. Aceasta era Valle Huemules.

Charley Milward a fost aici ultima dată în 1919. Barmaniţa îşi amintea de mustaţa lui.

— *Los enormes bigotes*, spunea ea şi imita modul în care mergea el şchiopătând, sprijinindu-se într-un baston. Poliţistul îşi bea ginul de după-

amiază, iar barmaniţa i-a cerut să mă ducă la estancia. Acesta a acceptat supus, dar, ca să-şi dovedească autoritatea, s-a dus până la el să-şi ia revolverul.

Estancia Valle Huemules era vopsită în roşu şi alb şi dovedea o centralizare eficientă. Era condusă de familia Menéndez Behety, mogulii din domeniul creşterii oilor în sud, care împreună cu un comerciant de lână francez au cumpărat proprietatea lui Charley după Primul Război Mondial. Administratorul era neamţ şi din prima clipă nu a avut încredere în mine. Cred că mă suspecta că am pretenţii asupra fermei, dar mi-a îngăduit să dorm laolaltă cu peonii.

Picasem tocmai la tunsul oilor. Ţarcul avea 20 de deschideri şi tot atâţia oameni care să tundă oile; chilieni vânoşi, dezbrăcaţi până la brâu, cu pantalonii negri, unsuroşi din cauza lânii. Galeria era traversată de un arbore articulat, acţionat de un motor cu abur. Se auzeau pistoane zumzăind, curele plesnind, foarfeci clănţănind şi oi behăind. Când băieţii legau picioarele oilor, acestea nu se mai zbăteau şi zăceau ca moarte până ce se termina tortura. Apoi, dezgolite şi cu tăieturi roşii în jurul ugerelor, ţopăiau nebuneşte ca şi cum ar fi sărit peste un gard imaginar, către libertate.

Ziua s-a încheiat cu un apus în nuanţe violente de roşu şi mov. A sunat clopotul care anunţa cina şi cei care tundeau oile au lăsat foarfecii jos şi au alergat la bucătărie. Bătrânul bucătar avea un zâmbet plăcut. Mi-a tăiat jumătate de picior de miel.

— Nu pot mânca atât de mult.

— Sunt sigur că o să poţi.

Şi-a încrucişat mâinile peste burtă. Pentru el se terminase totul.

— Am cancer, a spus. Asta-i ultima mea vară.

După lăsarea întunericului toţi acei gauchos s-au sprijinit de şei şi s-au întins cu relaxarea unor carnivore bine hrănite. Ucenicii au mai băgat nişte lemne de plop într-o sobă de fier pe care fierbeau două ceainice cu ceai de maté.

Un bărbat conducea tot ritualul. Umplea ploştile maronii până la gură cu lichidul verde, fierbinte. Bărbaţii mângâiau ploştile şi sorbeau lichidul amărui, vorbind despre ceaiul de maté aşa cum alţi bărbaţi vorbesc despre femei.

Mi-au dat o saltea de paie şi m-am ghemuit pe ea, încercând să dorm. Bărbaţii s-au apucat să joace zaruri şi să vorbească despre cuţite. Şi-au scos cuţitele din teacă şi au început să le compare calităţile, lovind uşor cu vârfurile în masă. Încăperea era luminată doar de un felinar de vânt şi lamele cuţitelor se profilau pe peretele alb de deasupra capului meu. Un chilian care tundea oi făcea sugestii comice despre ce i-ar putea face cuţitul lui unui gringo. Era beat criţă.

Un altul a spus:

— Mai bine l-aş lăsa pe gringo să doarmă în camera mea.

38

Un bur m-a dus cu maşina înapoi în sud, prin Perito Moreno, spre Arroyo Feo, acolo unde încep zonele sterpe vulcanice. Era medic veterinar şi nu avea o părere prea bună despre ceilalţi buri.

O horbotă de stânci albe dansa la orizont. Suprafaţa solului era acoperită cu cruste de magenta cleioasă. Am înnoptat împreună cu nişte muncitori de la drumuri, ale căror rulote erau aşezate înăuntrul unui cerc de buldozere galbene. Bărbaţii mâncau bucăţi de carne grasă, prăjită şi m-au îmbiat să iau şi eu. Perón rânjea deasupra grupului.

Printre ei era şi un scoţian cu părul roşcat şi cu fizicul unuia care participă la întrecerile de aruncat buşteni. Mă privea cu ochii lui albaştri, lăptoşi, simţind că am avea afinităţi de rasă şi de origine, cu un amestec de curiozitate şi suferinţă. Numele lui era Robbie Ross.

Ceilalţi bărbaţi erau latino-americani sau indieni metişi.

— Ăsta-i englez, a zis unul dintre ei.

— Scoţian, l-am corectat eu.

— *Sí, soy Escocés*, a spus Robbie Ross.

Nu ştia deloc engleză.

— *Mi patria es la Inglaterra misma.*

Pentru el Anglia şi Scoţia erau unul şi acelaşi lucru, neclar şi indivizibil. El făcea munca cea mai grea şi era ţinta glumelor celorlalţi.

— *Es borracho*, a spus omul. E un beţiv.

În mod evident, bărbaţii nu se aşteptau ca Robbie Ross să se înfurie. Sigur îl mai făcuseră beţiv şi înainte. Dar el îşi trânti pumnul încleştat pe masă, uitându-se cum i se albesc articulaţiile degetelor. S-a făcut palid la faţă. Buzele îi tremurau şi s-a năpustit la gâtul bărbatului, încercând să-l târască afară din rulotă.

Ceilalţi l-au oprit şi el a început să plângă. În timpul nopţii l-am auzit plângând, iar dimineaţă nici măcar nu a vrut să dea ochii cu alt englez.

39

Un camion Mercedes roşu, vechi a intrat în tabără la ora 8 şi şoferul s-a oprit la o cafea. Mergea la Lago Posadas cu un transport de cărămizi şi m-a luat cu el. Paco Ruiz avea 18 ani. Era un băiat frumuşel cu nişte dinţi albi, puternici şi ochi căprui, candizi. Barba şi bereta îl ajutau să arate precum Che Guevara. Începuse să facă burtă şi nu-i plăcea să meargă pe jos.

Tatăl său era funcţionar la bancă şi adunase banii pentru camion. Paco îşi iubea maşina şi o botezase Rosaura. O freca şi o lustruia şi-i împodobise cabina cu perdeluţe de dantelă. Deasupra bordului fixase o statuetă a Fecioarei din Luján, un Sfânt Cristofor şi un pinguin de plastic care dădea din cap la toate hârtoapele de pe drum. De tavan prinsese în pioneze nişte nuduri, dar fetele din poze erau ceva abstract, în timp ce Rosaura era o femeie adevărată.

El şi Rosaura băteau drumurile de trei luni. Când maşina se va uza, el va avea bani pentru o nouă Rosaura şi vor călători mereu, pentru totdeauna. Paco Ruiz era un idealist. Nu voia să facă bani şi era încântat când lumea spunea că este un *tipo gaucho*. Ceilalţi şoferi de autocamion îl ajutau şi îl învăţau să înjure. Expresia sa favorită era *concha de cotorra*, care înseamnă „pizdă de papagal”.

Paco o supraîncărcase pe Rosaura şi, cu ambreiajul patinând şi cauciucurile peticite, a trebuit să coborâm dealul scrâşnind, într-o viteză inferioară. Eram la jumătatea pantei, într-un mic canion, când a trecut într-o

viteză superioară şi am ajuns în fundul văii cu un zgomot asurzitor. Apoi am auzit un fâsâit.

— *Puta madre!* Pană!

Cauciucul din stânga, pe partea interioară, se spărsese. Paco a parcat-o pe Rosaura pe marginea cu pietriş, puţin înclinată, aşa încât să nu mai apese toată greutatea pe roată. A scos roata de rezervă şi a aruncat jos cricul. Dar nu era cricul potrivit. Aşa cum se întâmplă de obicei, împrumutase cricul său unui prieten cu o încărcătură mai grea. Iar cricul ăsta mic a ridicat roata, dar nu suficient.

Aşa că Paco a săpat o groapă sub anvelopă ca să scoată roţile, dar, în timp ce o scotea pe cea din interior, piciorul cricului a început să alunece pe suprafaţa drumului. Rosaura s-a mişcat lateral şi cărămizile s-au deplasat.

— *Qué macana!* Ce belea!

Am aşteptat şapte ore să apară vreun camion şi apoi nu am mai suportat aşteptarea şi am mai făcut o încercare. Paco s-a întins sub osie şi a încercat din nou să folosească cricul, de data aceasta fixându-l cu nişte pietre. Era plin de unsoare şi praf, roşu la faţă, dând semne că-şi pierde răbdarea. A săpat o groapă şi mai mare sub osie, a ridicat cu cricul şasiul şi aproape că a montat înapoi cele două roţi. Dar stăteau strâmb şi el nu putea strânge piuliţele, aşa că a început să dea cu şutul în roată, ţipând:

— *Puta... puta... puta... puta... putana... puta... puta!*

Am plecat pe jos să cer ajutor la cea mai apropiată estancia. Proprietarul era un *malagueño* ştirb în vârstă de peste 90 de ani. Nu avea cric şi m-am întors tăind-o de-a dreptul prin desişul cenuşiu. Vedeam linia drumului şi cabina roşie a Rosaurei, dar, apropiindu-mă, mi-am dat seama că se prăbuşise şi nu era nici urmă de Paco. Am luat-o la fugă, crezând că fusese prins dedesubt, dar l-am găsit pe marginea drumului, alb la faţă, înspăimântat şi scâncind, pipăindu-şi vânătaia de pe fluierul piciorului. Încercase din nou şi îşi zdrelise piciorul când cricul a alunecat de sub osie.

Acum chiar că era belea. Niciodată să nu dai cu piciorul în femeia pe care o iubeşti.

40

Eu şi Paco le-am cerut ajutor muncitorilor de la drumuri şi am ajuns la Lago Posadas cu o întârziere de o zi. Am stat la un monarhist castilian amabil şi deprimat, care plecase din Burgos când a părăsit regele Madridul, preferând să trăiască în altă republică.

— Unicornul, a spus el. Faimosul unicorn. Ştiu locul. Noi îi spunem Cerro de los Indios.

Şi a arătat, dincolo de tufele de tamariscă din lunca inundabilă, o cupolă din rocă roşiatică la intrarea în vale. Cerul era de un albastru intens, iar cele două puncte negre care se roteau erau condori.

— Sunt mulţi condori, a spus el, şi pume.

Cerro de los Indios era o ridicătură de bazalt, cu pete roşii şi verzi, netedă ca bronzul patinat şi fracturată în lespezi liniare. Indienii aleseseră acest loc fiind convinşi că este sacru. De la baza stâncii mă uitam în jos la linia turcoaz a lacurilor Posadas şi Pueyrreón, care se întindeau, printr-un coridor de stânci violet, până în Chile. Pe fiecare ieşitură vânătorii pictaseră în ocru roşu animalele pe care le urmăreau. Se pictaseră şi pe ei, nişte omuleţi schiţaţi din câteva linii, ţopăind plini de energie. Se credea că picturile au o vechime de aproximativ zece mii de ani.

Singur pe suprafaţa rocii, unicornul Părintelui Palacios îşi înălţa cornul aşa cum era scris în Cartea Psalmilor. Avea un gât gros şi un corp mai îngust la un capăt.

„N-are cum să fie vechi”, m-am gândit. „Trebuie să fie taur, din profil.”

Dar, dacă era vechi, cu adevărat vechi, atunci trebuie să fi fost un unicorn.

Dedesubt era un altar votiv cu ofrande – o cutie de lapte de la Nestlé, din metal, un bibelou din ghips cu o fată culcată în pat, un cui muiat în vopsea gri şi nişte lumânări topite.

41

Soţia spaniolului mi-a pus la pachet nişte friptură rece şi apoi am plecat pe jos spre nord printr-un ţinut brăzdat de defileuri şi mesa, a căror suprafaţă era stropită cu cele mai neobişnuite culori. Într-un loc alternau roci violacee, trandafirii şi verzi-gălbui. Era un defileu galben-aprins plin de oasele unor mamifere dispărute. Dădea într-un lac secat, mărginit de stânci violet, unde se vedeau nişte cranii de vacă ieşind dintr-o crustă de noroi portocaliu, solzos.

Mă durea capul de la culorile astea nefireşti, dar m-am înviorat când am văzut un copac verde – un plop-negru, un semn al prezenţei omului.

Lângă o casă de chirpici stăteau la soare doi bătrâni zbârciţi. Femeia acoperise pereţii camerei ei cu un colaj. Împrejurimile îi aţâţaseră imaginaţia. Punctul de atracţie era capul de ghips pictat al unei gheişe, înconjurat, ca o madonă, de o aură formată din coapsele păroase ale unor fotbalişti argentinieni. Deasupra era un porumbel din ceramică, emblema Duhului Sfânt, acum transformat într-o pasăre a paradisului cu panglici albastre din plastic şi pene de struţ vopsite. Aşezase o fotografie cu o vulpe culpeo lângă un portret în creion al generalului Rosas.

Femeia mi-a întins plosca ei cu ceai de maté. Mi-a umplut sticla cu o apă care avea un gust dulceag de la excrementele de oaie şi mi-a arătat cărarea care traversa munţii.

Într-un amurg cărămiziu, am ajuns la căsuţa unui neamţ. Locuia împreună cu un băiat uscăţiv, un indian. Cei doi stăteau la masă, într-o

atmosferă formală, pe nişte scaune de metal de la vreo gelaterie. Amândoi aveau cuţite la fel şi ciopleau dintr-un picior de miel fript. Nu vorbeau unul cu altul şi nici cu mine. Fără să scoată o vorbă, neamţul mi-a dat o farfurie de metal. În tăcere, după cină, m-a condus la hambar şi mi-a arătat cu degetul un morman de pielicele de miel.

Dimneaţă era mohorât şi dinspre Chile se îngrămădeau nori de ploaie. Neamţul a întins mâna şi mi-a arătat o crestătură în linia stâncilor negre. Mi-a făcut semn cu mâna că la capătul celălalt era o vale. I-am făcut cu mâna, iar el a ridicat spre cer palma uriaşă, arsă de soare, cu degetele răsfirate.

Am mers pe urmele unor cai prin iarba galbenă, ţepoasă. Într-un loc, pământul era presărat cu solzi albi, carapacea unui tatu mort. Cărarea urca în zigzag pe mesa şi apoi cobora într-o depresiune maronie plină de copaci morţi. La capătul celălalt era o fermă pitită printre plopi.

Proprietarul tocmai ieşea împreună cu peonii lui. Era un tânăr înalt îmbrăcat cu un poncho în dungi. Avea un cal negru, lucios, iar hamurile zăngăneau.

— Femeile sunt în bucătărie, a strigat el. Spune-le să-ţi dea nişte cafea.

Soţia şi mama lui stăteau într-o bucătărie cu gresie albă. Mi-au dat cafea, tort de ciocolată, brânză de oaie şi jeleu de mere condimentat. Tot anul stăteau în bucătărie, cu excepţia celor zece zile când mergeau după provizii în Comodoro. Le-am mulţumit doamnelor şi am mai mers vreo 12 kilometri. Pe la amiază am văzut în vale acoperişurile roşii ca macul de la Estancia Paso Roballos.

Vizavi, *meseta* lacului Buenos Aires urca spre vest. Pereţii săi se înălţau pe lângă un râu verde ca jadul, un meterez vertical de 600 de metri, strat vulcanic peste strat vulcanic, în dungi roz şi verzi, ca flamura triunghiulară purtată de cavaleri în vârful lăncii. Şi, acolo unde se termina *meseta*, erau patru munţi, patru piscuri unul peste altul în linie dreaptă: o cocoaşă violet,

o coloană portocalie, un mănunchi de turle roz şi conul unui vulcan stins, cenuşiu cu dungi de zăpadă.

Râul se vărsa într-un lac, Lago Ghio, cu apa de un turcoaz lăptos, strălucitor. Malurile erau de un alb orbitor şi falezele erau tot albe sau în dungi orizontale, albe şi de culoarea teracotei. De-a lungul malului nordic erau lagune cu apă limpede, albastră ca safirul, separate printr-o porţiune de iarbă de apa opalescentă a lacului. Mii de lebede cu spatele negru smălţuiau faţa lacului. Locurile cu apă puţin adâncă erau roz de atâţia flamingi.

Cu adevărat, Paso Roballos părea un loc potrivit pentru Oraşul de Aur – şi poate chiar era.

42

În jurul anului 1650, doi marinari spanioli, amândoi dezertori şi ucigaşi, au ieşit poticnindu-se din pădurile aflate în apropierea insulei Chiloé, după ce urcaseră de la Strâmtoarea Magellan prin estul Anzilor. Poate pentru a abate atenţia guvernatorului de la crimele pe care le comiseseră, ei au povestit că ar exista un oraş cu palate cu acoperişuri de argint, ai cărui locuitori aveau pielea albă, vorbeau spaniola şi erau descendenţii supravieţuitorilor din colonia lui Pedro de Sarmiento din strâmtoare.

Povestea acestora a reînviat interesul pentru Trapalanda, Oraşul Fermecat al Cezarilor, un alt El Dorado ascuns în Anzii Sudici şi botezat după Francisco César, cârmaciul lui Sebastian Cabot. În 1528 el a mers spre nord de Río de la Plata, a traversat Anzii şi a descoperit o civilizaţie unde aurul se folosea în mod curent. În jurul relatării lui s-a ţesut o legendă care a alimentat speranţele şi lăcomia oamenilor până în secolul al XIX-lea.

Au pornit mai multe expediţii în căutarea acestui oraş. Mulţi aventurieri singuratici au dispărut în timp ce îl căutau. O descriere din secolul al XVIII-lea îl plasa la sud de 45 de grade latitudine (Paso Roballos este la 47 de grade latitudine, o fortăreaţă în munţi, situată sub un vulcan, cocoţată deasupra unui lac frumos). Era şi un râu, Río Diamante, plin de aur şi pietre preţioase. Îţi trebuiau două zile pentru a traversa oraşul, care avea o singură intrare apărată de un pod basculant. Clădirile erau făcute din piatră de carieră, iar uşile smălţate cu giuvaiere; brăzdarele plugurilor erau din argint, iar până şi în cea mai umilă casă mobilierul era făcut din argint şi aur. Nu

existau boli; bătrânii mureau ca şi cum ar fi adormit. Bărbaţii purtau tricornuri, haine albastre şi pelerine galbene (în mitologia indiană, culorile Fiinţei Supreme). Cultivau piper, iar frunzele ridichilor erau atât de mari, încât se puteau priponi caii de ele.

Puţini călători au văzut vreodată acest oraş. Nici nu există vreo opinie unică despre adevărata lui localizare: insula Patmos, pădurile din Guyana, deşertul Gobi sau partea de nord a muntelui Meru se numără printre sugestii. Toate acestea sunt locuri pustii. Şi numele oraşului sunt la fel de variate: Uttarakuru, Avalon, Noul Ierusalim, Insula Fericiţilor. Cei care l-au văzut au ajuns la destinaţie după încercări teribile. În secolul al XVII-lea doi criminali spanioli au dovedit că nu trebuie să fii Iezechiel ca să confunzi o stâncă cu Paradisul.

43

Lucrătorul de la Estancia Paso Roballos era din insulele Canare, din Tenerife. Stătea într-o bucătărie văruită în roz, unde un ceas negru marca orele, iar soţia sa mânca indiferentă cu lingura gem de rubarbă. Casa era plină de coridoare şi camere nefolosite. În salon, podeaua era plină de fărâme de poleială desprinse din canapea. Ţevăraia veche de jumătate de secol se stricase şi puţea a amoniac.

Nostalgic şi visând la vigoarea pierdută, bătrânul enumera florile, copacii, metodele de creştere a animalelor şi dansurile de pe muntele lui luminat de soare în mijlocul mării.

Grindina biciuia afinii din grădină.

Ginerele cuplului era jandarm, sarcina lui fiind să păzească frontiera şi să îi prindă pe traficanţii de oi. Avea un corp splendid, atletic, dar ridurile de pe frunte trădau o viaţă de imobilitate şi ambiţie reprimată.

Mintea îi era numai la migraţii şi cuceriri. Vorbea despre vikingii din jungla braziliană. Spunea că un profesor dezgropase inscripţii runice. Oameni de pe Marte aterizaseră în Perú şi îi învăţaseră pe incaşi artele civilizaţiei. Cum altfel se putea explica inteligenţa lor superioară?

Într-o zi o va duce pe soţia sa înapoi la tatăl ei. El o să plece cu *camioneta* poliţiei spre nord, dincolo de Parana, traversând Brazilia şi Panama, Nicaragua şi Mexicul, şi toate *chicas* din America de Nord îi vor cădea în braţe.

Zâmbea cu amărăciune la mirajul unui vis imposibil.

— De ce mergi pe jos? m-a întrebat bătrânul. Nu ştii să călăreşti? Oamenilor de pe aici nu prea le place de cei care umblă pe jos. Îi cred nebuni.

— Ştiu să călăresc, am zis eu, dar prefer să merg pe jos. Poţi să ai mai multă încredere în picioarele tale.

— Am cunoscut odată un italian care spunea la fel.

Numele acestuia era Garibaldi. Nici lui nu îi plăceau caii şi casele. Purta un poncho aracaunian şi nu avea niciun bagaj. Mergea pe jos până în Bolivia şi apoi se întorcea roată până la strâmtoare. Putea să meargă mai mult de 60 de kilometri pe zi şi muncea numai când avea nevoie de încălţări.

— Nu l-am mai văzut de şase ani, a spus bătrânul. Presupun că i-au făcut felul condorii.

În dimineaţa următoare mi-a arătat o terasă sus, pe muntele din faţă.

— De acolo sunt fosilele.

Galeza din Sarmiento a găsit aici oase de milodon şi o mandibulă de macrauchenia. Am urcat, m-am adăpostit în spatele unei stânci de lapoviţa îngrozitoare şi am mâncat o conservă de sardele râncede. Aici fusese un fund de mare antic, plin de stridii fosilizate, ude, sclipind, vechi de multe milioane de ani.

M-am aşezat, gândindu-mă la peşti. Mă gândeam la *portugaises*, la homarii americani, la *loup-de-mer* şi la peştii marini. M-am gândit chiar şi la cod, în timp ce stomacul mi se revolta din cauza excesului de carne grasă de oaie şi sardele râncede.

Poticnindu-mă, trântit la pământ de rafalele de vânt, am găsit nişte cuţite de obsidian şi o carapace de gliptodon, *Propalaehoplophorus* lui Ameghino. M-am felicitat pentru că făcusem o descoperire importantă: încă nu se mai găsiseră artefacte alături de un gliptodon. Dar mai târziu, la New York, domnul Junius Bird m-a asigurat că gliptodonul meu se fosilizase înainte de a ajunge omul în cele două Americi.

De la Paso Roballos m-am îndreptat spre est – sau mai degrabă am fugit de furtună –, cu rucsacul plin de oase şi pietre. Pe marginea drumului erau o grămadă de sticle goale de şampanie, aruncate de gauchos în drum spre casă. Pe etichete scria: Duc de Saint-Simon, Castel Chandon şi Comte de Valmont.

Am traversat munţii înapoi spre coastă, ajungând la Puerto Deseado în primele zile ale lunii februarie.

44

Oraşul Puerto Deseado este cunoscut pentru un Colegiu Salezian care încorporează toate stilurile arhitecturale, de la mănăstirea St. Gall până la o parcare cu mai multe etaje, o *Gruta de Lourdes* şi o gară de forma şi mărimea unei case de ţară din Scoţia.

Am stat la Estación de Biología Marina cu un grup de oameni de ştiinţă care făceau săpături plini de entuziasm, căutând viermi de nisip, şi certându-se din cauza denumirilor din latină ale unor alge. Ornitologul care locuia acolo, un tânăr sever, studia migraţia pinguinului Magellan. Stăteam de vorbă până noaptea târziu, dezbătând dacă şi noi avem călătoriile trasate în sistemul nostru nervos central; se părea că aceasta ar fi singura explicaţie pentru neastâmpărul nostru nebunesc.

În dimineaţa următoare am vâslit până la colonia de pinguini aflată pe o insulă din mijlocul râului. Iată ce a spus, în linii mari, ornitologul:

Pinguinul Magellan iernează în sudul Atlanticului, în largul coastei Braziliei. Exact pe 10 noiembrie, pescarii din Puerto Deseado văd primele păsări înotând împotriva curentului. Păsările din avangardă se opresc pe insule şi le aşteaptă pe celelalte. Toate celelalte sosesc pe 24 şi încep rearanjarea cuiburilor. Le plac pietricelele strălucitoare şi culeg câteva pentru a-şi decora intrarea în cuib.

Pinguinii sunt monogami, loiali partenerului lor până la moarte. Fiecare pereche ocupă o bucăţică de teren şi îi alungă pe intruşi. Femelele depun 1-3 ouă. Nu există vreo diviziune a muncii între sexe: ambii părinţi merg la

pescuit şi au grijă cu rândul de pui. Colonia se destramă odată cu venirea frigului, în prima săptămână din aprilie.

Puii ieşiseră din ou şi crescuseră mai mari decât părinţii lor. Ne-am uitat cum mergeau clătinându-se greoi spre ţărm şi săreau în apă. În secolul al XVII-lea, exploratorul Sir John Narborough a stat în acelaşi loc şi i-a descris „stând drepţi ca nişte copii mici cu şorţuleţe albe, toţi la un loc”.

Albatroşii şi pinguinii sunt ultimele păsări pe care aş vrea vreodată să le omor.

45

Pe 30 octombrie 1593, corabia *Desire*, de 120 de tone, care se îndrepta spre Anglia, a aruncat ancora în râu la Port Desire, aceasta fiind a patra sa vizită de la data la care Thomas Cavendish a botezat locul după nava sa amiral, cu şapte ani înainte.

Acum căpitan era John Davis, un bărbat din Devon, cel mai bun navigator din generaţia sa. Lăsase în urmă trei călătorii arctice în căutarea Trecerii de Nord-Vest. Înaintea lui stăteau două cărţi de navigaţie şi şase răni fatale făcute de sabia unui pirat japonez.

Davis participase la cea de-a doua călătorie a lui Cavendish, „către Mările Sudului". Flota a plecat din Plymouth pe 26 august 1591, comandantul ei general îmbarcându-se pe galionul *Leicester*; celelate vase erau *Roebuck*, *Desire*, *Daintie* şi *Black Pinnace*, ultimul numit astfel deoarece transportase trupul neînsufleţit al lui Sir Philip Sidney.

Cavendish, căruia succesul rapid i se urcase la cap, ura ofiţerii şi echipajul. Pe coasta Braziliei, s-a oprit ca să jefuiască oraşul Santos. O furtună a împrăştiat corăbiile departe de coasta Patagoniei, dar s-au întâlnit, aşa cum stabiliseră, la Port Desire.

Flota a intrat în Strâmtoarea Magellan când vântul din sud începuse deja să bată. Nasul degerat al unui marinar a căzut când acesta şi l-a suflat. Dincolo de Capul Froward, au dat peste furtunile de nord-vest şi s-au adăpostit într-un golfuleţ îngust cu vântul mugind peste vârfurile catargelor.

Cu greu, Cavendish a fost de acord să se reaprovizioneze în Brazilia şi să se întoarcă în primăvara următoare.

În noaptea de 20 mai, în largul portului Desire, comandantul general a schimbat pe neaşteptate cursul. În zori, *Desire* şi *Black Pinnace* se aflau singure pe mare. Davis s-a îndreptat către port, crezând că comandantul i se va alătura ca şi mai înainte, dar Cavendish a plecat spre Brazilia şi de acolo spre Sfânta Elena. Într-o zi s-a culcat în cabină şi a murit, probabil din cauza unui atac de apoplexie, blestemându-l pe Davis pentru că dezertase: „Acest nemernic mi-a provocat moartea".

Davis nu-l plăcea pe Cavendish, dar nu era trădător. Odată ce a trecut iarna grea, s-a îndreptat din nou spre sud pentru a-l căuta pe comandant. Furtuna a împins cele două corăbii spre nişte insule nedescoperite, cunoscute acum sub numele de Insulele Falkland.

De data aceasta, au trecut prin Strâmtoarea Magellan şi au intrat în Pacific. Într-o furtună din largul Capului Pilar, *Desire* s-a rătăcit de *Pinnace*, care s-a scufundat cu tot echipajul. Davis era singur la cârmă, rugându-se să se termine cât mai repede, când soarele a ieşit din nori. S-a orientat, a stabilit poziţia vasului şi astfel a reuşit să ajungă în apele mai calme ale Strâmtorii.

A navigat înapoi către Port Desire, cu echipajul bolnav de scorbut şi răzvrătit şi cu păduchii pătrunzându-le oamenilor în carne, „ciorchini de păduchi mari cât bobul de mazăre, da, şi unii mari cât fasolea". A reparat corabia cât a putut mai bine. Oamenii mâncau numai ouă, pescăruşi, pui de focă, lingurică şi un peşte numit *pejerry.* Cu acest regim alimentar şi-au restabilit sănătatea.

La zece mile pe coastă în jos se afla o insulă, Penguin Island, unde marinarii au ucis cu bâtele douăzeci de mii de păsări. Neavând duşmani naturali, acestora nu le-a fost frică de ucigaşi. John Davis a ordonat ca pinguinii să fie uscaţi şi puşi la sare şi a încărcat pe vapor 14.000 de păsări.

Pe 11 noiembrie, un grup de războinici indieni tehuelche i-au atacat „ridicând praf în aer, sărind şi fugind ca fiarele, având măşti în formă de cap de câine pe faţă, dacă nu cumva chiar aveau faţă de câine”. Nouă oameni au murit în luptă, printre ei şi şefii răsculaţilor, Parker şi Smith. Morţile lor au fost considerate ca fiind o pedeapsă dreaptă venită de la Dumnezeu.

Desire a plecat la căderea nopţii, pe 22 decembrie, îndreptându-se către Brazilia, unde căpitanul spera să se aprovizioneze cu făină de tapioca. Pe 30 ianuarie a acostat pe insula Plasencia, în largul lui Rio de Janeiro. Oamenii de pe vas au furat fructe şi legume din grădinile indienilor.

Şase zile mai târziu, dogarii s-au dus pe uscat cu câţiva marinari să adune cercuri de butoi. Era o zi foarte caldă, iar oamenii se scăldau, fără să fie păziţi, când un grup de indieni şi portughezi i-a atacat. Căpitanul a trimis un echipaj pe ţărm şi i-au găsit pe cei treisprezece oameni, cu feţele în sus, spre cer, puşi în rând cu o cruce lângă ei.

John Davis a văzut bărci ieşind din portul Rio. A plecat în larg. Nu avea altă opţiune. Avea opt butoaie cu apă clocită.

În timp ce se îndreptau spre ecuator, pinguinii s-au răzbunat. În carnea lor a apărut „un vierme groaznic”, lung cam de un inch. Viermii mâncau orice, cu excepţia fierului – haine, aşternuturi, cizme, pălării, obiecte din piele şi carnea de pe oamenii vii. Au pătruns în coca navei, ameninţând să o scufunde. Cu cât omorau mai mulţi viermi, cu atât se înmulţeau.

În zona Tropicului Cancerului, echipajul s-a îmbolnăvit de scorbut. Oamenii aveau pieptul şi gleznele umflate, iar organele genitale erau atât de inflamate încât „nu puteau nici sta în picioare, nici să se culce, nici să meargă”.

Căpitanul abia dacă mai vorbea de supărare. Din nou s-a rugat să se sfârşească cât mai repede. Le-a cerut oamenilor să fie răbdători; să-i mulţumească lui Dumnezeu şi să accepte pedeapsa lui. Dar oamenii erau furioşi, iar vasul vuia de gemetele şi blestemele muribunzilor. Numai Davis

şi un mus erau sănătoşi, din cei 76 care plecaseră din Plymouth. În final, au rămas cinci oameni care puteau să se mişte şi să manevreze corabia.

Şi astfel, pierdută şi rătăcind pe mare, cu velele sfâşiate, carcasa putredă a corăbiei a intrat mai degrabă în derivă decât navigând în portul Berehaven din Bantry Bay pe 11 iunie 1593. Mirosul i-a îngrozit pe locuitorii acelui sat liniştit de pescari.

Întorcându-se acasă în Devon, John Davis şi-a găsit soţia încurcată cu un „fante". În următorii doi ani a stat la masă şi a scris cărţile care i-au adus reputaţia: *The World's Hydrographical Description*, dovedind că America era o insulă; şi *The Seaman's Secrets*, un manual de navigaţie astronomică, prezentând modul de folosire a invenţiei sale, un cvadrant pentru măsurarea înălţimii corpurilor cereşti.

Dar, în cele din urmă, neliniştea l-a cuprins din nou. A plecat cu Contele de Essex spre Azore; apoi spre Indiile de Est, ca pilot pentru olandezi. A murit la bordul vasului englezesc *Tyger*, în Strâmtoarea Malacca, pe 29 decembrie 1605. A avut prea multă încredere în nişte piraţi japonezi şi a făcut greşeala de a le cere ceva de mâncare.

„The Southern Voyage of John Davis" a apărut în ediţia Hakluyt în 1600. Au mai trecut două secole şi un alt bărbat din Devon, Samuel Taylor Coleridge, a scris cele 625 de versuri controversate din *The Ancient Mariner*, cu repetiţiile sale insistente şi povestea unei crime, a pribegiei şi a ispăşirii.

John Davis şi Marinarul au în comun: o călătorie spre Sudul Întunecat, uciderea unei păsări sau a mai multora, răzbunarea care urmează, peregrinarea pe la tropice, corabia putredă, blestemele muribunzilor. Versurile 236-239 sunt în mod special ilustrative pentru călătoria din perioada elizabetană.

Atâta cruce de bărbaţi
De moarte seceraţi au fost!

Şi mii de scârnave jivine
Trăiau, ca mine, făr' de rost.[1]

În *The Road to Xanadu*, savantul american John Livingston Lowes face legătura dintre victima Marinarului şi „un neconsolat Albatros Negru" împuşcat de un oarecare Hatley, secundul de pe vasul corsar al Căpitanului George Shelvocke din secolul al XVIII-lea. Wordsworth avea un exemplar din acest voiaj şi i l-a arătat lui Coleridge, atunci când cei doi au încercat să scrie poemul împreună.

Coleridge însuşi era un „rătăcitor în noapte", străin în propriul loc de baştină, şi cutreiera prin pensiuni, neputând să prindă rădăcini undeva. Suferea de ceea ce Baudelaire numea „marea maladie: oroarea de domiciliu". De aici şi identificarea lui cu alţi rătăcitori distruşi: Cain, Evreul Rătăcitor sau navigatorii din secolul al XVI-lea plecaţi în căutare de noi orizonturi. Marinarul era el însuşi.

Lowes demonstrează cum călătoriile din Hakluyt şi Purchas au alimentat imaginaţia lui Coleridge. „Puternicul, măreţul muget al gheţii" la care John Davis a fost martor într-o călătorie mai veche în largul Groenlandei reapare în versul 61: „S-a spart şi a bubuit şi a mugit şi a urlat". Dar, după câte s-ar părea, nu a luat în calcul posibilitatea ca voiajul lui Davis spre Strâmtoare să-i fi furnizat lui Coleridge coloana vertebrală a poemului său.

1. Samuel Taylor Coleridge, *Balada bătrânului marinar*, traducere de Procopie P. Clonţea, Editura Institutul European, Iaşi, 2005, p. 57 (n.ed.).

46

Am trecut prin trei oraşe plictisitoare, San Julián, Santa Cruz şi Río Gallegos.

Pe măsură ce mergi spre sud pe coastă, iarba devine mai verde, fermele de oi mai bogate şi britanicii mai numeroşi. Oamenii de aici sunt fiii şi nepoţii celor care au defrişat şi au împrejmuit aceste ţinuturi în anii 1890. Mulţi erau „culegători de alge", cum îşi spun cei originari din Insulele Falkland, care au acostat aducând cu ei doar amintirea strămutării forţate din Highland-urile scoţiene şi neavând unde să meargă în altă parte. Au câştigat bani mulţi atunci când creşterea oilor a luat avânt la începutul secolului, deoarece oferta nelimitată de mână de lucru ieftină a permis ca lâna patagoneză să fie vândută sub preţul concurenţei.

Azi, fermele lor sunt în pragul falimentului, dar sunt încă frumos vopsite. Şi mai pot fi găsite, adăpostite după paravânturi: straturi de plante perene, vermorele pentru pajişti, cutii pentru fructe, sere, sandvişuri cu castraveţi, exemplare din revista *Country Life*, poate şi arhidiaconul care vine în vizită.

Creşterea oilor în Patagonia a început în 1877, când un anume domn Henry Reynard, comerciant englez din Punta Arenas, a adus cu feribotul o turmă de oi din insulele Falkland şi le-a lăsat să pască pe Insula Elizabeta din Strâmtoarea Magellan. S-au înmulţit extraordinar şi alţi comercianţi au preluat ideea. Cei mai importanţi antreprenori au fost un asturian nemilos, pe nume José Menéndez, şi amabilul său ginere evreu Moritz Braun. La

început cei doi au fost rivali, dar mai târziu şi-au unit forţele pentru a pune bazele unui imperiu cuprinzând ferme, mine de cărbuni, răcitoare, magazine universale, vase de comerţ şi o divizie pentru recuperarea navelor şi a încărcăturilor lor.

Menéndez a murit în 1918, lăsând o parte din milioanele sale regelui Alphonso al XIII-lea al Spaniei, şi a fost înmormântat la Punta Arenas într-o versiune mai mică a monumentului lui Victor Emmanuel. Dar familiile Braun şi Menéndez au continuat să cucerească teritoriul prin compania lor, cunoscută pe scurt sub numele de *La Anónima*. Importau oi de prăsilă din Noua Zeelandă, păstori cu câinii lor din Hebridele Exterioare şi manageri de fermă din armata britanică, care dădeau întregii operaţiuni eleganţa unui teren de paradă. Ca urmare, provincia Santa Cruz arăta ca un avanpost al Imperiului, administrat de oficiali vorbitori de limbă spaniolă.

Aproape toţi peonii erau migranţi. Veneau – aşa cum se întâmplă şi acum – din frumoasele şi înverzitele insule Chiloé, unde aerul este blând, condiţiile de viaţă primitive şi fermele supraaglomerate; unde este întotdeauna destul peşte de mâncat şi nu trebuie să munceşti; unde femeile sunt aprige şi energice, iar bărbaţii sunt leneşi şi pierd ce câştigă la jocurile de noroc.

Cei veniţi din insulele Chiloé dorm în camere spartane, fac răni din cauza şeilor şi luptă împotriva frigului mâncând carne şi bând ceai de maté până ce clachează din cauza vârstei sau a cancerului de stomac. În general, muncesc fără entuziasm. Adesea, în timpul nopţii, i-am auzit bombănind împotriva angajatorilor: „*Es hombre despótico*”. Dar, dacă menţionezi numele lui Archie Tuffnell, dau înapoi şi spun: „Ei bine, Mister Tuffnell e o excepţie”.

47

— Prin urmare, vrei să-l găseşti pe domnul Tuffnell, a spus barmanul. Nu-i uşor. Mai întâi, e un drum care nu-i tocmai drum, iar apoi o potecă care nu-i nici măcar o potecă.

Era un bărbat solid, îmbrăcat într-un costum cu dungi şi o vestă încheiată la două rânduri de nasturi. Sigilii şi chei zăngăneau pe lanţul său gros din aur. Părul îi era *engominado*, ca al unui dansator de tangou, şuviţe strălucitoare de păr negru ca tăciunele, dar albul apărea la rădăcină şi arăta bolnav şi slăbit. Fusese un mare afemeiat şi soţia sa tocmai îl adusese înapoi la ea.

A desenat o hartă pe un şerveţel de hârtie.

— Vei vedea casa printre nişte copaci lângă lac, a spus şi mi-a urat succes.

Am găsit casa după ce se lăsase întunericul. Lumina lunii strălucea peste cochiliile sidefii ale scoicilor fosilizate. Câteva raţe înotau pe lac, contururi negre peste vălurele argintii. Am mers spre un grup de plopi, urmărind o lumină aurie. Un câine a lătrat. Uşa s-a deschis şi câinele s-a făcut nevăzut cu o bucată de carne roşie în gură. Femeia mi-a arătat o cabană printre sălcii.

— Bătrânul locuieşte acolo, mi-a spus.

Un bărbat cu spatele drept, în vârstă de peste 80 de ani, m-a cercetat prin ochelarii cu ramă de metal şi a zâmbit maliţios. Avea faţa roz,

strălucitoare şi purta pantaloni scurţi kaki. M-am scuzat pentru ora târzie şi i-am explicat ce doream.

— L-aţi cunoscut pe căpitanul Milward?

— Bătrânul Mill. Sigur că-l ştiu pe bătrânul Mill. Consulul Majestăţii Sale din Punta Arenas, în Chile. Bătrânul supărăcios. Nu-mi amintesc prea multe despre el. Avea o soţie tânără. Un pic cam solid, dar arăta bine. Hai, vino înăuntru şi am să-ţi pregătesc ceva pentru cină. Mare lucru că ai găsit acest loc de unul singur.

Archie Tuffnell iubea Patagonia şi o numea „Bătrâna Pat". Iubea singurătatea, păsările, spaţiul şi clima uscată sănătoasă. Administrase o fermă de oi pentru o mare companie funciară englezească timp de 40 de ani. Când a trebuit să se pensioneze, nu a putut suporta gândul aglomeraţiei din Anglia şi şi-a cumpărat o proprietate, luând cu el 2.500 de oi şi pe „omul meu Gómez".

Archie îşi încredinţase casa familiei Gómez şi locuia singur într-o cabană din prefabricate. Modul în care era aranjată cabana reprezenta o lecţie de ascetism: un duş, un pat îngust, o masă de scris şi două taburete de tabără, dar niciun scaun.

— Nu vreau să mă afund într-un fotoliu. Nu la vârsta mea. S-ar putea să nu mă mai pot ridica.

Avea două stampe cu scene de vânătoare în dormitor şi un colţ dedicat exclusiv fotografiilor. Erau fotografii în sepia, reprezentând doamne şi domni plini de încredere în sine, grupaţi în faţa serelor sau în ţinută de vânătoare.

Nu era un om inteligent, era un înţelept. Era un celibatar egocentric, care evita complicaţiile şi nu făcea rău nimănui. Avea standarde edwardiene, dar ştia cum se schimbă lumea; cum să fii cu un pas înaintea schimbării, în aşa fel încât să nu te schimbi tu însuţi. Regulile lui erau simple: Să ai mereu lichidităţi. Nu aştepta niciodată preţuri mai mari. Niciodată să nu faci paradă de banii tăi în faţa lucrătorilor.

— Sunt oameni mândri, spunea el. Trebuie să păstrezi distanţa faţă de ei, altfel vor crede că vrei să-i linguşeşti. Eu fac asta vorbind intenţionat o spaniolă stricată. Dar *trebuie* să faci ceea ce ei *sunt nevoiţi* să facă. Nu le va păsa de ce ai tu în bancă atâta timp cât *tu* mănânci ce mănâncă şi ei.

„Omul meu Gómez” şi Archie erau inseparabili. Toată dimineaţa lucrau în grădină, curăţind de buruieni spanacul sau plantând răsaduri de roşii. Señora Gómez pregătea prânzul şi, la ora când era foarte cald, bătrânul trăgea un pui de somn, în timp ce eu stăteam în bucătărie şi îl ascultam pe Gómez vorbind despre stăpânul lui.

— Ce miracol, spunea el. Atât de inteligent! Atât de generos! Atât de frumos! Îi datorez totul.

La locul de onoare, unde în unele gospodării vedeai poza lui Perón sau a lui Iisus Hristos sau a generalului San Martín, strălucea o fotografie neobişnuit de mare a domnului Tuffnell.

48

Stăteam pe ţărm la San Julián şi încercam să-mi imaginez o petrecere la masa de seară în cabina lui Drake; farfurii din argint cu margini aurite, muzică la violă şi trompetă, amiralul plebeu şi oaspetele aristocrat, răsculatul Thomas Doughty. Apoi am împrumutat o barcă cu vâsle spartă şi am vâslit spre Gibbet Point, cercetând ţărmul în căutarea „marii pietre de moară" aşezate pe mormântul lui Doughty şi gravate cu numele său în latină, „ca să fie mai bine înţeles de toţi care aveau să vină după noi". Drake l-a decapitat lângă spânzurătoarea unde Magellan i-a executat pe răsculaţii săi, Quesada şi Mendoza, cu 58 de ierni înainte. Lemnul se păstrează bine în Patagonia. Dogarii de pe *Pelican* au tăiat cu ferăstrăul stâlpul şi au făcut nişte căni mari ca suveniruri pentru echipaj.

La prânz, în hotel, fermierii complotau cum să blocheze cu baloturi drumul pentru camioane, ca să protesteze împotriva guvernului lui Isabel Perón care fixase preţul lânii cu mult sub valoarea de pe piaţa internaţională. Clădirea hotelului imita stilul Tudor, cu bârne negre bătute în cuie peste tablă ondulată. Stilul se potrivea cu diferitele asociaţii din secolul al XVI-lea din San Julián:

49

Bernal Díaz relatează cum, văzând oraşele pline de comori din Mexic, conchistadorii se întrebau dacă nu au nimerit în cartea lui Amadis sau în vreun vis. Cele scrise de el sunt uneori citate în sprijinul afirmaţiei că istoria aspiră la simetria mitului. Acelaşi lucru se poate spune şi despre sosirea lui Magellan la San Julián în 1520:

De pe corabie au văzut un uriaş dansând despuiat pe ţărm, „dansând şi ţopăind şi cântând, iar în timp ce cânta, îşi arunca nisip şi praf în cap". În vreme ce oamenii albi se apropiau, el a ridicat un deget spre cer, întrebând dacă veniseră de acolo. Când a fost condus în faţa guvernatorului, şi-a acoperit goliciunea cu o pelerină din piele de guanaco.

Uriaşul era un indian tehuelche, poporul lui fiind o rasă de vânători cu pielea arămie, ale căror dimensiuni, forţă şi voci asurzitoare contraziceau caracterul lor docil (şi se poate să fi fost modelul lui Swift pentru uriaşii aspri, dar prietenoşi din Brobdingnag). Cronicarul lui Magellan, Pigafetta, spune că alergau mai repede decât caii, îşi puneau vârfuri de silex la arcuri, mâncau carne crudă, locuiau în corturi şi duceau o viaţă nomadă, „ca ţiganii".

Se spune că Magellan ar fi zis: „Ha! Patagon!", însemnând „Picior Mare", cu referire la dimensiunile mocasinilor lui, şi originea aceasta a cuvântului *Patagonia* este acceptată de obicei fără a fi pusă sub semnul întrebării. Dar, deşi *pata* înseamnă „picior" în spaniolă, sufixul *-gon* nu are sens; totuşi, *rrárayos* înseamnă „muget" sau „scrâşnit din dinţi" în greacă

şi, de vreme ce Pigafetta spune că patagonezii „mugesc ca nişte tauri”, ne-am putea imagina că era şi vreun marinar grec în echipajul lui Magellan, care se refugiase poate din calea turcilor.

Am verificat lista cu membrii echipajului, dar nu am găsit niciun marinar grec. Apoi profesorul González Díaz din Buenos Aires mi-a atras atenţia asupra titlului *Primaleón din Grecia*, un roman cavaleresc, la fel de absurd ca şi *Amadis de Gaula* şi la fel de atrăgător. A fost publicat în Castilia în 1512, cu şapte ani înainte de călătoria pe mare a lui Magellan. Am căutat traducerea în engleză din 1596 şi, la finalul cărţii a doua, am găsit dovada că Magellan a avut un exemplar în cabina sa:

Cavalerul Primaléon ajunge pe o insulă îndepărtată şi întâlneşte un popor de oameni cruzi şi pociţi, care mâncau carne crudă şi se acopereau cu piei de animale. În interiorul insulei trăieşte un monstru numit Marele Patagon, cu „cap de mastif” şi picioare de cerb, dar înzestrat cu înţelegere omenească şi îndrăgostit de femei. Căpetenia celor de pe insulă îl convinge pe Primaleón să-i scape de teroare. El porneşte călare, îl doboară pe Patagon cu o singură lovitură de sabie şi îl leagă cu lesa celor doi lei ai săi. Patagon înroşeşte iarba de sânge, urlă „atât de groaznic, încât ar fi înspăimântat şi cea mai curajoasă inimă”, dar îşi revine şi-şi linge rana cu „limba lui mare şi lată”.

Atunci Primaleón se hotărăşte să îmbarce creatura pe corabie şi să o ducă acasă, în Polonia, pentru colecţia de curiozităţi a regelui. În timpul călătoriei Patagon se pleacă în faţa noului său stăpân şi, când este debarcat, regina Gridonia vine să-l cerceteze. „Nu-i decât un diavol”, spune ea. „Nu va avea nicio milă din partea mea.” Dar fiica ei, prinţesa Zephira, îl mângâie pe monstru, îi cântă şi îl învaţă limba ei, în timp ce el „este încântat să privească o domniţă frumoasă” şi o urmează peste tot „blând ca un căţeluş”.

Petrecându-şi iarna la San Julián, Magellan se hotărăşte să răpească şi doi uriaşi pentru Carol al V-lea şi regina-împărătească. Le-a pus podoabe

ieftine în mână şi, în timp ce oamenii lui le prindeau nişte cătuşe din fier în jurul gleznelor, i-a asigurat că şi acestea erau tot un fel de podoabe. Văzând că au fost traşi pe sfoară, uriaşii au mugit (în traducerea lui Richard Eden) „ca nişte tauri şi l-au invocat pe marele lor diavol Setebos să-i ajute". Unul a scăpat, dar Magellan l-a urcat la bord pe celălalt şi l-a botezat Paul.

Poate că istoria aspiră la simetrie, dar rareori o realizează: uriaşul Paul a murit de scorbut în Pacific, iar trupul său a fost mâncat de rechini; trupul lui Magellan s-a prăbuşit cu faţa în jos în apele puţin adânci de lângă Mactan, doborât de sabia unui filipinez.

Aveau să treacă 90 de ani până la prima reprezentaţie a piesei *Furtuna* la Whitehall, pe 1 noiembrie 1611. Sursele de inspiraţie la care a recurs Shakespeare pentru a scrie această piesă sunt subiectul unei dezabateri aprinse, dar ştim că a citit relatarea lui Pigafetta despre înşelătoria meschină din San Julián, inclusă în *Cu Magellan în jurul lumii*:

Caliban: Am să-l ascult, n-am încotro. Puterea
I-e atât de mare, că ar fi în stare
Să-l biruie şi să şi-l facă sclav
Pe zeul mumei mele, Setebos[2].

În cuvintele lui Caliban, Shakespeare a pus toată amărăciunea Lumii Noi. („Iar insula-i a mea,/ Mi-a dat-o mama. Tu mi-ai şterpelit-o."[3]) Înţelegea că limba omului alb era o armă de război („Lovi-te-ar ciuma pentru-nvăţul ăsta"[4]); că indienii erau gata să se prosterneze în faţa oricărui nătărău care le promitea libertatea („Şi tălpile am să-ţi sărut... şi tălpile-ţi sărut...", „Ban! Ban! Ca-li-ban/ Are alt stăpân, nu un tiran"[5]); şi l-a citit pe Pigafetta mai atent decât se crede de obicei:

Caliban: Ci spune-mi, n-ai picat cumva din cer?
Stephano: De-a dreptul din lună, crede-mă...

De omul din lună ai auzit? Eu eram[6].

şi:

Stephano: Dacă-l vindec [pe Caliban], îl îmblânzesc şi-l iau cu mine la Neapole – ar fi un plocon vrednic de orice împărat care-a călcat vreodată pe-o blană[7].

Întrebarea este: avea Shakespeare cunoştinţă de cartea care a declanşat evenimentele din San Julián?

Eu cred că da. Ambii monştri erau pe jumătate oameni. Marele Patagon a fost „zămislit de o Fiară din codru”; Caliban era un „sclav bicisnic,/ Făcut de-o cotoroanţă cu un Diavol”[8]. Amândoi au învăţat o limbă străină. Amândoi au iubit o prinţesă cu pielea albă (deşi Caliban a încercat să o violeze pe Miranda). Şi amândoi aveau aceeaşi particularitate importantă: Patagonul avea „cap de mastif”, în timp ce Trinculo spune despre Caliban: „Mor de râs când mă uit la căpcăunul ăsta nerod”[9].

Originea „capetelor de câine” o găsim în măştile de luptă, aşa cum erau cele purtate de călăreţii lui Genghis-Han sau de tehuelches când l-au atacat pe John Davis la Puerto Deseado. Se poate ca Shakespeare să fi preluat aceste informaţii de la Hakluyt. Dar, indiferent de sursă, Caliban ar putea avea o descendenţă patagoneză.

2. W. Shakespeare, *Furtuna*, în româneşte de Petre Solomon, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1958, actul I, scena 2, p. 33 (n.ed.).
3. *Ibidem*, p. 31 (n.ed.).
4. *Ibidem*, p. 32 (n.ed.).
5. *Ibidem*, actul II, scena 2, pp. 77, 79 (n.ed.).
6. *Ibidem*, p. 76 (n.ed.).
7. *Ibidem*, p. 72 (n.ed.).

8. *Ibidem*, actul I, scena 2, p. 30 (n.ed.).
9. *Ibidem*, actul II, scena 2, p. 77; în original, *puppy-head monster* (n.ed.).

50

În Clubul Englez din Río Gallegos pereţii erau zugrăviţi cu o vopsea crem scorojită şi nu vorbea nimeni engleză. Cele două coşuri negre ale vechilor instalaţii de congelare de la Swift Corporation se înălţau deasupra curţii închisorii.

Pe trotuarul bătut de vânt, un grup de crescători de oi britanici stăteau în faţa Bank of London and South America. Vorbeau despre scăderea preţului lânii cu directorul băncii. O familie dăduse faliment. Băiatul lor, care aştepta într-un Land Rover, spunea:

— Mie nu-mi pasă. Înseamnă că nu mai trebuie să merg la internat.

Dar un bărbat îmbrăcat într-un costum de golf ponosit se agita, strigând:

— Laşii ăştia de latino-americani! Lua-i-ar dracu'! Lua-i-ar dracu'! Lua-i-ar dracu'!

Această filială fusese cândva Bank of London and Tarapacá. Am intrat şi l-am întrebat pe casier despre nişte nord-americani.

— Vă referiţi la banda lui Boots Cassidy, a spus el.

Au fost aici în ianuarie 1905. S-au dus la Punta Arenas, unde s-au întâlnit cu un marinar ursuz ieşit la pensie, căpitanul Milward, şi, fiind invitaţi la Clubul Britanic, i-au învăţat pe nişte tinerei precum Archie Tuffnell câteva trucuri la biliard. Dincolo de graniţa argentiniană au stat la o estancia englezească. Îi distrau pe localnici îmbrăcându-se ca nişte adevăraţi bandiţi din Vest şi intrând pe cai în Río Gallegos în timp ce trăgeau cu pistolul în aer.

— *Aqui vienen los gringos locos!* râdeau oamenii din oraş. Uite că vin nebunii ăştia de gringos!

Ca de obicei, spuneau că ar cumpăra nişte pământ. S-au dus la bancă să discute despre un împrumut cu directorul, un anume domn Bishop. Acesta i-a invitat să ia prânzul împreună şi ei au acceptat. L-au legat fedeleş, la fel şi pe funcţionarii lui, au îndesat 20.000 de pesos într-un sac şi 280 de lire sterline şi au plecat în galop din oraş.

„Uite că pleacă nebunii ăia de gringos."

Etta ţinea caii. Mi s-a spus că ea a mai rămas pe acolo, sporovăind cu nişte admiratori, până ce bărbaţii ei au fost în siguranţă. Apoi, scoţând revolverul cu pat de sidef pe care îl purta la spate, legat de gât cu o panglică de catifea, a tras în conductorii de sticlă de pe stâlpii de telegraf, tăind orice comunicare cu singurul post de poliţie dintre ei şi Cordilieri, unde aveau să fie în siguranţă.

Mergând pe strada principală din Río Gallegos, am văzut că la librărie se vindeau exemplare dintr-o carte nouă, *Los vengadores de la Patagonia trágica*, scrisă de un istoric de stânga, Osvaldo Bayer. Avea ca subiect rebeliunea anarhistă din anii 1920-1921 împotriva proprietarilor de estancias. Am cumpărat cele trei volume în Buenos Aires şi le-am citit, fascinat; căci această revoluţie în miniatură părea să explice mecanismele tuturor revoluţiilor.

L-am întrebat pe Archie Tuffnell despre aceasta şi el s-a încruntat.

— O treabă urâtă. O şleahtă de agitatori bolşevici au venit şi au provocat tulburări. Asta pe de o parte. Apoi a venit armata. Au împuşcat oameni de treabă, cinstiţi, de încredere. I-au împuşcat chiar şi pe prietenii *mei.* A fost o treabă murdară de la început până la sfârşit.

Conducătorul revoltei a fost Antonio Soto.

51

Oamenii din sud şi-l mai amintesc pe galiţianul deşirat, cu părul roşu, cu câteva fire rare de barbă pe obraz şi cu ochi albaştri, piezişi, care se potrivesc cu caracterul imprecis şi fanatismul celtice. Umbla cu pantaloni bufanţi şi moletiere şi cu pălăria pe-o sprânceană, şmechereşte. Şi stătea în mijlocul străzii pline de noroi, în timp ce vântul îi sfâşia steagurile roşii, scandând sloganuri împrumutate de la Proudhon şi Bakunin, că Proprietatea înseamnă Furt şi Distrugerea e pasiune creatoare.

Câţiva imigranţi spanioli şi-l amintesc chiar şi de mai înainte, când era băiatul cu recuzita pentru nişte actori itineranţi, care au venit din nord şi au jucat Calderón şi Lope de Vega în sala goală de la Círculo Español. Iar uneori participa un pic şi el, stând, decorativ, lipit de peretele văruit în alb din vreun sat din Estremadura.

Alţii îşi amintesc că s-a întors la Río Gallegos la 12 ani după plutoanele de execuţie. Încă făcea pe oratorul anarhist şi umbla cu cămaşa descheiată până la buric. Dar de data asta se putea mândri cu un corp de adevărat muncitor, cu cicatrici de la arsurile cu care se alesese în minele de salpetru din Chile. Stătea la Hotel Miramar şi ţinea prelegeri familiilor unora care de 12 ani erau îngropaţi sub nişte cruci de lemn decolorate. Aceasta a fost ultima sa vizită şi a jucat cu sala goală. Nu l-au ascultat decât vreo câţiva spanioli adormiţi şi guvernatorul l-a expediat înapoi peste graniţă.

Dar majoritatea celor care l-au cunoscut pe Antonio Soto îşi amintesc de el ca fiind un om greoi, cu carnea flască şi o expresie care varia de la

ostilitate la disperare mută. A locuit apoi la Punta Arenas, unde avea un mic restaurant. Iar în cazul în care clienţii se plângeau de servire, le spunea:

— Acesta este un restaurant anarhist. Este cu autoservire.

Sau stătea cu alţi exilaţi spanioli şi-şi aminteau de Spania prin aburii subţiri care se ridicau din *porrón*, stabilind pe cine din Spania să respecte şi pe cine să urască şi rezervând o înjurătură specială pentru băiatul pe care îl văzuse odată pe străzile oraşului său natal, El Ferrol, încrezutul ăla, a cărui carieră a fost total opusă faţă de a lui şi al cărui nume era Francisco Franco Bahamonde.

Soto s-a născut după ce tatăl său, care era marinar, se înecase în timpul războiului din Cuba. La vârsta de 10 ani s-a certat cu tatăl său vitreg şi a plecat să locuiască cu mătuşile sale din Ferrol, nişte domnişoare bătrâne. Era evlavios şi puritan şi participa activ la procesiunile religioase. La 17 ani l-a citit pe Tolstoi denunţând serviciul militar şi a fugit la Buenos Aires ca să scape de armată. A ajuns să aibă legături cu teatrul şi cu periferia mişcării anarhiste. Erau mulţi anarhişti la Buenos Aires, iar oraşul acesta este el însuşi un mare teatru.

S-a alăturat trupei spaniole de teatru Serrano-Mendoza şi în 1919 a plecat într-un turneu pe mare spre porturile din Patagonia. Sosirea lui în Río Gallegos a coincis cu o scădere a preţului lânii, reduceri de salarii, noi impozite şi noi tensiuni între crescătorii de oi anglo-saxoni şi angajaţii lor. De la celălalt capăt al pământului, cetăţenii britanici urmăreau Revoluţia din Octombrie şi se comparau cu aristocraţii ruşi exilaţi în stepă. Într-o săptămână ziarul lor, *The Magellan Times*, a publicat o fotografie în care, într-o odaie dintr-o casă de la ţară, proprietarul se târa în genunchi în faţa unui bărbat musculos, cu pieptul gol, pe care se încrucişau două cartuşiere. Sub poză scria: „O orgie nocturnă a maximaliştilor la moşia din Kislodovsk. 5.000 de ruble sau viaţa!”.

Mentorul lui Soto din Río Gallegos era un avocat şi dandy spaniol, José María Borrero, un bărbat de 40 de ani, cu faţa buhăită de băutură şi un şir

de stilouri în buzunarul de la piept. Borrero îşi începuse cariera cu un doctorat în teologie la Santiago de Compostela. În cele din urmă a ajuns în sudul îndepărtat, unde conducea o gazetă bisăptămânală, *La Verdad*, care ataca plutocraţia britanică. Limbajul său i-a impresionat pe compatrioţi, care au început să-i imite stilul: „În această societate de Iude şi alde Polichinelle, doar Borrero mai păstrează rara integritate a unui Om adevărat... printre aceşti pachidermi trăncănitori care clămpăne din dinţi şi care au conştiinţa castrată".

Borrero l-a copleşit pe Soto prin educaţia superioară, discursul revoltat şi dragostea lui. El şi încă un radical, judecătorul Viñas (un om motivat numai de vendetele personale), i-au atras atenţia asupra situaţiei disperate a migranţilor chilieni şi a inechităţii aşa-numiţilor *latifundistas* străini. L-au atenţionat, în mod special, în legătură cu doi oameni: guvernatorul anglofil, E. Correa Falcón, şi comisarul său de poliţie, un scoţian spurcat la gură, pe nume Ritchie. Soto a trecut cu uşurinţă de la teatru la politică. Şi-a găsit de lucru ca hamal în port şi, în câteva săptămâni, a fost ales secretar general al sindicatului muncitorilor.

Atunci a început o viaţă nouă. Efectul vocii sale asupra celor din arhipelagul Chiloé a fost că i-a făcut să dea frâu liber resentimentelor vechi de secole. Tinereţea sau inocenţa sa mesianică i-au împins la acte de sacrificu de sine şi apoi la violenţă. Poate că vedeau în el salvatorul alb care le fusese promis de folclorul lor.

Le-a cerut să nu mai muncească şi ei l-au ascultat; chiar s-au adunat să mărşăluiască alături de el pentru a comemora 11 ani de la împuşcarea lui Francisco Ferrer, pe Monjuic, la Barcelona. (Soto spunea că susţinătorii lui din Chiloé îl cinsteau pe educatorul catalan aşa cum o cinsteau catolicii pe Fecioara din Orléans sau mahomedanii pe Mohammed.) Percepând viaţa în general ca o luptă economică murdară, nu făcea niciun fel de concesii claselor avute. Îi şantaja pe hotelieri, pe comercianţii şi pe crescătorii de oi.

Le cerea să stea în genunchi în faţa lui dacă vor să pună capăt boicotului şi, când ei îi acceptau condiţiile, pur şi simplu intensifica presiunea şi insultele.

Încercările de a-l reduce la tăcere au dat greş: nici nu putea fi întemniţat, deoarece facţiunea lui era prea puternică. Într-o noapte, pe o stradă pustie, a fost atacat cu un cuţit, dar lama a nimerit ceasul din buzunarul de la vestă şi ucigaşul plătit a fugit. Faptul că a scăpat nu a făcut decât să-i confirme că are de îndeplinit o misiune. A reclamat o grevă generală, pentru a învinge forţele care guvernau în Santa Cruz, nedându-şi seama că nu se mai bucură de un sprijin la fel de larg ca înainte. Sindicaliştii locali au ajuns la o înţelegere cu angajatorii şi au început să ia peste picior ineficacitatea lui Soto. Acesta le-a răspuns că erau nişte proxeneţi de la bordelul *La Chocolatería.*

Izolat de moderaţi, Soto a pornit revoluţia de unul singur. Aliaţii lui erau nişte propagandişti prin fapte, care se autointitulau Consiliul Roşu. Liderii erau italieni: un dezertor toscan; un piemontez care făcuse cândva păstoriţe într-o fabrică de porţelan din Dresda. Cu un grup de 500 de călăreţi, Consiliul Roşu a luat cu asalt mai multe estancias; au furat puşti, alimente, cai şi băutură; i-au scăpat de inhibiţii pe cei din Chiloé; au lăsat în urma lor mormane de metal contorsionat de flăcări; şi s-au risipit din nou în stepă.

Ritchie a trimis o patrulă să facă investigaţii, dar aceasta a căzut într-o ambuscadă. Doi poliţişti şi un şofer au fost ucişi. Un subaltern pe nume Jorge Pérez Millán Temperley, un băiat din clasele superioare cu o slăbiciune pentru uniforme, a primit un glonţ în organele genitale. Când bandiţii l-au silit să meargă cu ei călare, durerea l-a făcut să-şi piardă minţile pentru totdeauna.

Pe 28 ianuarie 1921 Cavaleria 10 Argentiniană a pornit din Buenos Aires cu ordin de la preşedintele Yrigoyen să instaureze pacea în provincie. Comandant era lt.-col. Héctor Benigno Varela, un soldat mărunţel însufleţit de un patriotism fără margini, adept al disciplinei prusace, căruia îi plăcea ca soldaţii săi să fie bărbaţi adevăraţi. La început Varela i-a dezgustat pe

proprietarii de pământuri străini, căci programul său de pacificare prevedea graţierea tuturor răsculaţilor care predau armele. Dar, când Soto a ieşit din ascunzătoare şi a anunţat victoria totală asupra Proprietăţii Private, a Armatei şi a Statului, colonelul şi-a dat seama că se făcuse de râs şi a spus:

— Dacă o iau de la capăt, mă întorc şi-i împuşc pe toţi.

Pesimiştii au avut dreptate. În acea iarnă, de-a lungul întregii coaste de est, greviştii au organizat marşuri, au prădat, au dat foc, au pichetat şi i-au împiedicat pe funcţionari să se îmbarce pe vasele cu abur. Şi, când a venit primăvara, Soto punea la cale o a doua campanie împreună cu trei noi locotenenţi (Consililul Roşu picase într-o ambuscadă): Albino Argüelles, un funcţionar socialist; Ramón Outerello, un adept al lui Bakunin, fost chelner; şi un gaucho căruia i se spunea Facón Grande datorită cuţitoiului său. Soto încă mai credea că guvernul era neutru şi a ordonat fiecărui comandant să pună stăpânire pe o bucată de teritoriu, să facă raiduri şi să ia ostatici. În secret, visa la o revoluţie care să pornească din Patagonia şi să cuprindă întreaga ţară. Nu era foarte deştept. Avea un caracter glacial şi auster. Noaptea pleca să doarmă singur. Cei din Chiloé îşi doreau un conducător care să împartă cu ei toate aspectele vieţii şi au început să-şi piardă încrederea în el.

De data aceasta absenţa doctorului Borrero a fost remarcată. El avea o relaţie amoroasă cu fiica unui *estanciero* şi profitase de preţurile scăzute ale terenurilor ca să cumpere nişte pământ. Apoi a ieşit la iveală faptul că, în tot acest timp, fusese pe statul de plată al companiei La Anónima, care aparţinea familiilor Braun şi Menéndez. Anarhiştii au observat dezertarea lui şi şi-au bătut joc de „degeneraţii care au fost cândva socialişti, bând prin cafenele pe banii muncitorilor, şi care azi, ca nişte adevăraţi Tartuffi, cer uciderea foştilor lor tovarăşi”.

Preşedintele Yrigoyen l-a chemat din nou pe Varela şi i-a permis să ia „măsuri extreme” pentru a-i pune pe grevişti cu botul pe labe. Colonelul a debarcat la Punta Loyola pe 11 noiembrie 1921 şi a început să

rechiziţioneze cai. A interpretat instrucţiunile primite ca pe o permisiune tacită de a îneca revolta într-o baie de sânge, dar, deoarece Congresul abolise pedeapsa cu moartea, el şi ofiţerii lui trebuiau să raporteze că cei din Chiloé erau „forţe militare, bine înarmate şi cu muniţie din plin, duşmani ai ţării în care trăiesc”. Au pretins că în spatele grevei era statul Chile şi, când au prins un anarhist rus care avea asupra sa un carneţel plin cu caractere chirilice, au avut dovada clară că îşi băgase coada şi Moscova comunistă.

Greviştii s-au dispersat fără luptă. Nu erau bine înarmaţi şi nici măcar armele pe care le aveau nu ştiau să le folosească. Armata a raportat că au avut loc schimburi de focuri şi că au fost capturate depozite de muniţii. Dar *The Magellan Time* a prezentat de data aceasta adevărul: „Diferite grupuri de rebeli, văzând că luptă pentru o cauză pierdută, s-au predat, iar elementele turbulente din rândurile lor au fost împuşcate”.

De cinci ori, soldaţii i-au convins pe grevişti să se predea promiţându-le ca le vor cruţa viaţa. De fiecare dată au început să tragă după aceea. I-au împuşcat pe Outerello şi pe Argüelles. Varela l-a împuşcat pe Facón Grande în gara din Jaramillo, la două zile după ce a raportat că fusese ucis în luptă. Au împuşcat sute de oameni pe care i-au îngropat în morminte săpate chiar de ei sau i-au împuşcat şi au îngrămădit trupurile pe ruguri de *mata negra*, iar mirosul de carne arsă şi răşină de lemn a umplut pampasul.

Visul lui Soto s-a spulberat la estancia „La Anita”, mândria familiei Menéndez. El îşi ţinea ostaticii în casa alb cu verde, unde, din sera *art nouveau*, se poate vedea gheţarul Moreno alunecând prin pădurile negre într-un lac cenuşiu. Oamenii lui erau în şopronul unde se tundeau oile, dar au început să plece în grupuri când au auzit de coloana de soldaţi care urca spre ei.

Partizanii înrăiţi, conduşi de doi germani, au vrut să baricadeze şopronul cu baloturi de lână şi să lupte până la ultimul. Dar Soto a spus că o să fugă ca să scape cu viaţă, că *el* nu-i făcut să-l mănânce câinii, zicând că va continua să lupte din munţi sau de peste hotare. Nici cei din Chiloé nu voiau

să lupte. Preferau să se încreadă în cuvântul unui ofiţer argentinian decât în nişte promisiuni deşarte.

Soto a trimis doi oameni la căpitanul Viñas Ibarra să negocieze.

— Să negociaţi? a ţipat acesta. Ce să negociaţi? – şi le-a spus că n-au decât să cadă la învoială cu Iisus Hristos.

Totuşi, nu voia să-şi expună soldaţii la tirul rebelilor şi a trimis un subofiţer să negocieze. Pe 7 decembrie rebelii l-au văzut înaintând precaut în direcţia lor: un cal maroniu, un bărbat îmbrăcat în kaki, un steag alb şi ochelari galbeni sclipind în soare. Cerea capitulare necondiţionată, promiţând că li se va cruţa viaţa. Oamenii trebuiau să se alinieze în curte în dimineaţa următoare.

Hotărârea celor din Chiloé l-a eliberat pe Soto de orice răspundere. În acea noapte el şi unii dintre lideri au luat cele mai bune puşti şi cei mai buni cai şi au traversat *sierra*, ajungând la Puerto Natales. Carabinierii chilieni, care promiseseră să închidă graniţele, nu au făcut nimic pentru a-l opri.

Oamenii din Chiloé îi aşteptau pe soldaţi aliniaţi pe trei rânduri, în haine ţesute în casă, mirosind a oaie, a cal şi a urină stătută, cu pălăriile de fetru trase peste ochi şi cu armele şi muniţia puse grămadă la trei paşi mai în faţă, ca şi şeile, lasourile şi cuţitele.

Credeau că vor merge acasă, că vor fi expulzaţi şi trimişi înapoi în Chile. Dar soldaţii i-au mânat înapoi în şopronul unde se tundeau oile, iar când i-au împuşcat pe cei doi nemţi, au înţeles ce urma să se întâmple. Erau vreo 300 de oameni în hambar în noaptea aceea. Stăteau întinşi în arcaciuri, iar lumina lumânărilor pâlpâia pe bârnele acoperişului. Unii jucau cărţi. Nu aveau nimic de mâncare.

Uşa s-a deschis la ora 7. Un sergent a împărţit ostentativ nişte târnăcoape câtorva soldaţi. Cei din şopron au auzit cum se îndepărtau şi apoi sunetul oţelului pe piatră.

— Sapă morminte, au spus ei.

Uşa s-a deschis din nou la 11. Trupele erau aliniate în curte cu puştile pregătite. Foştii ostatici stăteau şi se uitau. Un oarecare domn Harry Bond a spus că vrea un cadavru pentru fiecare dintre cei 37 de cai care îi fuseseră furaţi. Soldaţii au scos oamenii afară în grupuri pentru a se face dreptate. Dreptatea însemna dacă un crescător de oi voia sau nu să primească înapoi un om. Era exact ca la trierea oilor.

Cei din Chiloé erau albi ca varul, cu colţurile gurii lăsate şi cu ochii cât cepele. Cei pe care fermierii nu îi voiau înapoi erau duşi dincolo de jgheabul pentru deparazitarea oilor, în spatele unui deluşor. Iar cei din curte auzeau împuşcăturile şi vedeau condorii apropiindu-se peste *barranca* odată cu vântul de dimineaţă.

Cam 120 de oameni au murit la La Anita. Unul dintre călăi a spus:

— S-au dus la moarte cu o pasivitate de-a dreptul uluitoare.

Cu unele excepţii, comunitatea britanică a fost încântată de rezultat. Colonelul, pe care îl bănuiseră de laşitate, se ţinuse de promisiune depăşind orice aşteptări. *The Magellan Times* i-a lăudat „curajul extraordinar, alergând de-a lungul liniei de tragere de parcă era la paradă... Patagonezii ar trebui să-şi scoată pălăria în faţa Cavaleriei 10 Argentiniene, în faţa acestor domni foarte curajoşi”. La un prânz în Río Gallegos, preşedintele local al Ligii Patriotice Argetiniene a vorbit despre „emoţia minunată a acestor momente” şi despre bucuria de a fi scăpat de această pacoste. Varela a replicat că el nu şi-a făcut decât datoria de soldat, iar cei 20 de britanici prezenţi, care nu prea ştiau spaniolă, au început să cânte: *For he's a jolly good fellow...*

În permisie la San Julián, soldaţii s-au dus la bordelul La Catalana, dar fetele, toate peste 30 de ani, au ţipat: „Asasinilor! Porcilor! Noi nu mergem cu ucigaşi!”, fiind aruncate în închisoare pentru că au insultat soldaţi îmbrăcaţi în uniformă, aşadar drapelul naţional. Printre fete se afla şi o domnişoară Maud Foster, „cetăţean englez, de familie bună, care locuia de zece ani în ţară”. *Requiescat!*

Varela nu a fost întâmpinat ca un erou, ci cu graffiti: „Împuşcaţi-l pe canibalul din sud”. În Congres era vacarm; nu că oamenilor le-ar fi păsat prea mult de Soto şi de chilienii lui, dar Varela făcuse greşeala de a împuşca un oficial socialist. Problema nu era atât ceea ce făcuse colonelul, ci cine i-a dat ordine. L-au arătat cu degetul pe Yrigoyen, care s-a simţit jenat, l-a numit pe Varela director al unei şcoli de cavalerie şi a sperat că or să se mai liniştească apele.

Pe 27 ianuarie 1923, colonelul Varela a fost împuşcat mortal, la colţul străzilor Fitzroy şi Santa Fe, de Kurt Wilckens, un anarhist tolstoian din Schleswig-Holstein. O lună mai târziu, pe 26 februarie, Wilckens a fost împuşcat mortal în închisoarea *Encausaderos* de gardianul său, Jorge Pérez Millán Temperley (deşi nimeni nu ştia cum a ajuns acolo). Şi luni, pe 9 februarie 1925, Temperley a fost împuşcat mortal într-un spital pentru psihopaţi din Buenos Aires de către un pitic iugoslav pe nume Lucić.

Bărbatul care i-a dat arma lui Lucić era un caz interesant: Boris Vladimirovici, un rus cu pedigri, biolog şi artist, care trăise în Elveţia şi îl cunoscuse – sau pretindea că l-a cunoscut – pe Lenin. După Revoluţia din 1905 s-a apucat de băut. A avut un atac de cord şi a plecat în Argentina pentru a începe o viaţă nouă. S-a întors la vechile obiceiuri când a jefuit un *bureau de change* ca să facă rost de fonduri pentru propaganda anarhistă. Un bărbat a fost ucis, iar Vladimirovici a fost condamnat la 25 de ani în Ushuaia, închisoarea de la capătul lumii. Aici cânta mereu cântecele din patria lui şi, ca să aibă linişte, directorul l-a transferat în capitală.

Duminică, pe 18 ianuarie, doi prieteni ruşi i-au adus revolverul într-un coş de fructe. Acest lucru a fost greu de dovedit. Nu a existat niciun proces, dar Boris Vladimirovici a dispărut pentru totdeauna în casa morţilor.

Borrero a murit de TBC la Santiago del Estero în 1930, după un schimb de focuri cu un jurnalist în care unul dintre fiii săi a fost omorât.

Antonio Soto a murit de tromboză cerebrală pe 11 mai 1963. După Revoluţie, trăise în Chile, lucrând ca miner, camionagiu, proiecţionist,

vânzător de fructe, muncitor la fermă şi restaurator. Mi s-a spus că în 1945 a lucrat la fierăria unei doamne Charles Amherst Milward.

52

La Río Gallegos am stat la un hotel ieftin, vopsit într-un verde toxic, care adăpostea migranţi din Chiloé. Bărbaţii jucau domino până noaptea târziu. Când i-am întrebat despre revoluţia din 1920, mi-au dat nişte răspunsuri bălmăjite şi vagi; exista o revoluţie mai recentă cu care să-şi bată capul. Apoi am întrebat despre secta vrăjitorilor, cunoscută în Chiloé sub numele *Brujería.* Nu ştiam prea multe lucruri despre aceasta, dar simţeam că ar putea să explice comportarea lor din 1920.

— *Brujería*, zâmbeau ei. E doar o poveste.

Dar un bătrân a devenit distant şi tăcut când am pomenit acest cuvânt.

Secta *Brujería* are drept scop să le facă rău unor oameni obişnuiţi. Nimeni nu ştie unde îşi are sediul. Dar există cel puţin două ramuri ale comitetului ei central, una în Buenos Aires, cealaltă în Santiago de Chile. Nu se ştie sigur care din acestea este cea principală sau dacă amândouă se supun unei autorităţi superioare. Există comitete regionale răspândite în provincii care, fără îndoială, primesc ordinele de sus. Membrilor noi nu li se spun numele celor cu funcţii superioare.

În Chiloé, Comitetul este cunoscut sub numele Consiliul Peşterii. Peştera se află undeva în pădurile de la sud de Quicavi, sub pământ. Cine intră în ea suferă apoi de o amnezie temporară. Dacă cumva ştie să scrie, îşi pierde mâinile şi capacitatea de a scrie.

Novicii sectei trebuie să urmeze un curs de îndoctrinare ce durează şase ani. Deoarece programa completă este cunoscută numai de comitetul

central, şcolile de pe insulă au un caracter experimental. Când un instructor consideră că un învăţăcel este pregătit să fie admis, se reuneşte Consiliul Peşterii, care îl supune unei serii de teste.

Candidatul trebuie să stea timp de 40 de zile şi 40 de nopţi sub cascada de pe râul Traiguén, pentru a se spăla de efectele botezului creştin. (În acest timp are voie să mănânce numai puţină pâine prăjită.) Apoi el trebuie să prindă, fără ezitare, un craniu, pe care instructorul îl aruncă din calota unui tricorn. Trebuie să îşi ucidă cel mai bun prieten pentru a arăta că nu mai are nicio urmă de sentiment. Trebuie să semneze un document cu sânge din venele lui. Şi trebuie să dezgroape cadavrul îngropat recent al unui creştin şi să-i jupoaie pielea de pe piept. Odată ce aceasta se întăreşte şi se usucă, coase din ea o „vestă de hoţ". Grăsimea umană rămasă în piele produce o uşoară fosforescenţă, care luminează expediţiile nocturne ale acelui membru.

Membrii cu drepturi depline au puterea de a fura lucrurile altora, de a se transforma în animale, de a influenţa gândurile şi visele altora, de a deschide uşi, de a-i face pe oameni să-şi piardă minţile, de a schimba cursul râurilor şi de a răspândi boli, în special vreun virus nou care nu răspunde la tratament medical. În unele cazuri membrul îşi poate cresta uşor victimele, permiţându-le să-şi răscumpere viaţa dacă donează Consiliului Peşterii o anumită cantitate de sânge (care se trimite într-un ghioc de scoică). Dacă cineva este atât de nesăbuit să ia secta în râs, este adormit şi ras în cap. Nu îi mai creşte părul până ce nu semnează o mărturisire.

Printre echipamentele tehnice pe care le are secta la dispoziţie este şi *Challanco*, un cristal cu ajutorul căruia comitetul central vede toate detaliile vieţii unui om. Nimeni nu a descris încă acest dispozitiv cu foarte mare acurateţe. Unii spun că ar arăta ca un glob de sticlă; alţii că ar fi o oglindă mare, circulară, care emite şi captează nişte raze fine. *Challanco* este numit CARTEA sau HARTA. Pe lângă faptul că îi spionează pe toţi membrii

ierarhiei, se crede că, de asemenea, conţine şi un exemplar indescifrabil al dogmei sectei.

Numai bărbaţii pot deveni membri, dar secta foloseşte şi femei pentru a transmite mesaje urgente. O femeie folosită în acest scop este numită *Voladora*. De obicei un membru de încredere o alege pe cea mai frumoasă fată din familia sa şi o sileşte să accepte acest rol. După aceea, ea nu se mai poate întoarce la o viaţă normală. Prima etapă a iniţierii ei este tot o baie de 40 de zile. Într-o noapte, i se cere să se întâlnească cu instructorul ei într-un luminiş din pădure. Ea nu vede decât o farfurie strălucitoare de aramă. Instructorul dă ordine, dar nu iese la iveală. Îi spune să se dezbrace şi să stea în vârful picioarelor, cu braţele ridicate. O înghiţitură dintr-un lichid amar o face să-şi verse maţele.

— În farfurie! zbiară el. În farfurie!

Odată eliberată de intestine, devine uşoară şi îi cresc aripi cu care zboară pe deasupra aşezărilor omeneşti, ţipând isteric. În zori, se întoarce la farfurie, îşi redigeră intestinele şi-şi recapătă forma umană.

Secta are şi o corabie, *Caleuche.* Aceasta are avantajul, faţă de alte corăbii, că poate să navigheze şi cu vântul în faţă şi chiar să se scufunde sub apă. Este vopsită în alb. De vergi sunt atârnate nenumărate lămpi colorate şi de pe punte se aude sunetul îmbătător al muzicii. Se crede că transportă mărfuri pentru cei mai bogaţi negustori, toţi aceştia fiind agenţi ai comitetului central. *Caleuche* are o poftă nestăvilită de echipaje şi răpeşte marinari din arhipelag. Cei care au un grad mai mic decât cel de căpitan sunt părăsiţi imediat pe o stâncă pustie. Uneori, vezi umblând pe plaje marinari cu minţile rătăcite, cântând cântecele comitetului central.

Cea mai stranie creatură asociată cu secta este *Invunche* sau Gardianul Peşterii, o fiinţă umană transformată într-un monstru printr-un procedeu ştiinţific special. Când secta are nevoie de un nou *Invunche*, Consiliul Peşterii îi porunceşte unui membru să răpească un băiat cu vârsta între 6 luni şi 1 an. Deformatorul, care locuieşte permanent în peşteră, începe să

acţioneze imediat. Dislocă braţele, picioarele, mâinile şi labele picioarelor. Apoi începe o treabă mai delicată, aceea de a modifica poziţia capului. Zi de zi, mai multe ore în şir, el răsuceşte capul cu un turnichet până ajunge într-un unghi de 180 de grade, adică până ce copilul poate privi de-a lungul propriei coloane vertebrale.

Mai rămâne o singură operaţie, pentru care este nevoie de alt specialist. Când este lună plină, copilul e aşezat pe un banc de lucru şi biciuit, având capul acoperit cu un sac. Specialistul îi face o incizie adâncă sub omoplatul drept. În incizie inserează braţul drept şi coase rana cu un fir de lână de pe gâtul unei oi. După ce se vindecă, *Invunche* este gata.

În timpul acestui proces, copilul este hrănit cu lapte uman. După ce este înţărcat, i se dă carne de om tânăr, apoi de bărbat adult. Când nu se poate face rost de aşa ceva, se înlocuieşte cu lapte de pisică şi carne de ied şi de ţap. Când îşi preia rolul de Gardian al Peşterii, *Invunche* este despuiat şi are părul lung şi zburlit. Nu învaţă niciodată să vorbească ca oamenii, totuşi, de-a lungul anilor, capătă o cunoaştere practică a procedurilor Comitetului şi îi poate instrui pe novici prin strigăte aspre şi guturale.

Uneori comitetul central cere ca *Invunche* să fie de faţă la nişte ceremonii misterioase, într-un loc necunoscut. Deoarece creatura nu se poate deplasa, vine o echipă de experţi care o transportă pe calea aerului.

Ar fi o eroare să sugerăm că oamenii acceptă tot ce le impune secta fără să crâcnească. În secret, au declarat război comitetului central şi şi-au creat propriul sistem de spionaj şi de apărare. Scopul lor este de a surprinde vreun membru în timp ce face ceva rău. Dacă este prins în flagrant, se spune că nu mai trăieşte mai mult de un an. Oamenii speră că, într-o zi, îşi vor perfecţiona echipamentul de ascultare, astfel încât să pătrundă până la cele mai înalte niveluri ale comitetului central.

Nimeni nu poate să-şi amintească de vreo perioadă în care comitetul central să nu fi existat. Unii sugerează că germenii sectei existau chiar şi înainte de apariţia omului. Este de asemenea paluzibil ca omul însuşi să fi

devenit om printr-o opoziţie acerbă faţă de sectă. Ştim sigur că *Challanco* este deochiul. Poate că sintagma *comitet central* este sinonimă cu Fiara.

53

Am trecut în Ţara de Foc. Pe ţărmul nordic al Primera Angostura, un far, în dungi oranj şi albe, se ridica deasupra plajei cu pietriş cristalin, midii violet şi stacojiul unor crabi sfărâmaţi. La marginea apei, nişte scoicari căutau crustacee în grămezile de alge de culoarea rubinului. Coasta Ţării de Foc era o fâşie cenuşie la vreo trei kilometri distanţă.

Nişte camioane erau aliniate lângă clădirea de metal a restaurantului, aşteptând ca mareea să ranflueze cele două şlepuri de debarcare ce transportau vehiculele pe celălalt mal. Erau pe-acolo şi trei scoţieni bătrâni. Aveau ochii injectaţi, de un albastru spălăcit şi dinţii le erau tociţi, ca nişte aşchii maronii. Înăuntru, o femeie solidă, cu forme voluptuoase stătea pe o bancă, pieptănându-se, în timp ce tovarăşul ei, un camionagiu, îi punea pe limbă felii de mortadella.

Fluxul împingea grămezi de varec pe povârnişul plajei. Dinspre vest bătea un vânt puternic. Într-un ochi de apă mai liniştită o pereche de raţe bolboroseau o conversaţie monogamă: *mac-mac... mac-mac... mac-mac...* Am aruncat o pietricică spre ele, dar erau atât de absorbite una de alta, încât nu am reuşit să le tulbur şi să le fac să bată din aripi.

Strâmtoarea Magellan este o altă ilustrare a Naturii care imită Arta. Un cartograf din Nürnberg, Martin Behaim, a desenat Trecerea de Sud-Vest ca Magellan să o poată găsi. Premisa lui era cât se poate de rezonabilă. America de Sud, oricât de ciudată era, părea normală în comparaţie cu Necunoscutul Continent Antarctic, Antichthonul pitagoreicilor, marcat cu

FOGS pe hărţile medievale. În această lume întoarsă cu susul în jos, ningea în sus, copacii creşteau în jos, lumina soarelui era neagră, iar oamenii de la antipozi, cu 16 degete, dansau până atingeau extazul. NOI NU PUTEM MERGE LA EI, se spunea, EI NU POT VENI LA NOI. În mod evident, o fâşie de apă trebuia să despartă această ţară himerică de restul Creaţiei.

Pe 21 octombrie 1520, de sărbătoarea Sfintei Ursula şi a celor unsprezece mii de fecioare (naufragiate), flota a ocolit un promontoriu pe care căpitanul l-a numit Cabo Vírgenes. În faţa lor se căsca un golf, în aparenţă fără altă ieşire la mare. În timpul nopţii un vânt puternic dinspre nord-est a împins *Conception* şi *San Antonio* prin Primera Angostura şi prin Segunda Angostura, apoi într-un canal mai larg pe direcţia sud-vest. Când au văzut vălurelele provocate de curentul puternic de suprafaţă dinspre ţărm, au presupus că duce spre ocean. S-au întors la vasul-amiral cu aceste informaţii. Urale, lovituri de tun şi flamuri fluturând în vânt.

Pe coasta de nord echipa de marinari trimisă în recunoaştere a descoperit numai o balenă eşuată şi un osuar pe piloni în care erau rămăşiţele a două sute de persoane. Pe coasta sudică nu au debarcat.

Tierra del Fuego – Ţara de Foc. Era vorba despre focurile indienilor fuegieni. În una dintre versiuni, Magellan a văzut numai fum şi a numit ţinutul Tierra del Humo, Ţara de Fum, dar Carol al V-lea a spus că nu iese fum fără foc şi i-a schimbat numele.

Fuegienii sunt morţi şi toate focurile s-au stins. Doar flăcările de la instalaţiile de foraj mai luminează cerul noaptea.

Până în 1619, când flota olandeză a lui Schouten şi Le Maire a înconjurat promontoriul – numindu-l astfel nu după forma sa, ci după localitatea Hoorn din Zuiderzee –, cartografii desenau Ţara de Foc ca fiind capul nordic al Antichthonului, populând-o cu monstruozităţi: gorgone, sirene şi pasărea Roc, condorul gigantic capabil să ridice în aer elefanţi.

Dante plasa muntele Purgatoriului în centrul Antichthonului. În cântul XXVI din *Infernul*, Ulise, naufragiat în cursa lui nebună spre sud, zăreşte

muntele-insulă în timp ce corabia lui este înghiţită de valuri – *infin che 'l mar fu sovra noi richiuso* –, distrusă de patima lui de a depăşi limitele impuse omului.

Ţara de Foc este apoi ţara lui Satan, unde flăcările strălucesc ca licuricii într-o noapte de vară, iar în cercurile tot mai strânse ale Iadului, umbrele trădătorilor se zăresc în gheaţă precum paiele dintr-o sticlă.

Poate că de asta nu au debarcat.

Fluxul urca spre feriboturi. Soarele a coborât sub o masă de nori joşi, poleindu-i marginile, şi s-a scufundat în mijlocul strâmtorii. Un potop de lumină galbenă ca şofranul a schimbat negrul unsuros al valurilor într-un verde-albăstrui, cu stropi de un verde-auriu lăptos.

...Căci aceasta este descoperirea mea din sud-vest
Per fretum febris, în aceste strâmtori să mor...

Strofele elisabetane scrise de Donne pe patul de moarte, „stingerea sa", printre stânci şi bancuri de peşti, în strălucirea de dincolo:

Este Marea Pacificului casa mea? Sau sunt
Bogăţiile Orientului? Este *Ierusalimul*?
Anyan şi *Magellan* şi *Gibraltar*,
Toate strâmtorile şi doar strâmtorile sunt drumuri către ele,
Unde-a trăit *Iafet* sau *Ham* sau *Sem.*

Fălcile feriboturilor s-au deschis ca să înghită camioanele, dar nici unul nu a fost lăsat la bord până ce nu a fost trecut în revistă de un ofiţer din armata chiliană. Era un tânăr mândru şi frumos, de o politeţe germanică neobişnuită, ca pe vremuri. Pe pantalonii gri avea o vipuşcă roşie. Unghiile lui roz, perfecte s-au învârtit pe deasupra paşaportului meu, zăbovind la viza poloneză, şi au trecut mai departe.

Motoarele răspândeau o peliculă iridescentă pe apă. Mirosul unui camion cu oi atrăgea stoluri de păsări marine – pescăruşi, petrei gigantici şi albatroşi cu sprâncene negre – care se roteau în jurul feribotului în timp ce acesta se târa ca un crab pe marea agitată. Decolând, albatroşii îşi întindeau aripile în vânt, lovind apa cu labele lor uriaşe, iscând stropi până când aripile lor ascuţite îi ridicau deasupra apei.

> Ucisul albatros, nu cruce de chiparos
> De gât mi-au atârnat.[10]

Odată, într-un muzeu, Nathaniel Hawthorne a văzut un albatros călător împăiat, cu deschiderea aripilor de 3,6 metri, dându-şi seama că ideea unei asemenea păsări atârnate de gâtul Marinarului era o altă ilustrare a absurdităţii poemului. Dar albatrosul lui Coleridge era o pasăre mult mai mică. Iată textul, preluat din *Călătoria* căpitanului Shelvocke, care a influenţat poemul:

> Cerul era mereu ascuns privirilor noastre de nori întunecaţi şi îndepărtaţi... s-ar putea crede că este imposibil ca vreo fiinţă vie să reziste într-o climă atât de aspră, şi într-adevăr... nu vedeam peşti de niciun fel, nici vreo pasăre marină, cu excepţia vreunui neconsolat *albitros* negru, planând de parcă se rătăcise... până ce Hatley (secundul meu), observând, în unul dintre momentele sale de melancolie, că această pasăre era mereu în preajma noastră, şi-a închipuit, după culoarea sa, că o fi fost vreun semn rău... şi, după câteva încercări nereuşite, a împuşcat albitrosul, neîndoindu-se, poate, că după aceea vom avea vânt bun.

Există doi candidaţi şi i-am văzut pe amândoi în Ţara de Foc: albatrosul brun, o pasăre sfioasă, de un cenuşiu fumuriu, cunoscută de marinari sub

numele Puturosul sau Profetul; sau, mai puţin probabil, albatrosul cu sprâncene negre, neînfricat şi dornic de compania oamenilor.

Pe la jumătatea drumului, au trecut pe lângă noi nişte cormorani alb cu negru, în V, iar un grup de delfini negru cu alb dansau în marea aurie.

Cu o zi în urmă mă întâlnisem cu călugăriţele de la mănăstirea Santa María Auxiliadora, în excursia lor duminicală cu autocarul la o colonie de pinguini de la Cabo Vírgenes. Un autobuz plin de fecioare. Unsprezece mii de fecioare. Cam un milion de pinguini. Negru cu alb. Negru cu alb. Negru cu alb.

10. Samuel Taylor Coleridge, *op.cit.*, p. 45 (n.ed.).

54

Doi ingineri petrolişti m-au dus cu maşina până la Río Grande, singurul oraş de pe partea de est a insulei. Pe vremuri a prosperat datorită comerţului cu carne către Anglia. Acum, temporar, fusese cedat Israelului.

Un grup de tineri măcelari cuşer veniseră cu avionul de la Tel Aviv pentru a oficia riturile Leviticului. Datorită măiestriei cu care mânuiau cuţitul şi-au făcut prieteni în rândul muncitorilor, dar comportarea lor a scandalizat conducerea din două motive: metodele lor patriarhale de sacrificare a animalelor aveau ca rezultat blocarea liniei de producţie; după o zi de muncă înotau în râu în pielea goală, pentru a-şi spăla de sânge trupurile puternice, albe, musculoase.

Am mers pe o ploaie torenţială de-a lungul ţărmului până la Colegiul Preoţilor Salezieni. La început fusese o misiune (sau închisoare) pentru indieni, iar de la dispariţia lor funcţiona ca şcoală agricolă.

Preoţii erau taxidermişti pricepuţi şi specialişti în muşcate creţe. Un preot cu ochelari cu ramă de metal se ocupa de muzeu şi m-a rugat să iau loc în timp ce el scotea cu un cuţit ochiul unui guanaco tânăr. Mâinile sale pline de sânge erau într-un contrast violent cu braţul imaculat. Dăduse cu lac un păianjen de mare uriaş, iar mirosul de acetat umplea încăperea. De-a lungul pereţilor erau colivii cu păsări împăiate. Gâtlejurile lor vopsite în roşu strigau la păstrătorul lor cu o tăcere teribilă.

Un preot tânăr din Verona a venit cu cheia. Muzeul se afla în biserica fostei misiuni. Indienii din Ţara de Foc erau din triburile ona şi haush, fiind

vânători pedeştri; cei din triburile alakaluf şi yagán (sau yámana) vânau din pirogi. Toţi erau migratori neobosiţi, iar avutul lor era tot ce puteau duce cu ei. Oasele şi obiectele lor se degradau pe nişte rafturi de sticlă – arcuri, tolbe, harpoane, coşuri, mantii din blană de guanaco –, aranjate alături de progresele materiale aduse de un Dumnezeu care i-a învăţat să nu mai creadă în spiritele muşchiului şi pietrelor şi să coasă goblenuri, să croşeteze, să facă exerciţii în caiete (din care erau expuse nişte exemple).

Preotul era un tânăr placid cu pleoapele căzute. Îşi petrecea timpul urmărind cât de mult putea coborî barometrul şi făcând săpături în căutare de artefacte ona. M-a dus să-mi arate nişte proeminenţe verzi de-a lungul ţărmului. Deschizând una dintre acestea cu un hârleţ, a scos la lumină o amestecătură de midii violet, cenuşă şi oase.

— Ia uitaţi, a strigat el, o mandibulă de câine ona.

În muzeu exista un exemplar împăiat din această specie străveche, cu blana sârmoasă şi botul ascuţit, acum copleşită de genele câinilor ciobăneşti din Scoţia.

55

Un bărbat pe care l-am cunoscut în Río Grande m-a prezentat unui văr al său care se ocupa cu agricultura aproape de graniţa cu Chile.

Lângă oraş, Estancia José Menéndez se afla pe un deal verde-cenuşiu. Cu vopseaua cojită, arăta ca un vas de croazieră eşuat pe uscat. Deasupra uşii şopronului de tuns oi era scris cu litere aurite JOSÉ MENÉNDEZ şi deasupra lor se afla o reproducere reuşită a unui cap de berbec. Dinspre bucătăria peonilor se simţea un iz de seu de oaie.

Dincolo de clădiri, drumul de pământ şerpuia printre pliurile pampasului. De-a lungul gardurilor creşteau pâlcuri de coada-şoricelului. Am ajuns la o clădire a peonilor în amurg. Doi câini ciobăneşti au început să latre, dar un *chileno* bătrân i-a potolit şi mi-a făcut semn să intru. Într-o sobă de metal ardea focul şi o bătrână îşi agăţa rufele pe o sârmă. Camera era sărăcăcioasă şi curată. Pe pereţi erau poze cu Hitler şi generalul Rosas lipite cu mult timp în urmă şi înnegrite din cauza fumului. Bătrânul m-a poftit să mă aşez pe scaunul lui de pânză şi mi-a răspuns somnoros cu da sau nu la întrebări.

Femeia a intrat în bucătărie şi s-a întors cu o farfurie cu tocană. A pus-o pe masă împreună cu un cuţit şi o furculiţă, încet şi cu atenţie. I-am mulţumit şi ea şi-a întors faţa către perete.

Un gaucho tânăr cu *bombachas* a intrat în casă aducând cu el o şa de piele gofrată. S-a dus în camera sa şi a aşezat-o pe un suport de la capătul

patului. S-a întors cu spatele spre uşă şi a început să o lustruiască. Acum se auzeau două zgomote, focul trosnind şi acel gaucho care îşi freca şaua.

Bătrânul s-a ridicat şi s-a uitat pe fereastră. Un călăreţ galopa pe iarba de pe marginea drumului.

— Esteban, i-a spus el femeii.

Călăreţul şi-a priponit calul de gard şi a intrat cu paşi mari. Femeia îi pregătise deja farfuria. Era un bărbat înalt, roşu la faţă. În timp ce mânca, a vorbit despre scăderea preţului lânii, despre provincia Corrientes, unde se născuse, şi despre Germania, unde s-a născut tatăl lui.

— Sunteţi englez? m-a întrebat. Odată mulţi englezi pe aici. Proprietari, şefi, *capataces*. Oameni civilizaţi. Germania şi Anglia – Civilizaţie! Restul – *Barbaridad*! Estancia asta. Şeful întotdeauna englez. Indieni omoară oi. Englezi omoară indieni. Ha!

Apoi am vorbit despre un anume domn Alexander MacLennan care condusese estancia în 1899 şi era cunoscut mai bine sub numele Porcul Roşu.

56

În anii 1890 o versiune rudimentară a teoriei lui Darwin, a cărei idee încolţise cândva în Patagonia, s-a reîntors în Patagonia şi a părut să încurajeze vânarea indienilor. Un slogan, „supravieţuirea celui mai puternic”, o puşcă Winchester şi o cartuşieră le-au dat unor europeni iluzia de superioritate asupra unor nativi cu mult mai puternici decât ei.

Indienii ona din Ţara de Foc vânau guanaco încă de pe vremea lui Kaux, strămoşul lor, şi împărţiseră insula în 39 de teritorii, câte unul pentru fiecare familie. Este adevărat că familiile se certau, dar de obicei pentru femei; nici nu le trecea prin cap să-şi extindă hotarele.

Apoi au venit albii cu un nou guanaco, oaia, şi cu o nouă frontieră, din sârmă ghimpată. La început indienilor le-a plăcut gustul de miel fript, dar curând au învăţat să se teamă de acel guanaco mai mare, maroniu şi de cel din spinarea lui, care scuipa o moarte invizibilă.

Faptul că indienii ona furau oi punea în pericol dividendele companiilor (în Buenos Aires exploratorul Julius Popper vorbea despre „tendinţele lor comuniste alarmante”), iar soluţia acceptată era să-i adune şi să-i civilizeze în cadrul misiunii – unde au murit din cauza hainelor infectate şi a disperării pricinuite de captivitate. Numai că Alexander MacLennan dispreţuia tortura lentă; îi leza instinctele de vânător.

În copilărie schimbase plăcile umede de ardezie din Scoţia cu orizonturile deschise ale Imperiului Britanic. Crescuse şi devenise un bărbat puternic, cu faţa turtită, roşie de la whisky şi de la clima tropicală, cu păr

roşcat-deschis şi ochi cu reflexii albastre-verzui. A fost unul dintre sergenţii lui Kitchener la Omdurman. A văzut două Niluri, un mormânt cu cupolă, *jibbah* peticite şi membri ai tribului hadendoa, oameni ai deşertului care îşi ungeau părul cu seu de capră şi se întindeau la pământ când cavaleria dădea atacul, tăind burţile cailor cu nişte cuţite scurte şi încovoiate. Poate că a înţeles atunci că nomazii sălbatici sunt de neîmblânzit.

A plecat din armată şi a fost recrutat de agenţii lui José Menéndez. Metodele lui au avut succes acolo unde cele ale predecesorului său au dat greş. Câinii, caii şi peonii lui îl adorau. Nu era unul dintre administratorii de fermă care ofereau o liră sterlină pentru fiecare ureche de indian: el prefera să-i ucidă cu mâna lui. Nu suporta să vadă niciun animal că se chinuie.

Indienii ona aveau trădători printre ei. Într-o zi un renegat care avea pică pe semenii lui a venit şi i-a spus lui MacLennan că un grup de indieni se îndrepta către colonia de foci din Cabo de Peñas, la sud de Río Grande. Vânătorii măcelăreau focile într-un golfuleţ închis. De pe faleze, Porcul Roşu şi oamenii lui au văzut cum plaja se înroşea de sânge, iar fluxul i-a împins pe indieni în bătaia puştilor lor. Au împuşcat cel puţin 14 în acea zi.

— Este un gest umanitar, a spus Porcul Roşu, dacă cineva are curajul să o facă.

Dar indienii ona aveau un ţintaş îndrăzneţ şi rapid, pe nume Täapelt, care era specializat în decimarea ucigaşilor albi, cu un simţ al dreptăţii selectiv. Täapelt l-a urmărit pe Porcul Roşu, găsindu-l într-o zi pe când vâna indieni împreună cu şeful poliţiei locale. O săgeată a străpuns gâtul poliţistului. Cealaltă s-a înfipt în umărul scoţianului, dar acesta s-a vindecat şi şi-a făcut un ac de cravată din vârful săgeţii.

Porcul Roşu şi-a primit pedeapsa, găsindu-şi sfârşitul în băutura ţării lui. Pentru că era beat zi şi noapte, familia Menéndez l-a dat afară. El şi soţia sa, Bertha, s-au retras într-un bungalow din Punta Arenas. El a murit de delirium tremens pe la 45 de ani.

57

— Dar indienii *chiar* i-au venit de hac Porcului Roşu.

Cea care povestea era una din cele două domnişoare bătrâne englezoaice pe care le-am cunoscut mai târziu în Chile. Amândouă aveau peste 70 de ani. Tatăl lor fusese directorul unei fabrici de prelucrare a cărnii din Patagonia şi ele erau în vacanţă în sud, pentru a-şi vizita nişte prieteni vechi. Locuiau într-un apartament în Santiago. Erau nişte doamne drăguţe şi vorbeau cu un accent plăcut, elevat.

Amândouă erau foarte machiate. Îşi smulseseră sprâncenele şi le creionaseră mai sus. Sora mai mare era blondă – mai exact, avea părul de un auriu strălucitor, dar alb la rădăcină. Buzele erau un arc stacojiu, iar pleoapele verzi. Cea mai tânără era brunetă. Părul, sprâncenele, costumul, poşeta şi eşarfa de mătase cu picăţele erau asortate în nuanţe de ciocolatiu; chiar şi buzele aveau o nuanţă de maroniu-roşiatic.

Erau la ceai cu un prieten, iar soarele care cobora în mare umplea camera şi le lumina feţele vopsite.

— O, noi l-am cunoscut bine pe Porcul Roşu, a spus blonda, în tinereţe, la Punta Arenas. El şi Bertha locuiau într-o căsuţă nostimă, după colţ. A sfârşit groaznic. Groaznic! Tot căuta indieni în somn. Arcuri şi săgeţi, ştiţi. Şi striga că vrea sânge! Într-o noapte s-a trezit văzându-i pe indieni în jurul patului şi striga: „Nu mă omorâţi! Nu mă omorâţi!” şi a fugit afară din casă. Bertha a alergat după el pe stradă, dar nu a putut să ţină pasul cu dânsul şi el a fugit în pădure. Vreo câteva zile n-au mai dat de urma lui. Iar apoi l-a

găsit un peon pe o păşune, cu nişte vaci. Gol puşcă! În patru labe! Păştea iarbă! Şi mugea ca un taur căci credea că *este* taur. Şi, bineînţeles, cam asta a fost.

58

Neamţul Esteban mi-a dat un pat de campanie pe care să dorm în noaptea aceea şi apoi am văzut farurile unei maşini. Era un taxi, care îl ducea pe un peon la estancia la care voiam să ajung şi eu. M-au lăsat la poartă.

— Ei bine, cel puţin vizitatorul vorbeşte engleza.

Vocea venea de dincolo de uşa camerei de zi, unde ardea un foc de buşteni.

Domnişoara Nita Starling era o englezoaică mărunţică, agilă, cu părul alb, tuns scurt, încheieturi subţiri şi o expresie extrem de hotărâtă. Proprietarii acelei estancia o invitaseră să îi ajute cu grădina. Acum nu mai voiau s-o lase să plece. Muncind pe orice fel vreme, făcuse straturi noi şi un aranjament de pietre. Mai rărise căpşunii şi transformase bălăriile într-un gazon.

— Mi-am dorit întotdeauna să mă ocup de grădinărit în Ţara de Foc, mi-a spus în dimineaţa următoare, pe când o bură îi umezea obrajii, şi acum pot spune că am reuşit.

În tinereţe domnişoara Starling fusese fotograf, dar ajunsese să dispreţuiască aparatul de fotografiat.

— Strică tot cheful, spunea.

A lucrat apoi ca horticultor într-o bine-cunoscută pepinieră din sudul Angliei. O interesau în special arbuştii cu flori. Aceştia erau pentru ea o evadare dintr-o viaţă tristă, căci trebuia să-şi îngrijească mamă bolnavă la

pat, şi a început să se lase absorbită de viaţa lor. Îi era milă de ei când îi vedea plantaţi nefiresc pe straturi, în pepinieră, sau în ghivece acoperite cu sticlă. Îi plăcea să-şi închipuie cum cresc în sălbăticie, în munţi şi în păduri şi, în imaginaţie, călătorea în locurile menţionate pe etichete.

Când a murit mama domnişoarei Starling, aceasta a vândut bungalow-ul cu tot ce era în el. Şi-a cumpărat o valijoară şi a dat de pomană hainele pe care nu avea de gând să le mai poarte niciodată. Şi-a făcut bagajul şi s-a plimbat cu valijoara în mână prin cartier, ca să vadă cât de grea era. Domnişoara Starling nu avea încredere în hamali. Şi-a pus în bagaj şi o rochie lungă de seară.

— Nu ştii niciodată unde o să ajungi, spunea ea.

Timp de şapte ani a tot călătorit şi spera să mai călătorească atâta cât o mai ţineau puterile. Acum arbuştii cu flori erau tovarăşii ei. Ştia când şi unde vor înflori. Nu călătorea niciodată cu avionul şi îşi plătea drumul cu banii câştigaţi dând meditaţii la limba engleză sau din grădinărit.

Văzuse veldul sud-african spuzit cu flori; şi crinii şi pădurile de arbuşti din Oregon; pădurile de pini din Columbia Britanică; şi miraculoasa floră nehibridizată din Australia de Vest, izolată de deşert şi mare. Australienii aveau nişte nume foarte caraghioase pentru plantele lor: picior-de-cangur, wollemie, floarea-de-ceară şi Billy Black Boy.

Văzuse cireşii şi grădinile japoneze din Kyōto şi culorile toamnei în Hokkaidō. Iubea Japonia şi pe japonezi. Stătea în cămine pentru tineri care erau plăcute şi curate. Într-un cămin s-a încurcat cu un tânăr căruia putea să-i fie mamă. I-a dat şi lecţii de engleză şi, pe lângă asta, în Japonia tinerilor le plăceau persoanele mai în vârstă.

La Hong Kong, domnişoara Starling stătuse la o anume doamnă Wood.

— O femeie îngrozitoare, a spus domnişoara Starling. Se dădea drept englezoaică.

Doamna Wood avea o bătrână servitoare chinezoaică pe care o chema Ah-hing. Aceasta credea că lucrează pentru o englezoaică, dar nu înţelegea

de ce, dacă era englezoaică, se purta cu ea în felul ăla.

— Dar eu i-am spus adevărul, a zis domnişoara Starling. „Ah-hing”, i-am spus, „stăpâna ta nu este deloc englezoaică. Este o evreică rusoaică”. Şi Ah-hing s-a supărat, că acum comportarea ei se explica.

Domnişoara Starling a avut o aventură când stătea la doamna Wood. Într-o noapte bâjbâia după cheie, când un puşti chinez i-a pus cuţitul la gât şi i-a cerut poşeta.

— Şi i-aţi dat-o, am spus.

— Nici vorbă! L-am muşcat de braţ. Mi-am dat seama că el era mai speriat decât mine. Nu era ceea ce s-ar numi un hoţ profesionist. Dar o să-mi pară întotdeauna rău de un lucru. Aproape că am reuşit să-i iau cuţitul. Mi-ar fi plăcut să-l păstrez ca amintire.

Domnişoara Starling intenţiona să meargă să vadă azaleele din Nepal, „nu acum, în mai, ci peste un an”. Abia aştepta prima ei toamnă în America de Nord. Chiar îi plăcea Ţara de Foc. Se plimbase în păduri de *Nothofagus antarctica*. Vindeau copaci din ăştia la pepinieră.

— E frumos, a spus ea, privind de la fermă linia neagră unde se termina iarba şi începeau copacii. Dar nu aş mai vrea să mă întorc.

— Nici eu, am spus.

59

Am plecat mai departe, spre cel mai sudic oraş din lume. Ushuaia a început cu o clădire din prefabricate a unei misiuni, construită în 1869 de reverendul W.H. Stirling lângă colibele indienilor yagán. Timp de 16 ani anglicanismul, grădinile de zarzavat şi indienii au prosperat. Apoi a venit flota militară argentiniană şi indienii au murit de pojar şi de pneumonie.

Aşezarea s-a transformat din bază navală în colonie pentru deţinuţi. Inspectorul închisorilor a proiectat o capodoperă de piatră şi beton mai sigură decât închisorile din Siberia. Pereţii goi, cenuşii, străpunşi de deschizături foarte înguste, se află în partea de est a oraşului. Acum închisoarea este folosită drept cazarmă.

Dimineţile la Ushuaia începeau cu o mare de un calm desăvârşit. Dincolo de Canalul Beagle se vedeau conturul colţuros al Insulei Hoste, chiar în faţă, şi Canalul Murray, care duce spre arhipelagul Horn. Pe la prânz apa clocotea şi împroşca, iar ţărmul celălalt nici nu se mai vedea din cauza vaporilor.

Locuitorii cu feţe vinete ai acestui oraş în care aparent nu existau copii se uitau urât la străini. Bărbaţii lucrau într-o fabrică de conserve de crab sau la arsenalul marinei, preocupaţi de un război rece fără noimă cu Chile. Ultima clădire înainte de cazarmă era bordelul. În grădină creşteau verze ca nişte cranii albe. O femeie cu faţa fardată îşi vărsa gunoiul în timp ce treceam pe acolo. Avea un şal negru chinezesc brodat cu bujori roz de

anilină. A rostit *Qué tal?* şi a zâmbit, singurul zâmbet onest şi vesel pe care l-am văzut în Ushuaia. În mod evident, se simţea bine acolo.

Santinela nu m-a lăsat să intru în cazarmă. Voiam să văd curtea vechii închisori. Citisem despre cel mai celebru deţinut de la Ushuaia.

60

Povestea anarhiştilor este sfârşitul aceluiaşi vechi conflict: între Abel, pribeagul, şi Cain, cel care adună proprietăţi. În secret, îl suspectez pe Abel că-şi bate joc de Cain cu deviza „Moarte burghezilor!”. Se potriveşte de minune că personajul acestei povestiri era un evreu.

Pe 1 mai 1909 era o zi rece şi senină în Buenos Aires. La începutul după-amiezii, şiruri de bărbaţi cu şepci pe cap au început să umple Plaza Lorea. Curând piaţa palpita de steaguri roşii şi răsuna de strigăte.

În mulţime era şi Simón Radowitzky, un băiat roşcat din Kiev. Era scund, dar musculos datorită muncii la staţiile de triaj. Îi mijea mustaţa şi avea urechi mari. Pe pielea sa persista paloarea ghetoului – „neplăcut de albă”, scria în dosarul de la poliţie. Bărbia pătrată, proeminentă şi fruntea îngustă indicau o inteligenţă limitată şi o convingere fără margini.

Pavajul de sub picioare, respiraţia mulţimii, clădirile cu stucaturi şi copacii de pe trotuare, armele, caii şi caschetele poliţiştilor îl făceau pe Radowitzky să-şi amintească de oraşul său şi de Revoluţia din 1905. Voci răguşite amestecând cuvinte italiene şi spaniole. Se striga „Moarte cazacilor!”. Iar răzvrătiţii, pierzându-şi controlul, spărgeau vitrine şi dezlegau caii de la trăsuri.

Simón Radowitzky fusese într-o închisoare ţaristă. Era în Argentina de trei luni. Locuia într-un bloc împreună cu alţi anarhişti evrei ruşi. Le sorbea vorbele înflăcărate şi făcea planuri.

Un cordon de poliţişti călare şi un automobil blocau Avenida de Mayo, oprind înaintarea mulţimii. În maşină era şeful poliţiei, colonelul Ramón Falcón, cu ochi de vultur, impasibil. Cei din primele rânduri au zărit duşmanul şi au început să strige măscări. Calm, el a estimat cam câţi sunt şi s-a retras.

Au urmat o rafală de gloanţe şi goana cailor, trei oameni fiind ucişi şi 40 răniţi. (Ziariştii au numărat 36 de bălţi de sânge.) Poliţia a pretins că era în legitimă apărare şi a scos la iveală nişte manifeste ale rebelilor scrise în ebraică, de care s-a folosit pentru a pune tulburările pe seama nihiliştilor ruşi, ce contaminau ţara din cauza unei politici delăsătoare în domeniul imigraţiei. În Argentina cuvintele *rus* şi *evreu* erau sinonime.

Actul al doilea a avut loc în iarnă. Dispreţuind gărzile armate, colonelul Falcón venea cu maşina de la funeraliile prietenului său, directorul închisorilor de stat. Era cu el şi tânărul său secretar, Alberto Lartigau, care voia să devină bărbat adevărat. La un colţ, pe Avenida Quintana, Simón Radowitzky, îmbrăcat într-un costum negru, aştepta cu un pachet în mână. La momentul potrivit, l-a aruncat în maşină, a sărit înapoi ca să se ferească de explozie şi a fugit spre un şantier de construcţii.

A avut ghinion. Nişte trecători au alertat doi poliţişti. Un glonţ l-a nimerit în piept şi el s-a prăbuşit, scrâşnind din dinţi sub lovituri.

— *Viva la Anarquia!* a strigat către cei care îl prinseseră. Eu sunt un nimeni, dar am câte o bombă pentru fiecare dintre voi.

Colonelul Falcón, cu membrele rupte şi arterele secţionate, era destul de conştient pentru a se recomanda.

— N-am nimic, a spus el. Aveţi grijă de băiat mai întâi.

A murit la spital din cauza şocului şi a hemoragiei. Lartigau a mai trăit până seara după ce i s-a amputat un membru. Delegaţii de poliţişti au venit din toată ţară să asiste la funeralii.

— Simón Radowitzky aparţine acelei clase de iloţi care vegetează în stepele Rusiei, ducând o existenţă deplorabilă în cea mai aspră climă şi în

mizeria condiţiei lor inferioare.

Procurorul a mai scos în evidenţă anumite particularităţi somatice drept dovadă a personalităţii sale criminale. Fiind un om cu conştiinţă şi compasiune, a cerut să i se dea pedeapsa capitală, dar judecătorul nu o putea aplica până nu se clarifica problema vârstei asasinului.

În acest moment a apărut Moisés Radowitzky, rabin şi negustor de haine vechi, aducând certificatul de naştere al vărului său. Când au fost descifrate literele acelea ilizibile, curtea a aflat că prizonierul avea 18 ani şi 7 luni, fiind prea tânăr pentru a fi trimis în faţa plutonului de execuţie, dar nu şi pentru a fi închis pe viaţă. În fiecare an, în jurul datei când se comisese crima, judecătorul ordona să fie închis la carceră 20 de zile şi să nu i se dea decât pâine şi apă.

Simón Radowitzky a dispărut în labirinturi de şobolani şi beton armat. Doi ani mai târziu a fost transferat la Ushuaia. (Închisoarea din capitală nu era destul de sigură.) Într-o noapte 62 de prizonieri au fost dezbrăcaţi în pielea goală pentru examinarea medicală şi încătuşaţi. Reflectoarele de pe chei luminau procesiunea care urca pasarela unui transportor naval. Călătoria a început pe o vreme calmă şi s-a încheiat în furtunile din Patagonia. Deţinuţii au fost ţinuţi în buncărul de cărbuni şi, când au coborât pe uscat, erau negri de la praful de cărbune şi aveau răni la glezne din cauza cătuşelor de fier.

O anumită înclinaţie către degradare şi speranţele extravagante ale rasei sale l-au ajutat pe Radowitzky să reziste în anii în care a mâncat doar lături şi cartofi. Singura sa avere erau nişte fotografii de familie. Primea fiecare nouă umilire cu un zâmbet şi şi-a descoperit puterea de lider. Prizonierii îl iubeau, îi spuneau problemele lor şi el îi coordona când intrau în greva foamei.

Puterea sa, odată recunoscută, i-a determinat pe angajaţii închisorii să-l urască şi mai mult. Gardienii aveau ordin permanent să-i lumineze faţa cu lanterna la fiecare jumătate de oră când dormea. În 1918, guvernatorul

adjunct, Gregorio Palacios, poftind la carnea lui albă şi vrând să-l umilească şi mai mult, l-a sodomizat. Trei gardieni l-au ţinut şi l-au sodomizat şi ei pe rând. L-au lovit în cap şi i-au umplut spatele de tăieturi şi lovituri.

Prietenii lui Radowitzky din capitală au aflat ce s-a întâmplat şi au publicat versiunea lor sub titlul *La Sodoma Fuegina.* Revoluţia din Rusia era în plină desfăşurare. Peste tot în Buenos Aires au apărut inscripţii pe ziduri cerând „Libertate pentru Radowitzky!". Unii dintre cei mai întreprinzători anarhişti plănuiau să-l scoată din închisoare pe martirul lor favorit.

Singurul om potrivit pentru misiunea asta era Pascualino Rispoli, „ultimul pirat din Ţara de Foc", un napolitan care mersese pe urmele tatălui său dezertor până în barul Alhambra din Punta Arenas şi rămăsese aici. Pascualino avea un mic cuter, oficial pentru a vâna foci şi vidre de mare, iar neoficial pentru a face contrabandă şi a jefui epave. Naviga pe orice vreme, arunca peste bord membrii slobozi la gură ai echipajului, pierdea în mod regulat la cărţi şi era dispus să facă orice dacă era plătit.

Prin octombrie 1918, doi anarhişti argentinieni l-au angajat pe Pascualino pentru evadarea din închisoare. Cuterul a ancorat în apropiere de Ushuaia pe 4 noiembrie. Trei zile mai târziu, în zori, Radowitzky, îmbrăcat în uniforma unui gardian complice, a ieşit pe poarta închisorii. O barcă gonflabilă l-a dus la bordul cuterului şi, înainte de a se da alarma, a dispărut în labirintul de canale unde, cu patru ani în urmă, crucişătorul german *Dresden* scăpase de navele marinei militare britanice.

Napolitanul voia să-i asigure provizii fugarului şi să-l lase pe una dintre insulele mai mărginaşe până ce se mai linişteau lucrurile. Dar sufletul urban al lui Radowitzky s-a înfiorat la gândul pădurilor tropicale sinistre şi el a insistat să-l ducă la Punta Arenas.

Între timp, marina militară chiliană a căzut de acord să coopereze cu poliţia argentiniană. Remorcherul *Yáñez* a ajuns din urmă cuterul aproape de destinaţie, dar nu înainte ca Pascualino să-l convingă pe pasagerul său să

înoate până la ţărm, pentru a se ascunde la adăpostul copacilor. Negăsind nimic, dar extrem de suspicioşi, ofiţerii i-au dus pe unii dintre membrii echipajului la Punta Arenas, unde poliţia i-a făcut să spună tot. *Yáñez* a coborât din nou de-a lungul coastei şi l-a prins pe Pascualino tocmai când îl debarca pe Radowitzky împreună cu o încărcătură de butoaie. Fugarul stătea nemişcat în apă, ascuns sub bordul de sub vânt, dar nu mai avea scăpare. Carabinierii îi încercuiseră. Epuizat şi îngheţat de frig, s-a predat şi a fost trimis înapoi la Ushuaia.

Au trecut 12 ani. Apoi, în 1930, preşedintele Yrigoyen l-a eliberat pe Radowitzky ca o favoare făcută clasei muncitoare. Într-o noapte de mai, fostul deţinut stătea pe puntea unui transportor militar şi privea luminile oraşului Buenos Aires, dar nu i s-a permis să coboare pe ţărm. Cei care îl păzeau l-au transferat pe feribotul care mergea la Montevideo. În secret, Yrigoyen le promisese şefilor poliţiei că îl va expulza de pe teritoriul Argentinei.

Fără acte, fără bani şi îmbrăcat în nişte haine care nu i se potriveau, primite de la un turc din Ushuaia, „victima burgheziei” a coborât pasarela vasului cu abur în uralele unui grup de anarhişti. Comitetul de primire spera să audă cuvintele şi să vadă gesturile unui provocator şi a fost dezamăgit de bărbatul blând, nedumerit, cu sprâncene stufoase şi faţa brăzdată de vinişoare vinete, care zâmbea vag şi nu ştia ce să facă cu mâinile.

Noii săi prieteni l-au îmbrăţişat şi l-au urcat repede într-un taxi. A încercat să le răspundă la întrebări, dar îi tot pomenea pe prietenii lui din Ushuaia. Despărţirea de ei, spunea, era mai mult decât putea îndura. Când a fost întrebat despre suferinţele îndurate, nu a scos niciun cuvânt şi s-a scotocit după o foaie de hârtie de unde a citit un text de mulţumire pentru dr. Yrigoyen în numele proletariatului internaţional. Când a spus că ar vrea să se întoarcă în Rusia, anarhiştii au râs. El nici măcar nu auzise de masacrul de la Kronstadt.

Odată eliberat, Radowitzky s-a cufundat din nou în anonimat şi epuizare nervoasă. Prietenii lui îl foloseau pentru a le transmite mesaje tovarăşilor lor din Brazilia. Poliţia din Uruguay l-a luat la ochi şi l-a pus sub arest la domiciliu, dar, neavând domiciliu, l-a trimis din nou la închisoare.

În 1936 a plecat în Spania. Trei ani mai târziu se afla în coloanele de oameni distruşi care traversau Pirineii spre Franţa. A plecat în Mexic. Un poet i-a găsit o slujbă de funcţionar la consulatul Uruguayului. Scria articole pentru reviste şapirografiate cu tiraj mic şi îşi împărţea pensia cu o femeie, poate singura femeie pe care a cunoscut-o vreodată. Uneori îşi vizita familia în Statele Unite, unde aceasta o ducea bine.

Simón Radowitzky a murit în urma unui atac de cord în 1956.

61

În anul în care naţiunile Europei stabileau cursul secolului al XIX-lea pe câmpia de la Waterloo, pe Canalul Murray se năştea un băiat care avea să aducă şi el o modestă contribuţie la stabilirea cursului secolului XX.

Locul său de naştere a fost un umbrar încropit din crenguţe verzi, iarbă şi piei râncede de focă. Mama i-a tăiat cordonul ombilical cu o cochilie de midie şi l-a aşezat la sânul ei arămiu. Timp de doi ani sânul mamei a fost centrul universului său. Mergea pretutindeni împreună cu sânul: la pescuit, la cules de fructe de pădure, în pirogă, în vizită la verii săi sau când învăţa numele – la fel de complexe şi de precise ca şi latina lui Linné – ale tuturor vieţuitoarelor din apă şi ale plantelor, ale târâtoarelor şi zburătoarelor.

Într-o zi a simţit că sânul avea un gust oribil, pentru că mama îl unsese cu untură râncedă. Ea i-a spus să se joace cu băieţii de vârsta lui, acum că putea să mănânce şi carne de focă. Apoi a început tatăl său să se ocupe de educaţia lui şi l-a învăţat să sugrume cormorani, să lovească pinguini cu măciuca, să înjunghie crabi şi să prindă foci cu harponul. Băiatul a învăţat despre Watauineiwa, Bătrânul din Cer care nu se schimba şi căruia nu-i plăcea schimbarea; şi despre Yetaita, Puterea Întunericului, un monstru păros care sărea pe leneşi şi de care puteai scăpa dacă dansai. Şi a aflat poveştile care umplu mereu mintea oamenilor – despre foca îndrăgostită, despre Crearea Focului, despre Uriaşul care avea un călcâi al lui Ahile ori despre pasărea colibri care a eliberat apele zăgăzuite.

Băiatul a crescut neînfricat şi credincios obiceiurilor tribului său. A trecut anotimp după anotimp: vremea când se fac ouă, vremea când puii de pescăruş învaţă să zboare, vremea când frunzele fagului ruginesc, vremea când Omul Soare se ascunde. Actiniile albastre anunţau venirea primăverii; ibişii prevesteau furtuni echinocţiale. Oamenii se năşteau şi mureau. Nu prea-şi dădeau seama de trecerea timpului.

Dimineaţa zilei de 11 mai 1830 era senină şi rece. (Pentru fuegieni, această dată însemna o combinaţie de ramuri desfrunzite şi vidre de mare ce se întorceau.) Sub nivelul zăpezilor veşnice, dealurile erau albastre şi pădurile vinete şi maroniu-roşcat. Hula neagră se spărgea în dungi albe de-a lungul ţărmului. Băiatul era la pescuit cu unchiul său când au zărit Arătarea.

De ani de zile oamenii din sud vorbeau în şoaptă că din când în când îi vizitează un monstru. La început au crezut că era un fel de balenă, dar mai de aproape s-a dovedit a fi o pirogă uriaşă cu aripi, plină cu nişte făpturi rozalii, cu păr pe faţă care nu prevestea nimic bun. Acestea se dovediseră însă a fi măcar pe jumătate oameni, deoarece ştiau cât de cât să facă troc. Nişte prieteni de pe coastă dăduseră un câine pe un cuţit foarte folositor, făcut dintr-o piatră dură, rece, sclipitoare.

Fără să ia seama la pericol, băiatul l-a înduplecat pe unchiul său să vâslească până la piroga omului roz. Cineva foarte înalt, în costum i-a făcut semn să vină şi el a urcat la bord. Bărbatul roz i-a dat unchiului un taler care strălucea ca luna, iar piroga şi-a întins o aripă albă şi a zburat pe canal către locul de unde luai bumbi de perlă.

Răpitorul era căpitanul Robert FitzRoy, din marina militară britanică, comandant al navei *Beagle*, care acum îşi încheia prima expediţie în apele din sud. Pe toată coasta Patagoniei văzuse, în straturile de scoici fosilizate, o confirmare a credinţei sale în Potopul Universal. Rezulta că toţi oamenii erau Copiii lui Adam; toţi erau la fel de capabili să devină mai buni. Din acest motiv era încântat să-şi completeze colecţia de trei băştinaşi cu acest băiat cu ochi strălucitori. Echipajul i-a dat numele Jemmy Button.

Următoarea fază a carierei băiatului este consemnată clar. Împreună cu alţi doi fuegieni (un al patrulea a murit la Plymouth de variolă), a ajuns la Londra, a văzut un leu din piatră pe treptele de la Northumberland House şi a fost înscris la şcoala cu internat de la Walthamstow, unde a învăţat engleza, grădinăritul, tâmplăria şi adevărurile mai simple ale creştinismului. A mai învăţat să se dichisească în faţa oglinzii şi să facă mofturi când era vorba de mănuşi. Înainte de a pleca, a fost primit în audienţă de William al IV-lea şi de regina Adelaide; şi, dacă e să-l credem pe Mark Twain, colegul său York Minster a mers la un bal la palatul St. James în costumul ţării sale – şi a golit sala de bal în două minute.

Am şti mai puţine lucruri despre întoarcerea fuegianului dacă nu ar fi fost naturalistul din a doua călătorie a vasului *Beagle*, tânărul plăcut, cârn, cu un simţ al observaţiei de neegalat şi un exemplar din *Geologia* lui Lyell în bagaj. Lui Darwin chiar i-a plăcut de Jemmy Button, dar fuegienii sălbatici l-au îngrozit. A citit (dar a ignorat) descrierea pe care preotul lui Drake le-a făcut-o „oamenilor inofensivi şi plăcuţi” ale căror pirogi erau bine proporţionate, cu o formă şi o întrebuinţare de care prinţii s-ar putea să se arate încântaţi”, dar a căzut în greşeala comună a naturaliştilor: să se minuneze de perfecţiunea complicată a altor creaturi şi să se dea înapoi cu teamă din faţa mizeriei omului. Darwin îi considera pe fuegieni „cele mai abjecte şi mai jalnice creaturi” pe care le-a văzut vreodată. Ei semănau cu diavolii din „piese cum ar fi *Der Freischütz*” şi erau la fel de fascinaţi de pielea lui albă ca un urangutan de la grădina zoologică. Râdea batjocoritor de piroga lor; le dispreţuia limba („nici nu merită să fie numită limbă articulată”) şi a mărturisit că nu prea îi vine să creadă că erau „creaturi asemenea nouă şi locuitori ai aceleiaşi lumi”.

În timp ce *Beagle* mergea de-a lungul coastei, ducându-l acasă, la Wulaia, Jemmy Button stătea pe punte şi arăta cu degetul către duşmanii tribului său, care se adunaseră în grupuri pe ţărm.

— Yapoos! a strigat el. Maimuţe – Murdari – Proşti – nu Oameni, poate ajutând la conturarea celei mai importante idei a lui Darwin.

Căci înfăţişarea fuegienilor a fost un impuls pentru teoria conform căreia omul ar fi evoluat dintr-o specie asemănătoare maimuţelor, iar unii oameni ar fi evoluat mai mult decât alţii. Când Jemmy Button a revenit la sălbăticie aproape peste noapte, el a dovedit asta.

FitzRoy şi Darwin s-au întors în Anglia în octombrie 1836 şi au început să-şi pregătească jurnalele de publicare. (În cei cinci ani în care au stat la aceeaşi masă, cei doi bărbaţi se obişnuiseră să aibă puncte de vedere diametral opuse.) FitzRoy, nu mai puţin decât Darwin, era uluit de aceşti sălbatici „de culoarea vitelor din Devonshire", care pluteau pe lângă Capul Horn în pirogi din scoarţă de copac. Dacă şi ei erau descendenţi ai lui Noe, cum şi de ce ajunseseră atât de departe de Muntele Ararat? Şi, ca anexă la *Povestea* sa, el a publicat o teorie a migraţiei ce pare să anticipeze evenimentele mitice ale lui Freud din cadrul hoardei primare:

Undeva, în nişte corturi, în Asia Mică, fiii lui Sem şi Iafeth se iubeau cu nişte roabe negre, din neamul blestemat al lui Ham şi Cuş, şi au dat naştere rasei de mulatri cu pielea roşie, care avea să populeze Asia şi Americile. Firește, taţii i-au preferat pe fiii lor legitimi, nu pe metişi, iar aceştia din urmă, mâniaţi de faptul că erau robi, au plecat. Dorinţa lor de libertate a stimulat emigrarea în toate direcţiile „şi în cele din urmă a perpetuat această pasiune pentru pribegie pe care o vedem azi la arabi, la malaysienii migratori, la tătarii rătăcitori şi la indienii sud-americani care nu stau niciodată locului".

FitzRoy credea că emigranţii au plecat purtând deja haine şi având ştiinţă de carte, dar condiţiile climatice din teritoriile străine i-au înrăit şi le-au omorât vitele. Ei au uitat să scrie, au început să poarte piei de animale când li s-au rupt hainele şi, la capătul ăsta de lume, au păstrat piroga şi nişte sulițe, dar au degenerat, devenind „o ruşine pentru umanitate", nişte „satiri" cu cu părul unsuros şi cu dinţii „ca de cal".

Printre cărţile din cabina lui FitzRoy de pe *Beagle* se afla *Călătorie către Polul Sud*, scrisă de căpitanul James Weddell pe bricul *Jane* şi cuterul *Beaufoy*. În vara din 1822-1823, cele două vase au înaintat la sud de Capul Horn pentru a vâna urşi-de-mare. Au trecut prin câmpuri de gheaţă compactă (un gheţar era acoperit cu pământ negru), iar pe 8 februarie, la 74º15' latitudine, în cel mai sudic punct în care ajunsese vreodată o corabie, au văzut balene, păsări ca petrelul albastru şi apă cât vedeai cu ochii, „NU SE VEDEA NICIO O BUCĂŢICĂ DE GHEAŢĂ DE NICIUN FEL" .

Weddell a scris pe harta sa: „Marea lui George al IV-lea – Navigabilă", lăsând impresia că marea se încălzea pe măsură ce te apropiai de pol. A navigat apoi spre nord, în căutarea unor insule-fantomă, Aurorele. Ajungând la Insulele Shetland de Sud, unul dintre marinarii lui a văzut un „animal de nedescris", cu faţa roşie, ca de om, şi un păr verde atârnând de pe umeri. Apoi, în Insula Hermit, după Capul Horn, a chemat la bord mai mulţi fuegieni veniţi cu pirogile care la un moment dat au ameninţat să preia controlul asupra corabiei. Le-a citit un capitol din Biblie, iar ei au ascultat cu feţe solemne: un bărbat şi-a lipit urechea de carte, crezând că ea vorbea. De asemenea, a notat câteva cuvinte din vocabularul lor:

Sayam înseamnă Apă
Abaish – Femeie
Shevoo – Aprobare
Nosh – Neplăcere

şi a ajuns la concluzia că era ebraică, deşi a recunoscut că modul în care aceasta ajunsese în Ţara de Foc era o „chestiune de interes pentru filologi". Paragraful final îi recomanda pe sălbatici filantropiei compatrioţilor săi şi probabil l-a convins pe FitzRoy să plece în călătorie.

Exact când Darwin şi FitzRoy se apucau de scris, un exemplar din cartea căpitanului Weddell a apărut în Richmond, Virginia, pe masa

redactorului revistei *Southern Literary Messenger,* Edgar Allan Poe, care scria o altfel de poveste. Poe, ca şi Coleridge, pe care îl idolatriza, era un alt „rătăcitor în noapte”, obsedat de Sudul Îndepărtat şi de călătorii de distrugere şi renaştere – entuziasm pe care avea să i-l transmită lui Baudelaire. Aflase recent despre teoria lui J.C. Symmes, un fost ofiţer de cavalerie din St. Louis, care afirma, în 1818, că ambii poli erau goi pe dinăuntru şi aveau o climă temperată.

În *Povestea lui Arthur Gordon Pym* de Poe, eroul este salvat de la naufragiu de un anume căpitan Guy al pescadorului de foci englezesc *Jane Guy.* (În textul lui Weddell apare un căpitan Guy real.) Cei doi pleacă mai departe spre sud în căutarea Aurorelor, trec prin aceleaşi câmpuri de gheaţă, zăresc un „animal destul de mare”, cu blană albă, foarte aspră şi sârmoasă şi ochii roşii ca sângele, şi debarcă pe o insulă cu climă caldă numită Tsalal, unde totul este negru. Tsalalienii sunt negri ca tăciunele şi au părul des, lung şi creţ şi, cum Poe, ca orice bun cetăţean din Virginia, îi ura pe negri, aceştia reprezintă cel mai crunt exemplu de bestialitate şi viclenie. Mai-marii lor se numesc *Yampoos* (după acei Yahoos ai lui Lemuel Gulliver şi comparaţi cu acei Yapoos ai lui Jemmy Buttons), iar numele şefului lor suprem este Too-wit.

În aparenţă, Too-wit este prietenos, dar în taină urzeşte comploturi criminale. Pirogile tsalalienilor înconjoară *Jane Guy* şi sălbaticii jefuiesc şi sfâşie echipajul în bucăţi. Numai Pym şi un tovarăş al său scapă de pe insulă, dar piroga lor este dusă de un curent puternic spre sud, către un vortex distrugător. În timp ce se prăbuşesc în cataractă, zăresc – precum Ulise, care zărise Muntele Purgatoriului – o făptură colosală, în linţoliu. „Şi la această făptură culoarea pielii era perfect albă, cum e zăpada.”[11] Această făptură reapare în poemul lui Rimbaud „Being beauteous”.

Tsalalienii lui Poe sunt un amalgam între negrii tasmanieni (de la căpitanul Cook) şi negrii din Sud (din copilăria sa), dar şi fuegienii căpitanului Weddell se regăsesc în ei. Căci şi tsalalienii sunt descendenţi ai

lui Ham, cel oacheş, iar limba lor este ebraica (Tsalal – „a fi negru”; Too-wit – „a fi murdar”). Poe şi Darwin nu şi-au citit cărţile unul altuia: faptul că au folosit amândoi aceleaşi ingrediente pentru un scop similar este alt exemplu de manifestări sincronice ale inteligenţei.

Cariera ulterioară a lui Jemmy Button nu a contribuit cu nimic la salvarea reputaţiei băştinaşilor. În 1855, goeleta *Allen Gardiner*, aparţinând Societăţii Misionare Patagoneze, a ancorat în Canalul Murray şi a arborat pavilionul britanic. Dintr-un impuls, căpitanul, Parker Snow, a strigat „Jemmy Button!” şi un glas i-a răspuns de pe ţărm:

— Da! Da! James Button! James Button!

Un bărbat solid a vâslit spre ei, a cerut haine şi, „arătând ca un babuin îmbrăcat la patru ace”, a luat ceaiul în cabina căpitanului ca şi cum nici n-ar fi trecut 21 de ani.

Aveau să mai treacă patru ani până să pună Jemmy la cale un masacru ce ar fi putut fi scris pentru el de Poe. Pe 6 noiembrie 1869, slujba de dimineaţă de la prima biserică anglicană din Wulaia a fost întreruptă de o mulţime de fuegieni care i-au ucis cu bâte şi pietre pe cei opt credincioşi albi. Nu a scăpat decât Alfred Cole, bucătarul, care pregătea prânzul la bordul goeletei. În timpul anchetei oficiale, el a jurat că Jemmy a pus la cale masacrul, înfuriat de darurile care îi fuseseră trimise din Anglia, şi că după aceea dormise în cabina căpitanului.

Jemmy a trăit până în anii 1870, apucând să vadă o misiune adevărată înfiinţată la Ushuaia şi pe primii dintre băştinaşi murind în urma epidemiilor. În momentul în care mareşalul von Moltke justifica militarismul prusac pe baza unor principii darwiniste, omul care contribuise la formularea lor se întindea la loc pe o grămadă de piei de focă, încercând să doarmă. Femeile lui îl jeleau şi se pregăteau să-l uite. Nu putem şti ce-şi mai amintea în timp ce părăsea această lume – un sân arămiu? Burta unui om căruia i se spunea Maiestate? Sau un leu mâncător de oameni pe treptele de la Northumberland House?

Am plecat din Ushuaia ca dintr-un mormânt nedorit şi am traversat spre Puerto Williams, baza navală chiliană de pe insula Navarino.

11. E.A. Poe, *Povestea lui Arthur Gordon Pym*, traducere de Liviu Cotrău, Polirom, Iaşi, 2013, p. 216 (n.ed.).

62

— Întreabă de moş Felipe, a spus locotenentul. El este singurul de rasă pură care a mai rămas.

Ultimii yagáni locuiau într-un şir de cocioabe de scânduri de la capătul celălalt al bazei. Autorităţile i-au instalat acolo ca să fie aproape de un doctor. Burniţa. Nişte petice de zăpadă coborau către ţărm. Era în toiul verii. În spatele aşezării, copacii dispăreau în nori. Apa era calmă şi neagră şi dincolo de canal se înălţau falezele cenuşii, striate ale insulei Gable.

Bătrânul m-a poftit să intru. Coliba era plină de fum şi mă usturau ochii. Stătea pe o grămadă de lăzi pentru peşte, capcane pentru crab, coşuri şi piese de barcă. Era crăcănat şi aproape la fel de înalt pe cât de lat. Purta pe cap o şapcă unsuroasă şi avea o faţă tăbăcită de mongol şi nişte ochi negri, ficşi, care nu exprimau nicio emoţie sau expresie.

Doar mâinile i se mişcau. Avea mâini frumoase, agile şi brăzdate de vene de un cenuşiu-închis. Câştiga vreo doi bani făcând pirogi pe care le vindea turiştilor. Le făcea din scoarţă de copac şi nuiele şi le cosea cu tendoane de oaie. Pe vremuri, taţii construiau astfel de pirogi pentru fiii lor. Acum nu mai existau fii şi încă foarte puţini turişti. M-am uitat cum cioplea o vergea pentru un harpon în miniatură, prinzând apoi de ea un vârf minuscul din os.

— Altădată făceam harpoane mari, a rupt el tăcerea. Le făceam din os de balenă. Erau oase de balenă pe toate plajele. Dar acum au dispărut. Făceam harpoanele dintr-un os din cap.

— Din maxilar?

— Nu din maxilar. Din cap. În capul balenei sunt o *canalita* şi două oase de-a lungul său. Cele mai puternice harpoane din ele se făceau. Harpoanele făcute din maxilar nu erau aşa de trainice. Matale eşti englez.

S-a uitat în sfârşit la mine, părând că încearcă să schiţeze un zâmbet.

— De unde ştii?

— Mă pricep la oameni. Pe vremuri am cunoscut mulţi englezi. Erau doi marinari englezi, Charlie şi Jackie. Erau înalţi şi blonzi şi erau prietenii mei. Vorbeam în engleză la şcoală. Am uitat limba noastră. Domnul Lawrence ştia limba noastră mai bine decât noi. El ne-a învăţat limba noastră.

Moş Felipe s-a născut la misiunea anglicană şi probabil că era neam cu Jemmy Button. Când era copil, i-a văzut pe ai lui murind. I-a văzut şi pe copiii săi murind, în afară de o fiică, şi a văzut-o murind şi pe nevasta lui.

— De ce a murit? A murit în somn, cu braţele încrucişate. Şi n-am vrut să ştiu de ce.

Şi el fusese bolnav, mi-a spus. Toată viaţa fusese bolnav. Un trup becisnic. N-a putut niciodată să muncească.

— Din cauza epidemiilor. Au venit epidemiile şi noi ne uitam cum mor ai noştri. Domnul Lawrence scria nişte vorbe pe piatră când mureau. Noi nu ştiam de epidemie. De unde să fi ştiut? Pe atunci eram sănătoşi. Nu mai avuseserăm niciodată epidemii până atunci.

Când să mă întorc la Ushuaia, am văzut că la bord era şi un bărbat gras, cu faţa roşie, pătrată, cu mustaţa răsucită şi ochi sentimentali de paşă otoman. Purta o căciulă de astrahan. Venise din Santiago să se intereseze de o fabrică de procesare a creveţilor. Balenele dispăruseră, dar creveţi mai erau din belşug. I-am povestit despre moş Felipe, pomenind şi de Charlie şi Jackie.

— Probabil că i-a mâncat, a spus grăsanul.

63

De la Ushuaia sunt vreo 56 de kilometri de mers de-a lungul Canalului Beagle până la estancia lui Bridges din Harberton.

Pe o distanţă de câţiva kilometri, pădurea cobora spre ţărm şi vedeai jos, printre ramuri, apa verde-închis şi fâşiile viorii de varec înălţându-se şi legănându-se odată cu fluxul. Mai departe dealurile se retrăgeau şi apăreau păşuni cu iarbă unduioasă, presărate cu margarete şi ciuperci.

La limita fluxului erau o crustă de lemne plutitoare albite de apa mării şi uneori vreun lemn de la un vas sau o vertebră de balenă. Rocile erau de un alb făinos de la găinaţul păsărilor. Pe ele stăteau cormorani şi gâşte de varec, sclipind în negru şi alb când se ridicau în zbor. În larg erau cufundaci şi raţe, iar în strâmtoare, albatroşi bruni care se roteau fără efort, ca nişte cuţite zburătoare.

Se întunecase când am intrat şchiopătând în garnizoana marinei militare argentiniene. Erau doar doi matrozi. Îşi petreceau timpul urmărindu-i pe chilieni cu binoclul; dar transmiţătorul era stricat şi nu puteau raporta ce vedeau. Unul era din Buenos Aires şi spunea bancuri scatologice. Celălalt era indian chaco, nu scotea nicio vorbă, ci doar stătea aplecat şi se uita la tăciunii din foc.

Intrând în Harberton dinspre ţărm, puteai s-o confunzi cu o mare proprietate din regiunea deluroasă a Scoţiei, cu îngrăditurile acelea pentru oi, porţile masive şi pâraiele cu păstrăvi maronii ca turba. Estancia reverendului Thomas Bridges se întindea de-a lungul ţărmului vestic al

Golfului Harberton, protejat de vântul puternic de un deluşor. Prietenii lui yagáni au ales acest loc şi el i-a dat numele satului din Devonshire de unde era soţia lui.

Casa, adusă cu multă vreme în urmă din Anglia, era din tablă ondulată, vopsită în alb, cu ferestre verzi şi acoperiş de un roşu cald. Înăuntru, se păstraseră mobila solidă din mahon, ţevăria şi prezenţa integră a unui personaj victorian.

Clarita Goodall, nepoata misionarului, era singură în casă. În copilărie stătuse pe genunchii căpitanului Milward, ascultându-i poveştile marinăreşti. Mi-a dat un exemplar din *Yaghan Dictionary* al lui Thomas Bridges şi m-am aşezat pe verandă ca să citesc. Florile unei grădini englezeşti păreau că radiază cu o strălucire interioară. O cărare ieşea pe portiţa deasupra căreia se arcuia un maxilar de balenă. Fumul plutea peste apa neagră şi, pe ţărmul celălalt, ţipau nişte gâşte.

64

Thomas Bridges era un bărbat scund, cinstit, care credea în providenţă şi nu se temea să rişte. Fiind orfan, a fost adoptat de George Packenham Despard, un cleric din Nottinghamshire, secretar al Societăţii Misionare Patagoneze, care l-a luat cu el în Insulele Falkland. Locuia acolo când Jemmy Button i-a ucis pe misionari. Mai târziu, le-a continuat munca şi, după o vizită în Anglia, s-a stabilit în Ţara de Foc. Dar prin 1886, când indienii erau pe cale de dispariţie, şi-a dat seama că zilele misiunii erau numărate şi, având o familie compusă din şapte membri pe care trebuia să îi întreţină şi fără vreun viitor în Anglia, i-a cerut preşedintelui Roca să îi acorde titlul de proprietate asupra terenului de la Harberton. Aceasta l-a compromis în ochii ipocriţilor.

Tânărul Thomas Bridges avusese înclinaţia şi răbdarea să stea de vorbă cu un indian pe nume George Okkoko şi să înveţe limba pe care Darwin a dispreţuit-o. Spre surpriza sa, a descoperit o complexitate a construcţiei şi un vocabular pe care nimeni nu le bănuise la o populaţie „primitivă”. La 18 ani, s-a hotărât să alcătuiască un dicţionar care să-l ajute să le vorbească, „spre satisfacţia mea şi pentru a-i convinge pe ei, despre iubirea lui Iisus”. Acest proiect gigantic nu era nici pe departe încheiat la moartea lui, în 1898. Listele lui cuprindeau aproximativ 32.000 de cuvinte fără a fi început măcar să epuizeze rezervele lor de expresie.

Dicţionarul le-a supravieţuit indienilor, devenind un monument al acestora. Am predat manuscrisul original alcătuit de Bridges la Muzeul

Britanic şi îmi place să mi-l imaginez pe preot, cu ochii înroşiţi, noaptea, în timp ce vâjâie vântul pe deasupra casei, umplând cu scrisul lui foarte mărunt caietul cu forzaţ albastru-marmorat. Ştim că a căutat cu disperare în acel labirint cuvinte care să exprime conceptele intangibile ale Evangheliei. Mai ştim că nu tolera superstiţia indienilor şi nu a încercat niciodată să o înţeleagă: uciderea colegilor săi era încă proaspătă în mintea sa. Indienii i-au observat înclinaţia către intoleranţă şi şi-au ascuns credinţele cele mai profunde.

Bridges se afla într-o dilemă destul de comună. Descoperind că limbile „primitive" nu prea au cuvinte pentru ideile morale, mulţi presupuneau că aceste idei nu există. Dar conceptele de „bine" sau „frumos", esenţiale în gândirea occidentală, nu au sens dacă nu sunt legate de lucruri. Primii vorbitori ai unei limbi luau materia primă din jurul lor şi o transformau în metafore pentru a sugera idei abstracte. Limba yagán – şi prin deducţie toate limbile – evoluează precum un sistem de navigaţie. Lucrurile denumite reprezintă puncte fixe, aliniate sau comparate, ce îi permit vorbitorului să plănuiască următoarea mişcare. Dacă Bridges ar fi descoperit gama de metafore a yagánilor, lucrarea sa nu s-ar mai fi încheiat niciodată. Totuşi, s-a păstrat suficient pentru a readuce la lumină claritatea intelectului lor.

Ce să credem despre nişte oameni care defineau „monotonia" drept „absenţa prietenilor de gen masculin"? Sau, pentru „depresie", se folosea cuvântul care descria etapa de vulnerabilitate din ciclul sezonier al crabului când şi-a lepădat vechea carapace şi aşteaptă să-i crească alta? Sau cine a derivat cuvântul „leneş" de la pinguinul Magellan? Sau „infidel" de la un şoim mic, care zboară de ici colo, plutind nemişcat deasupra următoarei sale victime?

Iată câteva dintre sinonimele lor:

lapoviţă – solzi de peşte

banc de şprot – mucus vâscos
încâlceală de copaci care au căzut blocând cărarea – sughiţ
combustibil – ceva ars – cancer
midii în afara sezonului – piele zbârcită – bătrâneţe

Unele dintre conexiunile lor mă depăşeau:

urs-de-mare – rudele unui om ucis

Unele păreau obscure şi apoi se clarificau:

topire (a zăpezii) – cicatrice – a-i învăţa pe alţii

Procesul de gândire este precum urmează: zăpada acoperă pământul aşa cum crusta acoperă rana. Se topeşte treptat şi lasă în urmă o suprafaţă plată, netedă (cicatricea). Topirea zăpezii anunţă vremea de primăvară. Primăvara oamenii devin activi şi încep lecţiile.

Un alt exemplu:

mlaştină – rană mortală (sau rănit mortal)

Mlaştinile din Ţara de Foc sunt ca nişte saltele grosolane de muşchi, mustind de apă. Au o culoare galben-spălăcit cu pete roşcate, culoarea unei răni deschise care supurează, cu puroi şi sânge. Mlaştinile acoperă fundul văilor, întinse ca un om rănit.

Predomină verbele în această limbă. Yagánii aveau câte un verb elocvent pentru a surprinde orice mişcare a muşchilor, orice acţiune posibilă a naturii sau a omului. Verbul *īya* înseamnă „a amara piroga de o frunză de varec”; *ōkon*, „a dormi într-o pirogă care pluteşte pe apă” (diferit de a dormi într-o colibă, pe plajă sau cu soţia); *ukōmona*, „a arunca suliţa într-un banc

de peşti fără să ţinteşti unul anume”; *wejna*, „a fi detaşat sau mişcat cu uşurinţă, ca un os rupt sau ca lama unui cuţit” – „a rătăci sau a hoinări, ca un copil fără adăpost sau pierdut” – „a fi ataşat, dar mobil, ca un ochi sau ca un os în articulaţie” – „a se balansa, a se mişca sau a călători” – sau pur şi simplu „a exista sau a fi”.

În comparaţie cu verbele, alte părţi de vorbire sunt mai puţin numeroase. Substantivele derivă din verbe. Cuvântul pentru „schelet” vine de la „a roade în întregime”. *Aiapi* înseamnă „a aduce un anumit tip de suliţă şi a o pune într-o pirogă pregătită pentru vânătoare”; *aiapux* este animalul vânat şi deci „vidra de mare”.

Yagánii erau pribegi înnăscuţi, deşi rareori ajungeau departe. Părintele Martin Gusinde, care era etnograf, a scris: „Ei seamănă cu nişte păsări călătoare neastâmpărate, care se simt fericite şi au un calm interior numai atunci când sunt în mişcare”; iar limba lor arată obsesia marinarului faţă de timp şi spaţiu. Căci, deşi nu ştiau să numere nici până la cinci, au definit punctele cardinale foarte amănunţit şi interpretau schimbările anotimpurilor asemenea unui cronometru de mare precizie. Patru exemple:

iūan – anotimpul crabilor tineri (când părinţii îşi cară puii în spate)
cūiūa – anotimpul când cei tineri se desprind (de la verbul „a nu mai muşca”)
hakūreum – desprinderea scoarţei şi creşterea sevei
čekana – anotimpul construirii pirogilor şi vremea când cântă becaţa (sunetul *ček-ček* imită becaţa şi zgomotul care se aude atunci când constructorii de pirogi jupesc coaja de fag de pe trunchi)

Thomas Bridges a inventat cuvântul *yagán* după un loc numit Yagha: indienii îşi spuneau *yámana.* Folosit ca verb, *yámana* înseamnă „a trăi, a respira, a fi fericit, a se însănătoşi sau a fi sănătos”. Ca substantiv, înseamnă „oameni”, prin opoziţie cu animalele. O mână cu sufixul *yámana* însemna

mână de om, o mână întinsă cu prietenie, prin opoziţie cu gheara care aduce moartea.

Straturile de asociaţii metaforice din care era alcătuit solul lor mental îi uneau pe indieni cu patria lor prin legături care nu pot fi rupte. Teritoriul unui trib, oricât de inconfortabil ar fi fost, era întotdeauna un paradis care nu mai putea fi îmbunătăţit. Prin contrast, lumea din afară reprezenta iadul, iar locuitorii ei nu erau cu nimic mai buni decât nişte fiare.

Poate că, în acel noiembrie, Jemmy Button i-a luat pe misionari drept emisarii Puterii Întunericului. Poate că, mai târziu, când a arătat că are remuşcări, şi-a amintit că şi oamenii rozalii erau nişte fiinţe umane.

65

În autobiografia sa *The Uttermost Part of the Earth*, Lucas Bridges povesteşte cum manuscrisul tatălui său a fost furat de Frederick A. Cook, un dezinvolt doctor american care a făcut parte din expediţia belgiană în Antarctica din 1898-1899, care a încercat să îl dea drept opera lui. Cook era călătorul mitoman din ţara lui Rip van Winkle care a pretins că ar fi fost primul ce a escaladat vârful McKinley şi că ar fi ajuns la Polul Nord înaintea lui Robert Peary. A murit la New Rochelle în 1940, după ce a stat în închisoare pentru că a vândut cote petroliere false.

Manuscrisul dicţionarului s-a pierdut în Germania în al Doilea Război Mondial, dar a fost recuperat de Sir Leonard Woolley, care a descoperit oraşul Ur, şi donat de familie Muzeului Britanic.

Lucas Bridges a fost primul alb care s-a împrietenit cu indienii ona. Nu au avut încredere decât în el atunci când oameni ca Porcul Roşu îi măcelăreau. *The Uttermost Part of the Earth* a fost una dintre cărţile mele preferate în copilărie. În ea povesteşte cum privea în jos de pe Muntele Spión Kop spre lacul sfânt Kami şi cum, mai târziu, indienii l-au ajutat să găsească o cărare ce făcea legătura între Harberton şi cealaltă fermă a familiei din Viamonte.

Mi-am dorit întodeauna să merg pe acel drum.

66

Dar Clarita Goodall nu voia să mă lase să plec. Până la Lacul Kami erau cam 40 de kilometri, dar râurile se revărsaseră şi rupseseră podurile.

— Aţi putea să vă rupeţi un picior sau să vă rătăciţi şi va trebui să trimitem nişte oameni să vă caute. De obicei ajungeam acolo într-o zi, dar acum n-aveţi cum să treceţi cu calul.

Şi toate astea din cauza castorilor. Un guvernator al insulei a adus castori din Canada şi acum digurile lor gâtuiau văile acolo unde altădată se trecea cu uşurinţă. Dar eu tot voiam să merg pe drumul acela.

Şi dimineaţa devreme m-a trezit. Am auzit-o făcând ceai în bucătărie. Mi-a dat nişte felii de pâine şi gem de coacăze negre. Mi-a umplut termosul cu cafea. A luat nişte beţe muiate în kerosen şi mi le-a pus într-o pungă impermeabilă: aşa, dacă aş fi căzut în râu, măcar aş fi avut cu ce să fac focul. Mi-a spus: „Aveţi mare grijă, vă rog!” şi a rămas în pragul uşii, în penumbră, într-un capot lung, roz, făcându-mi încetişor din mână, cu un zâmbet calm şi trist.

O ceaţă subţire plutea peste golf. O familie de gâşte cu pieptul roşu făcea vălurele pe apă şi la prima poartă mai erau nişte gâşte lângă o baltă. Am luat-o pe cărarea care urca în munţi. În faţă era Muntele Harberton, negru din cauza copacilor, cu un soare neclar răsărind de după el. Pe malul râului era iarbă unduioasă, presărată cu copaci carbonizaţi.

Cărarea urca şi cobora. Adânciturile erau astupate cu platforme de buşteni. Dincolo de ultimul gard era un eleşteu mărginit de copaci uscaţi şi

de acolo cărarea urca şerpuind printre primii copaci mari.

Am auzit râul înainte de a-l vedea, vuind pe fundul unui defileu. Drumul cobora şerpuind pe stâncă. Într-un luminiş putrezeau vechile ţarcuri pentru oi ale lui Lucas Bridges. Podul dispăruse, dar la o sută de metri mai sus râul se lărgea, alunecând peste pietrele maronii. Am tăiat doi lăstari şi i-am curăţat. Mi-am scos ghetele şi pantalonii şi am intrat în apă, testând fiecare pas cu băţul din stânga şi sprijinindu-mă în cel din dreapta. În locul cel mai adânc, râul învolburat îmi ajungea până la şezut. M-am uscat la soare pe malul celălalt. Aveam picioarele roşii de frig. O raţă de torent a zburat în susul râului. I-am recunoscut capul cu dungi şi aripile subţiri, care vibrau.

Curând cărarea s-a pierdut în pădure. M-am uitat la busolă şi am luat-o spre nord, către al doilea râu. Dar nu mai era râu, ci doar o mlaştină cu turbă galbenă. Pe margine, nişte copaci tineri fuseseră doborâţi cu tăieturi oblice, precise, parcă făcute cu o macetă. Acesta era tărâmul castorilor. Asta făceau castorii pe un râu.

Am mers trei ore şi am ajuns la Muntele Spión Kop. În faţă se afla valea râului Valdez, ca o jumătate de cilindru înaintând vreo 20 de kilometri spre nord, către linia subţire şi albastră a Lacului Kami.

O umbră a întunecat soarele, un şuierat şi sunetul vântului trecând printre pene. Doi condori se lansaseră în picaj spre mine. Le-am văzut roşul ochilor când au trecut maiestuos pe lângă mine, cotind înclinat dincolo de trecătoare; atunci le-am văzut penele cenuşii de pe spate. Au planat în arc până la capătul văii şi s-au înălţat din nou, rotindu-se, acolo unde vântul se izbea de stânci, până ce au devenit două punctuleţe pe cerul lăptos.

Punctuleţele au devenit mai mari. Se întorceau. S-au întors împotriva vântului, constant, asemenea unor bombe care se îndreptau către ţintă, cu gulerele de pene albe înconjurându-le capetele negre, cu aripile neclintite şi cozile desfăcute în jos ca nişte frâne şi cu ghearele lăsate în jos şi răsfirate.

Au coborât în picaj spre mine de patru ori şi apoi ne-am pierdut cu toţii interesul.

După-amiază am căzut în râu. Traversând un baraj făcut de castori, am păşit pe un buştean care părea stabil, dar de fapt plutea pe apă. M-a aruncat cu capul înainte în noroiul negru şi m-am chinuit o grămadă să ies de acolo. Acum trebuia să ajung la drum înainte de lăsarea nopţii.

Poteca a apărut din nou, căscând un coridor drept prin pădurea întunecată. Am mers pe urmele proaspete ale unui guanaco. Uneori îl vedeam în faţa mea, sărind peste nişte trunchiuri căzute, şi apoi m-am apropiat de el. Era un mascul singuratic, cu blana murdară de noroi şi sfârtecat de cicatrici. Se luptase şi pierduse. Acum era şi el un pribeag steril.

Iar apoi am ieşit dintre copaci; râul şerpuia încet pe păşunile pentru vite. Mergând pe urmele lor, trebuie să fi trecut râul de vreo 20 de ori. La un moment dat am văzut urme de ghete şi imediat m-am simţit uşurat şi fericit, gândindu-mă că voi ajunge la drum sau la coliba vreunui peon, iar apoi le-am pierdut; râul spăla acum o trecătoare cu pereţi de şisturi. Am tăiat-o prin pădure, dar se întuneca şi era periculos să escaladez buşteni pe întuneric.

Mi-am întins sacul de dormit pe un loc drept. Am despachetat beţele muiate în kerosen şi am făcut o grămadă din jumătate din ele şi din muşchi şi crenguţe. Focul s-a aprins. S-au aprins chiar şi crengile mai umede, iar flăcările luminau perdelele verzi de licheni care atârnau din copaci. În sacul de dormit era umed şi cald. Nori de ploaie acopereau luna.

Am auzit apoi sunetul unui motor şi m-am ridicat. Printre copaci am văzut lumina unor faruri. Eram la zece minute de drum, dar îmi era prea somn ca să-mi mai pese, aşa că am adormit. Am dormit chiar şi în timpul furtunii.

În următoarea după-amiază, după ce mă spălasem şi mâncasem, stăteam în salonul din Viamonte, prea înţepenit ca să mă pot mişca. Două zile am zăcut întins pe canapea şi am citit. Toată familia plecase în excursie cu excepţia unchiului Beatle. Am vorbit despre farfurii zburătoare. Mai

deunăzi percepuse prezenţa cuiva în sufragerie, învârtindu-se în jurul unui portret.

Din Viamonte am traversat jumătatea chiliană a insulei spre Porvenir şi am luat feribotul către Punta Arenas.

67

În Plaza de Armas tocmai se desfăşura o ceremonie. Se împlineau o sută de ani de când don José Menéndez pusese piciorul în Punta Arenas şi un grup de descendenţi ai săi plini de bani veniseră în sud pentru a-i dezveli monumentul comemorativ. Femeile purtau rochii negre, perle, blănuri şi pantofi lucioşi. Bărbaţii aveau înfăţişarea crispată pe care o conferă protejarea unei proprietăţi prea mari. Pământurile lor din Chile dispăruseră în reforma agrară. Se mai ţineau cu dinţii de latifundiile lor din Argentina, dar trecuseră vremurile bune ale administratorilor englezi şi peonilor docili.

Capul chel de bronz al lui don José semăna cu o ghiulea. Cândva bustul său decorase estancia familiei din San Gregorio, dar sub regimul Allende peonii l-au vârât într-o dependinţă. Reconsacrarea lui în *plaza* simboliza reîntoarcerea la libera iniţiativă, dar era puţin probabil ca familia să capete ceva înapoi. Elogiile ipocrite sunau ca nişte clopote de înmormântare.

Vântul suspina printre araucaria din oraş. În jurul pieţei se aflau înşiruite catedrala, hotelul şi acele *palazzos* ale vechii plutocraţii, acum în cea mai mare parte cluburi ale ofiţerilor. O statuie a lui Magellan păşea ţanţoş peste vreo doi indieni căzuţi la pământ, pe care sculptorul îi modelase după „Galul murind”.

Erau prezenţi şi ofiţeri superiori. O fanfară acoperea vâjâitul vântului cu marşuri de Sousa, în timp ce *Indentende*, un general cu faţa roşie de la Forţele Aeriene, se pregătea să dezvelească memorialul. Însărcinatul cu afaceri spaniol privea cu ochii sticloşi ai convingerii depline. Amasadorul

american părea binevoitor. Iar oamenii din mulţime, care participau întodeauna când era şi o fanfară, mergeau târşâindu-şi picioarele cu feţe împietrite. Punta Arenas era un oraş de stânga. Aceştia erau oamenii care îl aleseseră pe Salvador Allende să-i reprezinte.

Pe următoarea stradă se afla acel *palais* pe care Moritz Braun l-a adus bucată cu bucată din Europa când s-a căsătorit cu fiica lui don José, în 1902, cu acoperişurile mansardate înălţându-se deasupra unui giulgiu de chiparoşi negri. Cumva, casa rezistase confiscărilor şi, într-un cadru cu statui igienice din marmură şi sofale cu nasturi, seninătatea domestică a epocii edwardiene a supravieţuit.

Servitorii pregăteau sufrageria pentru recepţia din acea seară. Soarele de după-amiază se strecura printre draperiile de catifea şi ricoşa pe damascul alb al grinzii, reflectând lumină pe pereţii acoperiţi cu piele de Córdoba şi o pictură cu nişte gâşte iubăreţe făcută de tatăl lui Picasso, Ruiz y Blasco.

După ceremonie generaţia mai în vârstă s-a relaxat în sera cu plante ornamentale, având la dispoziţie o servitoare în alb şi negru, care aducea brioşe şi ceai slab. Conversaţia a ajuns la indieni. „Englezul” familiei a spus:

— Toată treaba asta cu uciderea indienilor este cam trasă de păr. Vedeţi, indienii ăştia erau nişte indieni de soi rău. Vreau să spun că nu erau ca aztecii sau incaşii. N-aveau civilizaţie, n-aveau nimic. Una peste alta, erau ca vai de capul lor.

68

Preoţii salezieni din Punta Arenas aveau un muzeu mai mare decât cel din Río Grande. Exponatul cel mai preţios era o vitrină din sticlă care conţinea fotografia unui tânăr preot italian cu faţă de om intolerant, o piele tratată de vidră de mare şi un text care explica cum au ajuns cele două exponate împreună:

> Pe 9 septembrie 1889, trei alakalufi de pe *canales* au venit la părintele Pistone şi i-au oferit pielea de vidră de mare, conservată acum în muzeu. În timp ce părintele o examina, un indian l-a lovit cu o macetă în partea stângă a maxilarului. Ceilalţi doi au tăbărât imediat pe el. Părintele s-a luptat cu aceste exemplare de *Homo silvestris*, dar rana sa era gravă. După câteva zile de agonie, a murit.
>
> Ucigaşii locuiau la misiune de şapte luni, iubiţi şi îngrijiţi de salezieni ca şi cum ar fi fost fiii lor adoptivi. Dar atavismul, ambiţia şi gelozia i-au împins la crimă. După ce au comis fapta, au fugit. După un timp s-au întors şi, în contact cu religia noastră, au devenit civilizaţi şi au fost buni creştini.

Efigii din ghips pictat, în mărime naturală, ale indienilor erau expuse în vitrine de mahon. Sculptorul le conferise trăsături de maimuţă, care contrastau cu seninătatea dulceagă a Madonei din capela misiunii de pe

Insula Dawson. Exponatele cele mai triste erau două exerciţii pe un caiet şi fotografiile băieţilor cu înfăţişări isteţe care le-au scris:

> Mântuitorul a fost în acest loc şi eu nu am ştiut.
> În sudoarea feţei tale îţi vei mânca pâinea ta.

Aşadar, salezienii înţeleseseră ce înseamnă Geneza 3:19. Epoca de Aur s-a încheiat când bărbaţii nu au mai mers la vânătoare, s-au aşezat la casele lor şi au început rutina zilnică.

69

„Englezul” m-a dus la curse. Era cea mai însorită zi de vară. Strâmtoarea era de un albastru neted, liniştit şi se vedeau cele două creste albe ale Muntelui Sarmiento. Tribunele erau proaspăt vopsite în alb şi erau pline de generali, amirali şi tineri ofiţeri.

„Englezul” purta ghete din piele întoarsă şi o şapcă de tweed.

— O zi la curse, ei? Nimic nu se compară cu o întâlnire la curse. Haideţi cu mine acum. Haideţi. Haideţi în loja VIP-urilor.

— Nu sunt îmbrăcat cum se cuvine.

— *Ştiu* că nu sunteţi îmbrăcat cum se cuvine. Nu contează. Sunt destul de deschişi la minte. Haideţi. Trebuie să vă prezint domnului *Intendente*.

Dar *Intendente* nu ne-a băgat în seamă. Stătea de vorbă cu proprietarul lui *Highland Flier* şi *Highland Princess.* Aşa că am vorbit cu un căpitan care privea marea.

— Aţi auzit-o pe aia cu regina Spaniei? a întrebat „englezul”, încercând să învioreze conversaţia. N-aţi auzit-o pe aia cu regina Spaniei? Staţi să-mi amintesc: „O clipă de plăcere/ Nouă luni de durere/ Trei luni de leneveală/ Apoi de la capăt iară”.

— Vorbiţi despre familia regală a Spaniei? a întrebat căpitanul, înclinându-şi capul.

„Englezul” a spus că studiase istoria la Oxford.

70

Bătrâna a turnat ceai dintr-un ceainic de argint şi a privit furtuna care mătura Insula Dawson. Avea la gât trei lanţuri cu pepite de aur: îi plătea pe peoni ca să le scoată din râurile ei. Curând furtuna avea să izbucnească şi pe partea astălaltă a Strâmtorii.

— O, a fost o treabă bine făcută, a spus ea. Desigur, am mai auzit zvonuri înainte, dar nu s-a întâmplat nimic. Iar apoi am văzut avioanele rotindu-se deasupra oraşului. S-a tras puţin dimineaţa şi până după-amiază i-au adunat pe toţi marxiştii. A fost o treabă bine făcută.

Ferma ei fusese unul dintre punctele de atracţie turistică din Strâmtoarea Magellan. Tatăl ei avea o proprietate şi în Scoţia. Stăteau acolo pentru vânătoarea de potârnichi şi plecau la sfârşitul lunii octombrie.

În 1973 guvernul i-a adus la cunoştinţă că are două săptămâni pentru a renunţa la moşie. Două săptămâni pe o proprietate pe care o aveau de 70 de ani. Scrisoarea a venit pe 22. Doar câteva rânduri grosolane care o anunţau că trebuie să plece până pe 15. Nu mai muncise niciodată aşa cum a muncit în acele două săptămâni. N-a lăsat nimic în casă. Nimic. A luat tot din casă. Chiar şi întrerupătoarele. Chiar şi bordurile de marmură din băi. Le scosese din casă. Nu voia să le lase ălora. Nu voia să le lase nimic.

Dar, desigur, au înjunghiat-o pe la spate. Cel mai rău a fost un bărbat care lucra pentru ea de 30 de ani. Întotdeauna de folos. O, da, întotdeauna politicos. Ea l-a îngrijit când a fost bolnav, iar când au venit marxiştii, el a început să devină arogant. A încercat să-i oprească pe ceilalţi să încarce

vitele în camioane. Vitele pe care ea le vânduse deja, ca să le rămână *lor* mai multe. Apoi a oprit încălzirea – şi era păcura ei, păcura pe care o plătise.

A fost îngrozitor. I-au furat câinele şi l-au dresat să omoare oameni. Toată iarna aceea au făcut cuţite. Aşteptând, aşteptând doar să primească ordine să-i omoare în paturile lor. Şi ce au făcut când au pus mâna pe casă? Au ruinat-o! Ţevi sparte! Oi în grădina de zarzavat! Şi în grădina cu flori! *Ei* nu aveau ce face cu legumele. N-ar fi ştiut ce să facă cu ele.

Se plângeau că nu aveau lapte. Spuneau că s-au îmbolnăvit de TBC *pentru că* ea nu le dădea lapte. Aşa că le-a dat lapte, *pe care* l-au turnat la canal. Nu le plăcea laptele proaspăt. Le plăcea numai laptele din conservă! Şi ce au făcut când au pus mâna pe cireada de vaci de lapte? Au transformat-o în *bifes*! Le-au mâncat pe toate. Doar nu erau să-şi bată capul cu mulsul vacilor. Mai tot timpul erau aşa de beţi, încât abia se puteau ţine pe picioare. Şi taurul... O! Taurul! Nici nu ştiai dacă să râzi sau să plângi. Ministerul a cumpărat taurul ăsta minunat din Noua Zeelandă. Nu era nevoie de el! Erau destui tauri buni la doi paşi, în Argentina. Dar nu puteau cumpăra un taur argentinian, nu fără să-şi păteze obrazul. Aşa că au adus taurul cu avionul din Noua Zeelandă la Santiago, l-au trimis cu alt avion la Punta Arenas, unde a fost prezentat, Dumnezeu ştie cu ce fel de discurs, la aşa-numita fermă-model. Şi cât a rezistat taurul? Cât a durat până ce l-au mâncat? Trei zile! Distrugere şi iar distrugere. Asta-i tot ce voiau. Ca să nu mai rămână nimic.

Şi-a mutat mobila de la fermă la oraş, în casa pe care o avea de 50 de ani. Cea mai frumoasă casă din Punta Arenas şi, desigur, *ei* au vrut-o şi pe aceasta. Domnul Bronsović, şeful Partidului, a venit de trei ori. Nimic nu-l oprea. Niciun respect pentru proprietatea privată în acele zile. A spus că partidul o voia ca să o transforme în sediul său central şi ea i-a răspuns:

— Doar peste cadavrul meu!

A doua oara a venit cu soţia lui, băgându-şi nasul prin toate dulapurile ei şi încercând chiar şi patul. Iar ultima dată el stătea în sufragerie cu criminalii săi comunişti când a spus:

— Totul este atât de englezesc! Şi când te gândeşti că ea locuieşte singură aici! Nu te temi să locuieşti aici singură?

Ba da. Nu avea de gând să-i spună. Era înspăimântată. Aşa că i-a vândut casa unui prieten chilian. Pe mai nimic, desigur. Pesoul nu valora nimic. Dar *ei* nu aveau să pună mâna pe ea. Nu încă. Nu de la ea, în orice caz. Şi ghici ce a făcut doamna Bronsović când a aflat că a fost vândută casa. A trimis un mesaj: „Cât a vrut pentru apartamentul ei acoperit cu creton?”.

L-au arestat pe Bronsović în magazinul său în acea dimineaţă. L-au escortat până la el acasă, l-au ras în cap şi l-au trimis pachet pe Insula Dawson. Apoi unii dintre prietenii lui s-au dus la *Intendente*, încercând să-l scape.

— Mă surprindeţi, a spus *Intendente*. Îi recunoaşteţi scrisul?

Ei au spus că da şi el le-a arătat numele lor pe lista morţii întocmită de Bronsović. Atunci au zis:

— Mai bine să rămână acolo unde este.

A început furtuna. Perdele de ploaie măturau grădina plină de flori. Noua casă era mică, dar caldă. Avea mochete verzi şi mobilă Chippendale.

— Nu plec de aici, a spus ea. Aici e locul meu. Mai întâi ar trebui să mă omoare. Şi, în plus, unde să mă duc?

71

La Casilla 182, în Punta Arenas, o poartă de fier vopsită verde, cu doi M întretăiaţi, fiecare cu câte un crin prerafaelit, dădea într-o grădină umbroasă unde mai creşteau plantele generaţiei bunicii mele: trandafirii roşii ca sângele, laurii stropiţi cu galben. Casa avea frontoane înalte şi ferestre gotice. În partea dinspre stradă era un turn pătrat, iar în spate unul octogonal. Vecinii spuneau: „Moş Milward nu se poate hotărî dacă e castel sau biserică” sau „Bănuiesc că el crede că o să ajungă mai repede în rai dintr-un loc ca acesta”.

Era casa unui doctor, iar soţia lui m-a condus într-un hol unde domnea o întunecime anglicană. Am privit oraşul din odăiţa din turn: turlele albe al bisericii St. James; case din metal vopsite în culoarea fularului unui slav; clădirile băncii şi depozitele de lângă docuri. Soarele s-a furişat dinspre vest şi a prins din urmă arcul roşu al feribotului. Dincolo erau cocoaşa neagră a Insulei Dawson şi falezele care coborau spre Cape Froward.

Vărul meu Charley avea un telescop în turn şi, când era bătrân şi bolnav, privea Strâmtoarea. Sau stătea la un birou, răscolindu-şi amintirile pentru a regăsi extazul navigării pe mare:

72

Într-o zi furtunoasă de toamnă din 1870 un vapor cu abur pleca de la debarcaderul din Rock Ferry, pe Mersey, îndreptându-se pufăind spre *Conway*, fostul vas de linie, pe atunci amarat în canal ca navă-şcoală pentru marina comercială. Cei doi pasageri erau un băiat de 12 ani şi un cleric uscăţiv, dar amabil, cu faţa ridată de anii cât fusese misionar în India. Băiatul era „un flăcău mărunţel, bine legat, urât la înfăţişare, dar nu respingător” şi cu nasul cârn.

Reverendul Henry Milward hotărâse că nu mai avea cum să îmblânzească firea nestăpânită a fiului său, aşa că îl trimitea pe mare.

— Promite-mi un lucu, a spus el, pe când se apropiau de găurile alb cu negru pentru gurile de tun. Promite-mi că nu vei fura niciodată.

— Promit.

S-a ţinut de cuvânt, iar tatăl său a avut dreptate să-i smulgă această promisiune; căci fratele lui era cam lung de mână.

Charley a urcat în fugă pe greement şi i-a făcut cu mâna, dar bătăuşul de pe vas, un băiat pe nume Daly, nu l-a lăsat să coboare de pe crucete până când nu i-a dat lui briceagul şi penarul de argint. Charley nu a uitat niciodată tatuajul de pe braţul lui Daly.

Doi ani mai târziu, după ce şi-a încheiat pregătirea de bază, s-a angajat la compania Balfour Williamson şi a plecat pe mare. Primul său vas, *Rokeby Hall*, ducea cărbune şi şine de cale ferată pe coasta de vest a Americii şi aducea înapoi nitrat din Chile. Ne-au rămas de la el două

descrieri ale călătoriilor din timpul uceniciei sale. Una este un jurnal de bord, în care notele sunt scurte, în stil marinăresc, şi adesea cu un scris tremurat: „Am luat 640 de saci cu nitrat de sodiu”, „Insula Bardsey la travers”, „Marinarul Reynolds s-a prăbuşit peste timonă. Bolnav la pat”. Sau (singurul său comentariu legat de ocolirea Capului Horn) „Curs schimbat spre NNE de la SE”.

Cealaltă este o culegere de povestiri marinăreşti nepublicate pe care le-a scris la bătrâneţe, în Punta Arenas. Unele povestiri sunt cam haotice şi repetitive. Poate că era prea bolnav pentru a le termina sau poate l-au descurajat alţii. Dar *eu* cred că sunt minunate.

A pus pe hârtie tot ce şi-a amintit, despre vapoare şi oameni, pe mare sau în porturi; călătoriile cu trenul; porturile deprimante din nordul Angliei – „Liverpoolul sau Middlesbrough nu sunt locuri care să te înveselească”; pavajul ud, ploşniţele din pensiunile ieftine şi echipajul care urca la bord beat. Şi apoi la tropice, urcând pe bompres, cu pânzele strânse şi valul prova, alb, despicând marea întunecată; sau sus de tot, pe un capăt de vergă care se legăna, cu apa verde izbindu-se de punte, trăgând de pânza udă leoarcă sau îngheţată bocnă; sau trezindu-se într-o noapte pe undeva la nord de Valparaíso, cu vasul culcat pe o coastă, în timp ce prietenul lui îi spunea: „Culcă-te la loc, Urâtule, măcar aşa n-o să simţi când te îneci”, şi apoi 36 de ore de muncit la pompe şi uralele oamenilor când au scos toată apa.

Mâncarea era principala lui obsesie. Scria despre „mazărea ca nişte biluţe în apă colorată”; „biscuiţii mâncaţi de gărgăriţe, mai întâi de gărgăriţe, apoi de viermi”; şi carnea de vită sărată „mai degrabă mahon decât carne”. A notat numele alimentelor pe care le născoceau băieţii, pentru biscuit, mazăre, melasă şi carne de porc sărată – adică Dandyfunk, Crackerhash, Dogsbody şi Slumgullion – şi a scris despre furunculele care le apăreau când mâncau prea mult. Îşi amintea cu recunoştinţă de prietenii care îi dădeau mâncare în plus – un steward bătrân sau un patiser german dintr-un port chilian. Îşi amintea cum au golit băieţii dulapul căpitanului şi

s-au întors cu feţe de pernă sau conserve de homar, limbă, somon şi gem; cum el nu putea să le mănânce din cauza promisiunii făcute; cum a plâns când căpitanul a descoperit furtul şi nu le-a mai dat budinca de Crăciun; cum bucătarul le-a strecurat totuşi budinca cu prune; şi cum, atunci când i-a prins căpitanul, el şi-a vârât felia de budincă sub cămaşă şi a urcat repede pe vergă şi a făcut beşici pe burtă.

A scris despre poveştile cu Barbary Coast din San Francisco; proprietarii de pensiuni care îi hrăneau pe marinarii flămânzi şi îi duceau, drogaţi, la bordul unor vase care nu aveau oameni destui. Sammy Wynn era cel mai rău dintre oamenii ăştia. I-a făcut pe trei cadeţi să dezerteze de pe un vas de război austriac, dar, când recompensa s-a dovedit a fi mai mare decât preţul sângelui, i-a trimis înapoi, unde-i aşteptau curtea marţială şi pedeapsa cu moartea.

Acolo erau şi fetele uşoare din California; justiţia incorectă din tribunale; sau Banda de pe Strada Beale, care a golit într-o barcă vinul spaniol din butoaie în timp ce Charley mânca plăcintă cu bostan împreună cu paznicul cheiului; sau Regele Huliganilor, care prăda vasul în ţinută de seară, cu frac, şi ceasul de argint pe care l-a primit Charley ca să-l scoată de pe vas pe acest domn.

Şi-l amintea pe Ah-sing, chinezul de la spălătorie care scuipa scrobeala cu gura; şi echipajul chinez, gătit în mătăsuri splendide, arzând beţişoare parfumate, făcând plecăciuni în faţa soarelui în timp ce tachelajul le vâjâia în jurul capului. Mai erau şi porturile chiliene cu nitraţi; vânzătorii de *pisco*; cocioabele din coaste de balenă şi saci de iută; şirurile de catâri şerpuind pe stânci şi catârul răzleţ alunecând şi căzând de la 180 de metri pe plaja de dedesubt.

Mai era şi timonierul Lambert, bătut măr pentru că a câştigat la poker. Şi şobolanii care *într-adevăr* părăseau vasul care se scufunda; întrecerile de înot printre rechini; şi momentul în care băieţii au prins un monstru de cinci metri şi jumătate cu cel mai bun cârlig pentru rechini: ofiţerul de punte nu i-

a lăsat să-l urce la bord pentru că era proaspăt vopsită, aşa că l-au legat la pupa, iar Charley a coborât pe o frânghie ca să-i scoată inima: „De atunci am văzut multe animale ciudate, dar niciodată unul ca acela”.

Ultimul balot de lână la Melbourne; ultimul sac cu orez la Rangoon; ultima pungă cu nitrat la Iquique – el le-a coborât pe ţărm. Şi vaporul ieşind din port şi toţi cântând în cor cântecul marinăresc „Spre casă!”. Şi căpitanul strigând: „Steward! Grog pentru toată lumea!” – bătrânul comandant Geordie, purtând pantaloni în carouri albe şi negre şi un frac verde, cu o pălărie albă şi moale pe mare şi alta albă şi tare în port. Charley l-a debarcat şi pe el.

Iată o poveste din anii săi de ucenicie:

73

Eram aproape de Capul Horn, mergeam cu toate pânzele sus şi cu o briză bună la tribord. Era într-o dimineaţă de duminică. Eu mă plimbam încolo şi încoace pe bocaportul magaziei principale cu Chips, dulgherul, care spunea: „Fetele de acasă trag cu ambele mâini”.

Marinarii bătrâni zic că fiecare vas are o frânghie cu un capăt legat bine la prova şi celălalt ţinut în mână de iubitele de acasă. Şi, când este vânt bun, marinarii spun că fetele trag tare frânghia. Dar, când vântul este potrivnic, unii spun că este un nod sau un ochi pe frânghie, care nu poate trece prin scripete; iar alţii spun că fetele umblă cu soldaţi şi că i-au dat uitării pe tinerii lor marinari.

Tocmai atunci a sunat clopotul de patru ori. Era ora 10 dimineaţa şi rândul meu să-l înlocuiesc pe cel de la cârmă. Abia am pus mâna pe ea, că briza şi-a schimbat direcţia spre nord cu câteva grade, aşa că velele pătrate au primit vânt din pânzele de la prova şi de la pupa. Dulgherul încă umbla încoace şi încolo când vasul s-a aplecat foarte mult la babord. Nu era vânt în velastraiul mare, iar şcota atârna formând un laţ pe punte. Dulgherul şi-a pierdut echilibrul şi, din greşeală, a călcat pe şcota velastraiului. La următorul ruliu în direcţia vântului, vela s-a umflat din nou şi a întins şcota ca pe o coardă de vioară, prinzându-l pe Chips între picioare şi aruncându-l în mare.

L-am văzut cum cade. Am lăsat cârma pentru o secundă şi i-am aruncat un colac de salvare. Am pus echea sub vânt şi am întors vasul împotriva

vântului, lăsând libere fungile arboretului. În timp ce scoteau barca de salvare, ceilalţi au început să coboare ancorele plutitoare (cum se numesc velele mici) şi, în mai puţin de zece minute, barca se îndrepta către dulgher, pe care îl vedeam înotând din răsputeri.

La strigătul „Om la apă!", apăruse întregul cart de sub punte. Primul care a urcat în barca de salvare a fost musul Walter Paron. Al doilea ofiţer de punte, domnul Spence, ştia că Paton nu prea ştie să înoate şi i-a spus să se dea jos, iar Philip Eddy, alt mus, a sărit în locul lui. Walter nu se potolise însă şi s-a urcat pe la prova. Barca era deja la apă când l-a văzut domnul Spence şi am auzit câteva remarci în timp ce treceau pe sub pupa vasului. Apoi i-am pierdut din ochi pentru că marea era agitată.

Barca a plecat la 10:15, tot echipajul având colaci de salvare. O vreme am încercat să reducem viteza vasului. Căpitanul era sus, pe cruceta de la pupa, urmărind barca. Au vâslit mult contra vântului şi s-au apropiat de noi abia pe la 11:30. Dar nu vedeam dacă dulgherul era cu ei sau nu.

Căpitanul a ordonat „Echea în vânt" ca să întoarcă vasul după vânt, pentru a aduce gruiele bărcii pe partea de sub vânt şi, astfel, să o ridice la bord, şi l-am văzut cu toţii pe domnul Spence ridicându-se în picioare şi agitându-şi braţele. Nu vom şti niciodată dacă voia să spună că l-au găsit pe dulgher sau se gândea că nu i-am văzut. Dar în acea secundă fatală nu a mai fost atent la barcă, care a căzut între valuri şi s-a răsturnat. Era aproape de noi, nu mai mult de două cabluri, şi i-am văzut pe toţi în apă, înotând.

Am pus echea din nou sub vânt şi am întors vasul împotriva vântului. Ne-am grăbit să scoatem a doua barcă, dar la o corabie aflată în mers această manevră nu e deloc la fel ca coborârea primei bărci. O barcă era întotdeauna pregătită, dar toate celelalte erau cu gura în jos pe tălpile de lansare; şi nu numai cu gura în jos, ci şi pline cu fel de fel de lucruri. În una erau păsările căpitanului. În alta era toată varza pentru întreaga călătorie şi tot acolo erau depozitate găleţile de incendiu şi nişte console pentru a nu fi luate de apă şi aruncate peste bord.

Oamenii au întors mai întâi barca de la babord. Dar, tocmai când să o întoarcă, un val mare a lovit vasul şi doi dintre ei au alunecat, iar barca s-a prăbuşit şi s-a spart la fund. Între timp eu îi urmăream cu binoclul pe cei din apă. I-am văzut pe unii ajutându-i pe alţii să urce pe fundul bărcii răsturnate. Apoi i-am văzut pe Eddy şi pe unul dintre timonieri plecând de acolo şi înotând spre vas. Au ajuns atât de aproape, încât puteam să ne dăm seama cine sunt şi fără binoclu. Numai că noi ne depărtam de ei mai repede decât puteau ei să înoate, aşa că au trebuit să se întoarcă.

După ce am întors barca de la tribord, a trebuit să punem un scripete pe pataraţina principală pentru a o ridica peste bord. Şi nu ştiu dacă acela care a pus piedica pe pataraţină nu a putut să o facă sau s-a grăbit, dar, în repetate rânduri, zbirul tot aluneca şi de fiecare dată cădea barca. Şi corabia era împinsă sub vânt, până ce nu am mai văzut barca şi pe bieţii oameni care erau agăţaţi de chilă. Dar ştiam unde erau după păsările care se roteau deasupra lor – albatroşi, şi din cei cu sprâncene negre, furtunari cenuşii, petrei giganţi – toţi rotindu-se necontenit.

A plecat a doua barcă, sub comanda domnului Flynn, dar era aproape ora 1 după-amiază când a trecut pe sub pupa. Aveau de vâslit mai mult în contra vântului şi erau stânjeniţi şi de colacii de salvare. Iar înapoi aveau şi mai mult de vâslit, pentru că vasul se îndepărta sub vânt în tot timpul acesta.

Am pierdut barca din vedere după 20 de minute şi pentru noi a început o aşteptare epuizantă, ştiind că cinci dintre tovarăşii noştri încercau din răsputeri să se agaţe de chila răsturnată. Căpitanul a pus vasul pe o direcţie, apoi pe alta, dar în final a hotărât să se oprească cu vântul în faţă ca să nu se mai îndepărteze. Aşa că am rămas cu privirile încordate, aşteptând să se întoarcă barca.

La ora 3:30 am văzut barca venind înapoi. Venea sub pupa, dar vântul şi marea deveniseră mai agitate şi a mai durat ceva timp până ce a îndrăznit să se apropie. Atunci ne-am dat seama că se întâmplase ce era mai rău şi am

fixat tachelajul în tăcere şi am urcat barca. Doi sau trei oameni sângerau în zona capului, aceia care nu purtaseră beretele şi pălăriile. Când vasul şi-a reluat cursul, am putut să punem întrebări şi iată cam ce ni s-a povestit:

Găsiseră barca. Aduseseră înapoi colacul de salvare pe care i-l aruncaserăm dulgherului şi trei dintre ceilalţi cinci colaci; pe alţi doi îi văzuseră în mare, dar nici urmă de oameni. Apoi i-au atacat păsările şi au trebuit să le alunge cu întinzătoarele. S-au năpustit asupra capetelor lor şi le-au smuls beretele, iar cei care sângerau au fost loviţi de ciocurile nemiloase ale albatroşilor. Când au cercetat colacii de salvare şi au văzut că toate sforile erau dezlegate, au înţeles ce se întâmplase. Păsările îi atacaseră pe oameni în apă şi le scoseseră ochii. Şi bieţii oameni dezlegaseră chiar ei sforile şi se duseseră la fund văzând că nu mai vine niciun ajutor, căci nu aveau nicio şansă de izbândă în lupta cu păsările. Colacul de salvare dovedea că l-au salvat pe dulgher înainte de al doilea accident. Ne-a întristat şi mai mult faptul că îşi îndepliniseră misiunea.

După şase ore şi jumătate m-au înlocuit la cârmă. Atunci am stat cel mai mult timp la timonă. Am coborât sub punte ca să mănânc ceva, dar, când am văzut aşternuturile lui Walter şi ale lui Philip aranjate cu margine, pantalonii aşezaţi pe cufere şi ghetele jos, aşa cum le lăsaseră la strigătul „Om la apă!”, m-am pierdut cu firea, am uitat şi de foame şi m-a podidit plânsul. Mai târziu căpitanul i-a spus celui de-al treilea ofiţer de punte să mă ia de acolo şi să mă lase să dorm în cabina lui.

— Toate paturile alea goale o să-l facă pe băiat să-şi piardă minţile.

74

În 1877 Charley a devenit al doilea ofiţer de punte pe *Childers*, un bric cu trei catarge care trebuia să ajungă la Portland, Oregon. Era un vas jalnic. Căpitanul era spurcat la gură; echipajul s-a revoltat; iar marinarul din Aberdeen s-a năpustit la Charley cu o toporişcă. O singură călătorie i-a fost de ajuns. A plecat şi s-a angajat la New Zealand Shipping Company, unde a rămas 20 de ani, avansând de la cargoboturi la vase de pasageri şi de la corăbii cu pânze la vase cu abur.

Într-o seară, pe la sfârşitul anului 1880, se afla în prima saună de la băile turceşti din Aldgate, alături un bărbat solid, cu barbă neagră, care dormita pe un scaun de pânză. Faţa acestuia nu-i spunea nimic, dar tatuajul de pe braţ sigur era al lui Daly. Charley s-a strecurat în spatele lui, i-a răsturnat scaunul şi i-a ars o palmă pe spate, lăsându-i o urmă roşie. Daly a scos un urlet şi l-a fugărit pe Charley în pielea goală prin băi până ce angajaţii i-au imobilizat pe amândoi. Charley a reuşit să aplaneze incidentul şi curând au ajuns să vorbească despre „bătrâna *Conway*”. Au plecat de la baie împreună, au mers la un teatru şi au cinat la Criterion.

„În adevăr”, scria Charley, „suntem vapoare care dispar în noapte”.

Încetul cu încetul – pentru că nu era strălucit şi limbajul său nu era întotdeauna pe placul superiorilor lui – a urcat în ierarhie. În 1888 era al doilea ofiţer de punte pe o navă poştală cu un congelator mare. Când a acostat la Rio, împăratul Dom Pedro al II-lea i-a întrebat pe agenţi dacă poate să urce la bord:

Când a ajuns în capul scării, împăratul a întins mâna ca să i-o sărute diferiţii portughezi şi brazilieni prezenţi acolo, după care i-o întindea secretarului său ca să i-o şteargă. După ce îi săruta cineva mâna împăratului, secretarul scotea o batistă curată şi o ştergea înainte de a-i fi întinsă următorului, fără îndoială o măsură foarte igienică... Dar căpitanul nu era obişnuit să „pupe mâini”. I-a apucat mâna cu căldură şi i-a scuturat-o din toată inima, spunând: „Este o mare plăcere pentru mine să primesc la bordul vasului meu pe Majestatea Voastră”. Ar fi prea puţin să spun că împăratul a fost surprins. Probabil că mâna sa nu mai fusese scuturată în halul ăsta de când era copil. Şi-a privit mâna şi a spus doar atât: „Ei, bătrânico, ai avut noroc că ai scăpat de ăsta” şi i-a întins-o secretarului ca să i-o şteargă.

Charley l-a condus pe împărat la congelator şi i-a arătat primul fazan îngheţat bocnă. Dom Pedro i-a spus secretarului: „Trebuie să avem un congelator la Rio imediat”; dar Charley a spus că, înainte de a face rost de el, împăratul a fost detronat de „acel ingrat îngrozitor, generalul Fonseca”.

75

Lui Charley îi plăcea teatrul de amatori şi, când a fost înaintat la gradul de secund, a dat ordine să se facă piese de teatru, şarade, tablouri vivante, curse în care se adunau cartofi în coşuri – orice ca să alunge plictiseala a zece săptămâni pe mare.

Unele distracţii erau cam ciudate:

„Eram secund pe vasul poştal *Tongariro* şi, când ne-am oprit la Capetown, s-a urcat la bord un profesor cu trei pigmei boşimani din deşertul Kalahari – un cuplu în vârstă şi fiul lor. Erau foarte mici, cel mai înalt şi mai tânăr având cam 4 picioare şi 6 inch. Nu ştiu dacă aveau deja nume, dar noi le-am spus Andrew Roundabout cel Bătrân, Doamna Roundabout şi Tânărul Andrew Roundabout.

Cuplul era chiar foarte bătrân. Medicul a declarat că, după inelul alb din jurul pupilei, bărbatul trebuie să fi avut peste 100 de ani. El însuşi pretindea că are 115 ani, dar asta era o presupunere. Nu ştiau un singur cuvânt în olandeză sau, cel puţin, doar Tânărul Andrew ştia; părinţii nu vorbeau nicio limbă pe care să o poată înţelege cineva.

Bătrânul avea o înfăţişare ciudată. Nu avea nicun fir de păr pe cap, iar faţa îi era uscată şi zbârcită ca a unei maimuţe. Însă soţia şi fiul îi erau întru totul supuşi, aşa încât am bănuit că, în tinereţe, fusese un pic violent.

L-am rugat pe profesor să ni-i prezinte, dar el ne-a spus că mai întâi vor dansa. Eram cu toţii nerăbdători să asistăm la spectacol şi pe la 8:30 salonul era plin cu doamne şi domni în toalete de seară, iar căpitanul şi ofiţerii

purtau uniformele de gală. Spectacolul a început şi bătrânul a ciupit coarda arcului, iar Doamna Roundabout şi Tânărul Andrew s-au apucat să sară într-un mod foarte grotesc. Apoi Bătrânul Roundabout s-a înviorat şi a lovit şi ciupit coarda foarte repede cu degetul mare; după care şi-a desfăcut arcul şi, folosindu-l ca bici, a început să-şi biciuiască soţia şi fiul până ce săreau cum se cuvine. Ne-am închipuit că nu dansaseră destul de repede ca să fie pe gustul lui. Dar, după un minut sau două, profesorul i-a oprit şi a început prezentarea.

Ne-a arătat o mulţime de cranii de la diferite rase umane – europeni, asiatici, indieni americani, chinezi, negri, negri australieni şi în final cranii de boşimani. A spus că după dimensiunile şi volumul cutiei craniene, pigmeii boşimani *nu* erau pe treapta cea mai de jos a rasei umane din multe puncte de vedere, cei mai de jos fiind negrii australieni.

Prezentarea a fost foarte interesantă, dar am observat ca Bătrânul Roundabout era foarte alarmat. Apoi s-a lăsat să alunece sub masă şi s-a târât în patru labe spre uşă, printre picioarele publicului. Odată ajuns afară, a luat-o la fugă. L-am adus înapoi, dar s-a împotrivit luptându-se cu violenţă. L-am aşezat pe scaun şi am avut multă bătaie de cap să-l fac să stea acolo.

După aceea, cu ajutorul unui interpret, l-am întrebat pe Tânărul Andrew:

— Cum se explică faptul că tatăl tău a fugit afară în timpul prezentării?

Şi iată ce mi-a spus el:

— Tata a fost la foarte multe întâlniri de acest fel. Ştie foarte bine când vine «timpul de omorât». Când a fugit, era sigur că acest moment e foarte aproape. A fugit pentru că era cea mai în vârstă persoană de aici. Aşa că ar fi fost primul care să fie omorât”.

76

În 1890 Charley s-a căsătorit cu o fată din Noua Zeelandă, Jenetta Rutherford, şi, între călătorii, a devenit tatăl a doi băieţi şi o fată. Soţia era o persoană demnă de milă, epuizată de singurătate şi de clima englezească. Atitudinea soţului ei faţă de căsătorie corespundea, probabil, unui citat pe care l-am găsit în albumul lui cu tăieturi din ziare cu titlul *This Freedom*:

> Este rolul bărbatului să semene şi să plece; conceperea este datoria femeii şi ceea ce primeşte tinde să păstreze şi să încorporeze în ea. Pentru trupul ei această funcţie reprezintă gloria ei: pentru mintea ei este o piatră de moară. Bărbatul pleacă, locuitor al cortului, un arab cu calul şi câmpiile care îl înconjoară. Femeia locuieşte în oraşul înconjurat de ziduri, trăieşte într-o casă, având grijă de averea ei, trăind cu ea, nedespărţindu-se de ea.

În 1896, din motive de sănătate, Jenetta nu a mai suportat clima din Anglia şi s-a mutat la Cape Town, împreună cu copiii. A murit acolo pe 3 martie 1897, de tuberculoză a şoldului. Charley a luat copiii înapoi în Anglia şi i-a dus la sora lui necăsătorită din Shrewsbury.

77

Şase luni mai târziu a primit primul post de comandant de navă. Vasul se numea *Mataura*, un vapor cu o singură elice pentru transportul mărfurilor şi pasagerilor de 7.584 tone, nou construit la Clyde. Transporta 20.000 de baloturi de lână şi tot atâtea carcase de animale congelate. Avea câteva pânze ridicate pentru a-i da stabilitate şi a uşura manevrarea în caz de primejdie, dar nu avea radio.

Călătoria s-a desfăşurat fără evenimente şi compania s-a bucurat. Pasagerii erau echipa de tir a Noii Zeelande, care se întorcea de la Cupa din Kolapura. În seara sosirii la Wellington, primarul a dat o recepţie în Sala de Instrucţie. Charley a avut diaree, îşi pierduse hainele de gală şi stătea pe undeva în spate neobservat până ce pasagerii l-au chemat să ţină un discurs.

— Domnilor, a spus el. Sunt recunoscător că am fost cu voia Providenţei instrumentul cu ajutorul căruia aceşti curajoşi războinici din Noua Zeelandă s-au întors la cei dragi şi la casele lor, şi a luat loc.

Nimeni nu a bătut din palme cu excepţia unui francez mic şi uscat, care a spus:

— Căpitane, ai avut cel mai bun discurs al serii.

— Doar dacă concizia este sufletul inteligenţei, a spus Charley.

Francezul, al cărui nume era Henri Grien, s-a urcat la bord dimineaţa şi a cerut să călătorească gratis până acasă în schimbul a jumătate din patentul pentru costumul de scufundător pe care spera să-l vândă Amiralităţii Britanice. Spunea că funcţionează pe principiul furtunului din cupru

acţionat cu abur. Oricine putea coborî până la o adâncime de şaizeci de stânjeni în perfectă siguranţă, deşi scufundătorul danez care a încercat primul costumul în largul golfului Sydney a fost scos mort.

— De ce nu te scufunzi tu însuţi?

— Asta e o prostie, a spus Henri. Dacă mă scufund eu şi costumul nu funcţionează, cine va putea spune care e problema cu el?

Charley l-a îmbarcat, nu atât de mult pentru costum, cât ca să aibă motiv de distracţie.

— Am fost în comunicare cu spiritul lumii, l-a anunţat Henri într-o dimineaţă. Vaporul se va scufunda, dar tot echipajul va fi salvat.

— Chiar aşa, Henri. Mulţumesc.

Cam tot pe atunci, o femeie de pe ţărm i-a comunicat că a visat că vaporul se va scufunda.

O jumătate de oră înainte de a pleca, prietenul său, căpitanul Croucher de pe vaporul *Waikato*, a urcat la bord şi i-a cerut să-i dea pe cineva ca să-şi completeze echipajul.

— Îmi trebuie un om. Dă-mi orice poartă pantaloni şi mă descurc.

— Poţi să-l iei pe el dacă vrei, a arătat Charley spre francezul care îi mătura duşumeaua cabinei. Henri, împachetează-ţi lucrurile şi îmbarcă-te pe *Waikato.*

— Nu.

— N-ai înţeles? Te duci acasă cu *Waikato*?

— Nu.

Charley l-a luat de gât şi l-a coborât pe scară, i-a dat un picior în fund şi i-a aruncat bagajele pe chei. Henri s-a dus să scoată un certificat de agresiune, dar magistratul era plecat la masa de prânz, aşa că s-a întors. În timp ce *Mataura* se depărta cu spatele de Cheiul Reginei, s-a urcat pe pod şi, căţărându-se pe un bolard, a strigat:

— Căpitane, ţine minte, vor fi probleme în est.

Charley a văzut nişte cărbuni pe punte şi i-a spus nostromului:

— Ocheşte-l, nostrom. Vezi dacă poţi să-l dai cu fundul de pământ.

Nostromul a aruncat cu o bucată de cărbune şi „l-a dat cu fundul de pământ”, dar Henri a fugit şi s-a urcat pe un bolard din colţ, strigând:

— Ţine minte, vor fi probleme în est.

— Mai ocheşte-l o dată, nostrom.

Însă nostromul nu l-a nimerit şi ultimul lucru pe care l-au văzut a fost o siluetă minusculă care îşi flutura braţele, stând încă pe bolard.

78

Următoarea duminică, căpitanul, pasagerii şi echipajul erau în salon şi încheiau slujba religioasă. Inginerul-şef cânta ultimul imn, când s-au simţit o izbitură şi o cutremurare şi motorul s-a oprit la jumătatea cursei. Mulţi au fost aruncaţi pe jos.

Charley a alergat pe punte şi inginerul-şef i s-a alăturat curând.

— S-a terminat cu ea... Nu va mai merge niciodată.

— Prostii. Trebuie să meargă din nou.

Dar inginerul a ridicat din umeri şi s-a dus în cabina sa să bea ceva. Charley l-a eliberat din funcţie şi a coborât să vadă stricăciunile. În sala motorului era o „harababură groaznică”; pompele ieşiseră din capul de cruce; pârghiile oscilante şi tijele pistoanelor erau îndoite; tijele şi legăturile pompelor erau toate rupte. Trebuie să fi fost vreun defect de proiectare şi, în comisia de anchetă, nimeni nu a putut spune cu certitudine ce s-a întâmplat. În aparenţă, apa care trebuia să circule nu s-a evacuat şi pompa a împins o masă solidă de apă „care, cum ştie toată lumea, nu este comprimabilă”.

Inginerul secund era mai puţin fatalist şi a reuşit să îndrepte câte ceva din metalul contorsionat şi să facă motorul să funcţioneze din nou. Charley a ridicat câteva vele pătrate şi, timp de trei săptămâni, *Mataura* s-a târât cu o viteză de patru noduri şi cu vânturile puternice de vest bătând din spate.

Vasul avea ordin să înconjoare Capul Horn, dar dacă motorul ar fi cedat acolo, vasul ar fi fost împins în Atlanticul de Sud. Aşa că Charley a decis să rişte şi să meargă spre ţărmul cel mai prost adăpostit din lume, intrând din

vest în Strâmtoarea Magellan. Odată ajuns la Capul Pilar, capătul nordic al Insulei Dezolării, avea şanse bune să salveze vasul.

La 8 dimineaţa pe 12 ianuarie, l-a chemat pe inginerul-şef care îşi reluase funcţia. I-a explicat că erau pe un ţărm ferit de vânt şi l-a întrebat dacă dorea să fixeze mai strâns lanţurile pompelor. Inginerul a spus:

— Nu. Din câte îmi dau eu seama, va mai merge încă douăzeci şi patru de ore.

La 11:45, pe o puternică furtună din nord-vest cu ceaţă şi ploaie, Charley a zărit Judges' Rocks la distanţă de o jumătate de milă. Vaporul era la douăsprezece mile sud de poziţia calculată. A îndreptat vaporul direct în vânt pentru a se feri de Outer Apostle Rock, care se afla în largul Capului. Dar furtuna l-a împins înapoi şi, apropiindu-se de stâncă, a stabilit poziţia şi a început să se îndoiască că va putea să o dubleze în vânt.

La 2 după-amiază, inginerul-şef a venit pe punte şi a spus:

— Lanţurile s-au slăbit. Trebuie să ne oprim.

— Nu putem să ne oprim, a strigat Charley.

— S-ar putea să mai meargă douăzeci de minute, dar nu mai mult.

Charley a chemat ofiţerii:

— Dacă mai merge douăzeci de minute, poate merge şi treizeci. Şi dacă prind un vânt bun ocolind prin interior Outer Apostle, înconjurăm Capul înainte ca motorul să cedeze. Ştiu că este periculos, dar orice stâncă cu o înălţime mai mică de douăzeci şi şase de picioare trebuie să iasă din apa asta şi nu se vede nimic.

A plecat şi a intrat înăuntru. Zece minute mai târziu, pupa vasului s-a izbit de un vârf mic de stâncă. A simţit bordajul rupându-se şi a înţeles că nava era avariată foarte rău. A fluierat să se închidă pereţii etanşi, însă inginerul-şef rătăcise cheia pentru buloanele de la uşile tunelului. Apa a inundat sala motorului şi focul s-a stins curând.

Coasta Insulei Dezolării este crestată de nişte fiorduri mici. Prin binoclu, Charley a văzut o breşă printre stânci, pe care a luat-o drept Golful

Vânătorilor de Foci, marcat pe harta lui. Pânzele încă îl mai ajutau să piloteze vasul şi s-a îndreptat spre intrare. Pe măsură ce golful se deschidea, a văzut un braţ izolat de apă, la capăt cu o plajă cu pietriş. „Am să intru acolo", s-a gândit, „şi am să salvez vasul". Pupa era la nivelul apei, vasul nu răspundea la cârmă, s-a deplasat lateral şi s-a înţepenit într-o latură a pasajului.

Golful nu era cel al vânătorilor de foci, ci altul (pe hărţile moderne apare sub numele de Golful Mataura, iar stânca se numeşte Stânca lui Milward). Au luat bărcile şi au intrat în port, dormind în bărci în noaptea aceea, cu furtuna mugind deasupra lor. În zori, secundul împreună cu un grup s-au dus să ia provizii de pe epavă, dar s-au întors cu mâinile goale. A trebuit să se ducă Charley şi s-a întors cu 11 oi, 200 de iepuri şi 5 chintale de făină.

— Cum aţi reuşit, domnule? a întrebat secundul.

— Ei bine, domnule, a spus Charley, motivul pentru care tu nu ai reuşit este că eşti laş.

După aceea relaţia dintre căpitan şi ofiţerii lui a fost tensionată.

Dimineaţă au vâslit pe mare, dar vântul sufla încă cu putere, iar oamenii au făcut băşici la mâini şi au înţeles că nu vor înconjura Capul în acea zi. Înapoi la Golful Mataura, au început să fiarbă carne de oaie şi de iepure în găleţi galvanizate. Verificând proviziile împreună cu stewardul-şef, Charley a găsit două borcane cu gem pe care băieţii de pe vas le aduseseră pe furiş.

— Pentru numele lui Dumnezeu, la ce foloseşte gemul în asemenea împrejurări?

— Dar ce ar putea fi mai bun decât gemul, domnule?

— Steward, mormăi Charley, cred că ai putea să faci cornuri cu gem.

Ploua atât de tare încât au trebuit să-l acopere pe steward cu o prelată, altfel aluatul ar fi fost prea moale.

Printre pasageri erau două doamne care-şi pierduseră cuferele în naufragiu, aşa că Charley le-a dat pantalonii şi jerseurile sale împletite din

lână de miel. În dimineaţa următoare bărcile au încercat să înconjoare capul pentru a doua oară, dar nu au reuşit. La un consiliu de urgenţă, Charley a spus că va mai încerca o dată şi că apoi se va îndrepta spre sud de-a lungul coastei Insulei Dezolării şi va intra în strâmtoare prin Canalul Abra. Ofiţerii au spus că era sinucidere curată.

Vremea era din nou rea şi el a semnalizat cu juponul unei doamne că se îndreaptă spre sud. A redus vela şi a gonit înaintea furtunii printre Judges' Rocks şi ţărm. Ofiţerii nu l-au urmat, iar chirurgul, din barca lui Charley, a raportat că s-au răsturnat unul câte unul. Charley i-a lăsat în voia soartei şi a mers mai departe, cu barca luând apă până la nivelul băncii vâslaşilor.

La adăpost de vânt în dreptul insulei Child, s-au oprit lângă o plajă liniştită, căci Charley le promisese doamnelor o ceaşcă de ceai în primul loc potrivit. Dar când oamenii au coborât pe ţărm după lemne de foc, vântul şi-a schimbat direcţia şi valurile au început să se rostogolească înspre golf. Căpitanul şi echipajul au trebuit să scoată şi să împingă barca pe mare: „O! Era frig. Şi priveliştea întregului echipaj despuiat era foarte comică. Eram roşii ca racii şi ne clănţăneau dinţii".

Doamnele s-au ascuns sub o prelată pe fundul bărcii, în timp ce bărbaţii se uscau, frecându-se unul pe altul, în pielea goală, despărţiţi de ele doar de o pânză. Deodată s-a auzit un strigăt de dedesubt:

— Opriţi-vă! Cineva s-a aşezat pe capul mamei şi ea nu poate respira.

A doua zi pe la prânz au intrat în Strâmtoare. I-au mulţumit lui Dumnezeu cel Atotputernic pentru că i-a salvat, s-au aşezat la masă şi au mâncat supă, somon la conservă, carne de miel şi de iepure fiartă, cornuri cu gem fierte care „aveau cam puţină umplutură" şi cafea. După-amiază au văzut o goeletă yankee intrând în Strâmtoare. Căpitanul s-a oferit să le ducă pe doamne la San Francisco, dar ele l-au refuzat. Charley a fixat două pături drept spinacher şi barca a avansat cu repeziciune în jos pe canal către Capul Froward.

Pe când înconjurau Capul, vântul s-a înteţit din nou şi toţi membrii echipajului au trecut pe rând la vâsle, parcurgând ultima porţiune până la Punta Arenas cu vântul la travers. În după-amiaza celei de-a treia zile, vaporul *Hyson* al China Mutual Company i-a luat la bord. Au acostat la 6:30 după-amiază. Charley a cazat pasagerii la hotelul Kosmos; i-a spus managerului german să le dea tot ce doresc şi că banii nu sunt o problemă; a aranjat la Compania Navală Chiliană să trimită remorcherul *Yáñez* ca să-i caute pe oameni; şi s-a certat până la miezul nopţii cu comercianţii de la salvare, dar nu a reuşit să ajungă la o înţelegere.

Întors la hotel, a intrat în camera doamnelor fără să bată la uşă.

— Am venit să vă felicit pentru faptul că sunteţi în siguranţă, le-a spus el.

Dar doamnele nu au reacţionat.

— Nu doriţi să ne strângem mâinile?

Încet, de sub aşternuturi a ieşit o singură mână. Charley a devenit bănuitor şi a strâns mâna. A scris în jurnalul său:

> Ia te uită! A urmat un braţ gol. Managerul nu le ajutase cu nimic şi ele îşi scoseseră pur şi simplu hainele ude şi se strecuraseră în aşternuturi.
>
> — Vă rugăm, căpitane, a spus doamna mai în vârstă. Nu faceţi scandal. Suntem la căldură acum şi ne simţim confortabil.
>
> — În mod cert am să fac scandal.

Ştia unde doarme managerul şi l-a trezit fără menajamente:

> — Cum ai îndrăznit să le trimiţi la culcare pe aceste biete doamne fără haine de noapte?
>
> — Ieşi afară. Sunt în pat cu nevastă-mea. Cum îndrăzneşti *tu*? Ieşi imediat!

— Nu-mi pasă unde eşti şi cu cine eşti. Dar dacă nu mă asculţi, am să-ţi spun unde veţi fi amândoi în câteva secunde. Îmi pun piciorul în uşă. Voi număra până la treizeci şi, dacă nu se trimit cămăşile de noapte, va fi datoria mea neplăcută să le iau pe ale voastre. Unu, doi, trei, patru...

Charley ajunsese la douăzeci şi cinci când managerului i-a venit mintea la cap şi i-a dat două cămăşi de noapte prin uşa întredeschisă. Le-a dus triumfal la pasagerele lui şi s-a retras pentru cel mai bun somn din viaţa lui.

A doua zi dimineaţa, comercianţii de la salvare şi-au redus pretenţiile la 80 de procente şi 20 de procente pentru Lloyd's. Charley a refuzat şi până la ora douăsprezece aceştia au spus că termenii înţelegerii includeau 5 procente pentru el însuşi.

— De acord, a spus. Asta face 75 de procente pentru voi şi 25 de procente pentru asigurători.

Don José Menéndez, care conducea ostilităţile, a spus:

— Căpitane, eşti un prost. De ce nu iei cele 5 procente?

— Lucrez pentru asigurători şi ei mă vor plăti.

— Nu are importanţă, căpitane, repet ce am spus. Şi într-o zi vei afla.

79

Cu 305 ani înainte ca Charley să eşueze în încercarea de a dubla în vânt Capul Pilar, căpitanul John Davis a reuşit să treacă de el cu vasul *Desire*:

„În ziua următoare, fiind 11 octombrie, am văzut Cabo Deseado (Capul Pilar), adică capul de pe ţărmul sudic (ţărmul de nord este doar o mulţime de stânci şi bancuri de nisip periculoase). Capul aflându-se la o distanţă de două leghe sub vânt faţă de noi, şeful nostru se îndoia foarte tare că vom putea trece de el: la care căpitanul i-a spus: vezi că nu este altă cale, ori reuşim să-l înconjurăm, ori murim înainte de prânz: deci slăbeşte pânzele şi să ne lăsăm la mila Domnului.

Şeful fiind un om optimist, a ridicat pânzele hotărât şi fără întârziere. Nu a trecut o jumătate de oră de când înălţaserăm pânzele, că grandeea trincii s-a rupt, aşa încât vela nu se mai ţinea decât în ochiurile de învergare. Valurile se prăvăleau mereu peste pupă şi loveau pânzele cu atâta putere, că ne aşteptam să le rupă sau să ne răstoarne vasul, şi pe deasupra, spre neliniştea noastră, am văzut cum cădeam din ce în ce mai mult sub vânt, aşa încât să nu putem dubla capul, şi eram atât de aproape de ţărm, că valurile care se spărgeau ricoşau în vapor, aşa că eram foarte înspăimântaţi de apropiatul nostru sfârşit.

Fiind astfel în pragul morţii, cu vântul şi valurile mugind peste măsură, şeful nostru a slăbit câteva dintre şcotele principale, şi că o fi fost din cauza asta, ori din cauza vreunui curent, ori prin puterea minunată a lui Dumnezeu, aşa cum credem noi, vasul a început să meargă mai repede şi a

trecut de stânca aceea unde crezuserăm că va eşua. Apoi, între cap şi stâncă era un golf mic, aşa încât eram întru câtva mai departe de ţărm: şi când am ajuns în dreptul capului, am zis că murim; totuşi, bunul Dumnezeu, Tatăl atotmilostiv, ne-a salvat şi am trecut capul la o distanţă cam cât lungimea vasului nostru sau foarte puţin mai mult. După ce am trecut de cap am strâns de îndată pânzele, pe care numai Dumnezeu ni le-a cruţat, şi, când am ajuns între ţărmurile înalte, cu vânt constant, fără niciun pic de pânze, am început să gonim înaintea valurilor, trei oameni nefiind în stare să manevreze cârma, şi în şase ore am făcut 25 de leghe în Strâmtoare, unde am găsit o mare care dădea spre ocean".

Din *The Voyages and the Works of John Davies*, ed. Albert Hastings Markham, 1880, pp. 115-116.

80

Oamenii lui Charley nu s-au înecat. Catargele lor s-au sfărâmat, dar bărcile nu s-au răsturnat. Au vâslit înapoi spre Golful Mataura, au înconjurat capul în prima zi cu vreme bună şi s-au întâlnit cu *Yáñez*.

Charley a stat două luni pe Insula Dezolării pentru a salva epava, înainte de a naviga spre Anglia pentru ancheta oficială. Ştia că va fi dat afară din slujbă. New Zealand Shipping Company nu le dădea o a doua şansă căpitanilor ale căror nave eşuaseră. Dar era deja captivat de straniul magnetism al Sudului şi avea capul plin de idei pentru a face bani.

Primul plan era să facă reclamă la produse englezeşti şi americane umplând Strâmtoarea Magellan cu panouri emailate în alb şi albastru. Nu făcea asta în principal în beneficiul pasagerilor de pe vapoare. Intenţiona să scrie articole ilustrate în presa internaţională pentru a atrage atenţia publicului asupra „profanării peisajelor frumoase de către maniacii reclamelor”.

Pentru acest plan nu a găsit vreun susţinător.

Într-o dimineaţă de primăvară, fără să fie anunţat, Charley a coborât dintr-o birjă la birourile Companiei din strada Leadenhall. Henri, francezul, stătea pe trotuar.

— Ei, căpitane, am avut dreptate? Au fost necazuri în est?

Charley nu i-a dat atenţie şi a urcat în grabă treptele.

— De cât timp stă bărbatul acela acolo? l-a întrebat pe Mortimer, portarul-şef.

— Cam de zece minute, domnule.

— Nu mă refer la ziua de azi. De cât timp stă prin zonă?

— Din dimineaţa asta, domnule. E prima dată când îl văd.

Charley l-a luat pe Henri de gât şi l-a zgâlţâit.

— De unde ştiai că voi veni în Anglia azi?

— La fel cum am ştiut că vor fi necazuri în est – Spiritele.

„Nu încerc să explic acest lucru”, a scris Charley. „Arăt doar ce s-a întâmplat. Am plecat de la birouri după o întrevedere cu directorul care a durat câteva minute, concediat – concediat după douăzeci de ani de serviciu, din cauză că motorul meu s-a stricat.”

A mai prezentat un raport unui domn Lawrie de la Asociaţia de Salvare a Epavelor din Londra şi a cerut să i se restituie cele trei lire sterline reprezentând nota de plată de la hotelul Kosmos.

— Căpitane, cred că ai câştigat destul de pe urma naufragiului pentru a plăti hotelul.

Acum a înţeles ce a vrut să spună José Menéndez.

„Aproape că era să-i spun acestui om că aş fi putut câştiga 2.000 de lire sterline, doar că am fost cinstit. Apoi am înţeles că era inutil să-i vorbesc despre onestitate unui astfel de om. Nu ar înţelege sensul acestui cuvânt.”

81

Charley s-a retras supărat la Shrewsbury în vara aceea, dar în august a primit o scrisoare de la un domn William Fitzgerald de la *Wide World Magazine*, care se oferea să-i plătească un bilet de tren la clasa întâi pentru a veni la Londra. Ajuns la birou, a căutat pe cineva căruia să-i prezinte cartea de vizită şi apoi a bătut la uşa pe care scria Editor şi a intrat. Henri Grien, purtând un costum elegant, se plimba prin cameră, în timp ce un tânăr îi dicta unei secretare.

— Salut, Henri, ce mai faci?

— Nu vă cunosc.

Tânărul a sărit de la biroul lui.

— Ce naiba înseamnă asta, domnule, să intraţi în biroul meu fără să bateţi la uşă şi să-l numiţi pe acest domn Henri, când numele lui este Louis de Rougemont.

— Potoleşte-te, tinere. Nu am găsit pe nimeni ca să-ţi trimit cartea mea de vizită. Am bătut la uşă de două ori. M-am adresat lui Henri Grien cu numele lui adevărat. Şi câtă vreme m-ai invitat chiar dumneata să vin, mă aşteptam la un alt fel de primire, dar, fiindcă eşti atât de lipsit de maniere, îţi urez o dimineaţă bună.

Charley s-a îndreptat către uşă, dar francezul l-a îmbrăţişat şi l-a pupat.

— O! Este micul meu căpitan. Iartă-mă. Nu te-am recunoscut. Ţi-ai dat jos barba.

Charley era încă iritat şi a ieşit. Francezul l-a urmat.

— Nu puteţi pleca acum, domnule de Rougemont, a strigat editorul. Trebuie să vă pregătiţi discursul de vineri pentru Asociaţia Britanică.

— Nu-mi pasă deloc de discurs. Plec cu micuţul meu căpitan.

Niciunul dintre ei nu avea chef de băuturi tari şi s-au dus la un restaurant ABC din Strand. Pentru prima dată, domnul Fitzgerald auzise numele de Henri Grien:

82

Henri Grien era fiul unui ţăran elveţian irascibil şi neîngrijit din Grasset, de pe malul lacului Neuchâtel. La vârsta de 16 ani a fugit de căruţa strămoşească de cărat bălegar în braţele unei actriţe mai în vârstă, Fanny Kemble, care l-a angajat ca valet şi, timp de şapte ani, l-a purtat prin lumea luminilor rampei şi a machiajului. Talentul lui de actor a trecut neobservat şi, în 1870, a avut parte de acel alt destin de eşecuri teatrale: serviciul domestic, ca majordom al lui Sir William Cleaver Robinson, guvernatorul desemnat al Australiei de Vest. Guvernatorul gusta muzica şi poezia; printre prietenii săi se număra un savant francez, M. Louis de Rougemont, autorul unui tratat despre virginitate.

Henri a plecat din serviciul guvernatorului şi a îmbrăţişat o carieră de hoinar. A fost bucătar pe o goelată de pescuit perle şi a naufragiat. A spălat vase într-un hotel şi a fost fotograf într-un oraş al căutătorilor de aur. În 1882 s-a căsătorit cu o tânără frumoasă, care i-a dăruit patru copii. A devenit pictor peisagist, lucrând după fotografii, a fost vânzător de acţiuni miniere contrafăcute şi chelner într-un restaurant din Sydney. Unul dintre clienţii săi era explorator în regiunea Golfului Cambridge, iar Henri a luat cu împrumut jurnalul acestuia şi l-a copiat. Apoi a făcut experienţe cu costumul de scufundări care l-a asfixiat pe danez.

A fugit din Australia ca să scape de poliţie şi de pensia alimentară datorată soţiei, iar în Wellington, Noua Zeelandă, a intrat într-un grup de spiritişti care au descoperit că e un medium excelent. Şi-a încredinţat

povestea vieţii unui ziarist care i-a spus că ar fi un bestseller ca ficţiune, dar Henri nici nu a vrut să audă; la acea dată, visul şi realitatea se contopiseră. Într-o seară de vară a împrumutat un costum şi a reuşit să pătrundă în Sala de Instrucţie, acolo unde l-a cunoscut pe căpitanul Charles Amherst Milward.

S-a întors într-adevăr în Anglia la bordul vasului *Waikato* – şi se pare că l-a blestemat şi pe acesta. (La scurt timp, axul elicei s-a rupt în largul Capului Bunei Speranţe şi vaporul a fost purtat spre sud de curentul Agulhas, plutind în derivă timp de patru luni, cea mai lungă perioadă înregistrată pentru un vapor cu abur. Conrad a folosit acest episod în povestirea sa intitulată *Falk*.) Spre sfârşitul primăverii a apărut la *Wide World*, îmbrăcat ponosit, dar cu o scrisoare de la un membru conservator al Parlamentului în care se spunea: „Acest om are o poveste care, dacă este adevărată, va zgudui lumea”.

Henri i-a spus lui Fitzgerald că este fiul unui negustor parizian bogat cu numele de Rougemont. Copil fiind, mama lui l-a dus în Elveţia, unde şi-a dezvoltat aptitudinile pentru geologie şi wrestling. Pentru a scăpa de cariera militară în Franţa, a plecat în călătorie în Est; a navigat cu un vapor olandez de pescuit perle din Batavia şi a fost singurul supravieţuitor când vasul s-a scufundat. Eşuat pe un recif de corali, de Rougemont a călărit broaşte-ţestoase ca să se distreze, a construit o casă din scoici de perle şi a făcut o pirogă (care, asemenea celei a lui Robinson Crusoe, a fost prea grea pentru a fi trasă pe plajă).

După mai multe încercări, a ajuns pe continentul australian în Golful Cambridge, s-a căsătorit cu o femeie neagră ca smoala pe nume Yamba şi a trăit treizeci de ani printre aborigeni, mâncând igname, şerpi şi larve (dar niciodată carne de om); i-a însoţit în deplasările lor, a mers cu ei la vânătoare şi a participat la luptele şi dansurile lor. Măiestria lui la wrestling l-a făcut erou în trib şi l-a ridicat la rang de şef. Doar atunci când Yamba a

murit, a plecat în lumea civilizaţiei albilor. La Kimberley a dat peste nişte mineri din minele de aur.

Domnul Fitzgerald era mândru de flerul său în a descoperi impostura. L-a ascultat pe de Rougemont spunându-şi povestea „aşa cum cineva ar descrie o călătorie cu autobuzul" şi a fost convins de veridicitatea ei. În vara aceea, o echipă de jurnalişti şi stenografi au pregătit-o pentru publicare. Martorul-cheie, căpitanul Milward, şi-a ţinut gura: ştia ce s-a întâmplat ultima dată când i-a încurcat planurile lui Henri.

Primul episod din *The Adventures of Louis de Rougemont* a apărut în iulie şi a fost un succes imediat pentru revistă. Cartea era sub tipar. Telegramele făceau înconjurul lumii, negociind preţul publicării simultane. Doamnele de societate îl asaltau cu invitaţii pe francez. Muzeul Madame Tussaud a făcut o mască din ceară după chipul său, iar Asociaţia Britanică pentru Progresul Ştiinţei l-a invitat să ţină două prelegeri la congresul ei anual de la Bristol.

La prima prelegere audienţa s-a plictisit. La a doua a încercat să învioreze atmosfera cu detalii canibalice din timpul căsătoriei cu Yamba, dar în aceeaşi zi reputaţia sa a intrat în declin. *Daily Chronicle*, sesizând bomba de presă, a publicat un articol de fond în care îl numea şarlatan pe de Rougemont. Au urmat mai multe denunţuri şi numeroase voci din lumea academică li s-au alăturat. Pe toată durata acelei toamne, în timp ce Imperiul Britanic ajungea la apogeu, escrocheria lui de Rougemont ţinea prima pagină a ziarelor alături de Bătălia de la Omdurman, Incidentul Fashoda şi redeschiderea cazului Dreyfus. *Daily Chronicle* i-a găsit mama la Grasset şi, pe 21 octombrie, o doamnă Henri Grien din Newtown, Sydney, l-a identificat pe de Rougemont ca fiind cel care îi datora pensia alimentară de douăzeci de şilingi şi cinci pence pe săptămână.

Călătorul nostru a rezistat atacurilor cu un calm lipsit de ruşine şi şi-a reluat cariera în teatru sub numele de Henri Grien. Hipodromul din Londra a importat câteva broaşte-ţestoase şi a improvizat un bazin din cauciuc pe

scenă, dar fie din cauza climei, fie că cel care le călărea avea un efect descurajant asupra lor, acestea au fost copleşite de somnolenţă. Apoi s-a dus cu propriul lui spectacol, *Cel mai mare mincinos de pe Pământ,* la Durban şi Melbourne. Publicul l-a huiduit.

Pe 9 iunie 1921, Louis Redmond, aşa cum se numea acum, a murit în infirmeria azilului de săraci din Kensington.

83

În timp ce ziariştii îl demascau pe de Rougemont, Charley naviga înapoi la Punta Arenas. Neastâmpărul nu i se domolise încă.

Cea de-a doua carieră a sa se pierde în timp şi spaţiu. A trebuit să o reconstitui din vechi fotografii sepia, copii pe indigouri violet, câteva relicve şi amintiri din vremuri îndepărtate. Prima impresie e aceea a unui pionier energic, încrezător în noua sa mustaţă în formă de ghidon de bicicletă; unul care vânează foci-elefant în Georgia de Sud; recuperează epave pentru Lloyd's, ajută un căutător de aur german să dinamiteze Peştera Mylodon; sau umblă în jurul topitoriei cu partenerul său german, Herr Lion, pentru a inspecta turbinele de apă sau strungurile pe care le importaseră din Dortmund şi Göppingen. Lion era un om metodic, care conducea întreprinderea, în timp ce Charley discuta cu clienţii. Canalul Panama nu se deschisese încă şi afacerile mergeau bine.

Al doilea set de imagini sunt cu consulul Imperiului Britanic din sudul îndepărtat, un cetăţean de vază din Punta Arenas şi directorul băncii de acolo. Făcea bani buni (dar nicodată nu erau destui), era înţepenit din cauză că suferea de lumbago şi era „nerăbdător să primească veşti" de acasă. Membrii mai în vârstă de la British Club încă şi-l mai amintesc. Am stat în încăperile înalte, văruite cu un verde ca din adâncul mării, având pe pereţi stampe vânătoreşti şi litografii cu Edward al VII-lea. Ascultând clinchetul paharelor cu whisky şi pocnetul bilelor de biliard, mi l-am putut imagina

stând pe una dintre sofalele din piele de oaie cu nasturi, întinzându-şi piciorul bolnav şi vorbind despre mare.

Printre scrisorile sale din acei ani am găsit una adresată bunicului meu, în care îşi exprima speranţa că dezastrul *Titanicului* nu l-a făcut să renunţe la iahting; o notă către onorabilul Walter Rothschild despre un transport de păsări nandu din specia cunoscută sub numele de Darwin's Rhea; şi un raport pe hârtie consulară către angajatorul unui scoţian care murise: „E o ruşine pentru orice britanic de când a venit aici... Îşi folosea ligheanul pentru spălat drept veceu. Camera lui era o insultă pentru orice animal, iar în cufărul lui erau cincisprezece sticle goale de whisky. Îmi pare rău, dar cel mai bine este să spunem adevărul".

O stare de disperare îşi face treptat loc în aceste scrisori. Niciuna din ideile sale nu a dat roade aşa cum a sperat. A forat după petrol în Tierra del Fuego, dar sonda s-a stricat. Terenul din Valle Huemeules promitea câştiguri mari, dar existau hoţi de oi, pume, persoane stabilite ilegal şi rechini imobiliari lipsiţi de scrupule: „Avem nişte afurisite de încurcături cu pământul nostru din Argentina. Guvernul l-a dat unui evreu care a fost suficient de amabil să jure că toate oile şi clădirile mele sunt ale lui". Ca să nu piardă totul, a cerut ajutorul familiilor Braun şi Menéndez, care i-au redus curând partea la 15 procente.

În 1913 şi-a adus fiul, care tocmai terminase şcoala în Anglia, cu intenţia de a-l căli. Harry Milward a rămas la Valle Huemeules o iarnă lungă, cu multă zăpadă, şi a sfârşit prin a urî ferma, pe şeful ei şi, ajuns în acest punct, pe tatăl său. Nu e de mirare cu scrisori care se terminau astfel: „Acum, la revedere, flăcăul meu, şi nu uita că, deşi eşti foarte departe de a merita mila lui Dumnezeu, el este la fel de aproape de tine acolo ca şi aici. Tatăl tău pentru totdeauna iubitor...". Restul carierei lui Harry era predictibil. A plecat la război, a dus o viaţă uşuratică, s-a căsătorit de trei ori şi a sfârşit în Anglia ca secretar al unui club de golf.

În albumul lui Charley am găsit fotografii ale noii case aflate în construcţie, o casă parohială victoriană mutată în Strâmtoarea Magellan. A donat o jumătate din teren bisericii anglicane St. James şi a fost administratorul ei laic şi principalul binefăcător. Cu mândrie a despachetat cristelniţa dăruită de regina Alexandra. Cu mândrie l-a întâmpinat pe episcopul din Insulele Falkland, venit pentru a oficia sfinţirea. Dar biserica a fost o altă sursă de necazuri. L-a acuzat pe vicar că a ales imnuri obscure pentru a-şi pune în valoare propria voce. Congregaţia, a insistat el, avea dreptul la imnurile *Abide with Me* sau *Oft in Danger, Oft in Woe*. Reverendul Cater a răspândit zvonul că Milward bea pe ascuns.

Războiul l-a prins pe picior greşit, într-un spital din Buenos Aires, pentru o operaţie la intestine. Însă războiul a venit curând peste el. Cartea de vizită a amiralului Craddock, care mai este încă agăţată pe panoul cu aba verde de la British Club, aminteşte de faptul că un consul din cel mai sudic ţinut a fost ultimul civil care l-a văzut în viaţă. Charley a cinat la bordul vasului *Good Hope* cu două ore înainte ca flota britanică să pornească spre confruntarea dezastruoasă cu germanii din largul oraşului Coronel. Într-o notă consemnează că amiralul a acceptat ordinele lui Churchill cu eleganţă, dar că era nemulţumit: „Îl voi căuta pe von Spee şi, dacă îl găsesc, sunt un om făcut”.

Charley ura războiul: „Atât de mulţi oamenii care îşi taie gâtul unul altuia fără să ştie de ce”. Nu avea să se lase cuprins de isteria războiului. Şi nici nu avea să o rupă cu partenerul său german. „Lion nu este dintre aceia care ţin cu războiul”, scria el, „ci un alb onest, bun şi vrednic”. Comunitatea britanică l-a urât pentru acest lucru şi a lansat zvonul că consulul nu prezintă încredere din punct de vedere politic. O scrisoare anonimă a fost publicată în *Buenos Aires Herald*, cu referire la „Consulatul Britanic, aşa cum îi place consulului să-l numească”.

O altă relicvă din anii războiului este un ceas de aur oferit de Amiralitatea Britanică pentru serviciile loiale. După ce amiralul Sturdee a

scufundat escadra lui von Spee în largul Insulelor Falkland, crucişătorul *Dresden* a scăpat şi s-a ascuns la capătul vestic al canalului Beagle, camuflat de copaci şi aprovizionat de germanii din Punta Arenas. (Rezidenţii britanici au observat că numărul câinilor din oraş era în scădere şi făceau glume pe seama cârnaţilor echipajului german, care miroseau a câine.) Charley a descoperit unde se afla crucişătorul şi a trimis o telegramă la Londra. Dar, în loc să acţioneze după sfatul lui, forţele navale au făcut exact pe dos.

Motivul a fost simplu: „adevăraţii britanici" au convins Amiralitatea că consulul era agent german şi au reuşit să facă să fie concediat. Doar când Amiralitatea şi-a dat seama de greşeală a primit Charley scuze. Ceasul i-a fost oferit ca o compensaţie pentru calomniile la care fusese supus. A durat mult până l-a primit. „Voi fi în mormânt", scria el, „până să aflu ceva despre acel ceas".

Un al treilea exponat din vremea aceea este o stampă în culori de Cecil Aldin, reprezentând nişte câini care mănâncă dintr-un castron. Evocă imaginea lui Sir Ernest Shackleton, plimbându-se prin camera de zi a lui Charley şi perorând în faţa editorului ziarului, domnul Charles Riesco, despre starea jalnică a oamenilor săi rămaşi captivi pe Elephant Island. Din articolul publicat în *Magellan Times* – „ochii cenuşii înfundaţi în orbite", „măreţia egalată doar de modestie", „cei mai buni dintre noi" etc. – nu ai cum să ghiceşti ce s-a întâmplat:

Charley pretindea că moţăie într-un fotoliu în timp ce exploratorul gesticula cu revolverul pentru a sublinia anumite puncte. Primul glonţ a vâjâit pe la urechea lui Charley şi a lovit peretele. S-a ridicat, şi-a dezarmat oaspetele şi a pus arma pe poliţa căminului. Shackleton era uluit, şi-a cerut scuze şi a mormăit ceva despre ultimul glonţ rămas în revolver. Charley s-a aşezat din nou, dar discursul lui Shackleton era inseparabil de armă. Al doilea glonţ nu l-a atins nici el, dar a lovit stampa. Gaura se află în partea dreaptă de jos.

Între timp, viaţa fostului consul luase o nouă direcţie. Cunoscuse o tânără scoţiană pe care o chema Isabel şi care ajunsese fără un ban în Punta Arenas, după ce muncise la o estancia în Santa Cruz. Charley a avut grijă de ea şi i-a plătit biletul de întoarcere în Scoţia. Se simţea din nou singur după plecarea ei. Îşi scriau: una dintre scrisorile lui conţinea o cerere în căsătorie.

Belle s-a întors şi s-au căsătorit. În 1919, Charley şi-a calculat averea la 30.000 de lire sterline, destul cât să se pensioneze şi să-şi întreţină toţi copiii. A vândut Fundición Milward unui francez, Monsieur Lescornez, şi partenerului său Señor Cortéz, fiind de acord ca aceştia să amâne plăţile până ce afacerea se va reface după criza pricinuită de război. Familia şi-a făcut bagajele şi a plecat în Anglia, unde a cumpărat o casă de ţară, „Ulmii”, lângă Paignton.

Charley Marinarul întors acasă de pe mare. Charley Pionierul cu neastâmpărul domolit; trebăluind prin grădină; câştigând premii la Târgul de Flori de la Taunton; îmbătrânind alături de tânăra sa soţie la ţară în Anglia; dând lecţii fiului şi jucându-se cu fiicele sale, una promiţând că va fi frumoasă, cealaltă arătându-şi firea deschisă – îmi pare rău să spun că această imagine armonioasă şi simetrică n-a fost să fie.

Canalul Panama era construit acum. Punta Arenas era din nou în drum spre nicăieri. Preţul lânii căzuse. La Santa Cruz era revoluţie. Iar topitoria a dat faliment.

Încurajaţi de doi sau mai mulţi „britanici adevăraţi” ce erau îmboldiţi de ranchiună, noii proprietari au profitat la maximum de afacere, au făcut datorii, au semnat cecuri în numele lui Milward şi au fugit.

Charley era ruinat.

Şi-a sărutat copiii. A sărutat-o pe Belle. A spus la revedere pentru totdeauna câmpiilor verzi din Anglia. Şi-a cumpărat un bilet pentru Punta Arenas, numai dus, la clasa a treia. Prietenii de la clasa întâi îl vedeau privind cu tristeţe marea. S-au oferit să-i plătească diferenţa de bilet, dar a

refuzat din mândrie. De data aceasta, nu a mai participat la jocurile de pe punte. A preferat să stea cu păstorii.

Belle a vândut „Ulmii” şi l-a urmat, iar timp de şase ani au plătit oalele sparte. Fotografiile ne arată un bătrân încovoiat cu o pălărie Eden, cu favoriţi enormi şi ochi foarte trişti. Obişnuia să meargă şchiopătând la topitorie, să-i bombăne pe oameni şi să râdă când râdeau şi ei. Belle ţinea socotelile; a continuat aşa timp de patruzeci de ani. Fără economiile făcute de ea nu ar fi rezistat şi, una câte una, datoriile au fost plătite.

Mai am o ultimă imagine cu Charley, datând din 1928, în care el stă în turn cu un telescop, încordându-se să vadă vaporul care îl ducea pe băiat la şcoală în Anglia. În timp ce vasul se îndrepta spre est şi era înghiţit de noapte, a spus:

— N-o să-l mai văd niciodată pe băiat.

84

Eram la Punta Arenas într-o duminică şi m-am dus la prima slujbă de la biserica St. James. M-am aşezat în strana lui Charley, ştiind că este a lui după inelul din alamă fixat acolo pentru bastonul lui. Un preot american baptist a ţinut slujba. La predică a explicat dificultăţile tehnice legate de construirea podului Verrazano, a deviat spre „podurile către Dumnezeu" şi a încheiat cu o chemare rostită cu voce tunătoare:

— Voi trebuie să fiţi acel pod!

Ne-a spus să ne rugăm pentru Pinochet, dar nu ştiam la cine să ne rugăm. În congregaţie era un bătrân păstor din nordul Scoţiei pe nume Black Bob MacDonald, care lucrase pentru Porcul Roşu.

— Mare om! a spus el.

Am cunoscut şi o americană ornitolog, venită aici să studieze comportamentul de luptă al masculilor Darwin's Rhea. Spunea că cei doi masculi îşi înnodau gâturile şi se învârteau în cercuri: cel care ameţea primul era învins.

85

Un englez mi-a sugerat să iau un avion particular până la Porvenir în Tierra del Fuego şi să fac o vizită la vechea fermă ce aparţinuse unui contemporan al lui Charley.

Casa de ţară a domnului Hobbs se afla pe un teren plat, între un lac cu flamingi şi un braţ al Strâmtorii. Arăta ca o cabană de vânătoare a unui gentleman, cu şindrilă vopsită în ocru pal, bovindouri albe şi acoperiş de lut. Trandafiri albi agăţători se revărsau peste paravânturi ce înconjurau grădiniţa. O parte din florile favorite ale englezilor au rezistat şi după plecarea lor.

După reforma agrară, locul intrase în posesia unei văduve iugoslave. Dăduse casa unui peon şi o lăsase să ajungă în paragină. Dar duşumelele din pin răşinos şi balustradele arcuite erau încă acolo, iar pe palierul de la etaj mai erau lipite fâşii din tapetul William Morris.

În fotografii, domnul Hobbs e un bărbat solid cu păr ondulat şi cu o faţă roz candidă de englez. Şi-a numit ferma Gente Grande, „Oamenii Mari”, după indienii din tribul ona care vânau aici când a venit el. Chiar şi acum ferma purta amprenta gustului său pentru arta meşteşugărească – cuştile pentru câini, ornamentele sculptate de pe ţarcurile oilor, până şi coteţul porcilor, care era vopsit în aceeaşi culoare ca şi casa. Nu se poate ca locul să se fi schimbat prea mult de când a fost Charley aici, în 1900.

Cam cu o lună înainte de vizita sa, vasul de război chilian *Errázuriz* supraveghea coasta de nord a Tierra del Fuego şi a trimis o barcă la ţărm.

Doi marinari s-au rătăcit de ceilalţi şi au fost ucişi şi dezbrăcaţi de haine de către indieni.

Un grup a plecat în căutarea lor în dimineaţa următoare, dar abia după mai multe zile a găsit rămăşiţele mutilate ale marinarilor. Căpitanul a trimis un detaşament să-i pedepsească pe ucigaşi, dar indienii ona, care ştiau la ce să se aştepte, fugiseră în munţi.

— Spune-mi, Hobbs, i-a zis Charley, ce propui să se facă cu indienii? Acum au ucis doi marinari, or să şi-o ia în cap şi vor mai avea şi alţii de suferit. Gospodăria ta este aproape de ei, ce se va întâmpla cu soţia ta, cu copiii, dădacele şi servitorii? Eu cred că tu vei fi următorul pe care îl vor onora cu prezenţa.

— Nu prea ştiu ce să fac, a spus Hobbs. Acum guvernul nu mai tolerează să omori niciun indian, nici măcar în legitimă apărare. Va trebui să văd ce se poate face.

Charley s-a întors pe insulă câteva luni mai târziu şi Hobbs l-a dus să-i arate nişte porci pe care îi importase din Anglia. Pe acoperişul cocinii era un craniu de om, destul de proaspăt.

— Îţi aminteşti când i-au omorât indienii pe cei de pe *Errázuriz*, a spus Hobbs.

— Da, îmi amintesc. Şi te-am întrebat ce aveai de gând să faci.

— Am spus că o să văd eu. Ei bine, iată rezultatul.

Charley l-a rugat să-i spună ce s-a întâmplat, dar el nu a mai deschis gura. Două zile mai târziu, erau în fumoar, după cină, când Hobbs a început, dintr-odată:

— Mă întrebai despre indieni. Nu prea sunt multe de spus. Au început să vină tot mai aproape de casă. La început furau numai câte o oaie, apoi au prins curaj şi luau câte 30-40. Apoi unul dintre ciobanii mei abia a scăpat în goana calului. Aşa că am hotărât că a sosit timpul să fac ceva. Am trimis iscoade ca să afle câţi sunt şi unde şi-au instalat tabăra. Am aflat că erau 13 bărbaţi, plus nişte femei şi copii. Într-o zi, când femeile nu erau acolo, i-am

adunat pe indienii mei, opt cu totul, şi am spus: „Mergem să vânăm guanaco”. I-am înarmat cu puşti şi revolvere vechi. Am plecat destul de mulţi, dar pe drum le-am ordonat oamenilor mei să plece acasă, aşa că, atunci când ne-am apropiat de tabăra lor, nu mai rămăseserăm decât indienii, eu şi încă un om. Am reperat tabăra şi le-am spus indienilor mei să-i întrebe pe sălbatici unde găsesc guanaco. Dar, văzând că suntem înarmaţi, au tras cu săgeţi în noi. Indienii mei, văzând ce primire li se face, au făcut uz de arme şi au omorât un om. După aceea, desigur, nu i-am mai cruţat. Sălbaticii au fost învinşi şi printre morţi era şi cel care l-a ucis pe marinarul de pe *Errázuriz*. Craniul ăsta de pe cocină este al lui. Eu, ca magistrat al districtului, a trebuit să întocmesc un raport către guvern. Am scris că indienii mei s-au luptat cu sălbaticii. Au murit câţiva, printre ei şi ucigaşul căutat.

86

Pilotul taxiului aerian m-a prezentat unui iugoslav care transporta marfă cu avionul pe Insula Dawson. Acesta m-a luat cu el. Am vrut să văd lagărul de concentrare unde erau deţinuţi miniştrii regimului Allende, dar soldaţii nu m-au lăsat să cobor din avion.

Charley ştia o poveste despre o închisoare mai veche de pe insulă:

„Preoţii salezieni au înfiinţat o misiune pe Insula Dawson şi au cerut guvernului chilian să le trimită orice indian care era prins. În scurt timp, preoţii au adunat un mare număr de indieni şi i-au învăţat principiile rudimentare ale civilizaţiei. Dar asta nu le-a plăcut deloc indienilor şi, cu toate că aveau hrană şi cocioabe unde să locuiască, tânjeau după viaţa lor de nomazi.

Până la data despre care vorbesc, din cauza epidemiilor mai rămăseseră doar vreo 40. Făceau multe necazuri, încercând să fugă, răzvrătindu-se şi refuzând să muncească. Apoi, dintr-odată, au devenit supuşi şi liniştiţi. Acest lucru nu le-a scăpat preoţilor, care au observat că bărbaţii erau întotdeauna obosiţi dimineaţa şi adormeau în timpul programului de muncă. I-au pândit şi au descoperit că se duceau în pădure după ce, seara, erau duşi la colibele lor. Au încercat să-i urmărească, dar indienii îşi dădeau seama întotdeauna şi pur şi simplu umblau prin pădure ore întregi înainte de a se întoarce la aşezare.

Asta a continuat mai multe luni, iar preoţii nu au făcut progrese în descifrarea misterului. În cele din urmă, unul dintre ei se întorcea dintr-o

zonă îndepărtată a insulei şi s-a rătăcit. Cum se lăsa noaptea, s-a aşezat să se odihnească – şi a auzit voci printre copaci. S-a furişat spre acel loc şi şi-a dat seama că îi descoperise pe indienii care lipseau. A stat acolo toată noaptea, iar când indienii s-au întors să-şi reia lucrul de zi cu zi, a ieşit din ascunzătoare. A găsit, ascunsă sub crengi, o pirogă minunat construită, scobită într-un trunchi de copac. O făcuseră atât de subţire, încât nu era greu de manevrat, deşi era foarte mare. Indienii o târau către plajă, aflată la vreo patru sute de metri mai încolo, iar preotul a descoperit că făcuseră o cărare aproape până la malul apei.

S-a întors cu aceste veşti la misiune. Preoţii au ţinut un consiliu de război şi au hotărât să fie cu ochii în patru şi să mai meargă până la pirogă din când în când ca să vadă cum evoluează lucrurile. Au trecut zilele, iar indienii, care nu bănuiau nimic, continuau să-şi târască ambarcaţiunea către plajă. Dura mult; căci nopţile de vară erau scurte şi ei nu reuşeau să mişte ambarcaţiunea decât vreo câţiva metri în fiecare noapte.

Preoţii au presupus că indienii vor aştepta până după Crăciun, deoarece li se promiseseră raţii suplimentare. Aşa că, în timp ce ei se bucurau de festivităţile de Crăciun la misiune, preotul a trimis doi oameni cu o beşchie şi nişte ziare. Au tăiat piroga la mijloc, punând ziarele pe jos ca să cadă rumeguşul pe ele, astfel încât bietele brute să nu afle nimic până ce nu îşi încarcă toate proviziile la bord.

A sosit şi noaptea cea mare, după luni epuizante de aşteptare. S-au adunat cu toţii la pirogă şi au încercat să o tragă spre apă – iar piroga s-a desfăcut în două.

Aceasta a fost cea mai josnică festă jucată bieţilor indieni, care au descoperit că, în loc să-i scoată din închisoarea pe care o urau atât de mult, piroga lor nu mai era bună de nimic. Parcă nu ar fi fost chiar atât de rău dacă preoţii ar fi distrus-o atunci când au găsit-o. Dar să-i lase să muncească până ce proviziile au fost încărcate şi o trăseseră până pe plajă – ei bine, asta mi s-a părut cea mai mare cruzime.

Am întrebat ce au făcut indienii. Mi s-a spus că s-au întors la cocioabele lor şi s-au comportat ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat”.

87

Mai aveam un singur lucru de făcut în Patagonia: să găsesc un înlocuitor al bucăţii de piele pierdute.

Oraşul Puerto Natales era scăldat de soare, dar nişte nori vineţii se adunau spre celălalt capăt al Seno Última Esperanza. Acoperişurile caselor aveau cruste de rugină şi zăngăneau în vânt. În grădini creşteau sorbi, iar fructele lor roşii ca focul făceau frunzele să pară negre. Majoritatea grădinilor erau năpădite de măcriş şi hasmaţuchi.

Picăturile de ploaie s-au izbit de trotuare. Nişte bătrâne, pete negre pe strada largă, au luat-o la fugă ca să se adăpostească. Eu m-am refugiat într-un magazin care mirosea a pisici şi a mare. Proprietăreasa împletea ciorapi de lână unsuroasă. Lângă ea erau şiraguri de scoici afumate, căpăţâni de varză, calupuri de lăptucă de mare uscată şi legături de varec, răsucit ca tubul unei tube.

Puerto Natales era un oraş socialist încă de când s-a deschis fabrica de prelucrare a cărnii. Englezii au construit fabrica de carne în timpul Primului Război Mondial, pe vreo şase kilometri şi jumătate de-a lungul golfului, acolo unde era apă adâncă lângă ţărm. Au construit o cale ferată pentru a aduce oamenii la muncă; iar când fabrica s-a închis, cetăţenii au vopsit locomotiva şi au instalat-o în *plaza* – un memorial ambiguu.

Sezonul sacrificărilor dura trei luni. Atunci au avut cei din Chiloé prima lor experienţă a unui abator mecanizat. Cam aşa îşi imaginau ei iadul: atâta sânge şi podelele roşii, aburinde; atâtea animale vii şi apoi ţepene; atâtea

carcase cu pielea albă şi maţe scoase, măruntaiele, creieri, inimi, plămâni, ficaţi, limbi. Oamenii s-au cam pierdut cu firea.

În sezonul sacrificărilor din 1919, au venit nişte maximalişti din Punta Arenas. Au povestit cum fraţii lor ruşi îi uciseseră pe angajatori şi acum trăiau fericiţi. Într-o zi din ianuarie, un director adjunct englez a angajat doi oameni ca să vopsească ceva şi a refuzat să-i plătească pentru că făcuseră o treabă de mântuială. Aceştia l-au împuşcat în piept în acea după-amiază, iar apoi au luat-o razna şi ceilalţi. Au preluat controlul asupra căii ferate şi i-au spus mecanicului să bage viteză, dar nu era posibil, aşa că l-au împuşcat şi pe el. Au linşat trei carabinieri, au jefuit magazine şi le-au dat foc.

Guvernatorul din Magallanes a trimis un vas cu trupe şi un judecător. Au ridicat 28 de instigatori şi s-a reluat munca în fabrica de prelucrare a cărnii, la fel ca înainte de venirea maximaliştilor.

La Hotel Colonial, am întrebat-o pe soţia proprietarului despre revoltă.

— A trecut multă vreme de atunci, mi-a spus ea.

— Atunci vă mai amintiţi de un om pe nume Antonio Soto? El a fost liderul grevei din Argentina, dar lucra aici, la *Cine Libertad.*

— Soto? Nu cunosc acest nume. Soto? Nu. Vreţi să spuneţi José Macías. El a participat la grevă. Cu liderii.

— Locuieşte aici?

— A locuit aici.

— Unde îl pot găsi?

— Tocmai s-a împuşcat.

88

José Macías s-a împuşcat în frizeria lui, uitându-se în oglindă din scaunul lui de frizer.

Ultima persoană care l-a văzut în viaţă a fost o elevă, care, la ora 8.30, se plimba pe Calle de la Bòria, îmbrăcată într-o rochie neagră cu guler lat, alb, umbra ei unduindu-se alături de ea pe faţade. S-a uitat la ferestrele casei, vopsite într-o nuanţă specială de albastru arctic, şi l-a văzut – aşa cum îl vedea în fiecare dimineaţă – pe frizer privind-o de după storul alb. Înfiorată, a grăbit pasul.

La prânz, bucătăreasa frizerului, Conchita Marín, a ieşit din casa ei, aflată la o margine sărăcăcioasă de oraş, şi a urcat pe Calle Baqueano pentru a-i pregăti acestuia prânzul. A cumpărat nişte legume la magazinul din colţ şi a intrat la *Restaurante Rosa de Francia*, de unde a cumpărat două *empanadas* pentru ea. Când a văzut că storul alb era tras, a înţeles că ceva nu era în ordine.

Frizerul era un om cu tabieturi şi i-ar fi spus dacă ar fi avut de gând să plece undeva. A bătut la uşă, dar ştia că nu-i va răspunde nimeni. S-a dus pe la vecini, dar nici ei nu-l văzuseră pe frizer.

Conchita Martín şi-a pus jos coşul. S-a strecurat în grădină printre uluci, a deschis zăvorul stricat de la fereastra bucătăriei şi a intrat în casă.

Folosind o veche puşcă Winchester, frizerul îşi trăsese un glonţ în tâmpla dreaptă. Funcţionându-i încă reflexele, a mai tras o dată, dar nu a nimerit decât un calendar cu gheţarul local. Scaunul s-a rotit spre stânga şi

trupul i-a căzut pe o parte, pe duşumea. Ochii lui sticloşi de peşte fixau plafonul. Pe linoleumul albastru se lăţea o baltă de sânge. Sângele i se închegase în părul tare şi aspru de indian.

Macías s-a pregătit pentru moarte cu atenţia sa obişnuită pentru detalii. S-a bărbierit şi şi-a tuns mustaţa. Şi-a băut ceaiul de maté şi a golit resturile verzi în găleata de gunoi. Şi-a lustruit pantofii şi s-a îmbrăcat cu cel mai bun costum cu dungi, de camgarn, pe care îl avea de la Buenos Aires.

Camera din faţă era goală şi albă. De o parte şi de alta a oglinzii erau două dulapuri din lemn deschis la culoare, cu pomezi şi briantină. Pe raftul de deasupra ligheanului, aranjase pămătufuri, foarfeci şi brice. Două flacoane cu spray de păr erau aşezate faţă în faţă, cu pulverizatoarele din cauciuc roşu puse deoparte.

Impactul împuşcăturii a stricat simetria ultimului său aranjament.

Macías avea reputaţia de a fi cam zgârcit, dar corect în tot ce făcea. Nu a lăsat niciun testament şi foarte puţini bani, deşi avea trei case cu chiriaşi; aceştia nu aveau nicio nemulţumire faţă de proprietarul lor. Era îngrijorat în legătură cu sănătatea lui, era un vegetarian fanatic şi se trata cu ceaiuri de plante. Se trezea devreme şi avea obiceiul de a mătura strada înainte de a apărea cineva. Vecinii îl numeau „El Argentino”, pentru că era rezervat, avea haine bine croite, bea ceai de maté şi, odinioară, dansa tango cu o eleganţă impetuoasă.

Era originar din sudul insulei Chiloé, dar plecase de acolo când era copil. A învăţat meserie de la nişte tunzători de oi, care lucrau pe la estancias din Patagonia. A fost implicat în revolta peonilor din 1921, din câte se pare era apropiat de lideri şi a fugit împreună cu ei în Chile. Stabilindu-se în Puerto Natales, a început ca frizer, ceea ce semăna cu tunsul oilor, doar că avea de-a face cu o clasă superioară. S-a căsătorit şi a avut o fiică, dar soţia l-a părăsit pentru o legătură bigamă cu un mecanic din Valparaíso. Peste ani s-a lepădat de Revoluţie şi a devenit martor al lui Iehova.

S-a împuşcat într-o luni. Mulţimea care se aduna duminica îl văzuse mergând cu bicicleta, din motive de sănătate, se spunea, pe bătrânul cu beretă şi impermeabil fluturând, aplecat contra vântului, mergând în zigzag pe străzi, apoi pedalând de-a lungul golfului, până ce se topise în imensitatea peisajului.

Cetăţenii oraşului aveau trei teorii principale cu privire la sinucidere: fie mania persecuţiei pe care o avea îl copleşise după lovitura de stat a juntei; fie calculase că duminică va fi sfârşitul lumii şi se împuşcase în dimineaţa de luni, când a văzut, dezamăgit, că nu se întâmplase nimic. A treia teorie punea moartea pe seama arteriosclerozei. Erau oameni care l-au auzit spunând:

— Îi vin eu de hac înainte să-mi vină ea mie.

Conchita Marín era o femeie cu sâni generoşi, energică şi nepăsătoare, cu doi fii şi fără soţ. Iubiţii ei aveau solzi de peşte pe flanele şi veneau direct de pe mare. În dimineaţa în care am trecut pe la ea, purta un pulover roz, cercei zornăitori şi o cantitate ieşită din comun de fard verde pe pleoape. Câteva bigudiuri de plastic încercau să pună puţină ordine în claia de păr negru.

Da, ţinea la frizer. Era foarte corect şi foarte rezervat. Şi foarte ciudat! Un intelectual, spunea ea.

— Închipuiţi-vă, obişnuia să stea întins pe spate în grădină şi să se uite la stele.

Mi-a arătat un desen făcut cu creioane colorate.

— Señor Macías a făcut acest desen pentru mine. Aici e Soarele. Roşu. Asta-i Luna. Galbenă. Şi ăsta-i Pământul. Verde. Iar asta-i vestita *cometa*...

A arătat cu degetul o dungă oranj din colţul de sus al foii.

— Să vă citesc ce spune... *Cometa... Ko... hou... tek.* Ei bine, señor Macías a spus că această cometă vine de la Dumnezeu ca să ne omoare pentru păcatele noastre. Dar apoi a dispărut.

— Avea legături politice? am întrebat.

— Era socialist. Cred că era socialist.

— Avea prieteni socialişti?

— Nu avea niciun prieten. Dar citea cărţi socialiste. *Multe* cărţi! Îmi citea din ele în bucătărie. Dar eu nu pricepeam.

— Ce cărţi?

— Nu-mi aduc aminte. Nu puteam să-l ascult când citea. Dar îmi amintesc un nume... Staţi aşa! Un scriitor faimos. Un scriitor din nord. Foarte socialist!

— Fostul preşedinte Allende?

— Nu. Nu. Nu. Lui señor Macías nu-i plăcea deloc acest señor Allende. Spunea că este un *maricón.* Spunea că toţi cei din guvern sunt *maricónes. Maricónes* în guvern! Închipuiţi-vă! Nu. Numele acestui scriitor începea cu M... Marx! Ar putea fi Marx?

— Ar putea fi Marx.

— *Era* Marx! *Bueno*, señor Macías spunea că tot ce a scris acest señor Marx în cartea lui era adevărat, dar alţii au schimbat ce a spus el. Spunea că este o pervertire, o pervertire a adevărului.

Conchita Marín era încântată că îşi amintise numele lui señor Marx.

— Vreţi să vedeţi testamentul lui señor Macía? m-a întrebat şi a scos o foaie cu imaginea color a unui baset cu blana lungă, pe care frizerul îl printase cu majuscule: „SINGURUL PRIETEN AL OMULUI (cel care nu-i poartă ranchiună)”. Pe verso am citit următoarele:

Adevăraţii misionari îşi asumă autoritatea şi atenţia Apostolului Pavel.

Nu există sociologie fără mântuire.

Nu există economie politică fără Evanghelist.

Nicio reformă fără mântuire.

Nicio cultură fără convertire.

Niciun progres fără iertare.

Nicio ordine socială fără o renaştere.

Nicio nouă organizare fără o Nouă Creaţie.
Nicio democraţie fără Cuvântul Divin.
NICIO CIVILIZAŢIE FĂRĂ HRISTOS.
SUNTEM PREGĂTIŢI SĂ ÎNFĂPTUIM CE NE PORUNCEŞTE STĂPÂNUL NOSTRU
(în conformitate cu dorinţa lui expresă)?

Da, a zis Conchita Marín, frizerul era bolnav, foarte bolnav. Avea arterioscleroză. Dar mai era ceva, ceva care nu-i dădea pace. Nu, niciodată nu vorbea despre greva din Argentina. Era foarte rezervat. Dar uneori ea se întreba ce e cu cicatricea lui de la baza gâtului. Un glonţ, spunea ea. Trebuie să fi ieşit pe partea cealaltă. Închipuiţi-vă! Întotdeauna îşi ascundea cicatricea. Întotdeauna purta guler tare şi cravată. Ea îi văzuse cicatricea o dată, când el era bolnav şi încercase să o ascundă.

Fiica frizerului, Elsa, era o fată bătrână cu faţa pământie şi părul tot mai rar, care locuia într-o casă cu două camere de culoarea florilor de neghină şi câştiga un ban din croitorie. Anul trecut îl văzuse o singură dată pe tatăl ei, dar nu mai vorbise cu el de doi ani. Fusese un aventurier în tinereţe, spunea ea.

— *Si Senor, muy pícaro.*

Îşi aminteşte că el cânta la chitară când era mică.

— Dar toate cântecele erau triste. Tata era un om trist. Nu era educat şi era trist pentru că nu avea carte. Citea multe cărţi, dar nu pricepea.

Şi, cu o expresie care cuprindea toate suferinţele lui şi ale ei, a declarat că era *infeliz.*

Mi-a arătat fotografia unui bărbat cu o claie de păr pieptănat spre spate, cu trăsături în care se întipărise suferinţa şi cu ochi temători. Purta costumul din Buenos Aires, cu revere ascuţite, guler înalt, scrobit şi papion. Când am întrebat-o despre cicatrice, a fost foarte uimită şi mi-a spus:

— Cum a putut să vă spună asta?

Farmacistul din *plaza* era unul dintre vechii clienţi ai lui Macías. Acesta m-a pus în legătură cu un peon care îl cunoscuse pe frizer în timpul grevei din Argentina. Bătrânul trăia cu văduva care avea gelateria. Avea ochii înceţoşaţi de cataractă; pe pleoape se vedeau vene albăstrui, proeminente. Mâinile îi erau noduroase din cauza artritei şi el stătea ghemuit lângă o sobă cu lemne. Protectoarea lui m-a privit cu neîncredere, cu braţele roz până la coate de la compoziţia de îngheţată.

La început, bătrânul a fost destul de comunicativ. A fost împreună cu greviştii care i s-au predat lui Viñas Ibarra la Río Coyle.

— Armata avea permisiune să omoare pe toată lumea, a spus el categoric, ca şi cum nu te puteai aştepta la altceva de la armată.

Dar, când l-am întrebat despre lideri şi am menţionat numele lui Macías, a devenit destul de incoerent.

— Nişte trădători! a bolborosit el. Cârciumari! Frizeri! Acrobaţi! Artişti! – şi a început să tuşească şi să respire greu, iar femeia s-a spălat pe mâini şi pe braţe, a venit lângă el şi l-a bătut uşor pe spate.

— Vă rog, señor, trebuie să plecaţi. Este foarte bătrân. Mai bine nu-l tulburaţi.

Poate că José Macías nu a avut prieteni, în schimb a avut clienţi cu care mai vorbea. Unul dintre aceştia era Bautista Diaz Low. Erau de-o seamă. Amândoi erau din aceeaşi zonă din Chiloé. Se poate să-şi mai fi amintit de Chiloé atunci când se plictiseau să se bombardeze cu informaţii neobişnuite.

Bautista avea strămoşi spanioli, indieni şi englezi. Bunicul mamei sale era căpitanul William Low, corsar şi vânător de foci, care i-a dus pe FitzRoy şi pe Darwin prin *canales.* Stră-strănepotul era un bărbat scund, ţeapăn, cu un zâmbet amuzat, cu trupul oţelit şi o încăpăţânare pe care el însuşi o atribuia faptului că avea *sangre británica.*

70 de ani de bătăi cu pumnii îi turtiseră nasul. Încă putea băga sub masă pe oricine, în timp ce îşi exprima concepţiile despre justiţie şi spunea poveşti despre viaţa lui. Încă existau poze care dovedeau că îmblânzise un

armăsar sălbatic la vârsta de 16 ani; fusese boxer profesionist şi condusese greve; se certase cu brute de la sindicat şi evitase tentativele lor de a-i lua viaţa, în cursul cărora dezvoltase o teorie conform căreia, odată ce ucizi pe cineva – sau chiar dacă plănuieşti să ucizi pe cineva –, eşti blestemat.

— Singura armă cinstită este pumnul. Ha! Toţi cei care au complotat împotriva mea sunt în mormânt. Nu există alt Dumnezeu în afară de cel Drept!

Un duşman atât al capitalistului, cât şi al muncitorului, se retrăsese la o margine a Seno Última Esperanza şi îşi clădise propria estancia smulgând-o sălbăticiei. Acolo l-am găsit, în casa cu ţiglă albastră construită cu mâna lui. Şi am stat la băut şi am râs toată noaptea, în bucătăria lui excentrică, de un verde-smarald, cu doi peoni şi un vânător de foci.

O dată la două săptămâni, Bautista mergea cu cuterul său roşu la Puerto Natales ca să se aprovizioneze şi să mai stea o noapte sau două cu soţia, care prefera să îl ştie la distanţă pe bărbatul ei agresiv şi locuia la oraş să-i hrănească pe cei cinci fii ai lor.

— Cinci fii beţi! *Qué barbaridad!* Ce am făcut să merit cinci fii beţivi? Mama lor spune că ei muncesc, dar eu spun că sunt beţi.

L-am întrebat pe Bautista despre sinuciderea frizerului. A izbit cu pumnul în masă.

— José Macías citea Biblia şi Biblia este o carte care le ia minţile oamenilor. Întrebarea este: ce l-a determinat să citească Biblia?

I-am spus ce ştiam despre rolul lui Macías în grevă şi despre cicatricea de care evident îi era ruşine. I-am spus că liderii au fugit, lăsându-şi oamenii în faţa plutonului de execuţie, şi mă întrebam dacă rana de glonţ nu avea cumva vreo legătură cu asta.

Bautista m-a ascultat cu atenţie şi a spus:

— Eu zic că Macías s-a sinucis din cauza femeilor. Individul ăla era un muieratic, chiar şi la vârsta lui. Şi gelos! Nu le lăsa niciodată pe femeile lui să vorbească cu nimeni. Nici măcar cu alte femei. Bineînţeles, toate l-au

părăsit şi de aceea l-a apucat mania asta religioasă. Dar e ciudat că aţi pomenit de grevă. Toţi cei pe care-i cunosc şi au scăpat din greva aia erau nişte oameni bântuiţi. Poate că bătrânul Macías s-a împuşcat ca să achite vreo datorie.

M-am întors la Puerto Natales şi am verificat ce ştiam deja: înainte de a se împuşca, José Macías şi-a descheiat cămaşa la piept şi şi-a dezgolit gâtul în faţa oglinzii.

89

La barul de la Hotel Colonial, directorul şcolii şi un cioban ieşit la pensie îşi beau coniacul de la prânz şi se plângeau în şoaptă de Juntă. Ciobanul cunoştea bine Peştera Milodon. M-a sfătuit să merg mai întâi pe la señor Eberhard, al cărui bunic descoperise acel loc.

Am ieşit din oraş, mergând de-a lungul golfului către coşurile fabricii de prelucrare a cărnii. Nişte pescadoare roşii virau brusc către danele de amarare. Un bărbat încărca alge cu lopata într-o căruţă. A făcut un gest vag, ca şi cum ar fi văzut un nebun. Apoi a oprit un camion care m-a dus o bucată de drum.

Se întunecase când am ajuns la Puerto Consuelo. O flotilă de lebede coscoroba albe înotau aproape de ţărm. Frontoanele unei case mari, germane se vedeau deasupra unui pâlc de pini, dar ferestrele erau închise cu obloane şi uşile zăvorâte. În clipa aceea am auzit un generator pornind şi am văzut o lumină la vreo 800 de metri mai încolo.

Nişte ciobăneşti germani s-au apucat să urle când am intrat în curte; m-am bucurat că erau legaţi. A ieşit la uşă un bărbat înalt, cu faţă vulturească, păr alb şi maniere de patrician. I-am povestit cu nervozitate, în spaniolă, despre Charley Milward şi leneşul uriaş.

— Aşadar, a spus el în engleză, faci parte din familia tâlharului. Intră.

M-a condus într-o casă nemţească albă, simplă, din anii ’20, unde erau mese acoperite cu sticlă şi scaune din ţevi de oţel, făcute de Mies van der Rohe. La cină a vorbit despre bunicul său şi am pus povestea cap la cap.

90

Herman Eberhard era un băiat viril cu pofte nestăpânite. Tatăl său era colonel în armata prusacă, ce plecase din Rothenburg ob der Tauber pentru a se pune în slujba principelui elector, şi l-a trimis la academia militară, de unde, într-o dimineaţă de vară, el a plecat. A spus că se duce să înoate în râu, a lăsat nişte haine pe mal şi a dispărut timp de cinci ani – la o femă de porci din Nebraska, la o staţie de vânătoare de balene din insulele Aleutine şi la Peking.

Acolo, autorităţile militare germane l-au răpit şi l-au trimis acasă. Însuşi tatăl său s-a oferit să îi fie judecător la curtea marţială şi l-a condamnat la 20 de ani de muncă silnică pentru dezertare. Prietenii lui Herman au făcut recurs, pe motiv că tatăl său era părtinitor, şi au obţinut reducerea pedepsei la 18 luni – pe care el a ispăşit-o.

A plecat din Germania pentru totdeauna şi s-a dus în Insulele Falkland, unde a lucrat ca pilot. Într-un an, ambasada britanică de la Buenos Aires i-a cerut să navigheze cu iahtul contelui de Dudley, *Marchesa*, prin *canales*, până la Valparaíso. Neavând simţul banului, Herman a spus că este fericit să facă acest lucru de dragul călătoriei, dar, când să coboare de pe iaht, Lordul Dudley i-a băgat un plic în mână şi i-a spus să nu-l deschidă. Înăutru era un cec în valoare de 1.000 de lire sterline: pe vremea aia, lordul era lord.

Suma era prea mare ca s-o irosească şi Eberhard s-a apucat de crescut oi. În 1893, în timp ce căuta noi păşuni, s-a dus cu barca până la Seno

Última Esperanza împreună cu doi englezi care dezertaseră de pe un vas militar şi, când s-a întors la Puerto Consuelo, a spus:

— Am putea face ceva aici.

În februarie 1895, Eberhard a cercetat peştera care se căsca în muntele din spatele casei sale. Au mers cu el şi cumnatul său, Ernst von Heinz, un anume domn Greenshield, un suedez pe nume Klondike Hans şi câinele lor. Au găsit un craniu uman şi o bucată de piele care ieşea din planşeu. Pielea avea aproximativ 1,20 metri lungime şi jumătate pe-atâta în lăţime. Pe o parte era aspră şi încrustată cu sare, iar pe partea cealaltă avea încastrate nişte oscioare albe. Domnul Greenshield a spus că era o piele de vacă de care se lipiseră pietricele. Eberhard a spus că nu erau vaci pe acolo, crezând că era pielea vreunui mamifer marin necunoscut. A agăţat-o într-un copac şi a lăsat ploaia să o cureţe de sare.

Un an mai târziu, un explorator suedez, dr. Otto Nordenskjöld, a vizitat peştera şi a mai găsit o bucată de piele – sau poate că a tăiat o bucăţică din cea găsită de Eberhard. A mai găsit orbita unui mamifer enorm, o gheară, un femur de om de dimensiuni uriaşe şi nişte unelte de piatră. Le-a trimis pe toate doctorului Einar Lönnberg de la Muzeul din Uppsala, care a fost uluit şi entuziasmat, dar nu a îndrăznit să publice ceva fără mai multe informaţii.

Zvonurile că există ceva ciudat la Puerto Consuelo l-au atras apoi pe dr. Francisco Moreno de la Muzeul din La Plata. El a ajuns aici în noiembrie 1897, dar nu a găsit nimic interesant în afară de pielea lui Eberhard, ce încă atârna în copac, dar din care nu mai rămăsese decât jumătate. Germanul i-a dat-o lui şi el a trimis-o la La Plata, împreună cu alte materiale găsite în călătoriile sale.

La o lună după ce a ajuns lada, colegul şi duşmanul lui Moreno, Florentino Ameghino, decanul paleontologilor din America de Sud, a publicat o lucrare senzaţională: *Prim raport despre* Mylodon listai – *un reprezentant CARE ÎNCĂ TRĂIEŞTE al edentatelor fosile din Argentina.*

Dar mai întâi câte ceva despre cadrul general:

91

Milodonul era un leneş uriaş terestru, ceva mai mare decât un taur, dintr-o clasă ce se întâlnea doar în America de Sud. În 1789, un anume dr. Bartolomé de Muñoz a trimis din Buenos Aires la Madrid oasele vărului său şi mai mare, megatheriumul, pentru colecţia de curiozităţi a regelui Spaniei. Regele a poruncit să i se mai aducă un exemplar, viu sau mort.

Scheletul i-a uluit pe naturaliştii din generaţia lui Cuvier. Goethe l-a inclus într-un eseu care, din câte se pare, a anticipat teoria evoluţiei. Zoologii au trebuit să descrie un mamifer antediluvian, cu o înălţime de patru metri şi jumătate, ce era o variantă mai mare a leneşilor obişnuiţi, care se hrănesc cu insecte şi care stau agăţaţi în copaci cu capul în jos. Cuvier l-a botezat megatherium şi a sugerat că Natura voise să se amuze creând „ceva imperfect şi grotesc”.

Darwin a găsit oasele unui milodon printre „cele nouă mari patrupede” ale sale pe plaja de la Punta Alta, lângă Bahía Blanca, şi i le-a trimis doctorului Richard Owen de la Royal College of Surgeons. Owen a râs de ideea că ar fi existat nişte leneşi uriaşi în nişte copaci uriaşi înainte de Potop. A reconstituit *Mylodon darwinii* ca pe un animal stângaci, care se ridica pe picioarele din spate, folosindu-şi picioarele şi coada ca pe un trepied, şi, în loc să se caţăre în copaci, îi trăgea în jos cu ghearele. Milodonul avea o limbă lungă, extensibilă, ca a girafei, pe care o folosea pentru a culege frunze şi viermi.

În secolul al XIX-lea au tot apărut oase de milodon în *barrancas* din Patagonia. Oamenii de ştiinţă au fost nedumeriţi de nenumăratele grămezi de oase găsite alături de schelete, până ce Ameghino le-a interpretat corect drept plăci osoase, la fel ca acelea ale tatuului.

A existat totuşi un moment în care animalul dispărut s-a contopit cu animalul care trăieşte astăzi şi cu animalul creat de imaginaţie. Anumite legende ale indienilor şi povestiri ale călătorilor i-au convins pe unii zoologi că un mamifer mare a supravieţuit catastrofelor erei glaciare şi continua să trăiască în Anzii de Sud. Erau cinci candidaţi:

a. *Yemische*, un fel de vârcolac.

b. *Su* sau *succurath*, semnalat încă din 1558, care trăia pe malurile râurilor din Patagonia. Creatura avea cap de leu „cu trăsături umane", o barbă scurtă de la o ureche la cealaltă şi o coadă dotată cu ţepi ascuţiţi, care îi adăpostea pe pui. *Su* era vânător, dar nu numai pentru carne; căci vâna animale pentru blana lor, folosind-o ca să se încălzească în clima aceea rece.

c. *Yaquarũ* sau „tigrul de apă" (adesea confundat cu *Su*). Iezuitul englez Thomas Falkner a văzut unul în Paraná în secolul al XVIII-lea. Era o creatură feroce care trăia în vârtejuri şi, când mânca o vacă, plămânii şi măruntaiele pluteau la suprafaţă. (Era probabil un caiman.) „Tigri de apă" apar şi în memoriile lui George Chaworth Muster, *At Home with the Patagonians*; autorul povesteşte cum ghidul său tehuelche a refuzat să traverseze Río Senguer de teama unor „patrupede galbene mai mari decât puma".

d. *Elengassen*, un monstru descris de un *cacique* patagonez doctorului Moreno în 1879. Avea cap de om şi carapace osoasă şi arunca cu pietre în străinii care se apropiau de bârlogul lui. Nu putea fi ucis decât printr-o deschizătură de pe burtă.

e. A cincea şi cea mai convingătoare relatare despre o făptură inexplicabilă descria unui animal gigantic „asemănător cu un pangolin

uriaş”, împuşcat la sfârşitul anilor 1880 de Ramón Lista, pe atunci guvernator al provinciei Santa Cruz.

Acesta era fundalul pe care şi-a scris Florentino Ameghino cărţulia. Le-a spus jurnaliştilor că fratele său Carlos îi auzea de mulţi ani pe indieni vorbind despre *Yemische.* La început au crezut că este voba despre un mit al băştinaşilor, un simplu produs al teologiei lor incoerente. Acum aveau dovezi noi şi uimitoare pentru a crede că există un astfel de mamifer:

În 1895, spunea el, un indian tehuelche pe nume Hompen încerca să tarverseze Río Senguer, dar curentul era puternic şi calul său nu voia să intre în apă. Descălecând, Hompen a intrat în apă ca să-l convingă să-l urmeze. Dar calul a nechezat, s-a dat înapoi şi a luat-o la fugă spre deşert. În acel moment Hompen a văzut că *Yemische* înainta spre el.

Fixând calm fiara cu privirea, a aruncat *boleadoras* şi *bola perdida,* „arme extrem de eficiente în mâinile unui indian”. A prins animalul, l-a jupuit şi a păstrat o bucăţică pentru prietenul său, exploratorul alb.

Carlos i-a trimis bucăţica de piele lui Florentino. În clipa în care a luat-o în mână şi a văzut oscioarele albe, a înţeles că „*yemische* şi milodonul din timpuri străvechi sunt unul şi acelaşi”. Descoperirea confirma povestea vânătorească a lui Ramón Lista: a rebotezat animalul *Neomylodon listai*, în memoria fostului guvernator asasinat.

— Şi scheletul? a întrebat ziaristul.

— Fratele meu cercetează care-i treaba cu scheletul. Sper să-l primesc în curând.

Nu. Dr. Ameghino nu credea că animalul ar fi putut ajunge acolo din Antarctica pe un aisberg.

Da. Îi ceruse minstrului Lucrărilor Publice o mare sumă de bani pentru vânarea milodonului.

Da. Indienii tehuelche vânau milodoni, adesea săpând gropi adânci, pe care le acopereau cu frunze şi crengi.

Nu. Nu se îndoia că îl vor prinde. În ciuda carapacei sale invulnerabile şi a comportamentului agresiv, până la urmă va fi luat prizonier de om.

Nu. Nu era impresionat de descoperirile doctorului Moreno din Peştera Eberhard. Dacă dr. Moreno ştia că are nişte piele de milodon, de ce nu a informat lumea ştiinţifică?

Conferinţa de presă a lui Ameghino a făcut şi ea senzaţie la nivel internaţional. Muzeul Britanic a insistat să-i trimită o bucăţică de piele. Germanii voiau o fotografie a animalului mort. Şi, în toată Argentina, mai mulţi oameni au declarat că l-au văzut: peonul unui *estanciero* din Paraná a căzut pradă „tigrului de apă" şi acesta a auzit trosnetul crengilor şi animalul înotând: „clap... clap... clap" şi urlând „ah... jooooo!".

Moreno s-a întors în La Plata şi a dus bucata sa de piele la Londra. A lăsat-o în păstrare la Muzeul Britanic şi acolo a rămas până astăzi. Într-o prelegere ţinută la Royal Society pe 17 ianuarie 1899 a spus că a ştiut dintotdeauna că era un milodon şi că animalul dispăruse de multă vreme, dar că s-a păstrat în aceleaşi condiţii ca şi penele păsării moa din Noua Zeelandă.

Dr. Arthur Smith Woodward, custode al secţiei de paleontologie, nu a fost pe deplin convins de aceste lucruri. El pusese mâna pe pene de moa. La Sankt-Petersburg pusese mâna şi pe fragmente de rinocer lânos, descoperite de Pallass, şi pe mamutul congelat din Iakutia. În comparaţie cu acestea, spunea el, pielea de milodon era „remarcabil de proaspătă", iar cheagul de sânge atât de roşu, încât, dacă nu ar fi fost vorba despre dr. Moreno, nu ar fi „ezitat să afirme că animalul a fost ucis recent".

Cu siguranţă, erau destule îndoieli în Anglia pentru ca *Daily Express* să finanţeze expediţia unui anume domn Hesketh Prichard pentru a-l căuta. Prichard nu a găsit nici urmă de milodon, dar cartea sa *În inima Patagoniei* se pare că a fost un ingredient al *Lumii dispărute* de Conan Doyle.

Între timp, doi arheologi au făcut săpături în peşteră. Suedezul Erland Nordenskjöld a fost mai metodic. A găsit trei niveluri stratificate: cel

superior conţinea urmele unei aşezări umane; în cel din mijloc erau oase ale unei faune dispărute, inclusiv de Hyracotherium; şi abia în stratul inferior a găsit rămăşiţe de milodon.

Al doilea care a făcut excavaţii, dr. Hauthal din La Plata, era un imitator care, în aparenţă, nici nu înţelegea principiile stratigrafiei. A descoperit stratul cu bălegar de leneş, perfect conservat, amestecat cu frunze şi iarbă, care acoperă planşeul până la o adâncime de un metru. De asemenea, a remarcat şi peretele de piatră care izola partea din fundul peşterii. Şi a anunţat că acel loc era un ţarc pentru milodoni. Omul primitiv domesticise milodoni şi îi ţinea închişi ca să aibă provizii pentru iarnă. A spus că îi schimbă numele din nou din *Neomylodon listai* în *Gryptotherium domesticum.*

Printre cei care l-au ajutat pe Erland Nordenskjöld a fost şi un căutător de aur german, Albert Konrad. După ce au plecat arheologii, şi-a încropit un bordei de tablă la gura peşterii şi a început să dinamiteze stratigrafia. Charley s-a dus să-l ajute şi s-a întors cu fâşii lungi de piele şi grămezi de oase şi gheare, pe care acum le putea vinde. A trimis colecţia Muzeului Britanic şi, după ce s-a târguit la sânge cu dr. Arthur Smith Woodward (care credea că Charley încerca să ridice preţul după ce aflase că acela care plătea era Walter Rotschild), i-a vândut-o cu 400 de lire sterline.

Bunicii mei s-au căsătorit cam în această perioadă şi îmi imaginez că le-a trimis o bucăţică de piele ca dar de nuntă.

Rolul lui Ameghino în toată această poveste este foarte suspect. Nu a venit niciodată cu bucata de piele a lui Hompen. Este posibil să-şi fi băgat nasul prin lada lui Moreno şi să fi văzut pielea, neîndrăznind să o fure. Un lucru este sigur: broşura lui a devenit tot atât de rară ca şi fiara pe care încerca să o descrie.

Verdictul modern, bazat pe datarea cu carbon, este că milodonul a trăit acum zece mii de ani, dar apoi a dispărut.

92

Dimineaţă am plecat cu Eberhard pe o ploaie torenţială. El purta un palton căptuşit cu blană şi privea înverşunat furtuna de sub căciula căzăcească. Mi-a spus că scriitorul său preferat era Sven Hedin, exploratorul Mongoliei.

Mongolia – Patagonia, Xanadu şi marinarul.

Ne-am uitat la hambarele lui nemţeşti, acum în paragină. Îşi pierduse cea mai mare parte a pământurilor în urma reformei şi accepta situaţia cu o resemnare stoică. În tinereţe lucrase ca ucenic la Explotadora:

— Era condusă ca un regiment de elită din armata britanică. Ordinele erau afişate în fiecare dimineaţă în două limbi şi nici nu bănuiţi care erau acestea.

— Engleză şi spaniolă, am spus.

— Greşit.

— Engleză şi germană?

Eram nedumerit.

— Mai încercaţi.

— Spaniolă şi...

— Greşit. Engleză şi gaelică. Administratorul general de la Explotadora, a continuat el, era domnul Leslie Greer. Acest om era un tiran, tiran până-n măduva oaselor. Dar era un administrator extraordinar şi toţi ştiau acest lucru. Apoi le-a spus *NU* directorilor şi l-au concediat. Directorii voiau nişte linguşitori şi asta au avut. Aşa că s-au întrebat de ce le scad profiturile şi au

apelat la tehnicieni. Tehnicienii aveau şcoli înalte şi toate alea şi le dădeau ordine administratorilor. Ei contramandau ordinele administratorilor şi administratorii contramandau ordinele lor, iar toată şandramaua s-a prăbuşit sub propria greutate. Acum am să vă spun o poveste despre domnul Greer: se duce la Buenos Aires şi ia prânzul la clubul lui, Hurlingham sau cam aşa ceva. Sala de mese e plină, dar el îi întreabă pe doi gentlemeni englezi: „Nu vă supăraţi, pot să mă aşez la masa dumneavoastră?”. „Sigur”, spune englezul. „Daţi-mi voie să mă prezint”, zice el. „Mă numesc Leslie Greer, administrator general la Sociedad Explotadora de Tierra del Fuego.” „Iar eu”, spune englezul, „sunt *Dumnezeu*. Şi acesta este prietenul şi colegul meu Iisus Hristos”.

L-am întrebat despre minerul Albert Konrad:

— L-am văzut pe Albert Konrad cu ochii mei. *Ja!* Mi-l amintesc din anii ’20, când a trecut pe aici cu nişte catâri. Trebuie să ştiţi că acest Albert Konrad era foarte nepopular în Chile pentru că a vândut milodonul. Aşa că a trecut graniţa pentru a se stabili pe Río de las Vueltas. Aşadar, venea la Punta Arenas cu catâri. Iar tatăl meu a spus: „Hei! Albert! Ce cari cu catârii ăştia? Pietre?”. „Nu pietre”, a spus el. „Pietrele alea sunt aur curat.” Numai că erau pietre, pietre obişnuite.

Prin anii ’30, un gaucho care cobora pe lângă Río de las Vueltas a trecut pe lângă cabana lui Konrad şi a auzit o uşă scârţâind. Neamţul era prăbuşit peste Mauserul lui. Zăcuse mort toată iarna. Avea cabana plină până la refuz de pietre cenuşii.

93

Am mers pe jos cei şase kilometri şi jumătate de la Puerto Consuelo până la peşteră. Ploua, dar soarele îşi făcea loc pe sub nori şi făcea tufişurile să strălucească. Intrarea în peşteră se căsca, largă de 120 de metri, într-un versant de conglomerat cenuşiu, din care se desprinseseră bucăţi mari, îngrămădite pe lângă intrare.

Interiorul era uscat ca deşertul. De plafon atârnau stalactite albe, iar pe pereţi străluceau încrustaţii de sare. Animalele linseseră peretele din fund până îl neteziseră. Peretele drept de stânci, care împărţea peştera, se prăbuşise din cauza unei fisuri din plafon. Lângă intrare era un mic altar închinat Fecioarei.

Am încercat să-mi imaginez peştera cu leneşi în ea, dar nu puteam să-mi şterg din minte imaginea monstrului cu colţi pe care îl asociez cu un dormitor camuflat din Anglia, în timpul războiului. Planşeul era plin de excremente, excremente de leneş, excremente mari, negre şi tari, pline de iarbă digerată numai pe jumătate, care arătau de parcă ar fi fost eliminate săptămâna trecută.

Am bâjbâit prin găurile făcute de dinamita lui Albert Konrad, căutând altă bucată de piele. Nu am găsit nimic.

„Ei bine”, m-am gândit, „piele nu-i, dar măcar e o grămadă de rahat”.

Şi apoi, în altă porţiune, am văzut nişte şuviţe de păr aspru, roşcat, pe care îl cunoşteam atât de bine. Le-am scos afară, le-am pus într-un plic şi m-am aşezat, extrem de mulţumit. Atinsesem obiectivul acestei călătorii

ridicole. Iar apoi am auzit voci, voci de femei, voci care cântau: „Maria... Maria...”.

Acum înnebunisem şi eu.

M-am uitat peste rocile căzute şi am văzut şapte siluete negre cu faţa către altarul Fecioarei.

Călugăriţele de la Santa María Auxiliadora se aflau iarăşi în una dintre expediţiile lor neobişnuite. Maica superioară a zâmbit şi a spus:

— Nu vă este frică aici singur?

Intenţionasem să dorm în peşteră, dar m-am răzgândit, iar maicile m-au dus cu maşina până la una dintre vechile estancias ale Explotadora:

94

Era pe moarte. Pleoapele îi erau umflate şi atât de grele, încât trebuia să se chinuie să nu le lase să-i acopere ochii. Avea nasul subţire ca un cioc, iar respiraţia răspândea un miros fetid. Tusea lui se auzea pe coridoare. Ceilalţi plecau când îl auzeau venind.

A scos din portofel o fotografie mototolită cu el în permisie, demult, într-o grădină plină de palmieri din Valparaíso. Băiatul din fotografie nu putea fi recunoscut în bărbatul de acum: zâmbetul încrezut, haina încinsă peste mijlocul subţire, pantalonii largi şi părul negru, lins, strălucind în soare.

Muncise douăzeci de ani la estancia şi acum era pe moarte. Şi-l amintea pe domnul Sandars, administratorul, care a murit şi a fost înmormântat în mare. Nu i-a plăcut de domnul Sandars. Era un om dur, un om despotic, dar ferma se dusese la vale după aceea. A fost rău sub marxişti şi a fost şi mai rău în timpul Juntei. Scuipa între accesele de tuse.

— Muncitorii, spunea el, trebuie să plătească pentru această mişcare marxistă, dar eu nu cred că va dura.

L-am lăsat să moară şi am plecat la Punta Arenas să prind vaporul.

95

Hotelul Rezidencial Ritz era o clădire din beton alb, întinsă pe jumătate de stradă, între clubul ofiţerilor de marină şi plajă. Conducerea se mândrea cu feţele de masă din damasc alb, imaculate.

Vânzătorul de lenjerie de damă din Santiago a măsurat cu pasul holul hotelului până la ora când expira interdicţia privind circulaţia pe străzi. Dacă s-ar fi dus la plimbare mai devreme, gărzile l-ar fi putut împuşca. S-a întors la micul dejun cu buzunarul plin de pietre. Pereţii sălii de mese erau de un albastru intens. Podeaua era acoperită cu plăci de plastic albastru, iar feţele de masă pluteau deasupra lor ca nişte bucăţi de gheaţă.

Vânzătorul s-a aşezat, şi-a golit buzunarele şi a început să se joace cu pietrele, vorbind cu ele şi râzând. I-a comandat cafea şi pâine prăjită fetei grase din Chiloé, care vorbea fonfănit şi lucra la bucătărie. El era un bărbat gras, cu aspect nesănătos. Carnea îi stătea rânduri-rânduri la ceafă. Purta un costum bej de tweed şi un pulover împletit, cu guler răsucit.

S-a uitat spre mine şi a zâmbit, dezvelindu-şi nişte gingii roz, umflate. Apoi şi-a înghiţit zâmbetul, a coborât privea şi s-a apucat din nou să se joace cu pietrele.

— Ce nuanţe de roz minunate au norii în dimineaţa aceasta!

Rupsese tăcerea dintr-odată, pe neaşteptate.

— Îmi permiteţi să vă pun o întrebare, domnule? Care-i cauza acestui fenomen? Am auzit că e din cauză că se ridică aerul rece.

— Poate, am spus.

— M-am plimbat pe plajă şi am privit formele pe care le-a pictat Creatorul pe cer. Am văzut Carul de Foc transformat într-un gât de lebădă arcuit. Foarte frumos! Mâna Creatorului! Ar trebui fie să pictăm, fie să fotografiem opera lui. Dar eu nu sunt pictor şi nici nu am aparat de fotografiat.

Fata i-a adus micul dejun. A făcut loc printre pietre pentru ceaşcă şi farfurie.

— Poate ştiţi, domnule, a continuat el, câte ceva despre *la poesía mundial*?

— Ceva-ceva, am spus.

Şi-a încreţit fruntea, concentrându-se, şi a declamat nişte strofe sforăitoare. La sfârşitul fiecăreia îşi încleşta pumnul şi îl aşeza încet pe masă. Fata aştepta cu ibricul în mână. L-a lăsat jos, şi-a ascuns faţa în şorţ şi a fugit râzând în bucătărie.

— Ce-a fost asta?

— Nu ştiu.

— *Solitudes* de Góngora, a spus el şi a început din nou să recite, căznindu-se să stoarcă şi ultima frântură de emoţie din versuri, mişcându-şi mâinile în lături şi răsfirându-şi degetele.

A las cinco de la tarde.
Eran las cinco en punto de la tarde...

— Lorca, am sugerat.

— Federico García Lorca, a şoptit el, de parcă rugăciunea l-ar fi sleit de puteri. *Bocet pentru Ignacio Sánchez Mejías.* Sunteţi prietenul meu. Văd că mai ştiţi câte ceva despre literatura noastră hispanică. Dar asta ce-i?

Şi-a smucit capul spre spate şi a mai rostit strigând nişte versuri.

— Nu ştiu.

— Imnul naţional al Venezuelei.

L-am văzut mai târziu, cu umerii căzuţi, mergând prin burniţă pe străzi, cu paşi greoi, cu şapca lui în carouri albe şi negre şi având în mână o valiză cu mostre de lenjerie. Nişte manechine, cu corsete şi sutiene roz, priveau din vitrine cu ochi albaştri de plastic, fără expresie. Magazinele de lenjerie erau deţinute de hinduşi.

Noaptea, zgomotul tălpilor sale de crep m-au ţinut iarăşi treaz. A ieşit la ora 5, dar l-am auzit întorcându-se de mai multe ori. La micul dejun am trecut pe lângă uşa bucătăriei şi le-am văzut pe fete prăpădindu-se de râs.

El stătea printre feţele de masă, cu faţa nebărbierită încremenită într-un zâmbet deznădăjduit. Pe fiecare masă era câte un aranjament din pietre.

— Ăştia sunt prietenii mei, a spus el cu o voce răguşită, plină de emoţie. Uite! O balenă! Minunat! Confirmarea geniului lui Dumnezeu. O balenă cu un harpon implântat în coastă. Aici e gura şi aici e coada.

— Şi asta?

— Capul unui animal preistoric. Şi asta-i o maimuţă.

— Iar asta?

— Un alt animal preistoric, probabil un dinozaur. Şi asta, a arătat el cu degetul o piatră gălbuie, cu asperităţi, capul unui om primitiv. Ochii. Vedeţi? Aici este nasul. Şi maxilarul, aici. Uite, chiar şi fruntea îngustă, semn al unei inteligenţe inferioare.

— Da, am spus.

— Şi asta, a ridicat o pietricică rotundă, cenuşie, asta-i preferata mea. Întoarsă pe o parte, e un delfin brun. Invers, e binecuvântata Fecioară Maria. Minunat! Amprenta lui Dumnezeu pe o biată piatră!

Directorului de la Ritz nu-i plăcea să fie trezit înainte de ora 9. Dar alţi clienţi voiau să ia micul dejun şi mesele trebuiau curăţate. În cursul dimineţii, am dus câteva lucruri înapoi în cameră. Îl duseseră la spital.

— *Es loco*, a spus directorul. E nebun.

96

În Punta Arenas este un bărbat care visează la păduri de pini, fredonează lieduri, se trezeşte în fiecare dimineaţă şi vede strâmtoarea neagră. Merge cu maşina la o fabrică mirosind a mare. În jurul lui sunt numai crabi stacojii, târându-se, apoi aburind. El aude carapacele crăpându-se şi cleştii rupându-se, vede carnea albă şi dulce ambalată bine în cutii de metal. Este un om eficient, cu ceva experienţă la linia de producţie. Îşi mai aminteşte celălalt miros? Şi celălalt sunet, al vocilor cântând încetişor?

Walter Rauff este inventatorul camerei mobile de gazare.

97

După ce am aşteptat o săptămână vaporul, i-am auzit sirena răsunând de după sala de sport (care era o copie din beton a Parthenonului) şi, jos, la docuri, i-am văzut pe docheri cărând lăzi în loc să trândăvească pe lângă compania de navigaţie, nişte şepci negre pe un perete roz. Toată săptămâna aceea, funcţionarul de la casa de bilete a ridicat din umeri când îl întrebam pe unde era vaporul, ridica din umeri şi se ciupea de negul de pe frunte, din partea lui vaporul n-avea decât să se scufunde. Dar acum mâzgălea bilete, înjurând, gesticulând şi urlând ordine. Apoi am trecut pe rând prin baraca verde a vămii, înşiruiţi de-a lungul plăcilor ruginite ale vaporului cu abur, spre pasarelă, unde cei din Chiloé stăteau la coadă cu nişte feţe de parcă aşteptaseră patru sute de ani.

Vaporul fusese cândva *SS Ville de Haiphong*. Clasa a treia arăta ca o închisoare asiatică, iar cloazoanele păreau să fie puse acolo mai mult ca să îi oprească pe hamali, şi nu apa. Cei din Chiloé s-au culcat în cabina mare, comună, cu duşumeaua plină de gândaci striviţi, mirosind a fiertură de scoici şi înainte, şi după ce vomitaseră pe ea. Ventilatoarele de la clasa întâi fuseseră deconectate şi în salonul cu lambriuri beam cot la cot cu nişte muncitori de la o mină de caolin, care urmau să fie debarcaţi, în toiul nopţii, pe insula lor albă, fără nicio femeie, din mijlocul mării. În timp ce ieşeam din port, un om de afaceri chilian cânta *La Mer* la un pian alb, sărind peste multe dintre clape.

Căpitanul era un tip şic, cu o încredere de nezdruncinat în farmecele sale. Primea mâncare mai bună decât noi şi am observat expresia vicleană de pe faţa stewardului când a luat garoafele de pe masa noastră şi ne-a servit picioare de porc, iar vaporul, izbit de valuri, a început să aibă tangaj.

Dimineaţa, nişte petrei negri despicau hula şi, prin ceaţă, am văzut căderi de apă pe faleze. Vânzătorul de lenjerie de damă din Santiago ieşise din spital şi se plimba pe puntea de la prova, muşcându-şi buza şi mormăind poezii. Mai era un băiat din Insulele Falkland cu o căciulă din piele de focă şi cu nişte dinţi ascuţiţi, ciudaţi.

— Ar cam fi timpul să ne preia argentinienii, a spus el. Ne încrucişăm între noi, la naiba!

A râs şi a scos o piatră din buzunar.

— Uite ce mi-a dat, o nenorocită de piatră! – şi, când am ieşit în Pacific, omul de afaceri cânta tot *La Mer*. Poate era singura melodie pe care o ştia.

Câteva surse

Animale preistorice din Patagonia

George Gaylord Simpson, *Attending Marvels*, New York, 1934; şi lucrările aceluiaşi autor publicate de Muzeul American de Istorie Naturală, New York. Pentru istoria milodonului, am mai folosit o colecţie de documente şi tăieturi din ziare adunate de domnul Tim Currant de la Muzeul Britanic (Istorie Naturală).

Río Negro

W.H. Hudson, *Idle days in Patagonia,* Londra, 1893.

Regatul Araucaníei şi Patagoniei

Orélie-Antoine de Tounens, *Son avénement au trône et sa captivite au Chili*, Paris, 1865.

Armando Braun Menéndez, *El Reino de Araucanía y Patagonia*, ediţia a V-a, Buenos Aires, 1967.

Léo Magne, *L'extraordinaire aventure d'Antoine de Tounens*, Paris, 1950.

Galezi

John E. Baurer, „The Welsh in Patagonia", *Hispanic American Review*, vol. 34, nr. 4, 1954.

O relatare a unei vizite la John Evans, la Trevelin, apare în F. Tschiffeley, *This Way Southward*, New York, 1940.

Butch Cassidy

Alan Swallow (ed.), *The Wild Bunch*, Denver, 1966.

Lula Parker Betenson, *Butch Cassidy, My Brother*, Provo, Utah, 1975.

Scrisoarea lui Butch Cassidy către doamna Davis se află la Societatea Istorică a Statului Utah şi a fost reprodusă cu permisiunea acesteia. Nu aş fi putut scrie această secţiune fără ajutorul lui Kerry Ross Boren, istoric al proscrişilor din Manila, Utah.

Proscrişi patagonezi

Asencio Abeijón, *Memorias de un carrero patagónico*, 2 vol., Buenos Aires, 1973-1975.

Oraşul cezarilor

Manuel Rojas, *La Ciudad de los Césares*, Santiago, 1936.

Uriaşii patagonezi

Helen Wallis, „The Patagonian Giants", *Byron's Circumnavigation*, Haklyut Society, Londra, 1964.

R.T. Gould, „There Were Giants in Those Days", *Enigmas*, Londra, 1946.

Pentru ajutorul acordat în identificarea originii cuvântului *Patagonia* le sunt recunoscător lui Joan St George Saunders şi profesorului Emilio Gonzales Díaz din Buenos Aires.

Revoluţia

Osvaldo Bayer, *Los vengadores de la Patagonia trágica*, 3 vol., Buenos Aires, 1972-1974.

José María Borrero, *La Patagonia trágica*, reprint, Buenos Aires, 1967.

Numere din acea perioadă ale ziarului *The Magellan Times*, tipărite la Punta Arenas.

Folclorul din Chiloé

Narciso García Barría, *Tesoro mitológico del archipiélago de Chiloé*, 1968.

Indienii din Ţara de Foc

Lucas Bridges, *The Uttermost Part of the Earth*, Londra, 1948.

Samuel Kirkland Lothrop, *The Indians of Tierra del Fuego*, New York, 1928.

Martin Gusinde, *The Yamana*, traducere de F. Schutze, New Haven, 1961.

Edgar Allan Poe

Introducere la *The Narrative of Arthur Gordon Pym*, de Harold Beaver, Penguin Books, Londra, 1975.

Simón Radowitzky

Osvaldo Bayer, *Los anarquistas expropiadores*, Buenos Aires, 1975.

Dicţionarul

Rev. Th. Bridges, *Yámana-English Dictionary*, ediţie îngrjită de prof. T. Hesterman, Modling, Austria, 1933, ediţie limitată de 300 de exemplare.

Capătul lumii

Nemenţionate în text sunt ultimul roman simbolic al lui Jules Verne *Farul de la capătul lumii* şi W. Olaf Stapledon, *Ultimii şi primii oameni*, Londra, 1930. În această fantezie memorabilă, specia umană, acum complet

americanizată, piere din cauza unei epidemii de canibalism şi din cauza unor boli pulmonare şi nervoase. Totuşi, mai supravieţuiesc câţiva oameni la sud de Bahía Blanca şi apare o nouă civilizaţie în Sudul Îndepărtat, sub influenţa unui adolescent cu o capacitate sexuală prodigioasă, numit Băiatul care a refuzat să se maturizeze. Civilizaţia patagoneză colonizează restul globului, dar este la fel de nechibzuită ca şi predecesoarea sa şi se autodistruge printr-un cataclism atomic.

Căpitanul Charles Amherst Milward

Nu aş fi putut scrie această carte fără ajutorul fiicei lui Charley Milward, Monica Barnett, din Lima. Mi-a permis accesul la documentele tatălui ei şi la manuscrisul nepublicat al povestirilor sale, aflate în posesia ei. Un gest de mare generozitate, având în vedere că ea îşi scrie biografia, care va include integral aceste documente. Secţiunile 73, 75 şi 86 din cartea mea sunt reproduse după manuscris cu modificări minore. Celelalte povestiri ale lui, din secţiunile 72 şi 85, au fost adaptate după original.

PATAGONICO
630

Dodge-ul

La Gaiman

Estancia englezească

Fermă galeză

Mormântul de la Río Pico

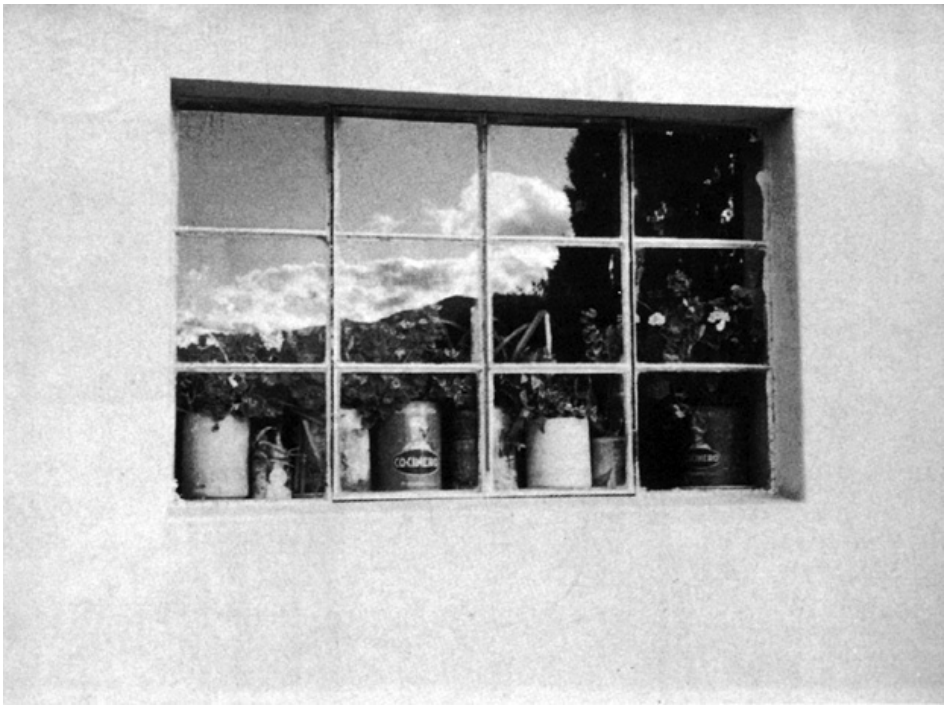

Casa spaniolului

Río Pinturas

Gara din Jaramillo

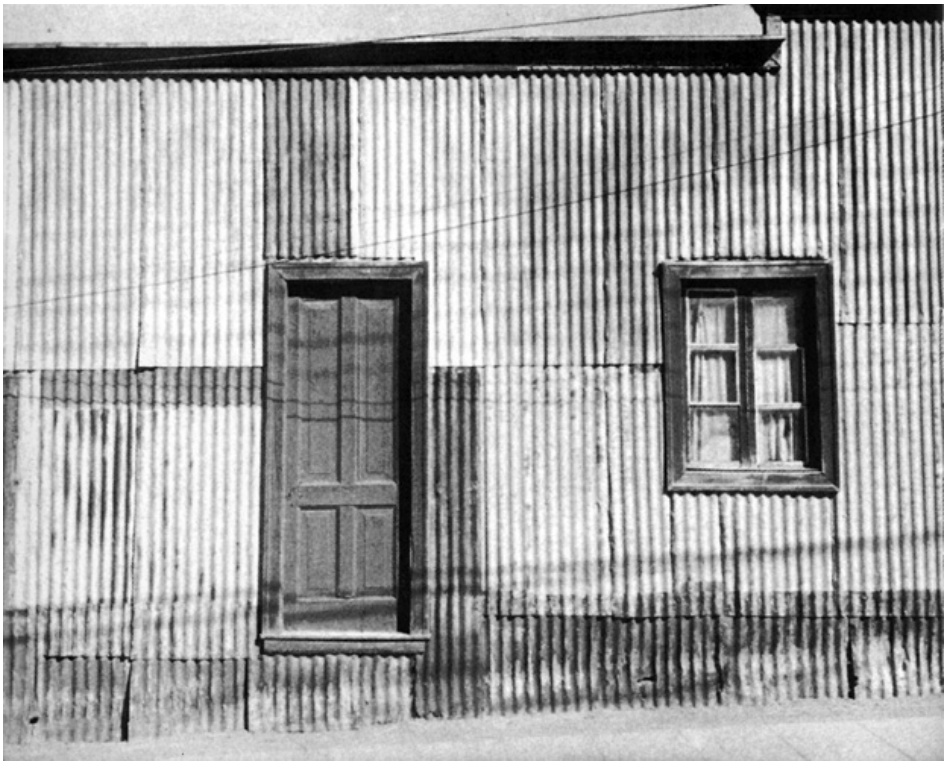

Punta Arenas

Casa lui Charley

Topitoria

Eberhard când a găsit pielea

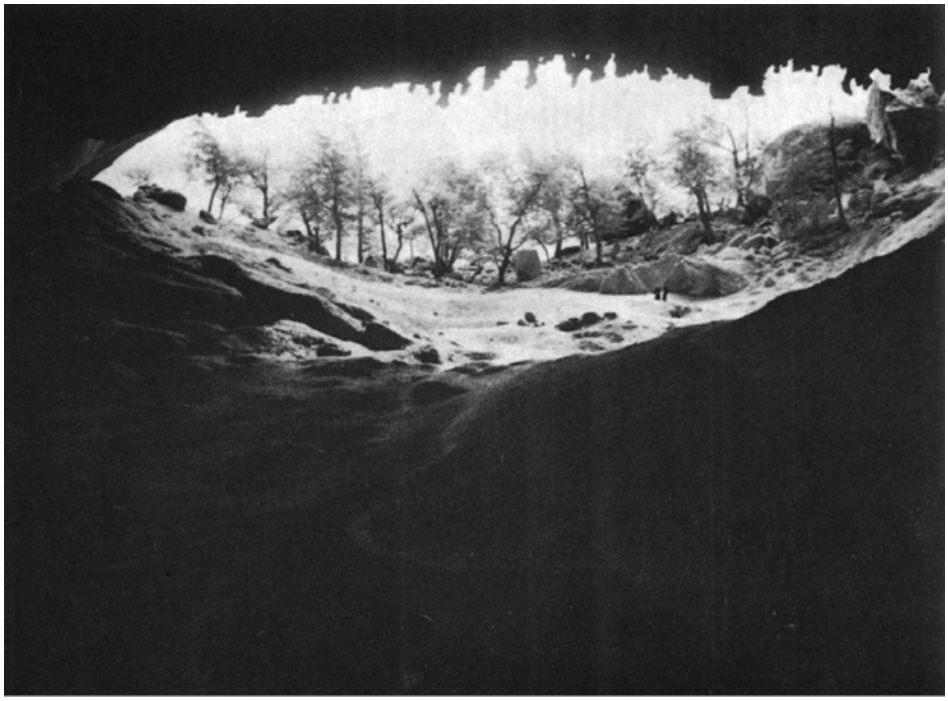

Peştera de la Seno Última Esperanza